

TESI DOCTORAL

**TRANSFORMACIONS DE LA FAMÍLIA I LES LLARS A
BARCELONA I LA SEVA REGIÓ METROPOLITANA. 1991-1996.**

Volum I

Autora: Cristina López i Villanueva
Directores:
Dra. Anna Alabart i Vila
Dra. Isabel Pujadas i Rúbies

Tesi doctoral per a optar al títol de Doctor en Sociologia.

Programa de doctorat:
Estructura i Canvi Social. Bienni 1996-1998

Departament de Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències
Socials.
Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales.
Universitat de Barcelona

Barcelona. Setembre de 2001.

SEGONA PART

**LLARS, FAMÍLIES I PERSONES: ANÀLISI
D'UN CANVI.**

**Les llars i les persones:
Estructura, composició i
canvi a la Regió
Metropolitana de Barcelona
1991-1996**

6-. LES LLARS I LES PERSONES: ESTRUCTURA, COMPOSICIÓ I CANVI A LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA. 1991-1996.

6.1-. Introducció.

6.2-. Evolució de l'estructura de les llars.

6.2.1-. L'evolució de les llars i les persones a la RMB. 1991-1996.

6.2.2-. Més llars i menys persones. Reducció de la grandària de les llars.

6.3-. Formes de residència i cicles de vida familiars.

6.4-. Composició de les llars. *Velles estructures nous continguts*.

6.4.1-. Formes en expansió: Noves maneres d'organitzar la convivència?

6.4.1.1-. Viure sol: Opció o imposició.

6.4.1.2-. Monoparentalitat o monofilialitat.

6.4.1.3-. Parelles sense fills. *Niu sense fer servir / niu buit*.

6.4.1.4-. Conjugalitat informal *versus* conjugalitat formal.

6.4.1.5-. Llars sense nucli.

6.4.2-. Formes majoritàries i formes en regressió.

6.4.2.1-. Parelles amb fills .

6.4.2.2-. Les formes complexes: llars extenses i llars múltiples.

6.5-. Parents i permanència de relacions.

6.5.1-. La relació de parentiu amb la persona principal.

6.5.2-. La persona principal.

6.6-. Complementarietat de la *generació frontissa*.

6.6.1-. Joves i emancipació.

6.6.2-. Gent gran i dependència.

6.7-. Conclusions.

6.8-. Bibliografia.

6.1-. Introducció

"Los dos pilares sobre los que hasta hoy se construía linealmente la identidad humana, amor y trabajo, han dejado de ser firmes y estables para hacerse fugaces y precarios. Sin embargo, las generaciones recientes se están adaptando con éxito a las complejas biografías que improvisan, abriendo itinerarios alternativos y aprendiendo a reconstruir a cada paso su cambiante identidad. De este modo se hilvanan nuevos relatos vitales, más discontinuos y sincopados pero cada vez más libres, abiertos y plurales". (Gil Calvo, E.; 2001)¹

Després d'haver analitzat els canvis de la Segona Transició Demogràfica i de concloure que aquests s'han manifestat amb una forta intensitat i gran celeritat a l'Estat espanyol i a Catalunya i que les estructures familiars semblen no transformar-se de la mateixa manera com ho han fet alguns països de l'Europa occidental o del nord; és el moment d'abordar l'estudi de la morfologia i la composició de les llars i les seves transformacions a Catalunya, Barcelona i la seva Regió Metropolitana, en el període 1991-1996.

Aquest capítol constitueix l'eix vertebrador del treball ja que pretén analitzar amb exhaustivitat l'estructura familiar a la Regió Metropolitana de Barcelona. Tal i com s'ha esmentat al principi, s'ha considerat l'àmbit metropolità com a unitat d'anàlisi territorial perquè representa l'espai real d'ús de la ciutat de Barcelona i projecta la realitat urbana i funcional del municipi i la seva conurbació més immediata. El territori de l'àmbit metropolità està format pels 163 municipis que pertanyen a les 7 comarques que determina la Llei d'Organització Territorial de Catalunya de 1987: Alt Penedès, Baix Llobregat, Barcelonès, Garraf, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental. Tot i la diversitat interna, s'ha considerat la Regió Metropolitana com un conjunt agregat perquè la finalitat d'aquest capítol no és la de posar de manifest la diversitat territorial (que s'estudia al capítol 7) sinó la d'analitzar l'estructura familiar i les seves transformacions.

L'estudi dels canvis familiars no cal dur-los a terme únicament a partir de l'anàlisi de les estructures sinó a partir del perfil de les persones que les componen. D'aquesta manera es consideren dues unitats d'anàlisi: les llars i les persones.

¹ GIL CALVO, E. (2001): **Nacidos para cambiar**. Madrid. Taurus.

Així, el capítol s'estructura en quatre grans parts:

- En primer lloc s'analitza l'estructura i distribució de les llars comparant els dos moments del període que estudia aquest treball, 1991-1996, amb la finalitat de posar de manifest la tendència de l'evolució de la qual es desprenen unes formes en expansió i unes altres en regressió.
- En segon lloc, s'analitza la composició de les llars de la Regió Metropolitana des del perfil de les persones que hi resideixen segons la distribució per edats, sexe i estat civil. Aquesta aproximació permet conèixer la residència dels individus al llarg de la seva vida segons el tipus de llar i nucli i permet identificar els canvis esdevinguts en les edats que defineixen les etapes del cicle vital. Alhora permet estudiar la coresidència, que tot i simplificar-se en disminuir la grandària de les llars, es torna a posar de manifest a partir d'edats avançades.
- En tercer lloc, s'aborda la relació de parentiu amb la persona principal ja que aquesta és una manera d'estudiar les formes d'organitzar la convivència i la posició que ocupen les persones a l'interior d'una llar.
- En quart lloc es tracta, des d'una perspectiva i enfocament diferents als anteriors, quin és el comportament de la Regió Metropolitana de Barcelona davant dos fets capdals del cicle vital: l'emancipació dels joves i la dependència de les persones grans. Aquest apartat, situat al final, desvetlla les particularitats de l'evolució de les llars catalanes i metropolitanes i apunta diferents motius explicatius de les diferències entre les estructures mediterrànies i les de l'Europa occidental o del nord.

6.2.- Evolució de l'estructura de les llars.

"Aunque pueda afirmarse que si bien la cultura familiar española es postmoderna, la vida familiar real es claramente moderna, lo cierto es que las formas de vida familiar propias del proceso de postmodernización (cohabitación, divorcio, renupcialidad y parejas homosexuales) no sólo están ganando en visibilidad social, sino también en importancia estadística". (Meil;1999: 181)²

6.2.1.- L'evolució de les llars i les persones a la RMB. 1991-1996

La primera aproximació que s'ha realitzat per a descriure l'estructura de les llars ha estat la distribució de les mateixes segons el tipus. La classificació de les llars pot realitzar-se de múltiples maneres. De fet, com s'apuntava al capítol metodològic, l'Institut d'Estadística de Catalunya utilitza una doble classificació: segons el nombre de famílies³ i la tipologia proposada per Hammel i Laslett (1974)⁴ que és la que s'ha utilitzat per a elaborar l'anàlisi al llarg de tota la recerca. Presenta l'avantatge de classificar les llars d'acord la identificació i quantificació dels nuclis familiars i de la presència o absència d'altres persones.

Taula 6.1

DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL DE LES LLARS I LES PERSONES SEGONS EL TIPUS DE LLAR I NUCLI. RMB. 1991-1996

	LLARS				PERSONES			
	Absoluts		Distribució		Absoluts		Distribució	
	1991	1996	%1991	%1996	1991	1996	%1991	%1996
Unipersonals	184248	253198	13,53	17,27	184248	253198	4,38	6,02
Sense nucli de més d'una persona	37993	43387	2,79	2,96	88965	96294	2,12	2,29
Llars uninuclears simples	997068	1036750	73,21	70,72	3271615	3259444	77,85	77,43
Parella sense fills sense altres persones	251056	280453	18,43	19,13	502112	560906	11,95	13,33
Parella amb fills amb altres persones	645601	628836	47,40	42,90	2513038	2373359	59,80	56,38
Mare sola amb fills sense altres persones	84263	101255	6,19	6,91	215214	256390	5,12	6,09
Pare sol amb fills sense altres persones	16148	26206	1,19	1,79	41251	68789	0,98	1,63
Llars uninuclears extenses	113099	102251	8,30	6,98	495202	435185	11,78	10,34
Parella sense fills amb altres persones	25866	25057	1,90	1,71	81234	79843	1,93	1,90
Parella amb fills amb altres persones	70607	62040	5,18	4,23	352007	298264	8,38	7,09
Mare sola amb fills amb altres persones	13660	12350	1,00	0,84	50759	46191	1,21	1,10
Pare sol amb fills amb altres persones	2966	2804	0,22	0,19	11202	10887	0,27	0,26
Llars amb més d'un nucli	29477	30314	2,16	2,07	162557	165226	3,87	3,93
TOTAL	1361885	1465900	100	100	4202587	4209347	100	100

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

² MEIL, G.(1999): **La postmodernización de la familia española**. Madrid. Ed. Acento.

³ Tipologia de llars segons el nombre de famílies: 10 categories (veure cap. 3)

⁴ Tipologia segons Hammel i Laslett: 13 categories. (veure cap. 3)

La distribució de les llars a la Regió Metropolitana a l'any 1996 reflecteix una estructura *nuclear tradicional*⁵ (Taula 6.1) si es compara amb Europa occidental o del nord. De les 1.465.900 llars que existeixen a la Regió Metropolitana a l'any 1996 un 70.72% presenten una estructura uninuclear simple, i un 42.90% són uninuclears simples completes, és a dir, formades per parelles amb fills sense altres persones, a les quals hi resideix un 56.38% del total de la població metropolitana.

Les llars monoparentals com a nuclis simples representen el 8.7% del total de les llars de la Regió Metropolitana. En elles hi viu un 7.72% de la població, entre les quals cal destacar el predomini absolut de la monoparentalitat femenina, que aplega un 6.09% de la població resident.

Malgrat aquesta nuclearitat cal tenir en compte que més d'un 20% de les llars són del tipus sense nucli (familiars i no familiars), entre les quals cal esmentar la proporció de monoresidencialitat, que representa un 17.27% on hi resideix un 6.02% de la població. Les llars sense nucli de més d'una persona presenten una feble representació tant en distribució de llars com de persones, no arribant a assolir el 3% en ambdós casos.

Les llars extenses i de més d'un nucli, qualificades com a complexes, presenten una feble proporció, 6.98% i 2.07% respectivament. Donat que alberguen més persones per unitat, la població resident s'incrementa fins al 10.34% i 3.93% de la població, respectivament.

Per tant es podria afirmar que les llars a la Regió Metropolitana de Barcelona a l'any 1996 mostren una estructura simple, atenent a l'escassa proporció de llars amb altres persones alienes al nucli, i fortament nuclearitzada.

La tendència en l'evolució de l'estructura de les llars durant el període 1991-1996 es posa de manifest a partir del càlcul i anàlisi de l'increment relatiu de les mateixes. (Taules 6.2; 6.3 i Gràfic 6.1)

Tot i que la distribució de les llars a la Regió Metropolitana de Barcelona a l'any 1996 reflecteix una *nuclearitat tradicional* (Gràfic 6.1), l'observació dels canvis experimentats entre 1991-1996 evidencien l'existència d'unes formes en expansió i d'altres en franc

⁵ El model que es qualifica com a *tradicional* és el controvertit model de família parsonià que va emergir de la modernització de les societats europees fins a convertir-se en el prototipus de la família de la societat moderna. Aquest discutit model es caracteritzà per un elevat nivell d'institucionalització basat en el dret i una clara separació de rols en el si de la família.

retrocés. Malgrat el relatiu curt termini de tan sols 5 anys, la comparació entre ambdós moments ofereix uns canvis força acusats en la majoria de les categories. Entre les formes en creixement figuren aquelles menys *convencionals* i *menys familiars* i entre les llars que experimenten increments negatius figuren les complexes i el model *parsonià nuclear tradicional*.

Taula 6.2

DISTRIBUCIÓ I CREIXEMENT DE LES LLARS SEGONS EL NOMBRE DE FAMÍLIES. RMB. 1991-1996

	1991	1996	Variació	Increment
Llars no familiars	198144	260606	62462	31,52
Unipersonals	184248	253198	68950	37,42
Amb dues persones o més	13896	7408	-6488	-46,69
Llars d'una família	1163383	1204779	41396	3,56
Sense nucli	24072	35979	11907	49,46
Amb un nucli	1110105	1138978	28873	2,60
Parelles sense fills	276899	305505	28606	10,33
Parelles amb fills	716190	690870	-25320	-3,54
Pares sols amb fills	19108	29004	9896	51,79
Mares soles amb fills	97908	113599	15691	16,03
Llars amb més d'un nucli	29206	29822	616	2,11
Llars plurifamiliars	358	515	157	43,85
TOTAL	1361885	1465900	104015	7,64

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Les llars que veuen augmentar la seva representació són les formes sense nucli, per tant, les llars unipersonals i les llars sense nucli de més d'una persona, és aquesta una tendència compartida amb les formes nuclears incompletes com ara les monoparentals tant de mare com pare amb fills i les parelles sense fills. Les formes en retrocés estan representades per les llars extenses i per la forma més *tradicional*, és a dir, el nucli simple complet de parella amb fills.

Taula 6.3

CREIXEMENT DE LES LLARS I LES PERSONES SEGONS TIPUS DE LLAR I NUCLI. RMB. 1991-1996

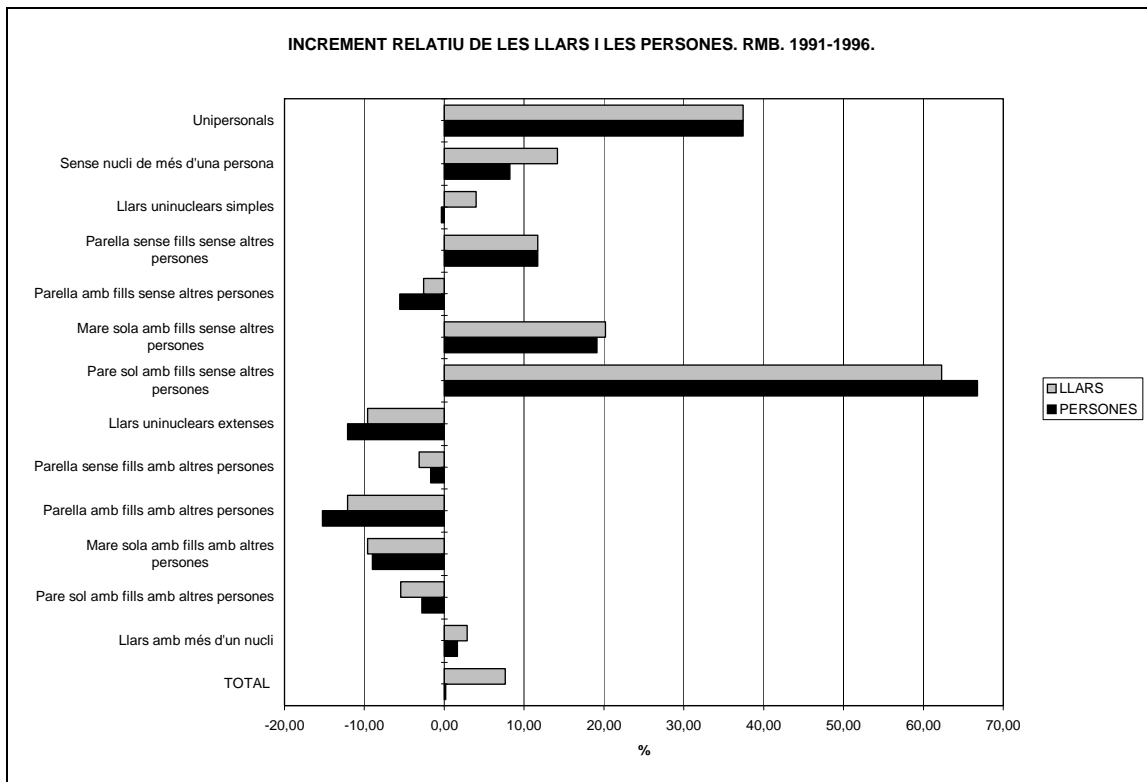
	LLARS			PERSONES	
	Variac. 96-91	Creix. relatiu	% Total creix	Variació	Creixement
Unipersonals	68950	37,42	66,29	68950	37,42
Sense nucli de més d'una persona	5394	14,20	5,19	7329	8,24
Llars uninuclears simples	39682	3,98	38,15	-12171	-0,37
Parella sense fills sense altres persones	29397	11,71	28,26	58794	11,71
Parella amb fills sense altres persones	-16765	-2,60	-16,12	-139679	-5,56
Mare sola amb fills sense altres persones	16992	20,17	16,34	41176	19,13
Pare sol amb fills sense altres persones	10058	62,29	9,67	27538	66,76
Llars uninuclears extenses	-10848	-9,59	-10,43	-60017	-12,12
Parella amb fills amb altres persones	-809	-3,13	-0,78	-1391	-1,71
Parella amb fills amb altres persones	-8567	-12,13	-8,24	-53743	-15,27
Mare sola amb fills amb altres persones	-1310	-9,59	-1,26	-4568	-9,00
Pare sol amb fills amb altres persones	-162	-5,46	-0,16	-315	-2,81
Llars amb més d'un nucli	837	2,84	0,80	2669	1,64
TOTAL	104015	7,64	100	6760	0,16

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Els majors increments relatius entre 1991-1996 són els experimentats per les llars monoparentals del tipus pare amb fills. En aquest cas, cal tenir en compte que quan el valor de partida és baix les petites variacions absolutes representen forts increments relatius, fet que distorsiona les tendències. Per a pal·liar aquest efecte s'ha calculat la distribució del creixement de cada tipus de llar sobre el creixement total.

Durant el quinquenni 1991-1996 la Regió Metropolitana de Barcelona va veure incrementar les seves llars en 104.015 unitats i la població en 6.760 efectius (Taula 6.3). El creixement més espectacular s'experimenta entre les llars unipersonals, que augmenten en un 37.42% respecte a 1991, fet que representa el 66.29% del total de l'increment global de les llars del període. El pes de la monoresidencialitat passa de representar un 13.53% a l'any 1991 al 17.27% de l'any 1996.

Gràfic 6.1 (Annex Gràfic 6.1 i 6.2)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Els nuclis de parelles sense fills mostren un creixement relatiu del 11.71% respecte a 1991, xifra que significa sobre el conjunt un 28.26% de l'increment total de les llars. D'aquesta manera, passa a representar un 19.13% de les mateixes, la població resident en aquest tipus de nucli experimenta, també, un creixement relatiu del 11.71%.

Els nuclis monoparentals simples tant de mare com de pare amb llurs fills manifesten un gran increment durant el període tant en xifres absolutes com relatives; destaca, però, l'absoluta predominància de les mares amb fills (6.91%) sobre els pares amb fills (1.79%) a l'any 1996. L'increment espectacular en el cas dels pares sols és degut a l'escassa representativitat en valors absoluts, així durant el període 91-96 ha augmentat en 10.058 llars, valor que sobre el total representa un creixement del 9.67%. En canvi, en el cas dels nuclis de mares soles el creixement ha estat del 20.17%, xifra que ha significat un augment en 16.992 llars i sobre el total ha representat un 16.34%. El creixement relatiu de la població resident en aquest tipus de nucli es xifra en un 19.13%, significat un increment de 41.176 persones.

Les llars sense nucli de més d'una persona també presenten creixen tot i que la xifra de partida és baixa en relació amb la resta de la distribució de les llars: només un 2.96% del total de les llars pertanyen a aquesta tipologia, xifra que inclou 43.387 llars. El creixement en el curt període estudiat es xifra en 5.394 llars i això representa un 5.19% del total de l'increment experimentat en aquests cinc anys. Les persones residents experimenten una variació positiva de 7.329 persones, amb un creixement relatiu del 8.24%.

La resta de llars experimenten una variació negativa. Es constata un decreixement dels nuclis del tipus parella amb fills sense altres persones, precisament aquella forma més *tradicional* que ha dominat i imperat durant molts anys a les societats mediterrànies. En 5 anys aquest tipus de nucli ha disminuït en un 2.60%, que atenent al gran nombre absolut significa una pèrdua de 16.765 unitats passant a representar únicament el 42.90% del total de les llars a la Regió Metropolitana de Barcelona a l'any 1996. Respecte al creixement total de les llars aquest fet significa un decreixement del 16.12%. Malgrat s'insistia en el caràcter tradicional de l'estructura de les llars metropolitanes aquesta tendència posa de manifest que el nucli *tradicional* comença a retrocedir per donar pas a altres maneres d'organitzar la convivència.

6.2.2-. Més llars i menys persones. Reducció de la grandària de la llar

La grandària mitjana de les llars posa en relació el nombre de llars amb els efectius de població que hi resideixen. Tradicionalment el nombre mitjà de persones residents a una llar s'havia utilitzat com a indicador de complexitat, avui aquesta relació resta ja superada⁶ donat que no és més complexa una llar quan més membres té sinó quan més adults aliens al nucli. El nombre mitjà de persones a la llar és una mesura de resum que no informa de quines són les pràctiques més freqüents de convivència. Per aquesta raó s'ha complementat amb la distribució de les llars segons el nombre de persones i la població resident a les llars segons el nombre de membres.

El nombre de llars d'una població depèn, avui, de l'estructura per edats de la mateixa i dels processos demogràfics que fan variar aquesta estructura alhora que depèn de les pautes en formar i dissoldre llars, és a dir, de la manera que té la població d'agrupar-se per a la convivència. Així, un doble ordre de factors influeix en l'augment o la disminució del nombre de llars: el creixement de la població d'una banda, i els canvis en la distribució i agrupació de les mateixes segons diferents magnituds. Kuijstein i Oskamp (1995)⁷ denominen els components del creixement de les llars *efecte demogràfic* i *efecte estructural*.

El nombre de llars a l'Estat Espanyol, Catalunya i Barcelona no ha parat de créixer des de 1970 (*Taula 6.4*). L'augment, però, no ha estat constant i alhora presenta diferències segons el territori. Així, el període on s'experimenta un increment més important en tots els casos és el decenni 1970-1981, molt elevat en el cas de Catalunya assolint valors superiors al 30% i més moderat a Barcelona i el conjunt espanyol. Mentre Catalunya i la ciutat de Barcelona presenten un fort contrast entre el creixement del període 1970-1981 respecte a 1981-1991 durant el qual es ralentitza considerablement i a Barcelona assoleix gairebé valors de creixement 0, el conjunt espanyol manté el seu creixement per sobre del 10%.

Durant aquest període el creixement de la població que hi residia no va seguir un ritme paral·lel al de les llars. (*Taula 6.5*). Així, mentre les llars espanyoles durant el període 1970-1991 creixien en un 33.32%, la població resident només ho feia en un 11.40%.

⁶ BURCH, T. (1976): *Consideraciones sobre el análisis de la estructura del hogar y de la familia* a V.V.A.A (1976): *La familia como unidad de estudio demográfico*. CELADE. p. 133.

⁷ KUIJSTEIN, A. (1995): *Recent Trends in Household and Family Structures in Europe: An Overview* a V.V.A.A: *Household Demography and Household Modeling*, New York. Plenum Press. pp. 513-563.

El cas català i barceloní es presenta força més contrastat. A Catalunya, mentre que l'augment de les unitats durant el quinzenni 70-96 és del 54.61%, les persones residents només s'incrementen en un 17.45%; Barcelona, tal i com s'analitzarà al capítol 8, mostra una diferència de signe entre el creixement de les llars i de les persones. Si durant el període 1970-1996 les llars no han aturat el seu creixement, xifrat en un 20%, la població resident ha minvat en un 13.41%.

Taula 6.4⁸ (Annex taules 6.2 i 6.3)

INCREMENT RELATIU DE LES LLARS SEGONS TIPUS. ESPANYA, CATALUNYA I BARCELONA. 1970-1996

	ESPANYA			CATALUNYA				BARCELONA			
	81-70	91-81	91-70	81-70	91-81	96-91	96-70	81-70	91-81	96-91	96-70
UNIPERSONALS	64,32	45,73	139,46	100,53	50,37	38,21	316,77	113,59	33,55	28,32	266,04
SENSE NUCLI	21,81	-9,25	10,54	32,12	-13,00	7,82	23,93	21,20	-21,09	22,91	17,55
NUCLEARS SIMPLS	23,99	12,34	39,29	43,89	12,37	5,53	70,62	32,46	3,24	-7,91	25,93
EXTENSES	-4,45	-15,40	-19,16	-8,32	-26,53	-10,24	-39,54	-25,88	-35,83	-7,69	-56,09
MÚLTIPLES	-29,91	4,24	-26,94	-44,97	-16,20	0,72	-53,56	-59,36	-17,36	1,07	-66,05
TOTAL	19,57	11,50	33,32	30,37	9,28	8,53	54,61	19,95	0,51	0,12	20,71

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels Censos de 1970, 1981, 1991 (INE) i Estadística de Població 1996 (IDESCAT).

Taula 6.5 (Annex taules 6.4 i 6.5)

INCREMENT RELATIU DE LA POBLACIÓ RESIDENT A LES LLARS SEGONS TIPUS. ESPANYA, CATALUNYA I BARCELONA. 1970-1996

	ESPANYA			CATALUNYA				BARCELONA			
	81-70	91-81	91-70	81-70	91-81	96-91	96-70	81-70	91-81	96-91	96-70
UNIPERSONALS	64,32	45,73	139,46	100,53	50,37	38,21	316,77	113,59	33,55	28,32	266,04
SENSE NUCLI	17,99	-11,86	4,00	22,76	-7,48	2,20	16,09	8,17	-16,22	16,10	5,22
NUCLEARS SIMPLS	16,81	6,51	24,41	36,37	7,76	1,58	49,28	23,62	0,57	-12,81	8,40
EXTENSES	-8,50	-19,45	-26,30	-13,50	-28,40	-12,68	-45,92	-32,63	-36,41	-9,39	-61,18
MÚLTIPLES	-32,47	3,39	-30,18	-47,54	-18,33	-0,28	-57,28	-62,85	-17,63	-5,03	-70,94
TOTAL	8,27	2,90	11,40	14,90	0,85	1,35	17,45	0,76	-6,06	-8,52	-13,41

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels Censos de 1960, 1981, 1991 (INE) i Estadística de Població 1996 (IDESCAT).

Quan les llars creixen a un ritme més ràpid que la població, fins i tot quan aquesta presenta un increment negatiu, s'evidencia que les formes d'organització de la convivència estan canviant, que està disminuint la dimensió mitjana de les llars perquè la població resideix, majoritàriament, en llars més petites. Aquest, doncs constitueix un dels factors més importants del canvi d'organització familiar⁹.

⁸ Tal i com s'anuncia al capítol metodològic no existeix informació de naturalesa censal disponible per a l'any 1996 a l'Estat Espanyol. Tampoc existeix informació de la mateixa naturalesa per a la Regió Metropolitana de Barcelona en matèria de llars i famílies anterior a 1991.

⁹ "¿Por qué los hogares pueden crecer o decrecer más deprisa que la población?...Incluso en el supuesto de que durante un cierto período de tiempo la población de una sociedad dada no aumentara en absoluto, sus hogares podrían aumentar o disminuir....siempre que se produjeran suficientes escisiones o agregaciones de los hogares ya existentes, es decir, siempre que al final de este período de tiempo la población quedara distribuida de manera diferente en hogares de distinto tamaño. Por lo tanto, el crecimiento de la cantidad de hogares y la disminución de su tamaño son procesos que obedecen también a cambios en la distribución de los hogares de diferentes magnitudes". (Requena, M. 1999: 37).

La Regió Metropolitana de Barcelona comptava a l'any 1991 amb un total de 1.361.885 llars i a l'any 1996 ja havia ascendit a 1.465.900 unitats, per tant, durant aquest quinquenni les llars de la Regió Metropolitana presenten un increment relatiu del 6.64%, xifrat en 104.015 llars (*Taula 6.3*). En canvi, la població que resideix a les llars metropolitanes només ha mostrat un augment de 6.760 efectius, fet que suposa tan sols un creixement relatiu del 0.16%. Aquesta diferència de ritme de creixement explicita canvis en la distribució de la població segons les unitats residencials i altres maneres d'organitzar la convivència en unitats domèstiques més reduïdes.

En el quinquenni 1991-1996 la Regió Metropolitana de Barcelona ha vist disminuir la grandària o *densitat*¹⁰ de les llars, passant d'una dimensió mitjana de 3.09 membres de l'any 1991 a 2.89 persones a l'any 1996 (*Taula 6.6*). Aquesta proporció és una mica més baixa si es compara amb la de Catalunya, o la del conjunt espanyol¹¹ però encara elevada si es pren com a referència altres països de la Unió Europea. Així, segons dades d'EUROSTAT¹² per a 1996, el conjunt de la Unió Europea presentava com a dimensió mitjana 2.5 persones per llar, l'Estat Espanyol 3.1 i Catalunya 2.9. Els nivells de dependència familiar són més alts en un entorn mediterrani, concordant amb un menor desenvolupament del benestar, per tant, teòricament les persones tenen menys oportunitats de viure soles¹³; almenys com alternativa a la independència juvenil.

Òbviament, disminueix de forma més intensa el nombre de persones per llar a les unitats on resideix major nombre de membres. D'aquesta manera la disminució més elevada pel que fa al nombre de membres s'experimenta a les llars extenses de parelles amb fills i en segon terme a les llars nuclears simples de parelles amb fills, amb una variació de 0.12 persones en el quinquenni estudiat. La parella amb fills té una dimensió mitjana de 3.77 membres, es tracta gairebé de la generalització del fill únic i de "la parelleta". Les llars monoparentals també reflecteixen aquesta situació, assolint les mares amb fills una dimensió de 2.53 persones.

¹⁰ CED (1995) *Aspectos demográficos de la familia*. a ALBERDI I. (dir.): **Informe sobre la situación de la familia española**. Madrid. Ed. Ministerio de Asuntos Sociales. pp. 149.

¹¹ El nombre mitjà de persones a les llars a l'Àrea Metropolitana de Madrid era a l'any 1991 de 3.3 persones i a l'any 1996 és de 3.1 persones per llar. INSTITUTO DE ESTADÍSTICA DE LA COMUNIDAD DE MADRID (1998): **Estadística de Población de la Comunidad de Madrid. 1996. Tomo 3. Hogares, familias y núcleos. Características demográficas** básicas y socioeconómicas. Ed. Conserjería de Hacienda. Comunidad de Madrid.

¹² EUROSTAT (1999): **Living conditions in Europe**. Statistitcal Pockebook.

¹³ REQUENA, M. (1993): **Los hogares y las forma familiares en la Comunidad de Madrid. Informe Monográfico del Tomo V de los Censos de Población y Vivienda de 1991**. Madrid. Conserjería de Economía de la Comunidad de Madrid. pp. 65.

Taula 6.6

DIMENSÍO MITJANA DE LES LLARS SEGONS EL TIPUS. RMB. 1991-1996

	1991	1996	Variac. 91-96
Unipersonals	1,00	1,00	0,00
Sense nucli de més d'una persona	2,34	2,22	-0,12
Llars uninuclears simples	3,28	3,14	-0,14
Parella sense fills sense altres persones	2,00	2,00	0,00
Parella amb fills amb altres persones	3,89	3,77	-0,12
Mare sola amb fills sense altres persones	2,55	2,53	-0,02
Pare sol amb fills sense altres persones	2,55	2,62	0,07
Llars uninuclears extenses	4,38	4,26	-0,12
Parella sense fills amb altres persones	3,14	3,19	0,05
Parella amb fills amb altres persones	4,99	4,81	-0,18
Mare sola amb fills amb altres persones	3,72	3,74	0,02
Pare sol amb fills amb altres persones	3,78	3,88	0,11
Llars amb més d'un nucli	5,51	5,45	-0,06
TOTAL LLARS	3,09	2,87	-0,21

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

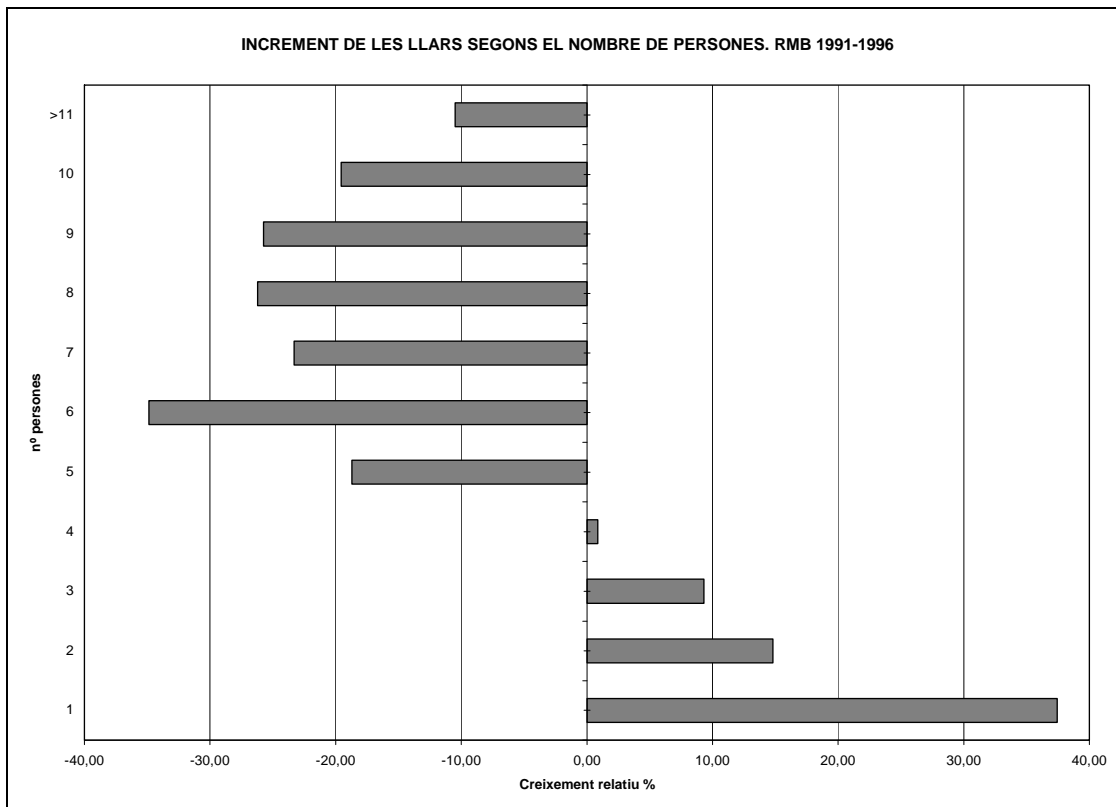
En el cas de les llars extenses i múltiples el nombre mitjà de membres a la llar és de 4.26 o 5.45 persones respectivament. L'estàndard sembla reflectir la parella amb el fill i alguna persona més.

La convivència en unitats més petites es palesa en la distribució i creixement de les llars segons el nombre de persones. (Taula. 6.6) (Gràfic 6.2), on més d'una quart de les llars de la Regió Metropolitana de Barcelona està composta per tan sols dues persones.

Durant el període 1991-1996 disminueix la proporció de llars de més de 4 persones, que per a l'any 1996 només representen el 10.89% del conjunt de llars metropolitanes. El decreixement més gran en nombre absolut el mostren les llars de 5 persones, arribant a perdre 26.707 llars d'aquest tipus.

En canvi, les llars de menys de 4 persones creixen en 150.845 unitats suposant el 89.14% del conjunt de llars metropolitanes a l'any 1996, depassant el 84.87% que representaven a l'any 1991.

Gràfic 6.2

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La jerarquia de l'evolució del creixement de les llars (*Annex taula 6.2*) posa de manifest que en primer lloc s'incrementen les llars de 1 persona amb 68.950 noves unitats des de 1991. En segon lloc, les llars de 2 membres amb un increment absolut de 50.736 efectius. Finalment, les llars de 3 persones amb un augment de 38.345 i de 4 persones amb tan sols un creixement de 2.814 llars.

Taula 6.7

DISTRIBUCIÓ DE LES LLARS SEGONS EL Nº DE PERSONES. RMB. 1991-1996

nº membres	1991	1996	1991%	1996%
1	184248	253198	13,53	17,27
2	342393	393129	25,14	26,82
3	304391	332736	22,35	22,70
4	324818	327632	23,85	22,35
5	142809	116102	10,49	7,92
6	46162	30067	3,39	2,05
7	10990	8428	0,81	0,57
8	3684	2718	0,27	0,19
9	1314	976	0,10	0,07
10	542	436	0,04	0,03
>11	534	478	0,04	0,03
TOTAL	1361885	1465900	100,00	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

A més d'una quarta part de les llars metropolitanes (25.14% a l'any 1991 i 26.82% a l'any 1986) hi viuen únicament dues persones. Segueixen les llars de 3, 4 i 1 persones respectivament per a 1996 representant el 20.70%; 22.35% i 17.27%. L'any 1996 suposa un canvi pel que fa a la jerarquia respecte a 1991 donat que en aquell moment les llars de 4 persones ocupaven el segon lloc, representant el 23.85% de la distribució.

Si una quarta part de les llars metropolitanes tenen 2 membres, essent aquest el valor modal, la distribució de la població segons el nombre de persones que resideixen a una unitat presenta un valor modal de situat als 4 membres (Taula 6.9). A l'any 1996 un 31.13% de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona residia en llars de 4 persones. De tota manera, un 48,41% del total de la població vivia en llars de fins a 3 persones que, afegides a les llars de 4 membres, representen més de les tres quartes parts de la població.

Taula 6.8 (Annex taules 6.5, 6.6, 6.6 i 6.8)

DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ SEGONS EL NOMBRE DE PERSONES QUE VIUEN A LA LLAR. RMB. 1991-1996.

	1991	1996	1991%	1996%	91% Acumulat	96% Acumulat
1	184248	253198	4,38	6,02	4,38	6,02
2	684786	786258	16,29	18,68	20,68	24,69
3	913173	998208	21,73	23,71	42,41	48,41
4	1299272	1310528	30,92	31,13	73,32	79,54
5	714045	580510	16,99	13,79	90,31	93,33
6	276972	180402	6,59	4,29	96,90	97,62
7	76930	58996	1,83	1,40	98,74	99,02
8	29472	21744	0,70	0,52	99,44	99,54
9	11826	8784	0,28	0,21	99,72	99,75
10	5420	4360	0,13	0,10	99,85	99,85
>11	6443	6359	0,15	0,15	100,00	100,00
TOTAL	4202587	4209347	100,00	100,00	100,00	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

En definitiva, el nombre de persones a la llar disminueix, la dimensió mitjana no arriba a assolir els 3 membres i el valor modal de la distribució de les llars segons el nombre de residents és 2.

La fecunditat baixa i l'esperança de vida llarga són dos elements que influeixen en la reducció de la grandària de les llars; és evident que en haver menys infants en una llar la dimensió de la mateixa és més reduïda. D'altra banda, un allargament de l'esperança de vida facilita la proliferació de llars tant bipersonals (en fer-se més llarga la fase de *niu buit*) o unipersonals (en fer-se més comuna la vivència de la vellesa en solitari). Però si Catalunya i Espanya presenten els índexs de fecunditat més baixos

del món (1.15 i 1.17 fills per dona respectivament a l'any 1996) i les expectatives de vida molt favorables, (entorn els 78 anys de mitjana), on rau el motiu d'aquesta dimensió més elevada? El pes d'una població relativament més jove que la resta de l'europea (degut a un *baby boom* més tardà i perllongat en el temps) i les condicions de crisi econòmica que es va deixar sentir als anys 80 han influït en el manteniment d'unes generacions plenes de joves a la llar familiar d'origen des d'on s'ha invertit en la seva formació retardant la independència. El retardament en l'emancipació juvenil ha contribuït a mantenir un nombre elevat de persones a les llars. D'altra banda el pes, de les llars complexes, tot i que en retrocés, comporta una major concentració de persones a les llars. Aquest panorama, tal i com afirmen Garrido i Requena (1997)¹⁴ fa augurar que continuarà decreixent la grandària de les llars i augmentant el nombre d'unitats a mesura que els joves vagin independitzant-se.

No cal atribuir només la reducció de la grandària de la llar a una menor fecunditat sinó a una altra forma d'organitzar la convivència en unitats més petites. D'una banda, un factor demogràfic, com és l'augment de l'esperança de vida que allarga les etapes del cicle familiar: el nucli de *niu buit*, la solitud de la monoresidencialitat vella o bé la monoparentalitat com a resultat de la mort d'un cònjuge. D'altra banda, els elements que afecten la relació com ara el fenomen de la ruptura incideixen en la formació de noves llars i en la reducció de les ja existents donant lloc a llars unipersonals o monoparentals i recompostes¹⁵. Donada l'escassa incidència de la ruptura en el cas metropolità, català i espanyol sembla poc probable que a l'any 1996 la reducció de la grandària de les llars tingui com a principal desencadenant la divorcialitat de la població.

El creixement espectacular de les llars unipersonals, no tan sols a la Regió Metropolitana de Barcelona (on s'accentua) ha incitat a alguns autors (Díez Nicolás, 1997¹⁶: 145-166; Valero¹⁷, 1990: 45-61) a fonamentar la disminució del nombre de persones a la llar a partir de l'augment de les llars unipersonals.

¹⁴ GARRIDO, L.; REQUENA, M. (1997): *Proyección de hogares y familias* a VERGÉS, R. (ed): **La edad de emancipación de los jóvenes**. Col. Seminarios urbanos. Barcelona. Centre de Cultura Contemporània. pp. 13-53.

¹⁵ Inapreciables amb la font utilitzada.

¹⁶ Díez NICOLÀS, J. (1997): *La estructura de los hogares españoles* a PUYOL, R. (ed): **Dinámica de la población en España. Cambios demográficos del último cuarto de siglo XX**. Madrid. Ed. Síntesis. pp. 145-166.

¹⁷ VALERO LOBO, A. (1990): *Cambios en la estructura del hogar y la familia en Madrid*. a INSTITUTO DE DEMOGRAFIA. CSIC: **Actas de las Jornadas Internacionales sobre Demografía Urbana y Regional**. Madrid. 17, 18 y 19 de Enero de 1990. Madrid. CSIC.

D'altres el fonamenten en les noves pautes d'estructura la convivència, d'aquesta manera (Requena; 1999)¹⁸ analitza les relacions de parentiu amb la persona de referència dels membres de la llar; d'altres ho justifiquen a partir les estructures demogràfiques, (Alberdi; 1995)¹⁹.

En definitiva, la població que viu en llars a la Regió Metropolitana de Barcelona ha experimentat un lleuger creixement entre 1991-1996 del 0.16%, xifrat en 6.760 persones, mentre que les llars han crescut en un 7.64%. Aquest diferent ritme de creixement entre les llars i les persones ha comportat una reducció de la grandària mitjana de les llars, passant dels 3.09 membres de l'any 1991 als 2.87 de 1996.

La distribució de les llars i de les persones que les conformen a l'any 1996 presenta una estructura fortament nuclearitzada. El 42.90% de les llars el conformen els nuclis complets en els quals hi resideix el 56.38% de la població. Malgrat la marcada nuclearitat de tipus *tradicional* la tendència experimentada en l'evolució de les estructures entre 1991-1996 posa de manifest uns canvis, que tot i que lents, deixa emergir noves formes.

- Les llars unipersonals han mostrat el major increment en valors absoluts en aquest període. Així, 68.950 noves llars han passat a formar part d'aquesta categoria, passant de representar el 13.53% del total de les llars de l'any 1991 al 17.27% de l'any 1996 i el 4.38% de la població resident al 6.02%.
- El nombre de llars sense nucli de més d'una persona ha crescut en 5.394 unitats i el nombre de residents en 7.329 efectius. Tot i aquest creixement, la representació sobre la distribució total de llars i persones es manté molt similar en ambdós moments.
- Les llars de parelles sense fills han presentat un increment relatiu del 11.71% incorporant 29.397 unitats noves, mostrant el 19.13% del total de llars i el 13.33% de les persones residents.

¹⁸ REQUENA, Miguel (1999): *Pautas contemporáneas de la evolución de los hogares en España* a RIS. nº 22. Madrid. pp. 33-65.

¹⁹ ALBERDI, I (dir.)(1995): **Informe sobre la situación de la familia en España**. Col. Estudios. Ed. Ministerio de Asuntos Sociales. pp.15-186.

- Els nuclis de parelles amb fills, en canvi, pateixen un retrocés, del 2.60%, el nombre de llars han minvat en 16.675 unitats des de 1991 i la població resident en un 5.56%, suposant 139.649 efectius menys. En xifres absolutes, el major decrement de població que viu en llars s'ha mostrat en aquesta categoria; passant de representar el 59.80% del total de població resident de 1991 al 56.38% de 1996.
- Els nuclis monoparentals simples han protagonitzat un creixement, tant els formats per pare com per mare. La representativitat és molt més elevada en les llars monoparentals de mare sola, ja que en aquest cas, les llars han crescut en un 20.17% incorporant 16.992 noves unitats; que representa a l'any 1996 gairebé un 7% en la distribució total de llars. La població resident en aquest tipus de nucli ha vist augmentar els seus efectius en 41.176 persones, el doble que les encapçalades per pare.
- Les llars extenses mostren una tendència decreixent, igual que les llars amb més d'un nucli, minvant les seves unitats en 8.567 llars. Això significa un decreixement del 9.59% passant a representar el 6.98% de llars d'aquesta categoria. Donat que aquest tipus d'unitats acullen més membres, aquests també en decreixement, representen el 10.34% del total de la població.

En definitiva, els creixements absoluts més importants s'experimenten a les llars unipersonals i els decreixements més elevats en la població residents als nuclis simples de parelles amb fills. Existeix, doncs, una tendència polaritzada: decreixement espectacular, en tan sols 5 anys, de les llars de tall més *tradicional* i creixement d'un nou paradigma en les formes de viure, la monoresidencialitat.

6.3-. Formes de residència i cicles de vida familiars.

"La typologie qu'on doit retenir pour l'étude de l'évolution démographique des familles est donc automatiquement définie par la succession des étapes qu'une famille a des chances de parcourir. (...) De même que la phase qu'un individu traverse, ponctuée par deux événements démographiques, détermine son statut dans la population, de même la phase qu'une famille traverse déterminera le type auquel elle appartient". (Blayo; 1990; 66)²⁰

Tal i com s'explicava al capítol metodològic un individu al llarg de la seva vida pot residir en diferents tipus de llar. Per a estudiar les formes de residència al llarg del cicle vital, i des d'una perspectiva transversal, s'han calculat les proporcions de la població que viu en cada tipus de llar segons sexe i edat.²¹

Malgrat aportar una informació interessant, i en absència d'unes dades longitudinals que segueixin les biografies individuals, presenta la limitació de ser una aproximació transversal, per tant, cal ser cautelosos en la seva interpretació. Les anàlisis transversals de la residència ofereixen una imatge instantània del moment, però diuen poc sobre la diversitat de formes que s'adopten al llarg del curs de vida d'una persona.

Per tant, en el cas de la definició de grups residencials no es pot distingir quins d'aquests s'han mantingut al llarg de tot el cicle de vida familiar intactes i quins han sofert canvis a partir de la incorporació o contracció d'alguns dels seus membres.

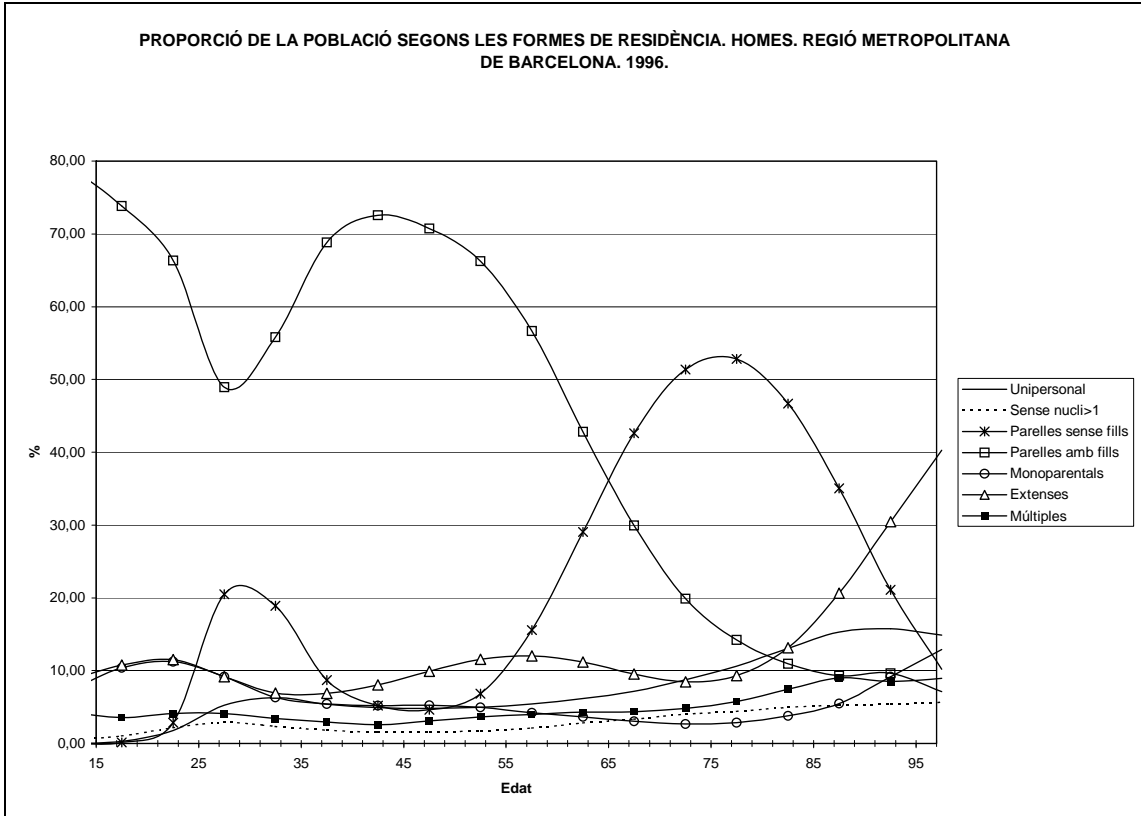
L'aproximació transversal a les formes de residència de la població que viu en llars a la Regió Metropolitana de Barcelona a l'any 1996 permet distingir tres tipus de residència²² diferenciats per als homes i quatre per a les dones. (Gràfics 6.3 i 6.4).

²⁰ BLAYO, Ch. (1990): *De l'application des principes d'analyse démographique à l'étudi de l'evolution des familles a POPULATION* n° 1 Janvier-Février. Paris. INED. pp. 63-86.

²¹ Les proporcions segons sexe i edat per tipus de nucli són el quocient entre la població masculina o femenina d'un interval d'edat e que resideix a un tipus de llar x sobre el total de la població masculina o femenina del mateix interval d'edat.

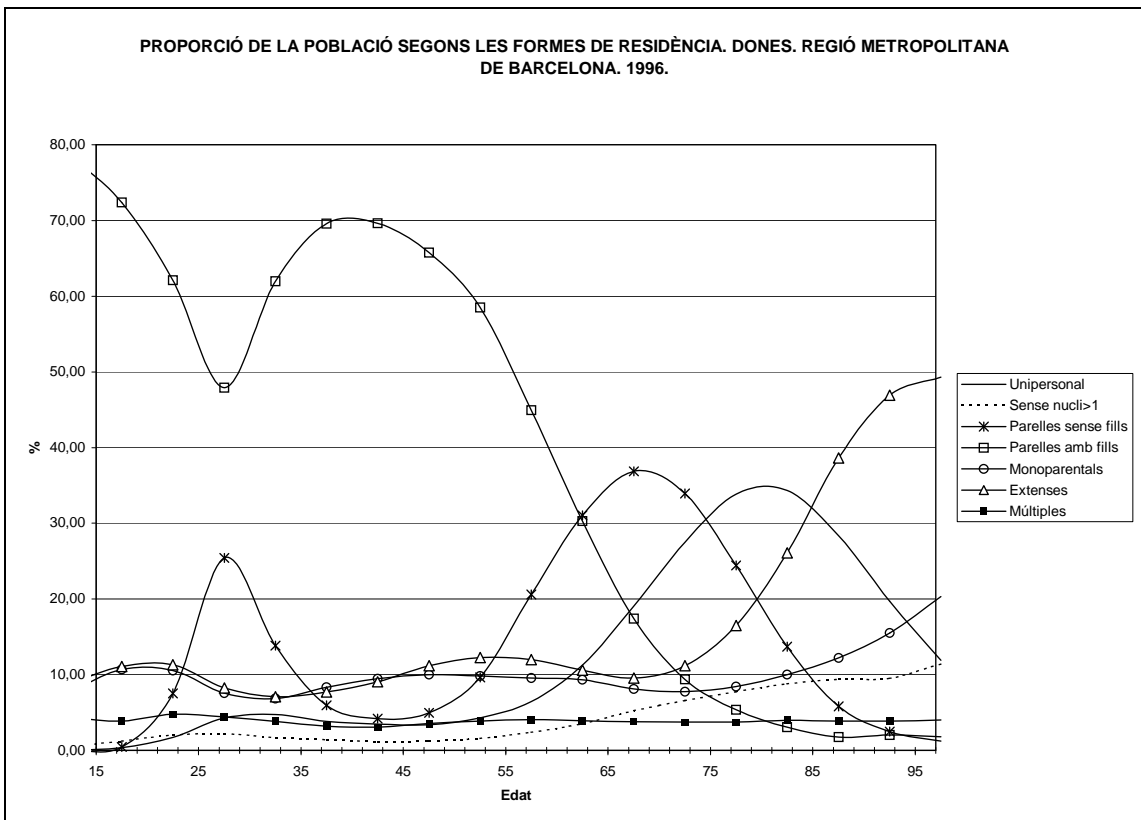
²² (Per a Catalunya) ROIGÉ, X. (1998): *Les xarxes de parentiu* a GINER, S. (dir) (1998): **La Societat Catalana**. Ed. Institut d'Estadística de Catalunya pp.417-441.

Gràfic 6.3 (Taules annex 6.11 , 6.12 i 6.15 i 6.16)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT

Gràfic 6.4

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT

Les quatre formes de residència que es distingeixen segons la distribució per edats són les següents i presenten diferències substancials segons el sexe.

- Des del 0 fins als 60-65.
- Des dels 60-65 fins als 75-85.
- Des dels 75 i fins als 85 només en el cas de les dones.
- A partir dels 80-85.

- *Des dels 0 fins als 60-65 anys.*

La majoria de població de la Regió Metropolitana entre els 0 i els 60-65 anys resideix en llars nuclears simples completes. Dins d'aquesta aclaparadora presència cal distingir tres moments: entre els 0 i els 25 anys on els joves estan exercint el rol de fills dins la unitat residencial; entre els 25 i els 35 on es dona una davallada important de la residència en llars de parelles amb fills i a partir dels 35 anys i fins als 60-65 on les persones estan exercint el rol de pare o mare dins la unitat domèstica.

Cal destacar l'extraordinària predominància de la residència en llars nuclears simples del tipus parelles amb fills des dels 0 als 60 en el cas de les dones i fins als 65 en el cas dels homes. La remarcable presència de les llars nuclears simples i completes sembla reflectir una estructura *tradicional*, però, en no tenir més dades sobre el perfil de les persones que integren aquestes llars, no es pot afirmar amb rotunditat si es tracta d'unitats veritablement de tall *tradicional* o bé es tracta de famílies recompostes de parelles de fet amb fills. En qualsevol cas, tant si les llars nuclears completes són recompostes o es tracta d'unions de fet o de fills producte de l'adopció, no cal negar la prevalència actual del model nuclear com a paradigma de residència. Aquesta constatació qüestiona els discursos més catastrofistes de la família en crisi o buida de contingut. Malgrat que l'augment de la ruptura o d'altres formes alternatives d'organitzar la convivència és evident, el model de residència més comú entre la població continua essent el nuclear simple complet, independentment que es tracti de situacions de dret o de fet.

La població menor de 16 anys resident en llars no nuclears completes creix respecte a l'any 1991 no arribant a assolir el 18%. En canvi, a l'any 1996 ja representava més del 20% de la població.

En aquest any, gairebé un 80% de la població d'infants i joves resideix en llars de parelles amb fills, més d'un 7% resideix en llars monoparentals, més d'un 8.75% en llars extenses i un 4.30% en llars múltiples. És interessant de destacar aquest fet, ja que malgrat el fort predomini de la nuclearitat simple completa, altres formes van fent-se lloc.

A partir dels 25-30 anys la corba de la residència en llars nuclears de pares amb fills presenta un punt d'inflexió i comença a davallar sense ser, però, superada per altres formes. Passa d'assolir valors entorn el 70% a no superar en cap cas el 48% de població resident. La davallada es compensa amb el creixement espectacular dels nuclis de parelles sense fills, per tant dels *nius sense fer servir*²³. Es tracta del moment en què les persones que estaven desenvolupant el rol de fill en les llars nuclears completes passen a exercir el rol de parella en les llars de parelles sense fills, és doncs la inflexió de l'emancipació. La proporció de població que resideixen en llars de parelles sense fills en aquesta franja d'edat es mou, tan sols, en valors entre el 20% i el 25%. Cap altra forma de residència veu incrementar de forma massa significativa el seu percentatge, tret de les persones que viuen en llars unipersonals, que en aquest moment arriben a representar entre el 5% i 6% de la població masculina i el 4% de la femenina. Per tant, la forma habitual de deixar la llar d'origen continua essent la formació d'una nova llar a partir de l'aparellament, i de l'aparellament a través del matrimoni.

A partir dels 30 anys, en el cas dels dones, i dels 35, en el cas dels homes, torna a elevar-se la corba de la residència de parelles amb fills, arribant a situar-se la moda entre els 40-44 anys. És aquest el moment en el qual la població està exercint el rol de pare en aquest tipus de llar.

Entre un 10% i 15% d'homes i dones d'aquesta edat formen part de les llars múltiples i extenses; aquestes persones, sobretot a partir dels 45 anys, representen la segona generació o la generació central o *frontissa* entre els pares-avis que s'incorporen a la llar dels fills i els propis fills que encara resten a la llar. Aquesta és la generació sobre la qual recau un doble i fins i tot una triple responsabilitat: la de tenir cura dels pares quan la independència no és possible, la d'atendre els fills que resideixen a la llar i fins i tot d'atendre les demandes i necessitats dels que no hi resideixen i la de tenir cura

²³ Traducció literal de la terminologia anglosaxona, es tractaria de nuclis de parelles que encara no han tingut fills.

dels néts. Aquesta responsabilitat recau sobre les persones d'una generació determinada, però sobretot, en la dona.

- *Des dels 60-65 fins als 75-85*

A partir dels 60-65 es produeix una substitució de les parelles amb fills per les parelles sense fills que es correspondrien a les parelles *de niu buit*²⁴. Aquesta situació assoleix la màxima representativitat entre els 75-79 anys en més del 50% de la població masculina i entre els 65-69 en la dona amb una proporció del 36.85%. És el moment en el qual el darrer fill ja ha marxat de la llar d'origen i la parella es planteja sola, noves possibilitats. La millora de les condicions de vida de les persones fa que aquesta etapa sigui activa i plena. Aquest període, com a conseqüència de la millora del benestar tendeix a allargar-se i es fa replantejar la definició social de les edats.

De tota manera i donat que es tracta d'una anàlisi transversal les dades no permeten saber si es tracta de parelles *de niu buit* pròpiament o bé es tracta de parelles de fet (com més endavant s'analitza) que s'han format en aquest *tercer quart de la vida*.

- *Des dels 75 i fins als 85 només en el cas de les dones.*

S'aprecia una diferència de forma de residència pel que fa al sexe: mentre que els homes segueixen residint en nuclis de parelles amb fills, les dones, a partir dels 75 anys, comencen a residir de manera majoritària en llars unipersonals, arribant a superar més d'un 30% del total de la població que viu en llars. Aquesta manera de residir es deu a la diferència entre l'esperança de vida de l'home i de la dona que fa que aquestes visquin en llars unipersonals en sobreviure la seva parella. Aquesta presència aclaparadora de les dones grans que viuen soles és la que fa augmentar el percentatge de la monoresidencialitat en total, i fa perfilar aquesta com a vella i femenina.

- *A partir dels 80-85.*

En ambdós casos la forma majoritària de residència és en llars extenses. Els 80 anys s'anuncien com un llindar entre una tercera edat independent i amb plenitud de condicions i una quarta edat dependent.

²⁴ Manllevat de la terminologia anglosaxona, es tractaria de nuclis de parelles els fills de les quals ja han marxat de la residència d'origen.

A partir dels 80 anys comença a augmentar la proporció d'homes i dones que viuen en una llar múltiple o bé extensa. En els homes assoleix des del 20% al 49% entre els 80 i els 95 anys, i en el cas de les dones, parteix del 40% fins al 53%. La proporció de dones és, òbviament, major donada la longevitat de la mateixa.

Aquest final de la vida en llars extenses sembla reflectir el pas d'una edat entorn la jubilació on les persones tenen plenes condicions i realitzen un rol de generació frontissa a una quarta edat dependent on la persona (i sobretot les dones) passa de ser *transmissora de béns* i *prestadora de serveis* a ser-ne la destinatària. Reflecteix, doncs, el fenomen de la dependència de les persones grans.

L'òptica transversal de l'estudi no permet discernir quin és el tipus de residència extensa, si es tracta de persones que sempre han viscut en llars extenses, formant part d'una residència *troncal*, o bé es tracta de persones que s'han incorporat a una llar simple en veure minvar les seves capacitats i la seva autonomia, tractant-se d'un retorn a casa dels fills.

Aquesta darrera hipòtesis condueix, de nou, a reforçar la importància de la família, potser amb menor intensitat institucional, potser definida de manera més plural, però en qualsevol cas és la família la que serveix d'aixopluc en tots els casos. La proporció de persones grans residents en llars extenses i múltiples a la Regió Metropolitana de Barcelona ha disminuït lleugerament des de 1991.

La proporció predominant d'acabar el cicle de vida en una llar extensa a la llarga, potser, s'anirà reduint, no perquè no existeixi una relació i la família continuï essent la principal xarxa de solidaritat entre els seus membres, sinó perquè possiblement s'estigui assistint a un renaixement de les famílies extenses no sobre una base residencial sinó relacional (Segalen;1996)²⁵; (Alberdi; 1999: 81-112)²⁶.

²⁵ SEGALEN, M. (1996): *Liens intergenerationnels dans les familles d'Europe: relations de parenté et politiques familiales*. Comunicació presentada a Fourth Easa Conference. Barcelona.

²⁶ ALBERDI, I. (1999): *Familias más largas y estrechas a La nueva familia española*. Madrid. Taurus.pp. 81-112.

- En definitiva un individu al llarg de la seva vida pot residir en diferents tipus de llar i nucli. L'edat determina el tipus de residència.
- Destaca l'absolut predomini de la població resident en llars de parelles amb fills sense altres persones, des dels 0 fins als 65 anys. Aquesta corba apunta dos punts d'inflexió, entre els 25-30 anys, moment en el qual les persones deixen d'exercir el rol de fills gràcies a l'emancipació, i a partir dels 60, on l'emancipació dels fills o bé l'absència d'un dels membres de la parella fan contreure aquest tipus de llar tan majoritària.
- La població que viu a les llars de parelles sense fills sense altres persones dibuixen al llarg de la distribució segons les edats un doble valor modal. Un es troba entre els 25-30 anys, compensant la davallada de població resident les llars nuclears simples completes (no arribant a assolir el 25% de les persones d'aquesta franja d'edat) es pot tractar de les parelles joves que s'emancipen per a formar una llar independent. L'altre s'identifica entre els 60-80 anys, mostrant la incidència de les parelles de *niu buit*, un cop han marxat els fills de la llar originària.
- La població resident a les llars monoparentals es nodreix de tres generacions diferents. D'una banda la població infantil i juvenil fins als 25 anys; es tracta del sector que exerceix de fill d'una llar monoparental. Entre els 40 i els 60, la població que resideix en aquest tipus de llar no arriba a superar el 10% de la població femenina que viu en llars monoparentals (en el cas dels homes és la meitat); es tractaria de les persones que estan exercint el rol de pare o mare. A partir dels 80 anys la proporció de població resident en llars monoparentals torna a ascendir fins a situar-se en valors sobre el 15%. Es tractaria de persones que resideixen amb un fill o filla solter o vidu que es faria càrrec de les persones grans.
- La població resident a les llars unipersonals descriu una corba diferent segons el sexe. S'observa una lleu inflexió entre els 25-35 anys que no supera el 4% en el cas de les dones i el 6% en el cas dels homes. Aquesta inflexió representa una alternativa a l'emancipació, a partir d'aquest moment la corba només augmenta a partir dels 65 anys arribant a significar no més del 15% de la població. En el cas de les dones a partir dels 60 anys arriba a superar el 30% instaurant-se com a unitat de residència majoritària per a les dones entre els 75 i 85 anys. Les dades semblen reflectir que més d'un 30% de les dones passin en el seu *tercer quart de vida* com una etapa en residència solitària.

- La població que resideix en llars sense nucli de més d'una persona a la Regió Metropolitana de Barcelona presenta una proporció baixa tot i que pateix dos punts d'inflexió, d'una banda entre els 20 i 29 anys es tracta de població jove. Aquesta manera de viure podria emmascarar unions consensuals o bé representa altres formes de convivència, amb amics, o llars d'estrangers. D'altra banda, a partir dels 65-70 anys aquesta proporció torna a augmentar, assolint valors entre els 6% i el 9% en el cas de les dones i menors en el cas dels homes. En aquest cas, es tractaria de llars en contracció o bé llars en reagrupament després de la desaparició d'alguns dels membres de la llar.
- La població resident en llars extenses sembla reflectir tres generacions diferents de membres: els que fan de néts, els que fan de fills i els que fan d'avis. Les persones que farien de néts assolirien el 11% de la població entre els 16 i 24 anys; la població que desenvoluparia el rol de fills en aquesta distribució es situaria entre els 45 i 65 anys en el cas de la dona i a partir dels 50 en el cas de l'home, assolint entre el 10 i el 12% del total de la població que resideix en llars en aquestes franges d'edat. Les persones que desenvoluparien el rol d'avi seria la població major de 80 anys.
- Tot i que es van desenvolupant d'altres formes, cal destacar l'absoluta predominància de la població resident en llars nuclears simples completes, al llarg de tota la vida i fins que les unitats residencials es contreen. La informació de la qual es disposa no permet esbrinar el perfil i les biografies de les parelles i dels fills que conformen aquestes nuclis, per tant amb més alt o més baix nivell institucional aquest model continua tenint a la Regió Metropolitana de Barcelona una gran predominància.

6.4-. Composició de les llars. *Velles estructures nous continguts*²⁷.

Conviene insistir, una vez más, en la concordancia "morfológica" entre tradición y modernidad familiar que se ha dado en la mayor parte del territorio español, donde las "formas" tradicionales familiares no han entrado en contradicción con los requisitos sociales y económicos a los que se enfrenta la convivencia familiar en la sociedad moderna, y por tanto el proceso de cambio no parece haber implicado alteraciones morfológicas "a gran escala". (Requena; 1999: 51)²⁸.

L'eina d'anàlisi de les estructures de la població és la confecció de la piràmide de la mateixa, la qual representa la distribució segons sexe i edat en un moment determinat. És també aquest instrument un dels que s'ha utilitzat per a estudiar les estructures dels diferents tipus de llars a la Regió Metropolitana de Barcelona.

Les estructures varien, però varien poc, no en va, Requena (1990:78)²⁹ en un treball sobre les estructures familiars a la Comunitat de Madrid afirmava que els nous models familiars tenien poca rellevància estructural en el model de reproducció familiar. Les pautes d'organització familiar a les societats avançades que han conduït a l'emergència de les famílies *postnuclears*³⁰ o *postmodernes*³¹ han incidit de manera tènue en les estructures familiars a l'Estat espanyol, a Catalunya i a la Regió Metropolitana. Sota una mateixa morfologia residencial poden agrupar-se diferents perfils, biografies i itineraris de les persones que les integren. Les llars de la Regió Metropolitana de Barcelona es caracteritzen per la seva *nuclearitat tradicional* de parelles amb fills i una menor representativitat, si es compara amb d'altres indrets d'Europa, de les llars considerades com *els paradigmes de les noves maneres de viure* o *noves formes*, que fan referència a les estructures de convivència diferents a la família extensa i a les formes nuclears de parelles amb fills.

²⁷ SOLSONA, M., TREVIÑO, R. (1990): **Estructuras familiares en España**. Madrid. Instituto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales. pp. 135.

²⁸ REQUENA, M. (1999): *Pautas contemporáneas de la evolución de los hogares en España* a **RIS**. nº 22. Madrid.

²⁹ REQUENA, M. (1990): *Hogares y familias en la España de los ochenta: el caso de la comunidad de Madrid*. a **REIS** nº 51 pp. 53-78

³⁰ FLAQUER, L. (1999): **La estrella menguante del padre**. Barcelona. Ariel. p. 18.

³¹ MEIL, G.(1999): **La postmodernización de la familia española**. Madrid. Ed. Acento.

L'absolut predomini de les llars nuclears simples completes han tendit a definir l'estructura de les llars metropolitanes com a nuclears *tradicionals*³². Però, sota una mateixa estructura nuclear, el perfil de les persones que la integren pot ser molt divers i flexible. D'aquesta manera, una parella amb fills pot estar integrada per una parella casada, per una parella de cohabitats i en ambdós casos pot tractar-se d'una parella recomposta després d'una ruptura, viduitat o solteria; els fills, alhora, poden ser de la parella, o poden ser només d'un membre de la mateixa o fins i tot adoptats. La multiplicitat de combinacions versatilitza els itineraris d'una composició plural de l'estructura de parella amb fills, no ja unívoca.

Les estructures unipersonals poden reflectir alhora diferents situacions: pot tractar-se de la residència solitària com a opció o de manera transitòria, producte de la ruptura. D'altra banda la presència de la monoparentalitat i monoresidencialitat poden estar afectades pel fort pes de l'envelliment. Així, les llars monoparentals i les llars unipersonals no serien tant el fruit d'unes noves formes d'organitzar la convivència sinó el producte d'unes *llars en descomposició*. El fet que les estructures canviïn poc no vol dir que les maneres de formar i dissoldre famílies no es modifiquin. Es diversifiquen les biografies i els itineraris de les persones que les componen.

Les raons per les quals les estructures familiars no reflecteixen els canvis socials i demogràfics produïts a l'Estat espanyol durant les dues darreres dècades tal i com s'han produït a d'altres països de l'Europa del nord i de l'Europa occidental són diverses. L'argument del retardament del calendari de la Segona Transició Demogràfica en el cas espanyol i per tant català i metropolità és un argument simple ja que, tal i com s'ha vist, una davallada i retardament de la fecunditat i de la nupcialitat no anuncien noves estructures. (Alberdi1995: 15-191)³³ sinó que més aviat les "congela". El cas català i, en general mediterrani, tal i com s'ha vist al capítol 5, és un model adaptatiu a l'estructura demogràfica, a la conjuntura econòmica i a la cobertura de l'estat del benestar.

És cert que l'augment de l'esperança de vida ha incidit en el perllongament de major nombre d'anys en certes etapes del cicle vital sobretot al final, a l'etapa de *niu buit* i que la diferència entre l'esperança de vida de les dones respecte als homes fa

³² Referint-nos a l'ideal de família parsoniana.

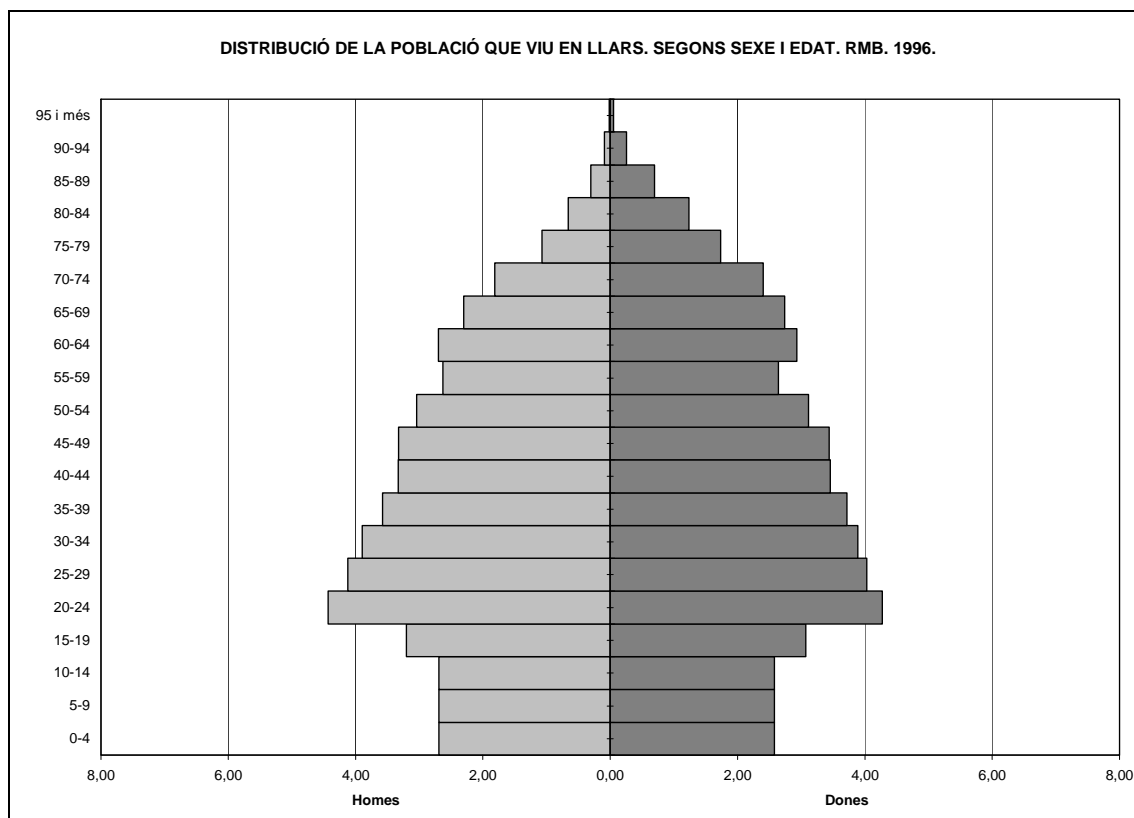
³³ ALBERDI, I (dir.)(1995): *Aspectos demográficos de la familia a Informe sobre la situación de la familia en España*. Col. Estudios. Ed. Ministerio de Asuntos Sociales.pp. 15-191.

pronosticar, i de fet així s'esdevé, l'absolut predomini femení de la fase final del cicle de vida familiar.

Però aquesta addició d'anys, sobretot a les etapes finals de la vida i la fase de *niu buit* no queda compensada per una diversificació de formes en l'inici de la vida familiar. La manca d'alternatives a la nupcialitat com a forma d'emancipació entre els joves condueix a que aquests continuïn desenvolupant el rol de fills durant molt més temps, enlloc de crear llars independents. Per tant, el predomini de generacions plenes no emancipades a les llars d'origen marca el predomini absolut de llars nuclears simples completes. No existeix, doncs en el cas espanyol una interdependència perfecta entre dinàmica demogràfica i estructura familiar.

En aquest apartat s'analitza el perfil de les persones que componen cadascun dels grups residencials a partir de la distribució segons sexe, edat i estat civil, posant de manifest els canvis esdevinguts entre 1991 i 1996. La unitat d'anàlisi és l'individu.

Gràfic 6.5³⁴

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

³⁴ La piràmide d'edats és, per definició, la distribució per sexe i edat de la població. A l'hora de confeccionar les piràmides s'ha hagut d'ajustar la base ja que les taules de població desgregada per sexe i edat de cada tipus de llar i de nucli apareix agregat el grup de menys de 16 anys. S'ha procedit dividint aquest grup entre 3 per a donar lloc als tres grups quinquennals que falten per a completar la taula, tot i que els valors dels intervals que en resulten es presenten homogenis.

La població que viu en llars a la Regió Metropolitana de Barcelona a l'any 1996 es xifra en 4.209.347 persones mentre que la població global de la RMB al mateix anys és de 4.228.048; per tant, un total de 18.701 persones (xifra que representa un 0.44% de la població) no resideix en llars *privades*.

La distribució de les persones que no resideixen en llars es reparteix de forma desigual segons les edats. A edats més elevades la proporció augmenta, es tractaria de persones que viurien en llars col·lectives o altres tipus d'allotjaments (*Taula 6.9*). Tot i que la xifra pugui semblar baixa, és cert que en entorns mediterranis no és un fet generalitzat passar l'etapa terminal de la vida en un centre especialitzat d'atenció a la gent gran. D'altra banda pot ser que es percebeixi com una mesura transitòria i no definitiva i provoca que la persona gran no s'inscriui a l'allotjament col·lectiu sinó a la llar familiar.

Taula 6.9

DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ QUE NO VIU EN LLARS. RMB. 1996

Edat	%
<16	0,67
16-19	1,15
20-24	2,27
25-29	3,41
30-34	3,29
35-39	2,84
40-44	2,45
45-49	2,95
50-54	3,65
55-59	4,12
60-64	5,72
65-69	7,10
70-74	8,79
75-79	10,65
80-84	14,85
85-89	14,52
90-94	7,69
>95	2,21
Total	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Tal i com s'ha comentat en l'apartat anterior la tendència observada tant pel que fa a les llars com a la població, la Regió Metropolitana de Barcelona presenta unes formes en expansió i unes altres en regressió. Entre les formes en expansió figuren les llars unipersonals, les llars monoparentals, les parelles sense fills i les llars sense nucli de més d'una persona, entre les formes en retrocés hi figuren la resta dels tipus de llar.

La informació disponible per a 1991 i 1996, ha permès desagregar la tipologia de nuclis al màxim i permet estudiar l'evolució de les formes de residència en 39 categories ³⁵. (Taules 6.10 i 6.11)

Entre les formes que més creixen en termes absoluts destaquen les llars unipersonals. Ara bé, no tots els tipus de residència en solitari creixen amb la mateixa intensitat. Tot i que la màxima representació de la monoresidencialitat metropolitana és femenina i vídua (6.25% del total de les llars), els increments més elevats els manifesten les llars de persones casades, tant homes com dones, incrementant aquesta categoria amb més de 20.000 llars i les llars de persones separades o divorciades, que sumen gairebé 10.000 unitats. Per tant, s'estaria evidenciant la residència en solitari com a producte de la ruptura. El divorci o la separació fa augmentar les formes de transició pel que fa a la residència.

Al creixement de les llars unipersonals segueixen les llars monoparentals. La màxima representació de la monoparentalitat és la de mare vídua amb fill, assolint un 3.58% del total de les llars. En canvi, els màxims valors dels creixements absoluts els experimenten les dones separades o divorciades i els casats i casades amb fills, en tots els casos reflectint ruptures tant de fet com de dret.

Les llars sense nucli de més d'una persona experimenten una variació lleu i el major creixement es situa en les persones emparentades, sobretot en les llars formades per germans i altres relacions de parentiu. En canvi, l'única categoria que experimenta un increment negatiu és aquella formada per persones que no guarden relacions de parentiu, suposant una pèrdua xifrada en més de 6.000 unitats. Potser podria posar de manifest formes recompostes.

Les llars formades per parelles sense fills dependents creixen totes. La màxima representació d'aquest tipus de nucli està format per parelles casades (15.96% del total de llars), encara que l'augment més gran tant, en xifres absolutes com relatives, correspon a la categoria de cohabitants, arribant a assolir el 2.89% del total de les llars de la Regió Metropolitana de Barcelona. Les parelles homosexuals arriben a significuen el 0.27% del total, mostrant una variació positiva xifrada en aproximadament 2.000 unitats.

³⁵ La classificació de les categories que en les següents taules es presenten provenen d'una adaptació de classificacions anteriors de Hammel i Laslett, 1974 i Ermisch Overton, 1985 que realitza el Dr. Xavier Roigé a ROIGÉ, X. (1996): *Antropología y transformaciones de la familia* a PRAT, J.; MARTÍNEZ, A. (ed.): **Homenaje a Claudio Esteva**. Madrid. Ariel.

Taula 6.10³⁶

DISTRIBUCIÓ DE LES LLARS I DE LA POBLACIÓ SEGONS TIPUS DE RESIDÈNCIA. RMB. 1991-1996.

	Llars				Població			
	Absoluts		Distribució %		Absoluts		Distribució %	
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996
Solitaris	184248,00	253198	13,53	17,27	184248,00	253198	4,38	6,02
1. Solter	29283,15	42415	2,15	2,89	29283,15	42415	0,70	1,01
2. Soltera	35886,08	45126	2,64	3,08	35886,08	45126	0,85	1,07
3. Vidu	13132,58	15973	0,96	1,09	13132,58	15973	0,31	0,38
4. Vidua	77386,75	91553	5,68	6,25	77386,75	91553	1,84	2,17
5. Separat/divorciat	8370,98	13480	0,61	0,92	8370,98	13480	0,20	0,32
6. Separada/divorciada	7185,16	11300	0,53	0,77	7185,16	11300	0,17	0,27
7. Casat	6695,56	17146	0,49	1,17	6695,56	17146	0,16	0,41
8. Casada	6307,75	16205	0,46	1,11	6307,75	16205	0,15	0,38
Sense nucli	37993,00	43387	2,79	2,96	88965,00	96294	2,12	2,29
9. Germans	14410,00	19526	1,06	1,33	31258,00	41273	0,74	0,98
10. Altres relacions de parentiu	8681,00	15341	0,64	1,05	19560,00	34309	0,47	0,82
11. Sense relació de parentiu	13896,00	7408	1,02	0,51	34433,00	16570	0,82	0,39
12. Altres	1006,00	1112	0,07	0,08	3714,00	4142	0,09	0,10
Monoparentals	100411,00	127461	7,37	8,70	256465,00	325179	6,10	7,73
13. Solter amb fills	409,51	1465	0,03	0,10	927,33	3550	0,02	0,08
14. Soltera amb fills	4163,71	6715	0,31	0,46	9665,32	15825	0,23	0,38
15. Vidu amb fills	9916,80	10668	0,73	0,73	25106,81	26749	0,60	0,64
16. Vidua amb fills	51769,19	52445	3,80	3,58	127074,88	127678	3,02	3,03
17. Separat/divorciat amb fills	2794,13	4695	0,21	0,32	7338,66	12181	0,17	0,29
18. Separada/divorciada amb fills	19707,94	28262	1,45	1,93	54893,15	76370	1,31	1,81
19. Casat amb fills	3027,56	9378	0,22	0,64	7878,20	26309	0,19	0,63
20. Casada amb fills	8622,16	13833	0,63	0,94	23580,65	36517	0,56	0,87
Parells sense fills dependents	251056,00	280453	18,43	19,13	502112,00	560906	11,95	13,33
21. Parella casada sense fills	233095,65	234019	17,12	15,96	466191,29	468038	11,09	11,12
22. Parella cohabitant sense fills	15915,59	42405	1,17	2,89	31831,19	84810	0,76	2,01
23. Parella homosexual sense fills	2044,76	4029	0,15	0,27	4089,52	8058	0,10	0,19
Parells amb fills dependents	645601,00	628836	47,40	42,90	2513038,00	2373359	59,80	56,38
24. Parella casada amb fills	623803,71	580284	45,80	39,59	2431015,66	2196399	57,85	52,18
25. Parella cohabitant amb fills	18788,31	43546	1,38	2,97	70242,73	158342	1,67	3,76
26. Parella homosexual amb fills	3008,98	5006	0,22	0,34	11779,61	18618	0,28	0,44
Extenses	113099,00	102251	8,30	6,98	495202,00	435185	11,78	10,34
27. Parella extensa amb ascendent	62951,00	50797	4,62	3,47	288848,00	224687	6,87	5,34
28. Parella extensa amb descendent	789,00	716	0,06	0,05	3906,00	3163	0,09	0,08
29. Parella extensa amb col·lateral	13785,00	16280	1,01	1,11	57706,00	68302	1,37	1,62
30. Monoparental pare extensa amb ascendent	696,00	773	0,05	0,05	2694,00	3013	0,06	0,07
31. Monoparental pare extensa amb descendent	142,00	52	0,01	0,00	579,00	200	0,01	0,00
32. Monoparental mare extensa amb ascendent	3274,00	2789	0,24	0,19	12468,00	10446	0,30	0,25
33. Monoparental mare extensa amb descendent	448,00	60	0,03	0,00	1878,00	246	0,04	0,01
34. Altres situacions de monoparentalitat extensa	12066,00	11480	0,89	0,78	44342,00	43173	1,06	1,03
35. Altres extenses amb un nucli	18948,00	19304	1,39	1,32	82781,00	81955	1,97	1,95
Múltiples	29477,00	30314	2,16	2,07	162557,00	165226	3,87	3,93
36. Múltiples - Unitat ascendent	6935,00	6514	0,51	0,44	38909,00	35670	0,93	0,85
37. Múltiples - Unitat descendent	20049,00	20120	1,47	1,37	110204,00	109824	2,62	2,61
38. Múltiples - Unitat col·lateral	853,00	1767	0,06	0,12	4861,00	9645	0,12	0,23
39- Altres múltiples	1640,00	1913	0,12	0,13	8583,00	10087	0,20	0,24
Total	1361885,00	1465900	100,00	100,00	4202587,00	4209347	100,00	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

³⁶ Les dades corresponents a 1991 no inclouen l'estat civil dels transeünts, d'aquí que es produeixi una diferència de 9.383 llars i 20.952 persones entre les taules senzilles proporcionades per l'IDESCAT segons tipus de llar i nucli en les quals no hi figura l'estat civil i les taules com les que a continuació hi figuren on es demana una desagregació segons estat civil. A les taules 7.10 i 7.11 s'han recalculat les llars i les persones repartint els transeünts (que en principi no hi constaven) proporcionalment al nombre de llars o de persones propis de cada categoria.

Taula 6.11

VARIACIONS I INCREMENTS RELATIUS DE LES LLARS I LES PERSONES SEGONS RESIDÈNCIA.
RMB. 1991-1996

	Incrementos Llars		Incrementos Persones	
	Vari. 91-96	Incr.relatiu	Vari. 91-96	Incr.relatiu
Solitaris	68950,00	37,42	68950,00	37,42
1. Solter	13131,85	44,84	13131,85	44,84
2. Soltera	9239,92	25,75	9239,92	25,75
3. Vidu	2840,42	21,63	2840,42	21,63
4. Vídua	14166,25	18,31	14166,25	18,31
5. Separat/divorciat	5109,02	61,03	5109,02	61,03
6. Separada/divorciada	4114,84	57,27	4114,84	57,27
7. Casat	10450,44	156,08	10450,44	156,08
8. Casada	9897,25	156,91	9897,25	156,91
Sense nucli	5394,00	14,20	7329,00	8,24
9. Germans	5116,00	35,50	10015,00	32,04
10. Altres relacions de parentiu	6660,00	76,72	14749,00	75,40
11. Sense relació de parentiu	-6488,00	-46,69	-17863,00	-51,88
12. Altres	106,00	10,54	428,00	11,52
Monoparentals	27050,00	26,94	68714,00	26,79
13. Solter amb fills	1055,49	257,74	2622,67	282,82
14. Soltera amb fills	2551,29	61,27	6159,68	63,73
15. Vidu amb fills	751,20	7,58	1642,19	6,54
16. Vídua amb fills	675,81	1,31	603,12	0,47
17. Separat/divorciat amb fills	1900,87	68,03	4842,34	65,98
18. Separada/divorciada amb fills	8554,06	43,40	21476,85	39,12
19. Casat amb fills	6350,44	209,75	18430,80	233,95
20. Casada amb fills	5210,84	60,44	12936,35	54,86
Parelles sense fills dependents	29397,00	11,71	58794,00	11,71
21. Parella casada sense fills	923,35	0,40	1846,71	0,40
22. Parella cohabitant sense fills	26489,41	166,44	52978,81	166,44
23. Parella homosexual sense fills	1984,24	97,04	3968,48	97,04
Parelles amb fills dependents	-16765,00	-2,60	-139679,00	-5,56
24. Parella casada amb fills	-43519,71	-6,98	-234616,66	-9,65
25. Parella cohabitant amb fills	24757,69	131,77	88099,27	125,42
26. Parella homosexual amb fills	1997,02	66,37	6838,39	58,05
Extenses	-10848,00	-9,59	-60017,00	-12,12
27. Parella extensa amb ascendent	-12154,00	-19,31	-64161,00	-22,21
28. Parella extensa amb descendent	-73,00	-9,25	-743,00	-19,02
29. Parella extensa amb col·lateral	2495,00	18,10	10596,00	18,36
30. Monoparental pare extensa amb ascendent	77,00	11,06	319,00	11,84
31. Monoparental pare extensa amb descendent	-90,00	-63,38	-379,00	-65,46
32. Monoparental mare extensa amb ascendent	-485,00	-14,81	-2022,00	-16,22
33. Monoparental mare extensa amb descendent	-388,00	-86,61	-1632,00	-86,90
34. Altres situacions de monoparentalitat extensa	-586,00	-4,86	-1169,00	-2,64
35. Altres extenses amb un nucli	356,00	1,88	-826,00	-1,00
Múltiples	837,00	2,84	2669,00	1,64
36. Múltiples - Unitat ascendent	-421,00	-6,07	-3239,00	-8,32
37. Múltiples - Unitat descendent	71,00	0,35	-380,00	-0,34
38. Múltiples - Unitat col·lateral	914,00	107,15	4784,00	98,42
39- Altres múltiples	273,00	16,65	1504,00	17,52
Total	104015,00	7,64	6760,00	0,16

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La resta de tipus de llars està en retrocés. El model nuclear simple complet, és a dir, les parelles amb fills perden efectius en el seu conjunt, sobretot en la categoria de parelles casades amb fills. Aquesta veu disminuir la seva representació del 45.80% del total de llars a l'any 1991 al 39.59% de l'any 1996, pèrdua que no és compensada per l'extraordinari creixement de llars de parelles de cohabitants i homosexuals amb fills que veuen engrandir les respectives categories amb 24.758 i 1997 unitats.

Les llars extenses perden efectius, tot i que la màxima representació és la de parella amb fills o sense amb ascendent assolint un 3.47% del total de llars a l'any 1996, perd 12.154 unitats, l'única forma que augmenta representació i efectius és la llar extensa amb col·lateral, potser es pot atribuir a les llars d'estrangers.

Tot seguit s'analitzen una a una les categories de llars que es mostren en creixement, primer i en regressió, després, atenent a la població que les integra segons el sexe, l'edat i l'estat civil i comparant els dos moments estudiats, 1991-1996.

6.4.1-. Formes en expansió: Noves maneres d'organitzar la convivència?

Quan es fa referència a les *noves formes familiars* s'aludeix a les estructures de convivència diferents a la família extensa i a les formes nuclears de parelles amb fills; per tant s'inclouen les formes de cria al marge de la parella, les ruptures, la recomposició de llars a partir de famílies de procreació diferents, la cohabitació, o la soledat per opció.

Com ja s'ha vist en el cas de la Regió Metropolitana de Barcelona, l'extraordinari predomini de les llars nuclears simples de parelles amb fills deixa poc espai a aquestes noves formes, tot i que la tendència d'evolució indica un creixement important de les mateixes. Les llars del canvi les componen les unitats unipersonals, les formes monoparentals, els grups de parelles sense fills i les llars sense nucli de més d'una persona.

Les estructures que avui es constitueixen com a paradigma de *les noves formes de viure* es consideraven antigament, i fins no fa molt, formes marginals i marginadores. Un règim impregnat de nacionalcatolicisme va ajudar a viure i veure aquestes formes

que s'escapaven del model unívoc i lineal de família com a *tares*, defectes o estructures incompletes de la plenitud de la família nuclear. Davant la negació de qualsevol forma de ruptura (que no fos la mort) d'un vincle matrimonial com a única manera d'accedir a la vida de parella, qualsevol altra alternativa era, en definitiva, una forma sancionable.

Les accepcions per a nomenar els diferents tipus de relacions de convivència que es derivaven d'aquestes formes estaven dotades d'una alta càrrega pejorativa. Per als solters: fadrins, *concos*...; per als fills de mare no casada: fills il·legítims, bastards, bords, adulterins...; per a les parelles dels pares o les mares: padrastre, madrastra...; per a les parelles de fet (per a les dones)³⁷: concubina, amistançada...

Avui les noves formes de família porten noves formes de relació, nous llaços, nous rols i noves definicions. Parelles de fet, famílies recompostes, llars monoparentals són formes a partir de les quals es construeixen noves identitats, en aquest sentit un treball molt interessant de (Roigé et alt.; 1998)³⁸ planteja la capacitat de la família per a conceptualitzar i construir noves identitats familiars, alhora que de reconstruir cada situació als nous lligams establerts. Analitza com els membres de les famílies reconceptualitzen les definicions i les referències, en aquesta redefinició. En moltes ocasions, es fan servir conceptes derivats de les relacions d'amistat, fet que demostra la validesa i la fermesa de la relació davant una forma més institucional. El treball analitza com s'anomenen les parelles de fet i les relacions de fet amb els familiars que es deriven.

L'interrogant del títol de l'apartat fa justícia a la hipòtesi de si realment es tracta de noves formes com a alternativa a les estructures existents o bé de formes en contracció de llars que es descomponen com a conseqüència de l'envelliment o altres factors i que no representen una opció.

A continuació s'analitzen les formes en expansió: les llars unipersonals, les llars sense nucli, les parelles sense fills, les unions consensuals i les llars monoparentals.

³⁷ Ja que sembla ser que eren les úniques "*que vivien en pecat*".

³⁸ ROIGÉ, X.; RIBOT, J.; RICO, M. (1998): **Construir la família, construir la identitat**. Ponència presentada al Congreso Español de Sociología. A Corunya 24-26 de Setembre. 1998.

6.4.1.1-. Viure sol: Opció o imposició.

El fet de viure sol és un fenomen relativament nou, producte de les societats urbanes. En un règim demogràfic antic i rural, les llars d'una sola persona, encara que les proporcions de solters i solteres podien ser molt elevades, esdevenien un fet excepcional. Els treballs agrícoles es basaven en l'estricta separació de rols i resultava difícil la supervivència en solitari. Les persones que no formaven nucli, vivien a la llar parental o bé a la llar d'algun germà o germana³⁹.

Existeix poca literatura escrita dedicada de manera monogràfica a aquests tipus de llar; i l'interès per l'estudi esdevé quan a les grans ciutats aquesta manera de viure s'incrementa en gran manera en molt poc temps. Per tant, l'estudi de les llars unipersonals és recent i compta amb destacades aportacions (Koesoebjono; 1983⁴⁰; Roussel; 1983⁴¹, Haskey; 1987⁴²; Kauffmann; 1994⁴³)

El fet de viure sol, abans considerat com a forma marginal de residència, s'ha vist amarat de connotacions negatives, s'ha relacionat amb la soledat, amb l'aïllament i amb la solteria. Avui el fet de viure sol cal plantejar-lo *com una altra forma d'inscripció domèstica i relacional*⁴⁴. Viure sol no implica necessàriament un aïllament, una soledat, sinó que esdevé un marc per a desenvolupar altres formes de relació i d'organitzar la convivència. Això implica reconsiderar el concepte i explicitar que solteria, soledat i aïllament no sempre són sinònims. Kaufmann (1994: 936) proposa dos nous mots per a designar aquesta situació: *monohabitants* per a designar les persones que viuen en llars unipersonals en analogia a les llars monoparentals i *monoresidencialitat* per fer referència a una nova forma de residència. Al llarg

³⁹ ROUSSEL, L. (1983): *Les ménages d'une personne: L'évolution récente*. **POPULATION** nº 6. Paris. INED. pp. 995-1016

⁴⁰ KOESOEBJONO, S. (1983): Trends of one-person households in the Netherlands, 1960-1978. **A demographic analysis**. Working Paper nº 37, NIDI.

⁴¹ ROUSSEL, L. (1983): *Les ménages d'une personne: L'évolution récente*. **POPULATION** nº 6. Paris. INED. pp. 995-1016

⁴² HASKEY, J.C. (1987): *One person households in Great Britain. Living alone in the middle years life* a **Population Trends**. Nº 50.

⁴³ KAUFMANN, J.C. (1994): *Les ménages d'une personne en Europe* a **POPULATION** nº 4-5. Paris. INED. pp. 995-1013.

⁴⁴ ALBERDI, I. (1999): *Familias más largas y estrechas* a **La nueva familia española**. Madrid. Taurus. pp. 81-113.

d'aquesta recerca es faran servir diferents mots indistintament: llars unipersonals, solitaris (tot i conscients que la *monoresidencialitat* no implica necessàriament la soledat) o llars d'una persona.

La residència en solitari pot donar-se en diferents moments del cicle de vida de les persones: d'una banda l'opció per la soledat a edats joves, generalment com a mesura transitòria abans de formar una parella i com a forma d'emancipació; d'altra banda a edats adultes i com a resultat d'una ruptura (generalment entre els homes); en tercer lloc a edats elevades, no com a opció sinó com a imposició vital per la mort d'un dels cònjuges, generalment del marit (com a conseqüència de la diferència de l'esperança de vida entre els homes i les dones), però també hi ha d'altres situacions com l'emigració o l'abandonament. Per tant, la població que resideix a llars unipersonals és força heterogènia i els itineraris seguits fins arribar a aquesta situació són molt diversos.

Quadre 6.1. Situacions que condueixen a la vida en solitari

- **Situacions vinculades a l'opció per la soledat**
 - Emancipació
 - Opció de vida
- **Situacions derivades de la ruptura d'una parella**
 - Separació de fet o dret
 - Divorci
 - Abandonament de la llar
 - Viduïtat
- **Situacions derivades de fets socials**
 - Emigració
 - Altres

Tant Roussel (1983) com Kauffmann (1994) afirmen que la residència en llars unipersonals, representa un moment transitori en el cicle de vida familiar, excepte la monoresidencialitat de persones velles i vídues, que obeeix a les transicions que es poden donar entre el pas d'una fase de vida familiar a una altra. En aquest cas Kauffmann (1994) insisteix en la idea d'instabilitat i *seqüencialitat*⁴⁵ de la residència en solitari, per tant afirma que no s'ha d'abordar com un model alternatiu a la vida conjugal. Roussel (1984), per la seva part, afirma que l'allargament de l'expectativa de vida contribueix a l'allargament del temps de trànsit entre les diferents fases, per

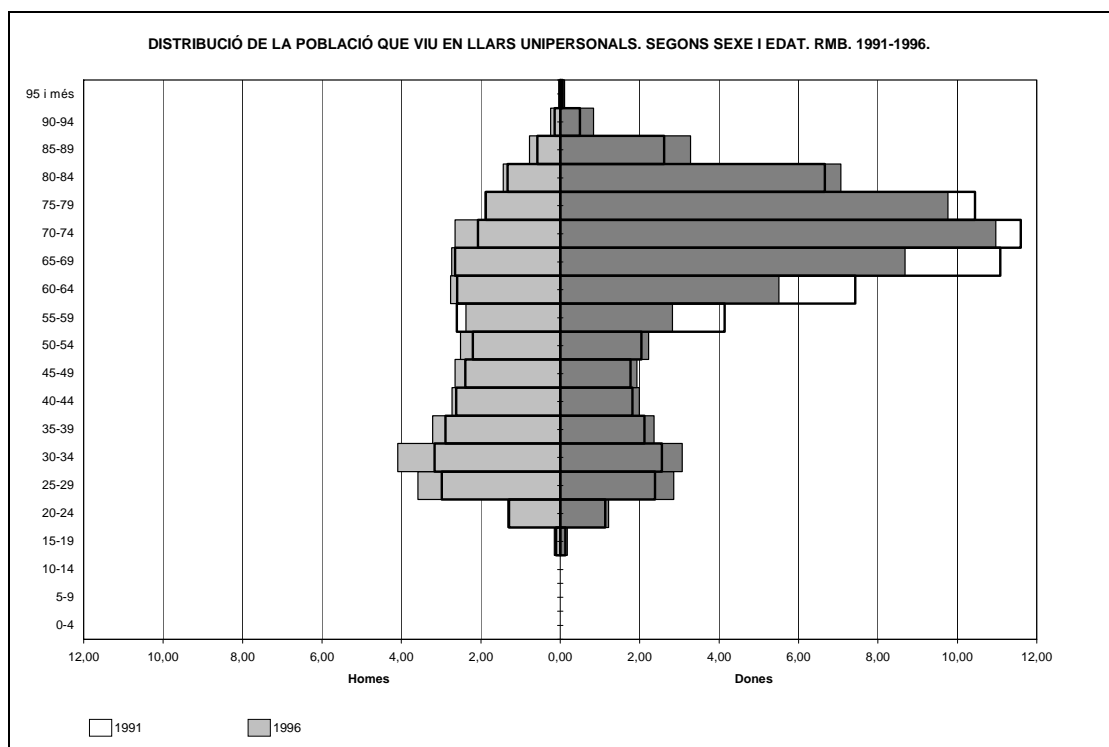
⁴⁵ En aquest sentit algun autor com Stein fa servir l'expressió de *espiral de vida (life spiral)* per referir-se al fet que un individu pot passar diverses vegades per una mateixa fase de l'anomenat cicle de vida familiar. STEIN, P. J. (1981): **Single life: unmarried adults in social context**. New York. St. Martins.

això és interessant d'atendre la durada de cadascuna d'aquestes fases, cosa que obriria una altra via d'estudi que aquí no s'aborda.

És fonamental per a l'estudi de l'unipersonalitat a la Regió Metropolitana i Barcelona l'anàlisi del perfil de les persones que conformen aquest tipus de llar i posar de manifest quines són les diferències.

Tal i com s'ha comentat en aquest capítol l'increment de les llars unipersonals és evident en el conjunt de la Regió Metropolitana de Barcelona en el període 1991-1996, passant de representar el 13.53% del total de llars a l'any 1991 a significar el 17.27% de l'any 1996. Es tracta del major increment absolut del període sobre el total de llars.

Gràfic 6.6

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La piràmide de la població que viu en solitari dibuixa el perfil segons el sexe i l'edat. La primera imatge que s'en desprèn és la constatació **d'una soledat vella i femenina** (Gràfic 6.6) (Taula 6.12). Del total de la població que resideix sola, a l'any 1996, un 64.84% són dones, i d'aquestes, un 80.64% tenen més de 65 anys. Per tant, i atenent a les xifres globals, un 40.69% de les persones que viuen soles són dones i tenen més de 65 anys.

En menor mesura, la piràmide mostra una població adulta-jove que viu sola. Entre els 20 i els 35 anys aquesta forma de viure entre els joves és més practicada pels homes que no pas per les dones. Respecte al conjunt de la població que viu en solitari, un 9.14% són homes menors de 35 anys, davant del 7.31% dones de la mateixa franja d'edat.

Sembla que el fenomen presenta una doble naturalesa: d'una banda, una soledat vella i femenina i de l'altra, i en menor mesura, una soledat jove i masculina (*Gràfic 6.8*). Aquest fenomen queda reflectit en l'edat mitjana de la població solitària: mentre que els homes presenten una edat de 51.3 anys a l'any (1996 mantenint-se pràcticament igual que a l'any 1991) les dones tenen una edat mitjana tretze anys superior a la dels homes, de 64.64 anys, descendint des de 1991.

La *Taula 6.12* presenta la distribució de la població que viu en llars unipersonals segons els grans grups d'edat. Mentre que la proporció de persones grans que viuen soles es manté pràcticament igual entre 1991-1996, la població menor de 35 anys veu augmentar la seva representació sobre el pes total de la mono-residencialitat.

Taula 6.12

DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ QUE VIU EN LLARS UNIPERSONALS. RMB. 1991-1996. SECTORS D'EDAT.

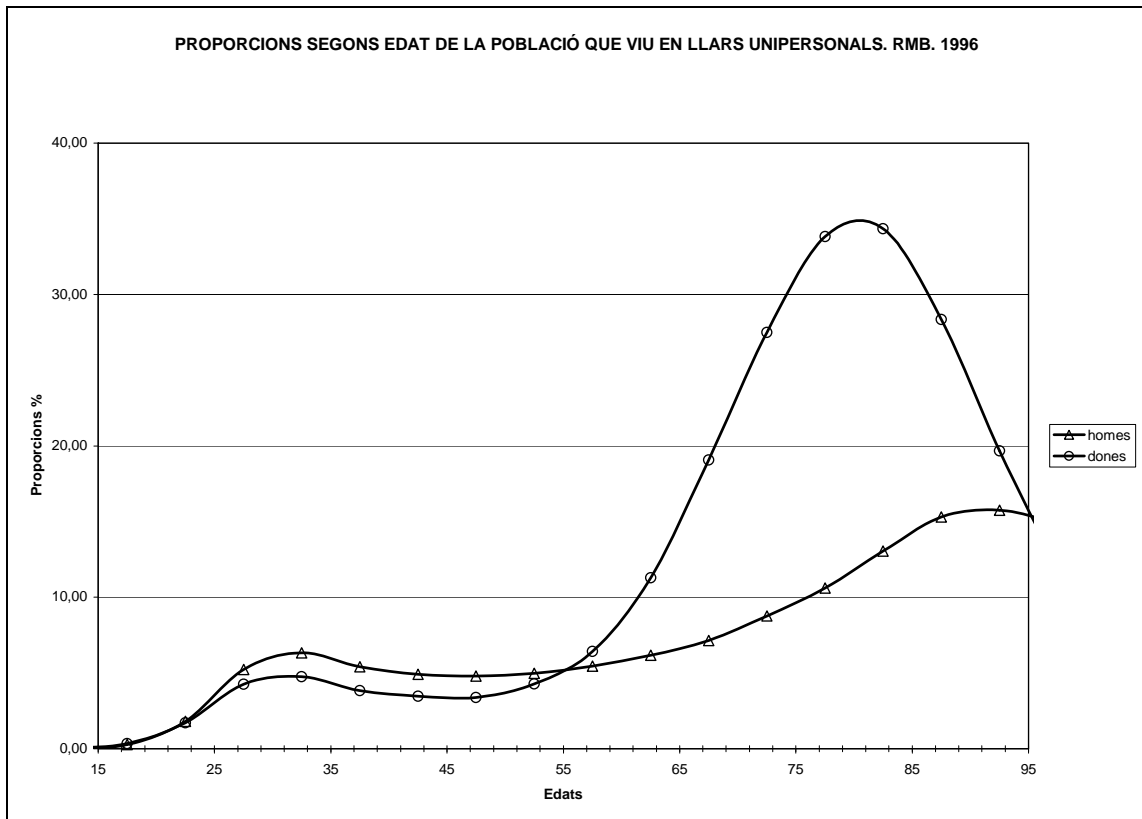
	1991		1996		1991%		1996%	
	HOMES	DONES	HOMES	DONES	HOMES	DONES	HOMES	DONES
<35	13903	11416	23157	18523	23,93	9,05	26,02	11,28
35-65	28234	35593	41121	42625	48,59	28,22	46,20	25,96
>65	15964	79138	24736	103036	27,48	62,73	27,79	62,76
TOTAL	58101	126147	89014	164184	100,00	100,00	100,00	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Les proporcions segons les edats de la població que viu sola segueix un repartiment diferent segons els homes o les dones (*Gràfic 6.7*). Fins als 60 anys, la proporció de persones que viuen soles és poca, malgrat que s'observa una lleu inflexió entre els 25-35 anys que no supera el 4% en el cas de les dones i el 6% en el cas dels homes. Aquesta representa una alternativa a l'emancipació. A partir d'aquest moment la corba només augmenta després dels 65 anys, arribant a representar no més del 15% de la població. En el cas de les dones, a partir dels 60 anys arriba a superar el 30% de la forma de residència, instaurant-se com a unitat de residència majoritària per a les dones entre els 75 i 85 anys. Les dades semblen reflectir que més d'un 30% de les dones passen en el seu *tercer quart de vida* una etapa en residència solitària. Aquesta

gran proporció de persones grans que viuen soles caracteritza la monoresidencialitat de la Regió Metropolitana com a vella i femenina.

Gràfic 6.7

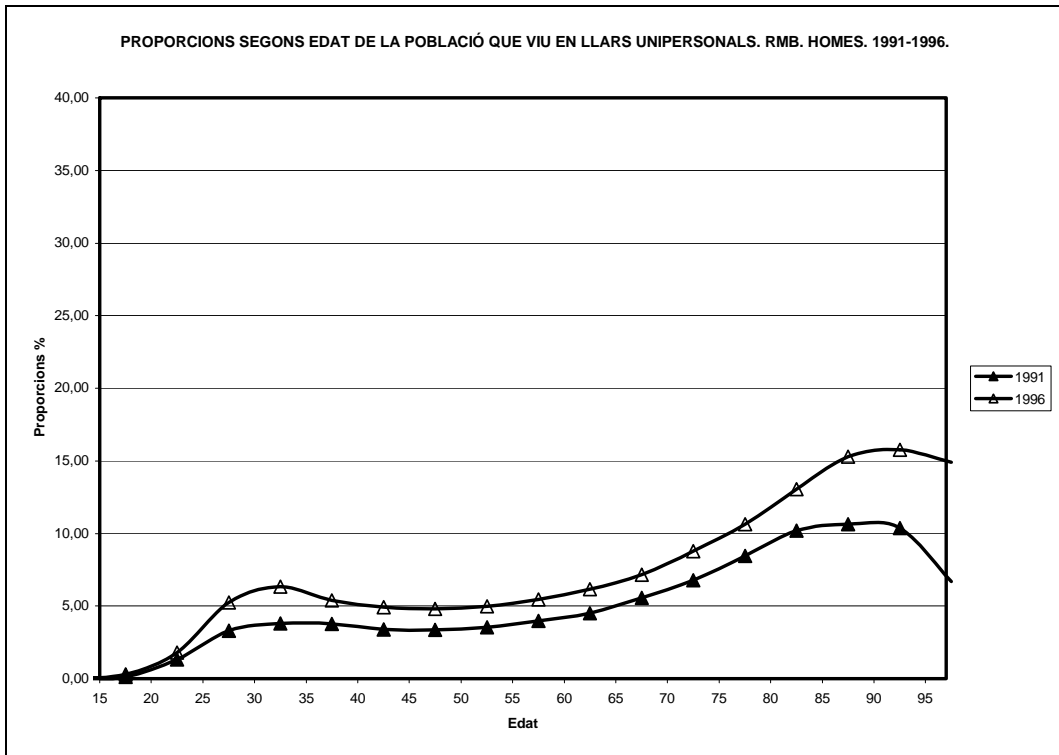

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La proporció de persones que viuen soles sobre les altres maneres de residir augmenta entre 1991-1996 en totes les edats (Gràfics 6.8 i 6.9). De tota manera la diferència s'observa és més pregona a les edats més grans.

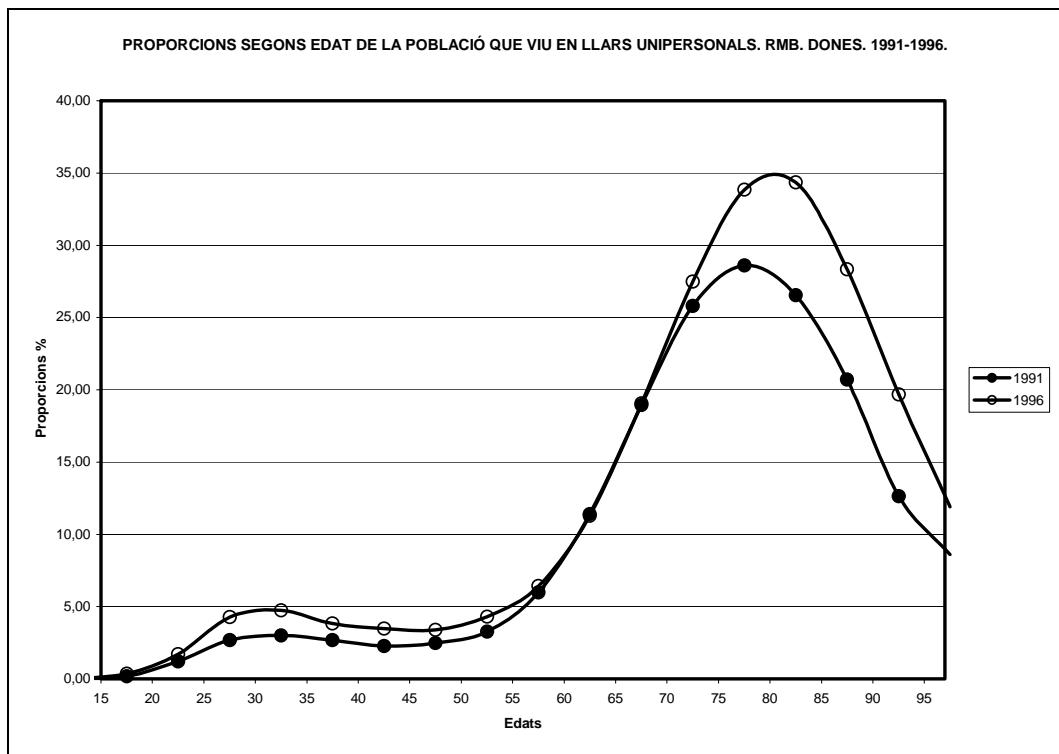
Si bé, en cap cas cal menystenir l'augment de la proporció de llars unipersonals de persones joves, no cal oblidar l'aclaparadora presència de la soledat vella i femenina. Aquesta estructura, sens dubte, molt afectada pel fenomen de l'envelliment que fa plantejar que aquestes llars més aviat són producte de *la descomposició o de la contracció* d'altres formes de llars anteriors que no pas de maneres alternatives de viure. De tota manera no cal obviar que viure sol avui és un nou paradigma, tant la monoresidencialitat proposada per les persones joves, producte de la ruptura com de les dones velles que en millorar les seves condicions de vida, assagen una residència en solitari fins a que la seva autonomia i independència ho permet. Això avui, també constitueix una novetat.

Gràfic 6.8 (Annex taules 6.9, 6.11, 6.13, 6.15)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

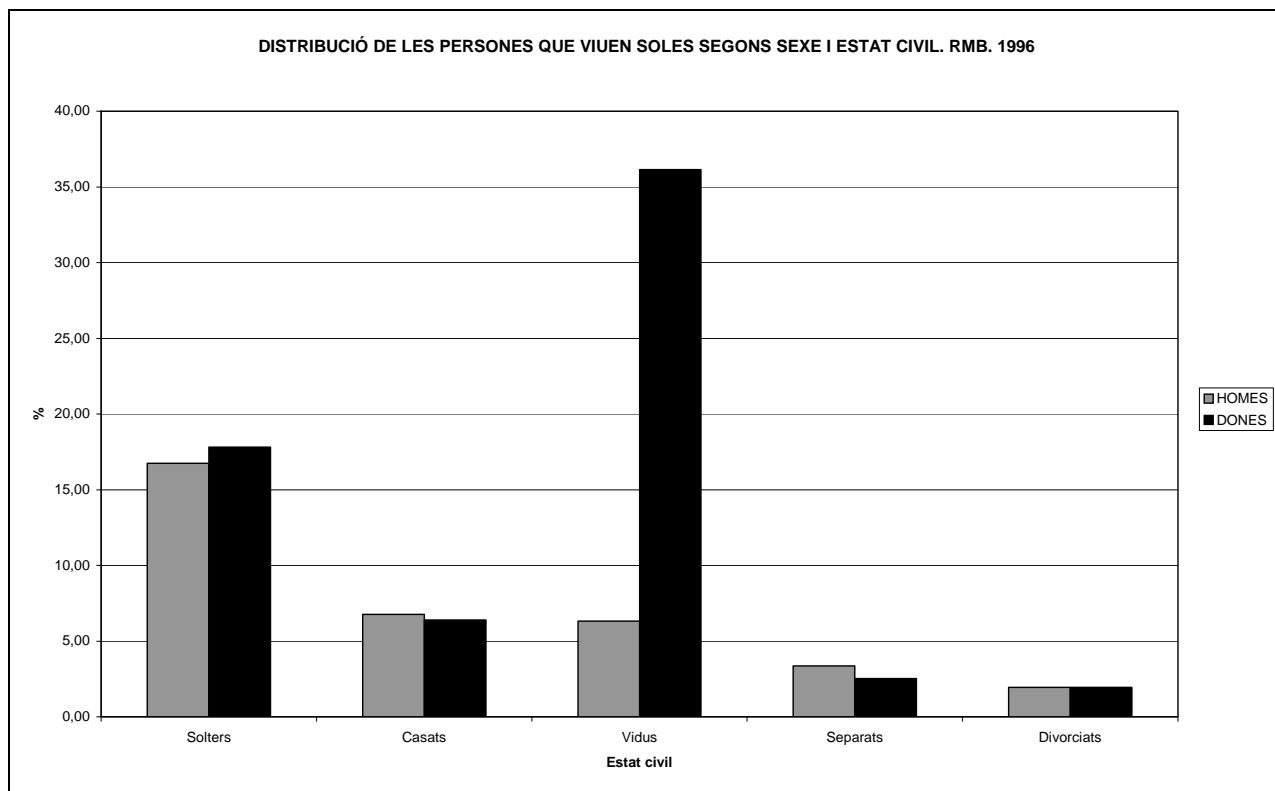
Gràfic 6.9 (Annex taules 6.10, 6.12, 6.14, 6.16)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

L'elevada presència de dones vídues entre la població solitària ratifica la naturalesa contreta de les llars unipersonals (Gràfic 6.10). Un 36.16% del total de la població que viu sola pertany a aquest estat civil; segueixen, de lluny, les dones i els homes solters, amb un 17.78% i 16.75% dels residents en llars unipersonals respectivament. Destaca la presència d'homes i dones casats, assolint el 6.77% i el 6.40% del total i reflectint, d'una banda, *ruptures de fet* o altres situacions diverses com, per exemple, l'emigració. De fet, la tendència experimentada durant el període 1991-1996 posa de manifest que les llars unipersonals que presenten un increment més elevat són les formades per persones casades, tant homes com dones, seguit de les persones separades i divorciades. Tanmateix són els solitaris fruit de la ruptura tant de fet com de dret, els que més incrementen la seva presència entre el total de les llars d'aquest tipus. Atenent, però, a la xifra absoluta de la variació, continuen essent les llars de dones vídues, seguides de les d'homes solters les que veuen incrementar més efectius.

Gràfic 6.10⁴⁶ (Annex taula 6.17)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La distribució per edats d'aquesta població és diversa i així ho palesa l'edat mitjana segons l'estat civil (Taula 6.13). Existeix una diferència de gairebé 10 anys entre els

⁴⁶ La distribució de l'estat civil s'ha calculat sobre el conjunt de la població que viu sola, no de cada sexe sobre sí mateix.

homes i les dones solteres. Mentre que d'edat mitjana dels homes solters que viuen sols es situa entorn els 40 anys, el perfil de les dones s'aproxima als 50, aquesta diversitat en l'edat mitjana comporta una imatge social diferencial que porta a qualificar de *solters d'or* a uns i de *solterones* a les altres.

Pel que fa a les persones separades i divorciades, el perfil de les dones és més gran que no pas el dels homes: si les primeres depassen els 50 els homes no hi arriben. Mentre que els homes tenen més tendència a formar una llar unipersonal. Les dones formen una llar monoparental; possiblement, quan s'emancipen els fills, de la llar monoparental en resulta una de solitària, d'aquí l'edat més elevada de les dones separades i divorciades.

Taula 6.13

**EDAT MITJANA DE LES PERSONES QUE VIUEN SOLES.
RMB. 1996**

	HOMES	DONES
Solter/a	42,72	50,99
Casat/da	52,32	55,37
Vidu/a	71,82	72,26
Separat/a	48,93	52,90
Divorciat/a	49,17	51,34
Total	51,30	64,64

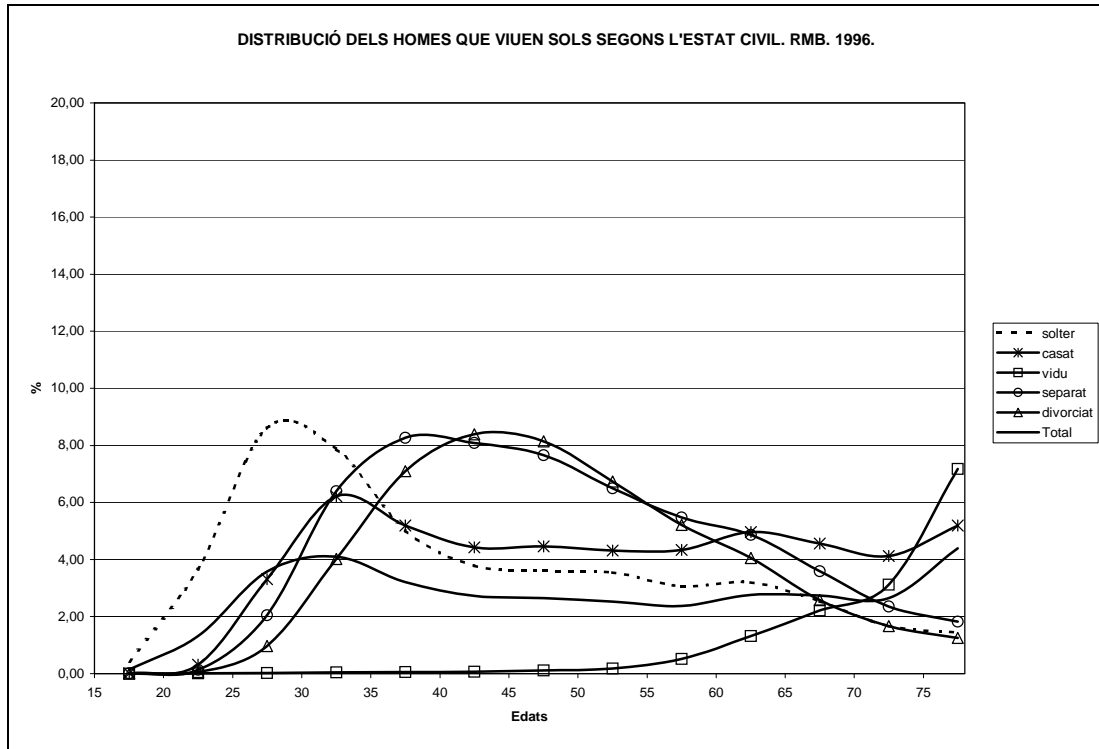
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

L'edat mitjana de les persones casades que viuen soles es situen entre la mateixa forquilla, tot i que és una mica més elevada que en el cas anterior. Aquesta equivalència i el fet de donar-se a edats força madures sembla corroborar la hipòtesi que es tracta de ruptures de fet.

La monoresidencialitat segons l'estat civil presenta un perfil diferenciat segons les edats de les persones. Entre elles es poden distingir tres grans grups (*Taules 6.11 i 6.12*). Fins als 30-35 anys; fins als 60-65 i només en el cas dels homes a partir dels 70 anys.

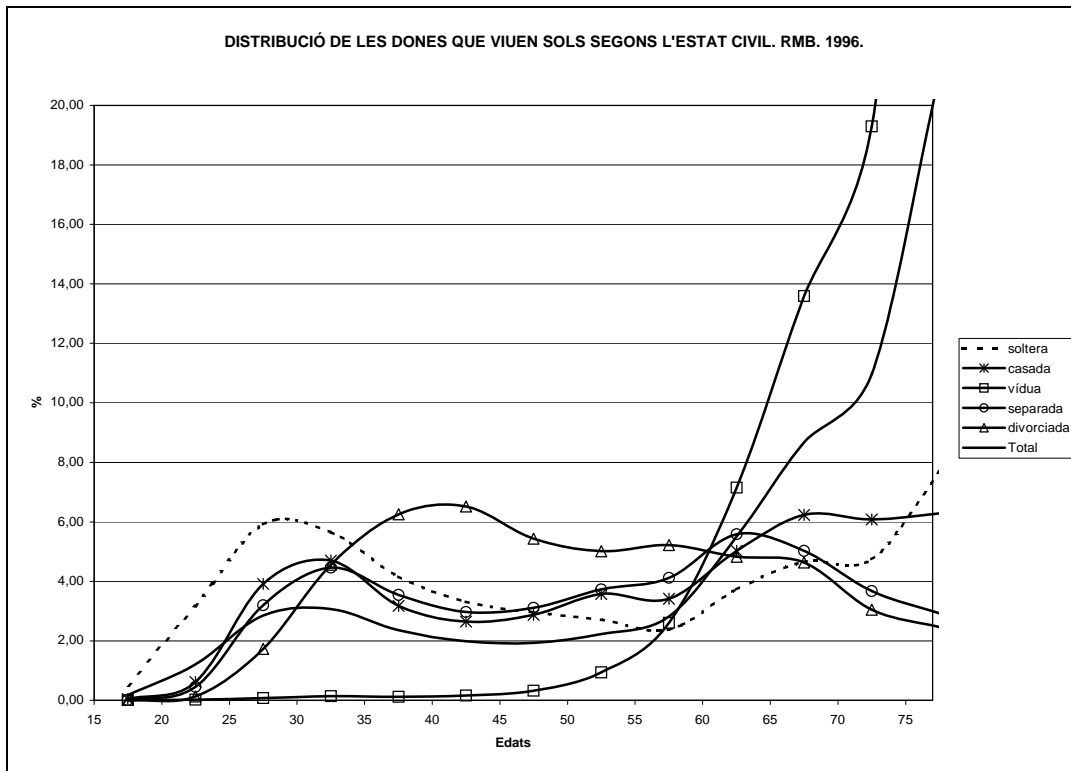
Gràfic 6.11⁴⁷ (Annex taules 6.18, 6.19, 6.20 i 6.21)

⁴⁷ La distribució segons sexes s'ha calculat sobre el total de cada estat civil, no entre el mateix sexe.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.12 (Annex taules 6.18, 6.19, 6.20 i 6.21)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

El màxim percentatge de persones que viuen soles fins als 35 anys són solteres, en el cas dels homes entre els 25-30 anys supera el 8% i en les dones amb prou feines arriba a assolir el 6%. Entre els 30-35 i fins als 60 anys aproximadament, l'estat civil dels solitaris es presenta diferent segons els homes o les dones. En el cas dels homes entre els 30 i 45 la màxima proporció està representada pels separats, i a partir dels 40-45 i fins als 60 pels divorciats. Entre els 35 i fins als 60 són les divorciades les que presenten major percentatge de solitud. Des dels 60 anys destaquen les dones vídues que sobreviuen el seu cònjuge (assolint valors del 40%), no és el cas dels homes on a partir d'aquesta edat predominen els casats.

- En definitiva, la presència de llars unipersonals a la Regió Metropolitana de Barcelona està fortament influenciada per l'envelliment de la població i per la diferència entre l'esperança de vida entre l'home i la dona. Per efecte de la intensitat de les separacions i els divorcis i, en menor mesura, per l'emancipació dels joves.
- Donat el gran pes de les dones vídues i grans que viuen soles, es pot afirmar que les llars unipersonals són producte de la contracció d'altres tipus de llar que s'estan descomposant a causa de la mort del cònjuge o de l'emancipació dels fills i, per tant, es tracta d'una imposició del cicle de vida que no pas de l'opció o de l'alternativa a d'altres maneres d'organitzar la convivència. El creixement de la solteria o de les llars producte de la ruptura de fet o dret, com l'augment dels separats i divorciats o bé de les persones casades, marca la tendència cap a la solitud com a opció i li confereix el caràcter de transitorietat i pas entre diferents fases del cicle vital. No cal obviar que l'augment de l'expectativa de vida i la millora de les condicions de la mateixa pugui considerar-se, també, un nou paradigma de forma de viure. Així, una millora en les condicions de vida permet a les dones grans diversificar les seves formes de residència, cosa que no poden fer els joves, confiants a les llars d'origen.

6.4.1.2.- Monoparentalitat o *monofiliat*⁴⁸.

Els nuclis monoparentals estan constituïts per un adult amb els seus fills no aparellats. Aquests nuclis poden estar formats pel pare o la mare i poden constituir un nucli simple, extens o múltiple amb altres membres emparentats o no.

Les llars monoparentals no són una situació nova; antigament les situacions de monoparentalitat eren força corrents: la il·legitimitat, històricament elevada, la mortalitat derivada del part que provocava situacions de viduïtat en l'home, la sobremortalitat masculina.... conduïen a conjuntures de monoparentalitat. Avui el concepte de monoparentalitat apareix als anys 70 com a rebuig a l'ideal de família nuclear parsoniana, com a forma diferent al nucli clàssic de parella amb fills. Aquest concepte és una traducció de l'expressió anglesa *lone parent families*. Si bé és cert que la monoparentalitat sempre ha existit, les llars monoparentals com a objecte d'estudi són un fenomen relativament nou. De fet, la literatura escrita a l'estat espanyol sobre el tema és breu; tan sols el clàssic recull de Iglesias de Ussel (1988)⁴⁹; alguns articles Almeda i Flaquer (1995)⁵⁰; o els més recents de Tobío i Fernández Cordón (1998, 1999)⁵¹ o capítols d'altres obres més àmplies o estudis sectorials.

Les situacions de monoparentalitat comencen a ser objecte d'estudi quan comencen a problematitzar-se a partir de què la vertebració familiar es basa fonamentalment en la família nuclear: *“Cuando la familia adopta su figura nuclear, es cuando deviene problemática su figuración incompleta . Por esto surge incluso el propio concepto de familias monoparentales, como consecuencia de la transformación de un fenómeno antiguo en problema social”*. (Iglesias de Ussel; 1988:25). La imatge de la

⁴⁸ Expressió manlevada de FLAQUER, L., SOLSONA, M. (1995) per a designar la convivència d'un filla adult, generalment solter, que viu amb un progenitor, normalment dona vídua.

⁴⁹ IGLESIAS DE USSEL, J. (1988): **Las familias monoparentales**. Madrid. Instituto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales.

Aquesta publicació fou el resultat del treball realitzat en el marc d'un seminari franc-espanyol que es celebrà a París a l'any 1986 organitzat pel CNRS i la CAICYT i pot considerar-se com l'impuls als estudis sobre les famílies monoparentals a l'estat espanyol.

⁵⁰ ALMEDA, E.; FLAQUER, LI. (1995): *Las familias monoparentales en España: Un enfoque crítico* a **RIS** nº 11. Madrid. CSIC. Pp. 21-45.

⁵¹ FERNÁNDEZ CORDÓN, J. A.; TOBÍO, C. (1998): *Las familias monoparentales en España*. a **REIS** nº 83. Madrid. CIS. pp. 51-85.

FERNÁNDEZ CORDÓN, J. A.; TOBÍO, C. (1999): *Monoparentalidad, trabajo y familia* a **RIS**. nº 22. Madrid. Pp. 67-97.

monoparentalitat ha estat força marginalitzada; encara avui es relaciona amb factors de risc o de conflictivitat social. No totes les formes de monoparentalitat són objecte de la mateixa consideració. La monoparentalitat de les vídues s'ha tendit a magnificar, mentre que la monoparentalitat de les solteres s'ha tendit a desprestigiar. Són moltes altres les accepcions, i totes pejoratives, les que se li atribueixen a la situació de monoparentalitat: famílies incompletes, llars trencades, famílies sense pare, pares o mares soles. Al llarg del text que segueix s'utilitzarà l'expressió de nucli o llar monoparental de pare o mare segons qui sigui l'adult progenitor dels fills. També es fa servir l'expressió de pare sol o mare sola sense la intenció de considerar la paternitat o maternitat en solitari amb sentit despectiu. Avui els temes d'estudi sobre els nuclis o les famílies monoparentals es centren, com en la resta de l'anàlisi de les persones que conformen les llars, en la dinàmica, la durada i la trajectòria de les situacions de monoparentalitat al llarg de la vida. (Martin; 1994)⁵²

Un dels principals problemes derivats de la font utilitzada, és el de la definició del concepte de monoparentalitat i el de la seva harmonització amb la resta d'estadístiques europees. Dos elements conflueixen en la construcció d'aquest concepte; la inexistència de parella i la dependència dels fills. La inexistència d'una parella resident a la llar nuclear no acaba de ser un element determinant per diverses raons. D'una banda perquè en situacions de conjugalitat informal el fet que la parella no resideixi a la mateixa llar de manera permanent no significa necessàriament la seva absència; d'altra banda, quan existeix una residència diferenciada per a una parella conjugal per motius laborals, etc... no està clar si es tracta d'una llar monoparental o no.

Als inconvenients derivats de l'absència de parella cal afegir els relacionats amb la dependència dels fills. Fins a quina edat es considera que un fill és dependent? Aquest problema d'imprecisió el presenta el Cens de 1991 i l'Estadística de Població del 1996 que no imposen ni cap edat ni condició per a la consideració de la llar monoparental més que la simple coresidència. La definició censal que permet la reconstrucció dels nuclis monoparentals és molt general i estableix com a única restricció que els fills no estiguin aparellats⁵³ o tinguin alhora fills (si no formarien part d'un altre nucli). De fet, en altres països, la definició de les famílies monoparentals porta una restricció pel que

⁵² MARTIN, C. (1994): *Diversité des trajectoires post-union. Entre le risque de solitude, la defense de son autonomie et la recomposition familiale* a **POPULATION** N° 6. Paris. INED. pp. 1557-1583

⁵³ Cal insistir en la idea de fills no emparellats, no n'hi ha prou en senyalar el seu celibat donades les noves formes de formar parella.

fa a l'edat dels fills. Això dificulta la comparació del cas espanyol amb d'altres països. Per exemple; en el cas de França, els fills solters menors de 25 anys són inclosos al nucli familiar, a Islàndia, Suècia i Dinamarca les llars monoparentals es restringeixen als 16, 18 i 26 anys dels fills respectivament⁵⁴. Serveixin, doncs, aquests exemples per a expressar que la definició censal de llars monoparentals és lluny de ser homogènia.

L'ambigüitat en la definició del concepte de la monoparentalitat en les darreres fonts de naturalesa censal per a Catalunya inclou multitud de situacions diferents que fan arribar a una inversió dels termes sobre qui depèn de qui; els pares dels fills o els fills dels pares?. En aquest sentit l'aportació de Flaquer i Solsona (1995: 28)⁵⁵ amb l'expressió *monofilialitat* és útil per a diferenciar nuclis de fills amb pares al seu càrrec dels de pares amb fills al seu càrrec⁵⁶. La definició de monoparentalitat sense restriccions fa acollir sota la mateixa categoria situacions diverses: llars producte de la ruptura (divorci, separació o persones casades que viuen sense el cònjuge), sobretot entre les dones que són les que generalment romanen amb els fills; llars en descomposició que s'han contret a partir de la desaparició d'un dels cònjuges, sobretot de l'home i; finalment i en menor mesura llars monoparentals per opció d'assumir una maternitat o paternitat en solitari. Iglesias de Ussel (1988: 28) construeix una sèrie de tipologies de famílies monoparentals (*Quadre 6.4*).

Donada la diversitat de situacions, és correcte de posar totes aquestes situacions dins del mateix sac i analitzar-les conjuntament? Què tenen en comú les llars monoparentals de mares joves i de mares velles? Què tenen en comú les llars de pares o de mares? Fins i tot alguns autors (Lefaucher; 1988: 153-162)⁵⁷ qüestionen aquesta categoria com a objecte d'anàlisi; d'altres (Almeda; Flaquer; 1995: 21-45) afirmen que la situació de monoparentalitat unifica més que no separa.

⁵⁴ DUCHÊNE, Josianne (1991): *Ménages et familles en Europe au cours de la décennie 1980. Questions de définitions*. Institut de démographie UCL. Louvain-la. Neuve.

⁵⁵ ... es tracta de la diferència existent entre les famílies monoparentals pròpiament dites i les que podríem anomenar monofilials, o sia, aquelles en què un fill o una filla solters adults conviu amb una pare o una mare pensionistes, generalment vidus. En aquest cas, el sentit de la responsabilitat s'inverteix. Ja no són un fill o uns fills qui estan a càrrec d'un pare o una mare sols, sino a l'inrevés. (FLAQUER, Ll. i SOLSONA, M.; 1995: 28)

⁵⁶ Tot i conscients de les limitacions del prefix mono en indicar un, una mare o pare grans poden tenir més d'un fill residint amb ells.

⁵⁷ LEFAUCHEUR, N (1988): ¿ *Existen las familias monoparentales?* a IGLESIAS DE USSEL, Julio (1988 : **Las familias monoparentales**. Serie Debate nº 5. Madrid. Ed. Instiuto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales. pp. 153-162.

Quadre 6.2. Situacions que condueixen a la monoparentalitat.

- **Factors vinculats a la fecunditat:**
 - Opció per la maternitat en solitari
- **Factors vinculats a la relació de parella**
 - Separació de fet o de dret de la parella
 - Divorci
 - Viduïtat
 - Abandonament de la llar
 - Anul·lació matrimonial
- **Factors vinculats a l'ordenament jurídic**
 - Adopció per solters
- **Factors derivats de situacions socials**
 - Emigració d'un membre de la parella
 - Institucionalització d'un membre de la parella (centre sanitari, penitenciari...)

Font: Adaptació de Iglesias de Ussel; (1988)

La monoparentalitat a la Regió Metropolitana de Barcelona no sembla una via alternativa a d'altres models de convivència més tradicionals (Fernández Cordón; Tobío; 1998; 63)⁵⁸. La monoparentalitat és producte de la ruptura d'un nucli anterior (per separació o divorci o per contracció a partir de la mort d'un dels cònjuges). Només els nuclis de progenitors solters podria considerar-se com una forma alternativa, però, en el cas de Catalunya la joventut dels progenitors solters s'associa més aviat amb una maternitat prematrimonial no desitjada.

El nombre de llars monoparentals simples a la Regió Metropolitana de Barcelona ha augmentat entre 1991-1996, passant de ser 100.411 unitats a les 127.461 llars de 1996, fet que suposa en el repartiment global el pas d'una proporció del 7.39% al 8.70%. La *taula 6.14 mostra* l'augment dels nuclis monoparentals simples i la disminució dels nuclis monoparentals extensos⁵⁹.

⁵⁸ "...la monoparentalidad no aparece como una vía alternativa frente a otros modelos posibles de convivencia más tradicionales. La diversidad familiar es más bien el resultado de una diversificación de las trayectorias familiares de las personas, que se van alejando del modelo tradicional del ciclo de vida (antes basado en la secuencia noviazgo - matrimonio - nacimientos - emancipación de los hijos "nido vacío" -viudez". FERNÁNDEZ CORDÓN, J. A; TOBÍO, C. (1998): *Las familias monoparentales en España* a REIS nº 83. Madrid. CIS. Pp. 51-85

Taula 6.14

**DISTRIBUCIÓ DE LES LLARS I LES PERSONES DELS NUCLIS MONOPARENTALS
RMB. 1991-1996**

	Llars		Persones	
	1991	1996	1991	1996
Sense altres persones	7,38	8,7	6,10	7,72
Mare sola	6,19	6,91	5,12	6,09
Pare sol	1,19	1,79	0,98	1,63
Amb altres persones	1,22	1,03	1,48	1,36
Mare sola	1,00	0,84	1,21	1,10
Pare sol	0,22	0,19	0,27	0,26
Total	8,60	9,73	7,58	9,08

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

A l'any 1996, un 7.73% (Taula 6.10) de la població que viu en llars resideix en nuclis monoparentals simples, de les quals un 78.84% són dones i d'aquestes un 49.79% són vídues. Dos fets es posen, doncs, de manifest. D'una banda, que la monoparentalitat és femenina, ja que són les dones les que generalment romanen amb els fills i; d'altra banda que la naturalesa contreta de les llars monoparentals és una conseqüència de la mort d'un cònjuge. Tot i que els nuclis monoparentals de vídues representa el 3.58% del total de les llars metropolitanes, és la categoria que menys creix de totes les formes de monoparentalitat, durant el període 1991-1996. La tendència descriu uns increments relatius forts en el cas de les llars monoparentals, on el progenitor és el pare. Les llars formades per pares solters, divorciats, separats o casats veuen incrementar els seus efectius, posant de manifest una tendència a que l'home comenci a assumir la convivència amb els fills. Els increments amb xifres absolutes palesen que són les llars de mare separada o divorciada les que més augmenten els seus efectius.

La proporció de la població que viu en aquest tipus de nucli sobre el total de la població resident a les llars de la Regió Metropolitana reflecteix tres generacions, cadascuna amb el seu perfil: la població menor de 35 anys; les persones entre els 35 i els 65 i les persones majors de 65 anys.

Les persones menors de 35 anys poden ser les que estan exercint el rol de fills i això sembla verificar-se amb la major proporció d'homes d'aquest grup d'edat que viuen en

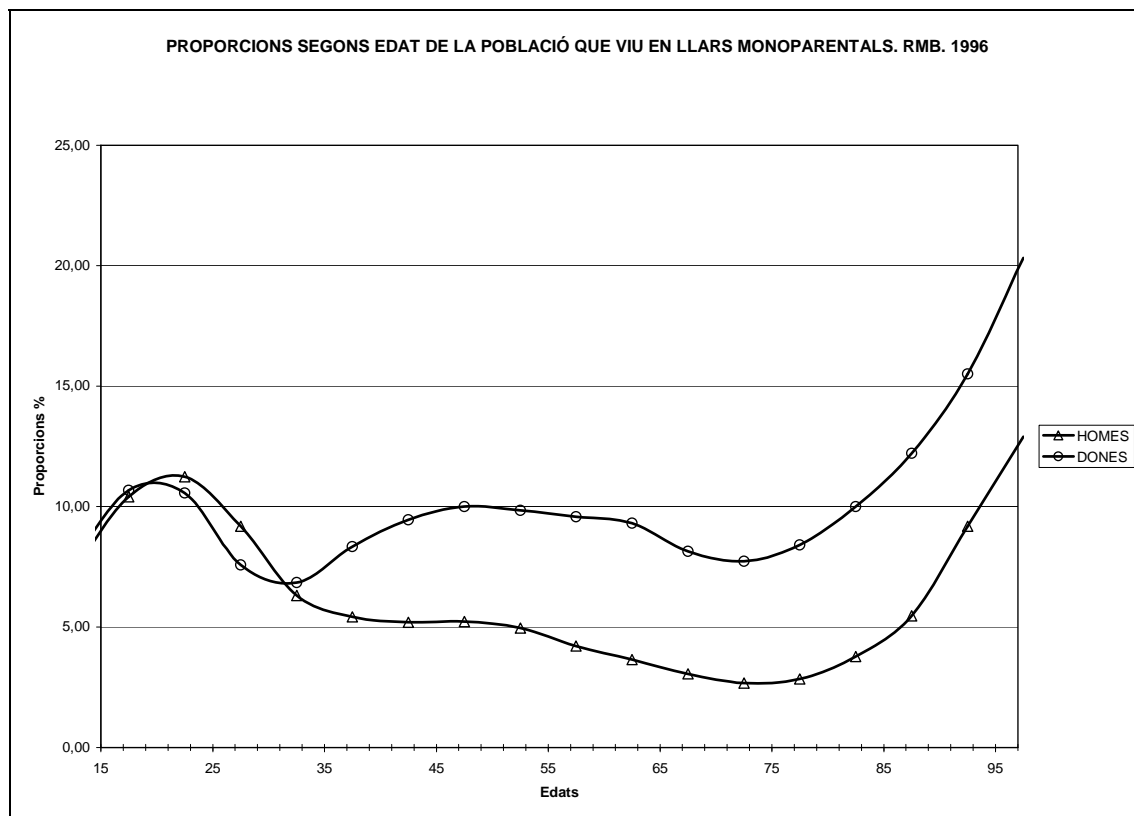
⁵⁹ Les llars monoparentals extenses s'han tractat al llarg d'aquesta recerca com a nuclis extensos, per tant, a partir d'aquest moment quan es faci referència a les llars monoparentals es tractarà únicament dels nuclis simples.

llars monoparentals que no pas de dones, fet que reflectiria una emancipació més tardana dels mateixos més que no pas una assumpció de la paternitat en solitari.

Les persones entre els 35 i els 65 anys que viuen en aquest tipus de llar no arriben a assolir el 10% del total de la població en el cas de les dones i el 5% en el cas dels homes. Són els efectius que afronten la maternitat o paternitat en solitari i que són producte de la ruptura.

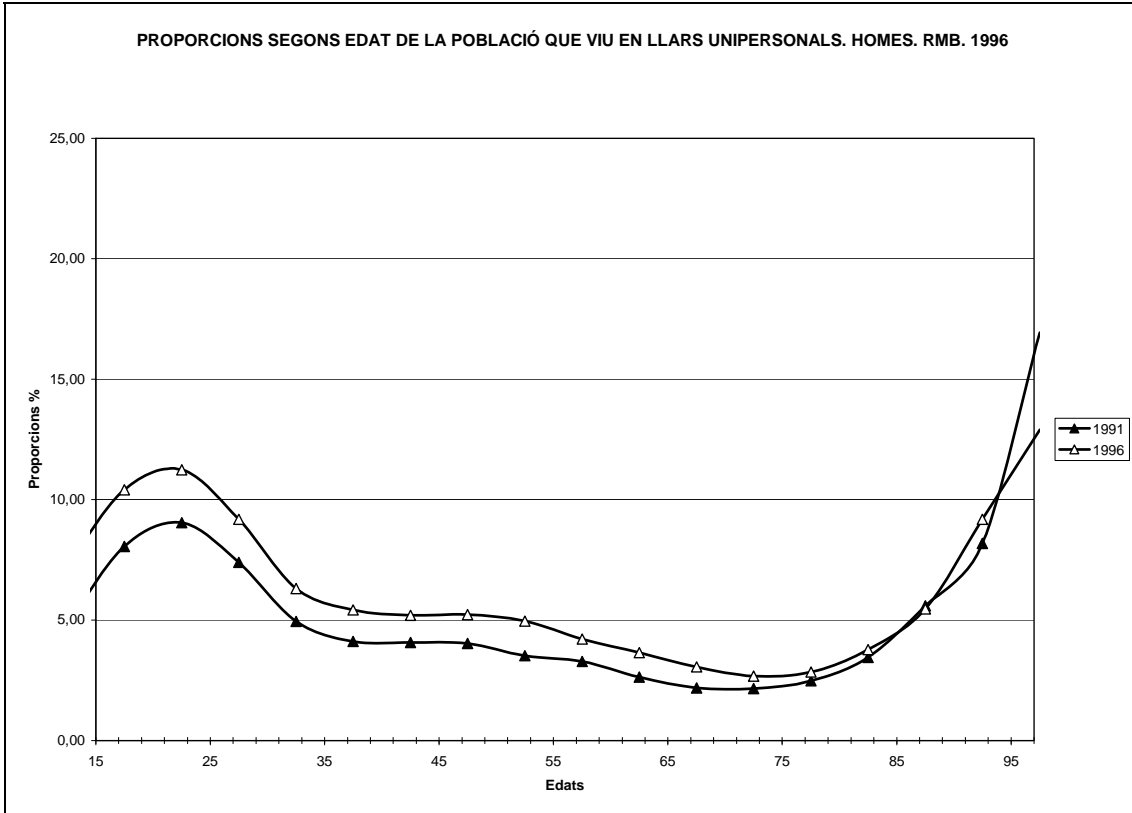
Des de 1991, la població de les llars monoparentals a partir de dels 65 anys davalla en detriment de la resta de les edats on augmenta. Aquesta circumstància reflecteix el perfil de població que conviu amb algun dels seus fills ja grans i que la seva manca de parella es deu a la viduïtat. En el cas de les dones aquest model assoleix el 20%.

Gràfic 6.13 (Annex taules 6. 11, 6.12, 6.15 i 6.16)

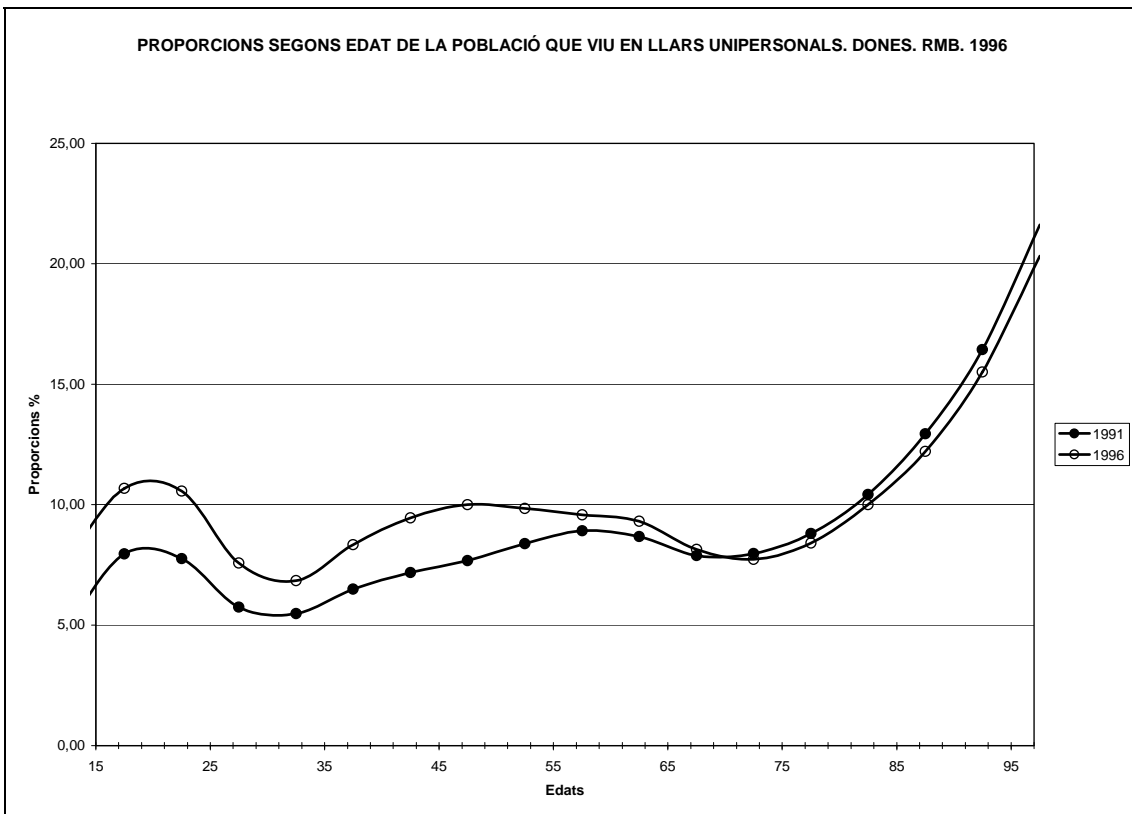
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.14. (Annex taules 6.9, 6.11, 6.13 i 6.15)

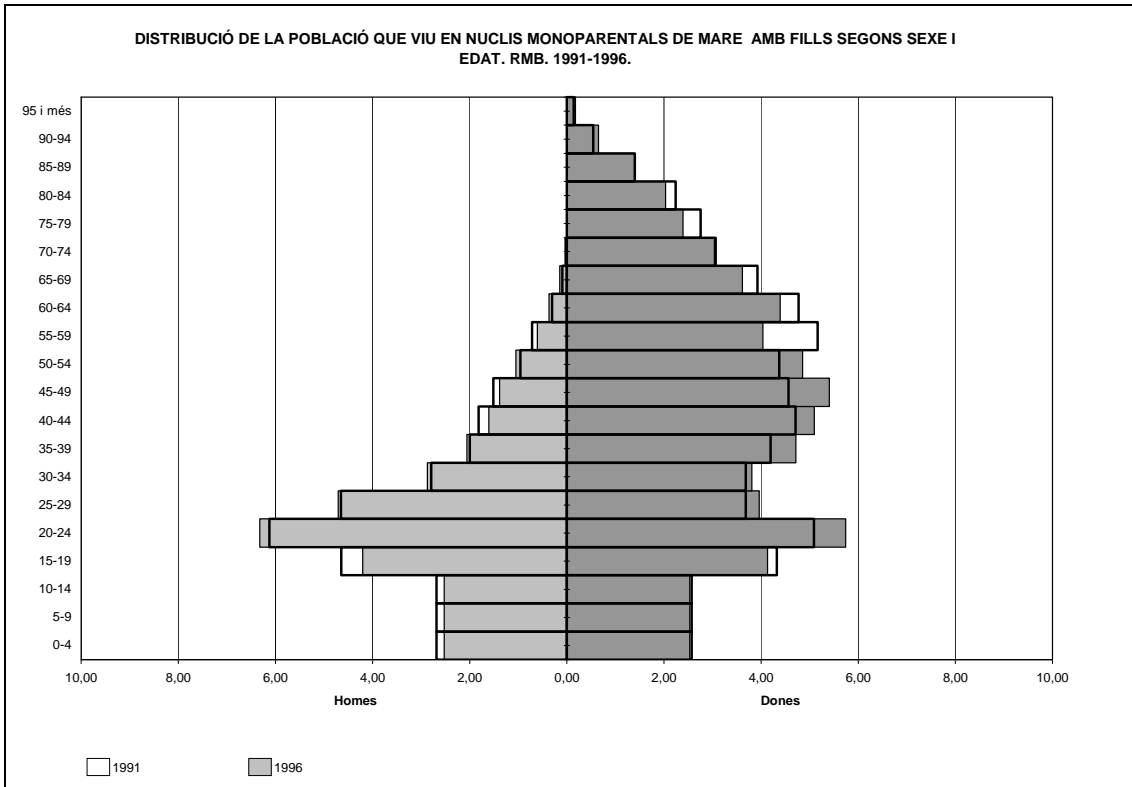
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.15. (Annex taules 6.10, 6.12, 6.14 i 6.16)

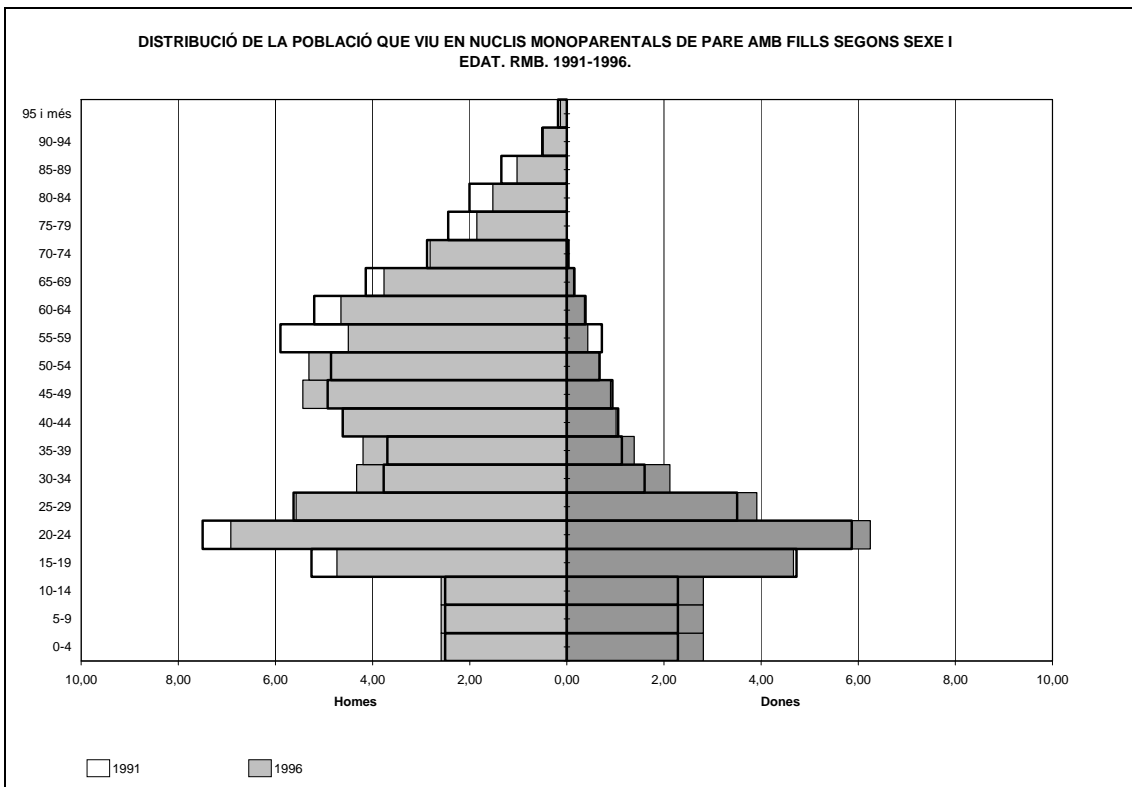
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.16

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.17

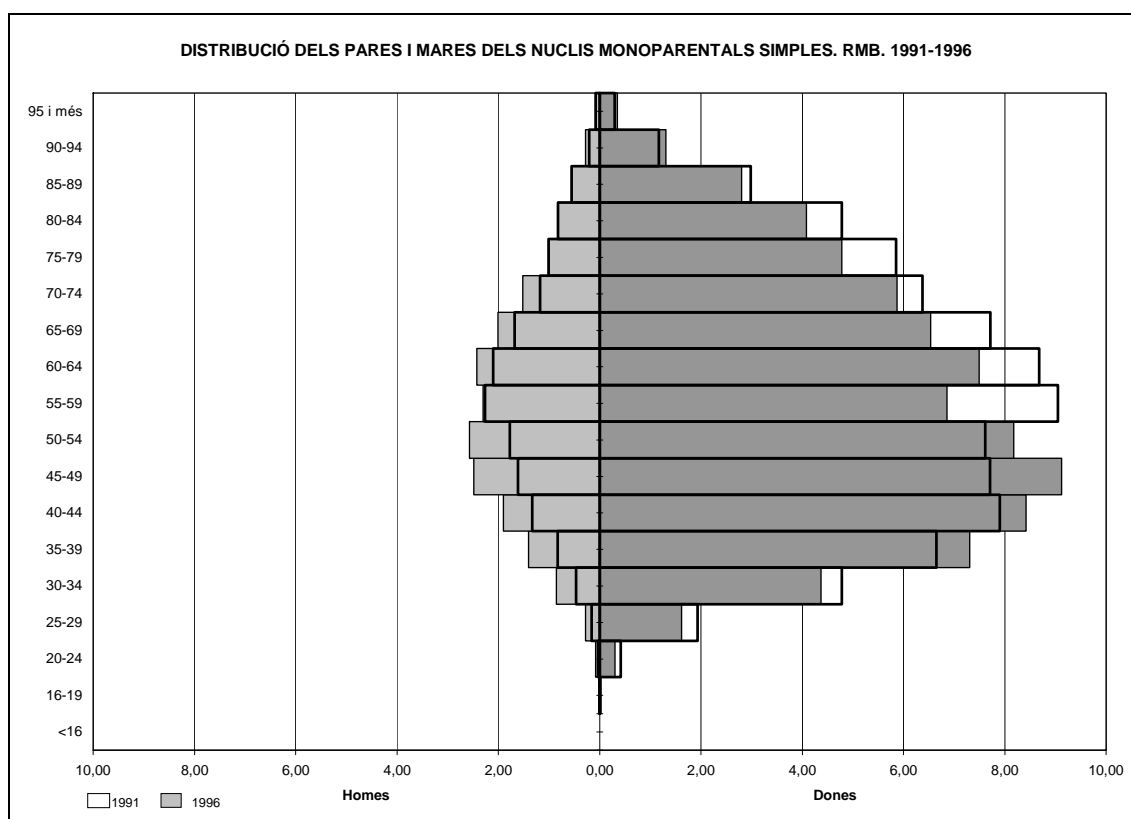

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La distribució de població que viu en llars monoparentals de pare i mare segons l'edat i el sexe (*Taules 6.17 i 6.18*) presenta una silueta complementària (sempre fent referència a la distribució i no pas a la proporció, ja que, a l'any 1996, un 6.09% de població vivia en nuclis de mare sola amb fills, mentre que en les unitats residencials de pares sols només hi vivia un 1.63% de la població).

Donat que en les distribucions anteriors es barreja la informació referent als fills i als pares s'ha sol·licitat una explotació especial atenent únicament a les mares i als pares de les llars monoparentals, que no sempre són les persones principals. (*Gràfic 6.18*)

Gràfic 6.18

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

De la silueta de la piràmide es desprenen tres característiques dels pares i mares que emprenen la convivència en solitari amb llurs fills a la Regió Metropolitana de Barcelona:

- La diferència de nombre entre mares soles i pares sols. Són molt més freqüents els nuclis de mares soles que els de pares sols.

- L'augment de les proporcions de pares sols des de 1991.
- El rejuveniment relatiu de les mares soles des de 1991.

Són diversos els factors que poden conduir a una situació de monoparentalitat. Les fonts que s'utilitzen per a realitzar aquesta anàlisi, fonts de naturalesa censal, no permeten esbrinar quina és la trajectòria que ha conduït a la situació monoparental, però creuant aquesta informació segons el sexe i l'edat i l'estat civil es pot realitzar una bona aproximació.

Els casos de monoparentalitat són sempre més freqüents en les dones que no pas els homes; a la Regió Metropolitana de Barcelona es troben 113.605 mares que viuen en llars monoparentals simples davant de 29.010 pares. El fenomen obeeix a diverses raons:

- Primer, les persones que decideixen emprendre la maternitat en solitari són, òbviament, dones.
- Segon, en el cas de llars que han sofert una ruptura, sol ser la dona la persona qui resta amb els fills mentre que l'home pot optar, entre d'altres alternatives, per una llar unipersonal.
- Tercer, la sobremortalitat masculina fa que existeixi una major probabilitat que siguin les dones les que sobrevisquin la parella.
- Quart, en el cas de la migració, normalment lligada a qüestions laborals, és l'home, precisament per aquest perfil d'activitat, qui marxa i les dones les que resten amb els fills. En regions on és molt freqüent la migració masculina, s'ha anomenat a aquestes dones amb l'expressió de *vídues blanques*.

Taula 6.15

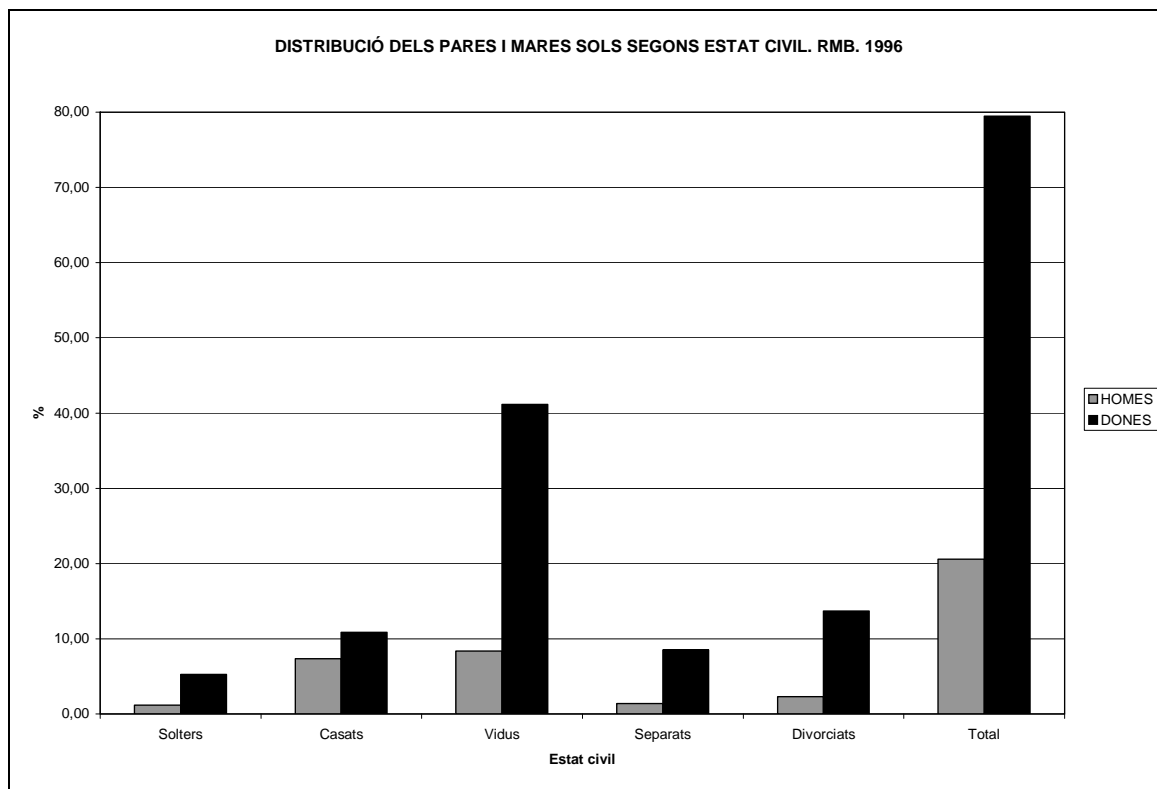
EDAT MITJANA DELS PARES I MARES DELS NUCLIS MONOPARENTALS. RMB. 1991-1996

	1991		1996	
	HOMES	DONES	HOMES	DONES
Solters	47,19	45,53	47,22	46,36
Casats	52,46	48,40	52,72	48,61
Vidus	65,72	65,85	66,63	66,82
Separats	48,61	43,86	50,13	46,08
Divorciats	48,70	43,98	49,38	44,87
Total	59,75	57,93	57,44	56,98

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens de 1991 i de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

S'ha produït un cert rejuveniment⁶⁰ dels pares i les mares que assumeixen la convivència amb els seus fills sense parella, fet que resta expressat en l'edat mitjana dels mateixos. No és així en el cas de les mares soles en llars extenses. Les mares han vist rejuvenir la seva edat mitjana un any durant el quinquenni 1991-1996 situant-se en 56.98 anys i en els pares s'ha rejuvenit dos anys, assolint una edat mitjana de 57.36 anys. Sempre és més jove la mare que no pas el pare. Dues possibles raons hi condueixen: d'una banda, és la dona qui roman amb els fills gairebé sempre, en canvi l'home, generalment, només ho fa quan no hi ha més remei, per un cas de viduïtat o malaltia i això fa augmentar l'edat mitjana; d'altra banda, s'aprecia en les ruptures la diferència d'edat que existeix en la formació de les parelles que fa que les mares de les llars monoparentals siguin més joves. Tot i el rejuveniment no cal obviar que a l'any 1996 un 41.83% de les mares tenen més de 60 anys.

Gràfic 6.19⁶¹ (Annex Taula 6.30)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La monoparentalitat està feminitzada, un 79.44% del total dels progenitors dels nuclis monoparentals simples són dones. Segons l'estat civil (Gràfic 6.19), un 41.15% són

⁶⁰ Les dades de naturalesa censal mostren uns resultats diferents als emesos per l'Enquesta Metropolitana corresponent a l'any 1995 en matèria de família. Reflecteixen, un envelliment de les llars monoparentals, contrari als resultats de les dades de caire censal.

⁶¹ La distribució de l'estat civil s'ha calculat sobre el conjunt de la població que viu sola, no de cada sexe sobre sí mateix.

dones vídues, seguides de lluny per les dones divorciades, (13.67%), casades (10.85%) i separades (8.50%). Després de les dones la monoparentalitat és representada, de lluny pels homes on la màxima concentració és de vidus, seguits pels casats.

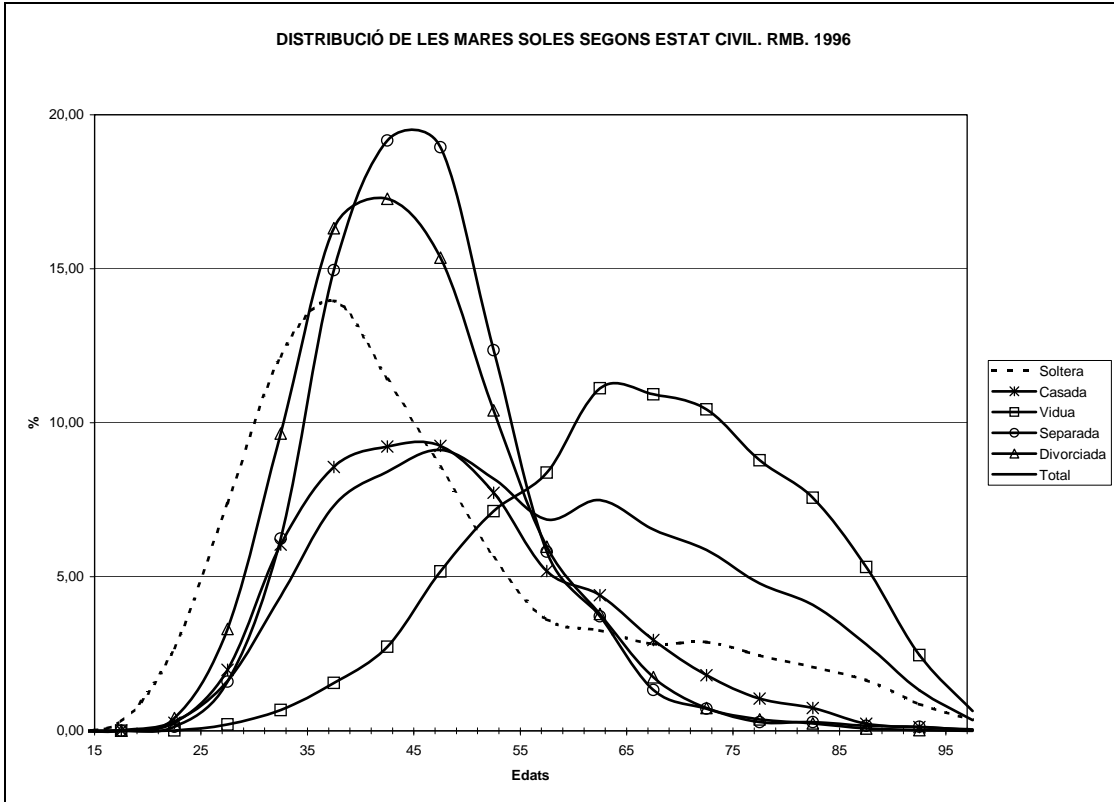
Tal i com s'ha fet esment al principi el perfil de les llars monoparentals a la Regió Metropolitana de Barcelona es correspon a nuclis formats per una dona vídua i major de 60 anys (*Gràfics 6.20 i 6.21*), fet que evidencia la naturalesa d'unitat en contracció. Un 41.15% del total de progenitors de les llars monoparentals, són dones vídues. L'edat mitjana a l'any 1996 es situa entorn els 66 anys. La mort d'un cònjuge va unida a la davallada d'ingressos econòmics, sobretot si és la dona qui sobreviu, d'aquí l'expressió tradicional que la mort del marit "*se lleva la llave de la despesa*". Existeix així una contradicció entre la imatge social i la situació real: mentre que s'ha construït una imatge d'home vidu com a més desvalgut i sol que la dona, és aquesta la que disposa de menys ingressos en perdre el cònjuge. La dona veu minvar els seus ingressos, i l'home perd la minyona o el suport quotidià.

Un 13.67% del total de progenitors dels nuclis monoparentals simples són dones divorciades. La monoparentalitat de separats i divorciats és fruit de la ruptura i està fortament feminitzada (8.50% i 13.67% de dones davant del 1.40% i 2.28% dels homes); els homes inicien una relació amb més freqüència i facilitat que les dones després d'una ruptura. L'edat mitjana dels homes i les dones divorciats és molt més jove que no pas l'anterior, per als homes és de 49.38 mentre que per a les dones és de 44.87.

Un 10.85% de les mares de les llars monoparentals són casades, els itineraris que condueixen a les persones casades a assumir en solitari la maternitat o paternitat són diverses. Pot tractar-se de situacions socials com ara l'emigració de la parella o institucionalització en algun centre o bé pot tractar-se de ruptures de fet⁶². L'edat mitjana d'aquestes persones s'apropa al perfil dels divorciats o separats, 52.72 anys per als homes i 48.61 per a les dones.

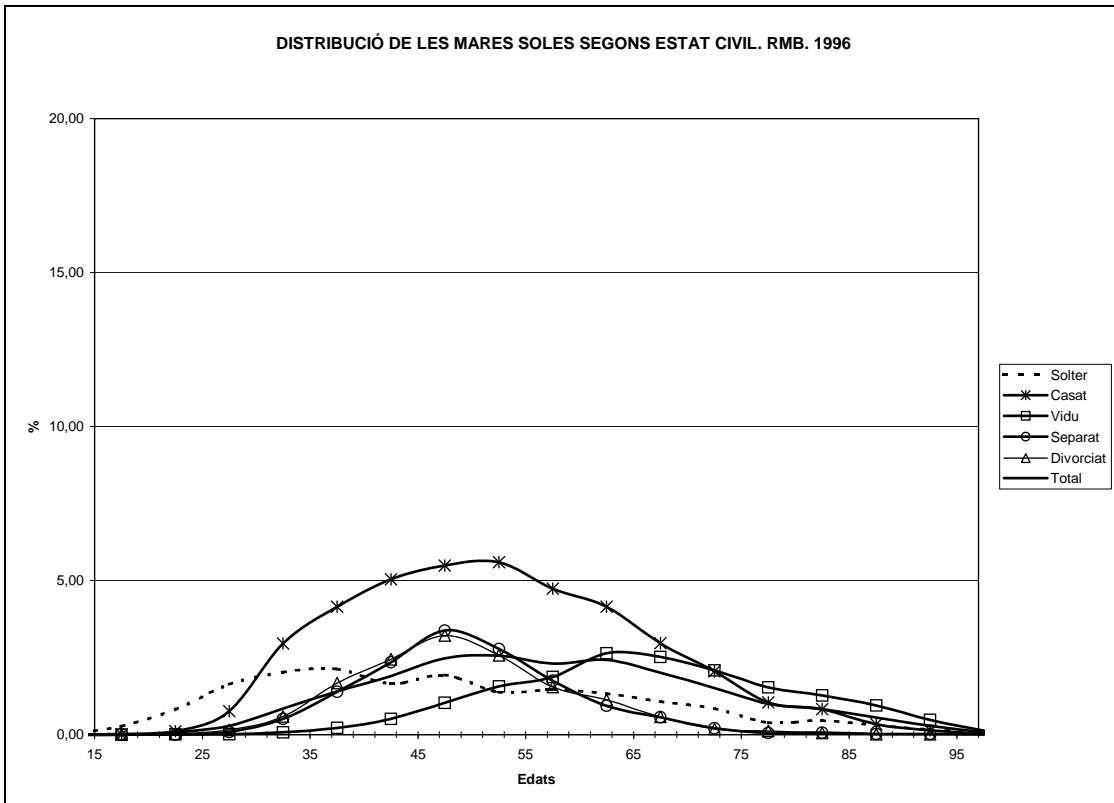
⁶² Fins no fa molt existien cords privats que es signaven davant notari respecte als béns conjugals sense que això es formalitzés com una separació legal. Spota aquestes ruptures de fet poden amagar-se situacions sancionades pel codi penal com ara el "abandono del hogar", el que alguns autors (IGLESIAS DE USSEL, J., 1988: 33) han vingut a definir amb un to pejoratiu com el *divorcio de los pobres*.

Gràfic 6.20⁶³ (Annex taules 6.24, 6.25, 6.28, 6.29)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.21

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

⁶³ La distribució segons sexes s'ha calculat sobre el total de cada estat civil, no entre el mateix sexe

La monoparentalitat dels solters té poc pes i representa un 1.15% per als homes i un 5.27% per a les dones. Entre les dones la monoparentalitat soltera es concentra entre els 15 i els 25 anys, fet que s'interpreta com una maternitat accidental.

- En definitiva, la definició de monoparentalitat sense restriccions a les estadístiques espanyoles condueix a reflectir dues realitats sota la mateixa estructura: d'una banda les formes que es deriven de la descomposició de llars anteriors, protagonitzades per persones grans i d'altra banda l'emergència, tot i que minsa en xifres absolutes, de noves formes de monoparentalitat protagonitzades per persones més joves, sobretot homes.
- La presència de llars contretes es palesa en l'aclaparador pes del perfil de progenitor de llar monoparental: dona, vella i vídua. A aquesta realitat fa referència el títol d'aquest apartat: monoparentalitat o monofilialitat qüestionant qui depèn de qui i qui manté a qui. Possiblement, en el cas de la Regió Metropolitana de Barcelona el retard en l'emancipació dels fills incrementa aquesta xifra de mares grans amb fills que podrien derivar en llars unipersonals.
- Per tant, tal i com s'apuntava a l'inici d'aquest apartat, la monoparentalitat avui no és una alternativa, no és una opció sinó que esdevé una imposició del cicle de vida.
- De tota manera no cal obviar la tendència que fa créixer el nombre de progenitors pares de les llars monoparentals així com de les llars monoparentals producte de la ruptura, que sí que expliciten noves maneres de concebir les relacions i, poc a poc, van imposant-se.

6.4.1.3-. Parelles sense fills: *Niu sense fer servir / niu buit.*

A l'any 1996, el segon tipus de llar, pel que fa a la importància numèrica, és el nucli de parelles simples sense fills. Un 19.13% d'unitats residencials a la Regió Metropolitana de Barcelona es configuren d'aquesta manera on hi viu un 13.33% de la població.

Durant el període 1991-1996 l'increment relatiu d'aquest tipus d'unitat és del 11.71% (Gràfics 6.10 i 6.11) tant pel que fa a les llars com a les persones. La variació absoluta, però, és la més important rere les llars unipersonals, ja que incorpora 29.397 unitats residencials noves i 58.794 efectius de població.

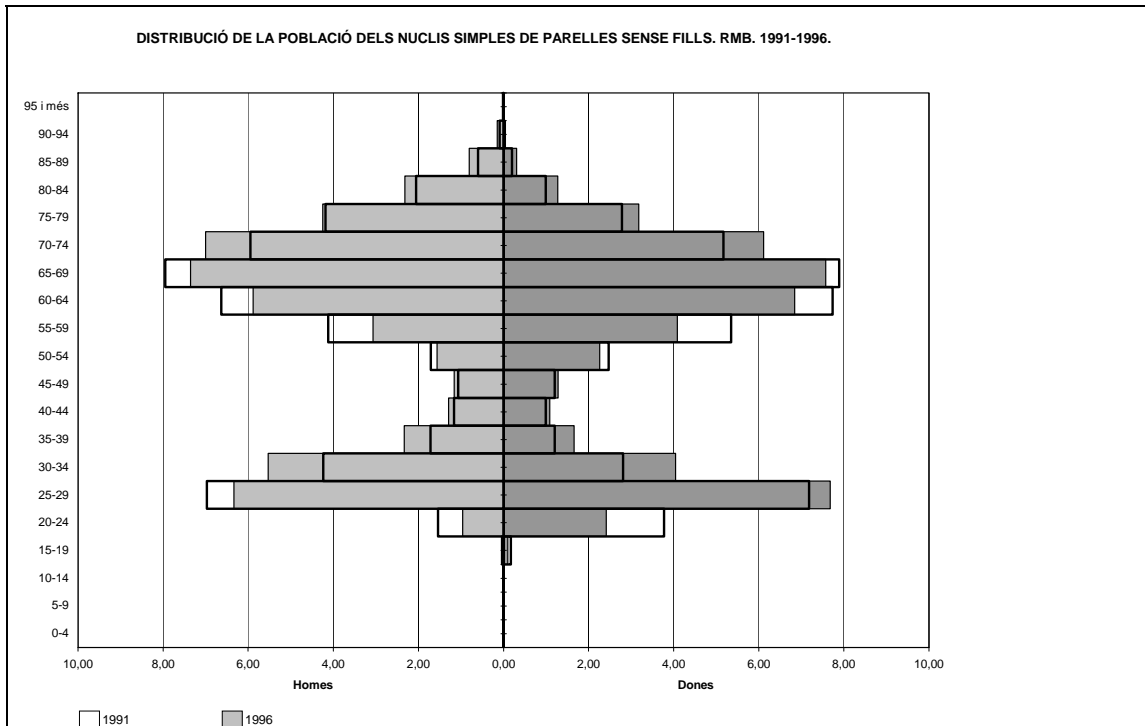
Els nuclis de parelles sense fills inclouen una doble naturalesa d'unions tant pel que fa a la fase del cicle vital de la persona com a l'estat civil. L'augment de l'esperança de vida i la millora de les condicions de la mateixa ajuda a perllongar i a retardar els diferents processos en el cicle de vida de les persones. Així s'allarga el període de convivència de les parelles després de la marxa o descohabitació del darrer fill de la llar d'origen, igualment, el retard en la decisió de les parelles a tenir fills permet que major nombre d'aquestes romanguin durant més temps soles. Tal i com s'ha mencionat, l'augment de l'esperança de vida i la millora de les condicions en què es viuen aquests anys aporta una redefinició social de les edats que contribueix a un retardament en tots els processos vitals. Tanmateix, sota l'aixopluc de parelles sense fills s'inclouen diferents tipus d'unió, tant les de fet com les de dret.

De tota manera, pesa la conjugalitat formal, ja que de les 19.13% de les llars de parelles sense fills, un 83.44% correspon a matrimonis i la resta a unions consensuals.

La tendència apunta, però, a un fort creixement tant absolut com relatiu de les unions de fet. Les parelles de cohabitants augmenten en 26.489 unitats a les quals s'afegeixen les parelles homosexuals (autoregistrades com a tals) que incrementen en 1.984 nuclis. Per tant, en el breu període estudiat, les parelles de fet sense fills gairebé el tripliquen.

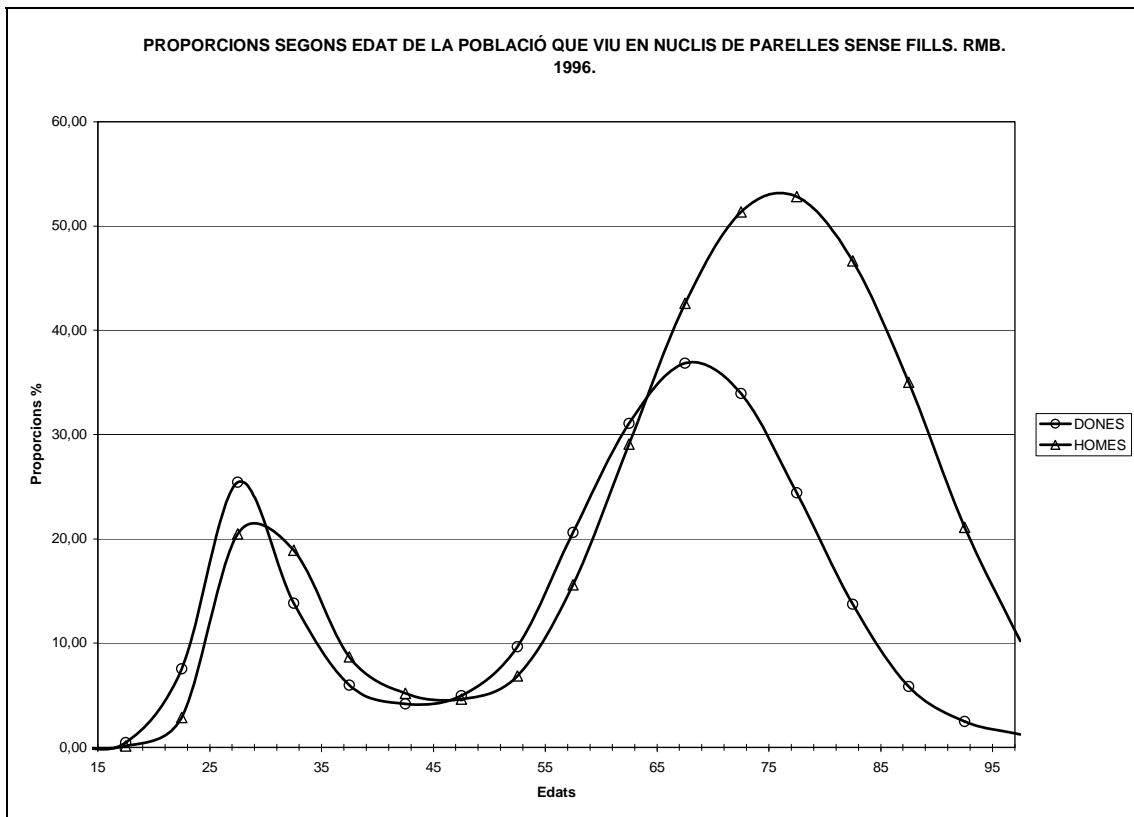
La distribució segons sexe i edat (Gràfic 6.23) dibuixa una doble perfil de parelles sense fills: les parelles que formarien els *nius sense usar* i que es situen entre els 20 i els 35 anys i les parelles que integrarien els *anomenats nius buits* a partir dels 60 anys.

Gràfic 6.22

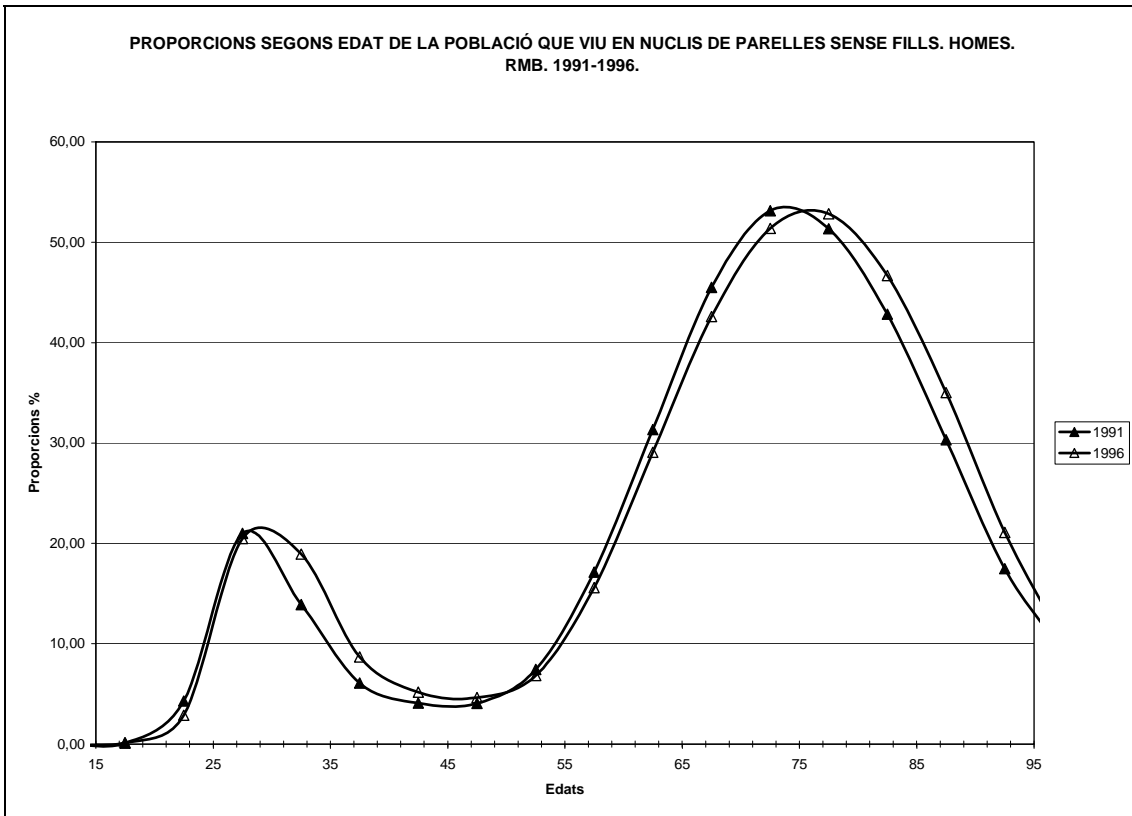
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.23 (Annex taules 6.11, 6.12, 6.15, 6.16)

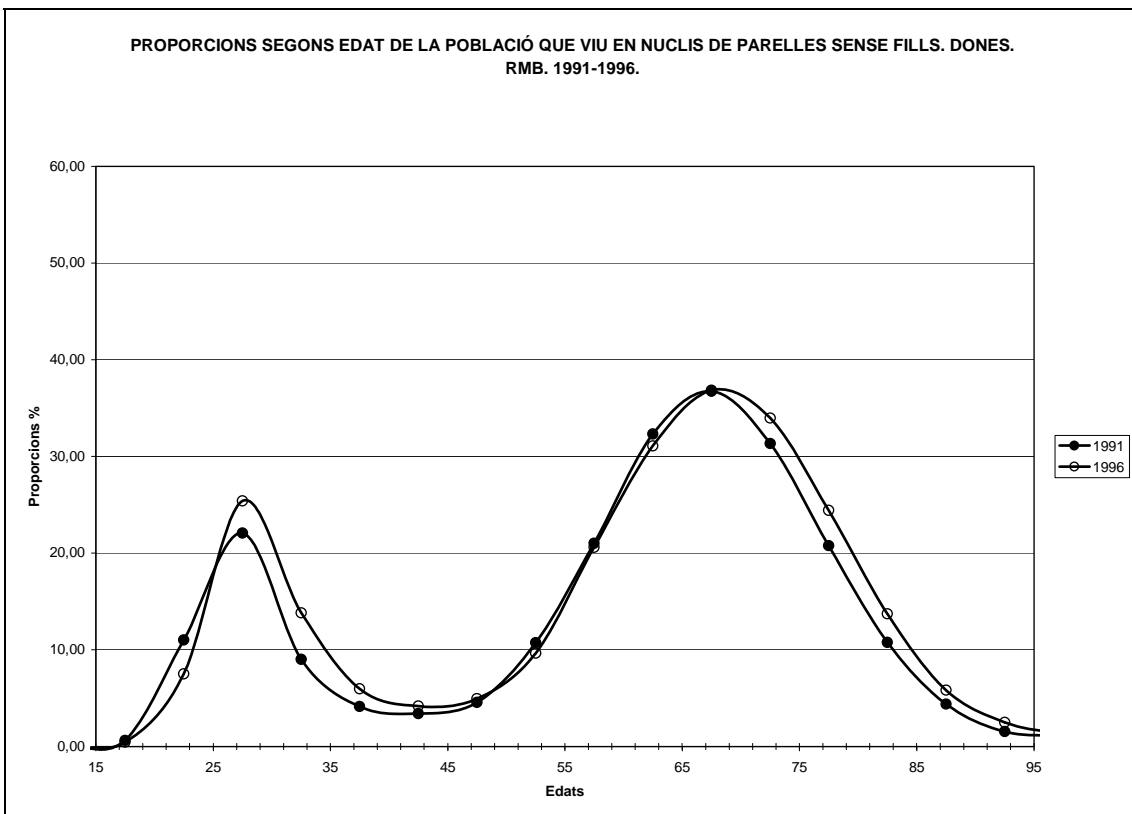
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.24 (Annex taules 6.9, 6.11, 6.13 i 6.15)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.25 (Annex taules 6.10, 6.12, 6.14 i 6.16)

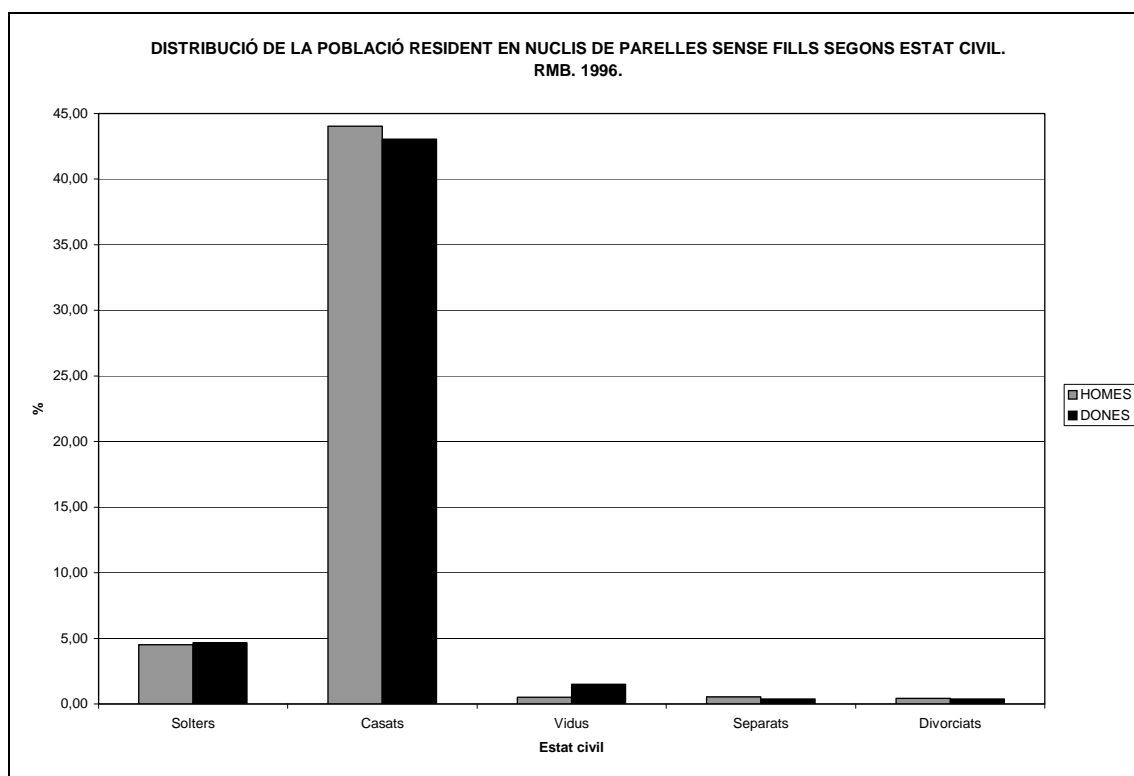
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

L'edat modal de les parelles de niu buit es situa al quinquenni dels 65-69 anys, en canvi, la de les parelles joves es troba a la franja 25-29 anys. Totes dues modes reflecteixen la demora amb què es produeixen aquests processos vitals de les persones. D'una banda la maternitat/paternitat es comença a produir a partir del quinquenni 30-34 i les parelles comencen a romandre soles a partir dels 60 anys. A partir dels 65 anys (Gràfics 6.23, 6.24 i 6.25) hi ha major nombre d'homes que no pas de dones que constitueixen parella sense fills.

Els gràfics descriuen la diferència d'edat entre els homes i les dones xifrades en tres anys.

L'estat civil de les persones que conformen les parelles amb fills mostren un alt grau de formalitat conjugal (Gràfic 6.26), on més d'un 40% del total de la població és casada; poc més d'un 4% és soltera i la resta es reparteixen entre la resta d'estats civils. Aquests resultats mostren la baixa praxi de l'aparellament sense papers.

Gràfic 6.26 (Annex taules 6.40, 6.41)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

- Tot i el doble perfil descrit, la radiografia de les parelles sense fills és vella: més d'un 50% de la població que viu en nuclis de parella sense fills té més de 60 anys; mentre que les parelles menors de 35 anys només representen el 27.10%. Per tant, es posa de manifest que en la seva majoria es tractaria de parelles integrants d'un *niu buit* i casades. No cal obviar, però, que el creixement que experimenten les llars de cohabitants sense fills és molt elevat.

6.4.1.4-. Conjugalitat informal versus conjugalitat formal.

La parella esdevé l'element clau en la vertebració de les llars encara que no existeixi una correspondència unívoca entre parella i família⁶⁴. La parella, un cop dissociada del matrimoni i de la família, adquireix sentit per ella mateixa; constitueix l'espai de relació en el qual es produeixen els ajustaments, conflictes, acords i desacords que es plantegen com a protagonistes del canvi o de les permanències. La parella, en *desinstitucionalitzar-se*⁶⁵, en deixar d'estar subjecta a la família i al matrimoni i assaja noves formes de relació.

Lluny de poder arribar a estudiar a fons les relacions que es produeixen en el si de la parella (a causa de les pròpies limitacions de la font utilitzada), aquest apartat pretén aproximar-se a la naturalesa segons sexe, edat i estat civil de les parelles, tant de fet com de dret, incloent en aquestes darreres les parelles homosexuals, i es centra sobretot, en els canvis produïts entre 1991 i 1996 en el marc de la Regió Metropolitana de Barcelona.

L'estudi de la cohabitació a partir de fonts de naturalesa censal és insuficient. Les respostes a les preguntes del cens depenen de l'autoregistre i això pot provocar una actitud de refús vers la privacitat, que unit al baix nivell formal de les unions consensuals pot produir un subregistre. Per a estudiar aquest tipus d'unió cal recórrer a altres tipus d'aproximacions més qualitatives: Un treball pioner i de gran novetat sobre l'estudi d'aquesta forma de convivència fou el realitzat per Alabart et alt. (1988)⁶⁶ on es realitzava una comparativa entre Barcelona i Madrid. D'altres aproximacions, com l'Enquesta Sociodemogràfica de 1995⁶⁷, permet de contemplar la necessària perspectiva longitudinal.

Fins a 1991 les fonts de naturalesa censal no permetien fer una aproximació als tipus de parella. El Cens de 1991 i l'Estadística de Població de 1996 ofereixen la possibilitat d'estudiar la conjugalitat i permeten conèixer el nombre i les característiques de les parelles que viuen amb o sense formalització contractual a partir de la pregunta nº 2,

⁶⁴ ALBERDI, I (dir.)(1995): *Individuo, familia y sociedad a Informe sobre la situación de la familia en España*. Col. Estudios. Ed. Ministerio de Asuntos Sociales, pp. 191-290.

⁶⁵ Terme manllevat d'en ROUSSEL, L. (1989): *La double désinstitutionnisation a La famille intertaine*. Paris. Ed, Odile Jacob. pp.89-112.

⁶⁶ ALABART, A, et alt. (1988): *La Cohabitación en España: Un estudio en Madrid y Barcelona*. Madrid. CIS.

⁶⁷ DELGADO, M., CASTRO, T. (1998): *Encuesta de fecundidad y familia 1995*. Col. Opiniones y Actitudes nº 20. Madrid. CIS.

en la qual s'inquireix sobre la relació amb la persona principal creuant-la amb l'estat civil, el sexe i l'edat. Mitjançant aquest mètode indirecte s'obtenen les parelles de fet i de dret. La informació no és sempre del tot exhaustiva ja que les parelles recompostes on ambdós membres de la parella es presenten com a casats es comptabilitzen com a matrimonis. La resta nuclis de parelles on un dels membres té un estat civil diferent al de casat es consideren parelles de fet.

En general, a l'entorn mediterrani, i per tant, a la Regió Metropolitana de Barcelona, la forma més habitual, freqüent i predominant de formar parella és el matrimoni. La cohabitació com a alternativa a la institucionalització és molt acceptada però poc practicada, fet que corrobora el canvi de cultura familiar vers la postmodernització de la mateixa que no pas de les estructures⁶⁸. En conseqüència, les parelles de fet tenen una difusió molt limitada si es compara amb altres països de l'Europa occidental però sobretot de l'Europa del nord.

La cohabitació pot donar-se a partir de diversos itineraris: com a primera via d'entrada a la parella (podria ser el cas de les unions entre solters)⁶⁹ o com a recomposició conjugal (es tractaria de les unions de separats, divorciats i vidus).

En una reflexió sobre la naturalesa de la cohabitació Domingo ⁷⁰ planteja una triple tipologia: Els cohabitants forçats per una situació *jurídico-legal*; els cohabitants *ideològics* i els cohabitants *a prova*.

Entre els cohabitants forçats per una situació d'il·legalitat o bé per motius socials es trobarien totes aquelles parelles que no es casen per una impossibilitat o entrebanc *jurídico-legal*. Per exemple: aquelles persones que estan anteriorment casades i que no han formalitzat la seva situació divorci. Aquest grup va disminuir a partir de 1981, data en la qual es van produir canvis al Codi Civil espanyol. També formen part d'aquest grup aquelles persones grans que viuen en parella i que no contreen matrimoni per no perdre ni renunciar a una pensió ja de per sí reduïda.

Entre els cohabitants ideològics destaca la militància per aquest tipus de convivència de parella. Entre aquests, la parella és viscuda com un contracte privat, al marge de

⁶⁸ MEIL, G. (1999): **La postmodernización de la familia española**. Madrid.Ed. Acento.

⁶⁹ Tot i que els solters poden provenir d'altres unions no formals.

⁷⁰ DOMINGO A. (1988): *La Cohabitación en los orígenes de una nueva moral* a **Revista El Ciervo** nº 9.

la institucionalització civil o eclesiàstica. La relació és viscuda com un *laboratori d'experiències*⁷¹. Finalment, els cohabitants *a prova* cal destacar la *transitorietat* de la situació. Es planteja la convivència com una pas previ, com un període a prova que pot desembocar en una ruptura o bé en un matrimoni. Aquest tipus de cohabitació és més practicada per persones joves.

La cohabitació no necessàriament constitueix una alternativa al matrimoni. Les unions de fet, en defugir i constituir-se al marge del marc institucional esdevenen el laboratori de les relacions de parella i això les constitueix en paradigma de les noves relacions de parella tant matrimonials com no⁷². És des d'aquest espai d'experimentació que es fonamenta un nou model de relació.

Dues característiques singularitzen la cohabitació a l'estat espanyol i fins ara també a la Regió Metropolitana de Barcelona; per un costat, l'escassa difusió del fenomen i de l'altra, el fet de ser practicades per persones joves, normalment com una via d'entrada al matrimoni. Tot i ser una forma de convivència àmpliament coneguda i acceptada no resta gens compensada per la gran davallada de la nupcialitat en els darrers anys, fet que no sempre respon a una *postmodernització* de la cultura familiar sinó al retardament del fenomen⁷³.

La cohabitació juvenil a l'entorn mediterrani i metropolità és menor que en altres països de l'Europa occidental i del nord, donat que els joves exerceixen el rol de fills i no pas de parella o cònjuge, perquè l'emancipació es produeix de manera molt tardana. No és solament aquesta demora la que frena el pes de la cohabitació, sinó que quan arriba el moment de l'emancipació, els fills marxen de casa per a casar-se. Per tant, ha variat poc la manera que constituir una llar i els joves, ja madurs, són conservadors en reproduir pautes i models ja establerts.

De tota manera cal destacar que la cohabitació a la Regió Metropolitana de Barcelona es caracteritza per dos fets: en primer lloc, pel creixement sofert en els darrers 5 anys,

⁷¹ ALABART et al. (1988): **La cohabitación en España: Un estudio en Madrid y Barcelona**. Madrid. Centro de Investigaciones Sociológicas. Serie Estudios y Encuestas, 8.

ALBERDI, I (dir.)(1995): *Individuo, familia y sociedad a Informe sobre la situación de la familia en España*. Col. Estudios. Ed. Ministerio de Asuntos Sociales. pp. 191-290.

⁷² DOMINGO, A. (1992): *El amor en los tiempos de crisis* a VERDÚ, V. (Ed.): **Nuevos amores, nuevas familias**. Barcelona. Tusquets. Pp. 149-178.

⁷³ MEIL, G. (1999): *La postmodernización de la cultura familiar española* a **La postmodernización de la familia española**. Madrid. Acento. pp. 13-34.

mantenint sempre una proporció superior a la d'altres territoris, i en segon lloc, per les importants modificacions sofertes en l'estructura per edats.

A la Regió Metropolitana de Barcelona a l'any 1996, un 90.00% del total de les parelles⁷⁴ són constituïdes a partir del vincle matrimonial; no obstant, en el període estudiat, s'experimenta un rapidíssim increment de les unions consensuals: a l'any 1991 les parelles de fet es xifraven en 38.098 i a l'any 1996 ascendien a 96.319, passant de representar el 3.88% al 9.79%⁷⁵ del total de les parelles només en cinc anys. Aquest canvi equival a un increment relatiu del 163.01% en detriment de l'increment relatiu negatiu experimentat per les unions matrimonials que retrocedeixen en un 5.75%. Aquesta tendència posa de manifest que la limitada presència de la cohabitació que fins al moment s'havia experimentat comença a desemmascarar-se. La seva diferent composició per edats sembla apuntar més cap a la visibilització estadística d'un comportament que fins aquest moment no era declarat que cap un veritable canvi en aquests darrers 5 anys. Les llars simples en les quals hi consta alguna parella de fet amb o sense fills i comptabilitzant els nuclis de parelles homosexuals (*Taula 6.16*) aplegaven a l'any 1996 un 6.47% del total de les llars metropolitanes i albergaven el 6.4% del total de la població resident en llars.

Taula 6.16⁷⁶

DISTRIBUCIÓ I INCREMENT DE LES PARELLES SIMPLS AMB I SENSE FILLS. RMB. 1991-1996.

	Llars				Població				Increment Llars		Increment Persones	
	Absoluts		Distribució %		Absoluts		Distribució %		Vari. 91-96	Incr. relatiu	Vari. 91-96	Incr. relatiu
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996				
Parelles sense fills dependents	251056,0	280453	18,4	19,1	502112,0	560906	11,9	13,3	29397,0	11,7	58794,0	11,7
Parella casada sense fills	233095,6	234019	17,1	16,0	466191,3	468038	11,1	11,1	923,4	0,4	1846,7	0,4
Parella cohabitant sense fills	15915,6	42405	1,2	2,9	31831,2	84810	0,8	2,0	26489,4	166,4	52978,8	166,4
Parella homosexual sense fills	2044,8	4029	0,2	0,3	4089,5	8058	0,1	0,2	1984,2	97,0	3968,5	97,0
Parelles amb fills dependents	645601,0	628836	47,4	42,9	2513038,0	2373359	59,8	56,4	-16765,0	-2,6	-139679,0	-5,6
Parella casada amb fills	623803,7	580284	45,8	39,6	2431015,7	2196399	57,8	52,2	-43519,7	-7,0	-234616,7	-9,7
Parella cohabitant amb fills	18788,3	43546	1,4	3,0	70242,7	158342	1,7	3,8	24757,7	131,8	88099,3	125,4
Parella homosexual amb fills	3009,0	5006	0,2	0,3	11779,6	18618	0,3	0,4	1997,0	66,4	6838,4	58,1

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

⁷⁴ Per a l'estudi de les parelles segons sexe i estat civil s'han considerat globalment, sense tenir en compte la resta de persones que viuen a les llars, siguin fills o altres membres. Per tant, l'única distinció que s'ha fet és la de fet i dret.

⁷⁵ Les dades censals aporten un percentatge major que el que emet l'Enquesta Metropolitana de Barcelona de 1995 en el seu capítol referent a la família on segons aquestes dades només un 3.15% de les parelles serien unions consensuals davant el 10% de l'Estadística de Població de 1996. pp. 38

⁷⁶ La desagregació de les parelles de cohabitants amb i sense fills i de parelles homosexuals segons el tipus de residència només es disposa, en aquesta recerca, per als nuclis simples.

El paper sobre el total de les llars és molt important, sobretot si es té en compte la variació experimentada des de 1991, quan les parelles de cohabitants representaven el 2.92% de les llars i el 2.81% de la població. Dites variacions signifiquen una incorporació de 55.228 llars i 151.845 persones.

Els nuclis simples de parelles amb fills i sense fills presenten una proporció molt similar en els dos moments estudiats, no arribant assolir el 3% en ambdós casos. Aquesta similitud posa de manifest que les unions consensuats no es plantegen soles sense cap altre membre, sinó que constitueixen una altra manera de configurar un nucli amb fills i equiparar-se així a les parelles casades.

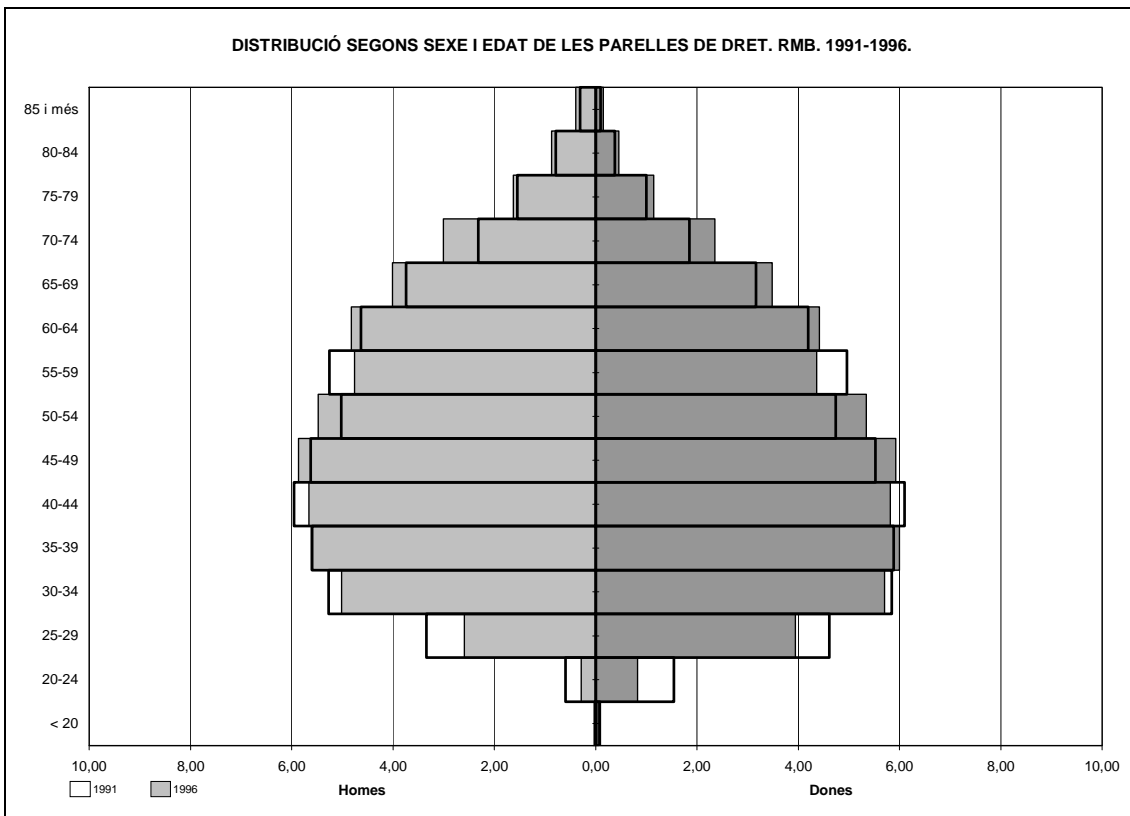
Les parelles homosexuals s'incrementen en 3.981 unitats, arribant a representar el 0.61% de les llars metropolitanes. Per la seva part, destaquen els nuclis de parelles homosexuals amb fills, representant el 0.34% de les llars.

La tendència, doncs, apunta a un fort increment de llars de parelles de fet. D'aquesta manera ja no es tracta d'un fenomen de difusió tan limitada. Tot i aquesta claríssima tendència cal tenir present que a l'any 1996 el 90.21% dels nuclis de parelles estan formats per persones casades.

La distribució segons edat i sexe mostra un perfil fortament diferenciat entre les parelles de fet i dret. Així, l'estructura per edats de les parelles consensuades ha experimentat una forta modificació, abandonant poc a poc el perfil de persona jove per augmentar la seva representació a edats avançades.

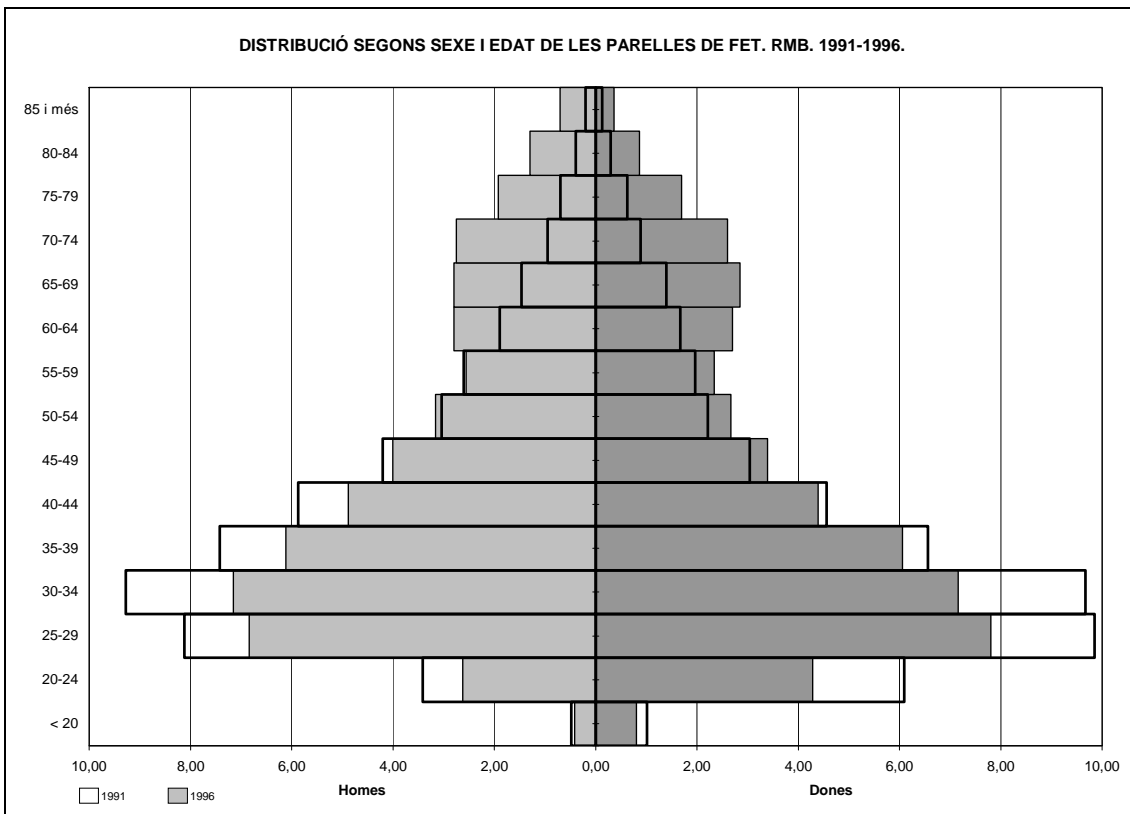
En la radiografia de les parelles de dret hi conflueix de manera simultània l'acció de diversos factors, com ara el comportament de la nupcialitat (intensitat i calendari), l'evolució de la ruptura i la mortalitat, i en menor mesura en el cas metropolità, les migracions. Al *Gràfic 6.27* s'observa una reducció de la piràmide per la base que sens dubte obeeix a un menor impacte de la intensitat de la nupcialitat i també al retard en el seu calendari. A partir dels 45-49 anys la proporció de la distribució de 1996 supera la de 1991, és justament en aquesta franja on es situa l'edat modal dels matrimonis. A partir dels 65 anys, els efectius disminueixen gradualment per efecte de la mortalitat i la diferència d'edat en què homes i dones contreen matrimoni, xifrada aproximadament en 3 anys, és la causant de les diferències que es fan paleses per sexes, sobretot per la base i la cúspide de la piràmide.

Gràfic 6.27

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.28

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Taula 6.17

EDAT MITJANA DE LES PARELLES DE FET I DRET. RMB. 1991-1996

	1991		1996	
	HOME	DONA	HOME	DONA
Parella de dret	49,87	47,14	51,07	48,41
Parella de fet	40,67	37,99	46,10	43,82

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

El perfil de parelles cohabitants és lleugerament més jove que el de les parelles de dret i així ho reflecteix l'edat mitjana (Taula 6.17). Cinc anys separen les edats mitjanes d'unes i altres unions a l'any 1996 i això constitueix una novetat ja que s'experimenta una forta reducció respecte a l'any 1991 quan existia una diferència mitjana de deu anys entre ambdós tipus d'unió. L'envelliment mitjà de les parelles de fet, xifrat en més de 5 anys s'evidencia a la piràmide d'edats (Gràfic 6.28).

L'espectacular transformació soferta en l'estructura per edats de les parelles de fet pot anar unit a diversos factors, però possiblement també a un canvi d'actitud en el registre que no pas en un canvi del comportament de les parelles ⁷⁷.

El perfil de parelles de fet a l'any 1991 es corresponia amb una convivència de persones joves. El valor modal es situava a la franja dels 25-34 anys i anava disminuint a mesura que augmentava l'edat: aquestes característiques correspondrien possiblement a una tipologia de cohabitació a prova i transitòria.

No és aquest el cas de les parelles de fet a l'any 1996. A part de l'increment numèric, la silueta de la piràmides descriu una doble tipologia de cohabitació: D'una banda, les parelles joves, on la moda es situa entre els 30-34 anys per a l'home i en els 25-29 per a la dona; i d'altra banda, la cohabitació de persones grans, a partir dels 65 anys i fins als 75, on comença a disminuir. Aquest eixamplament per la cúspide és un fenomen nou. Si a l'any 1991 només un 7.36% dels homes de més de 65 anys i un 6.69% de les dones eren membres de parelles de fet, a l'any 1996 aquesta xifra ascendia a un

⁷⁷ Com ja s'ha comentat anteriorment, la primera vegada que es pot fer una anàlisi de la conjugalitat a partir del Cens és a l'any 1991, on a la pregunta 2 referent a la relació de parentiu s'equipara la categoria de parella a la de cònjuge. Possiblement aquesta "normalització" no es fa més palesa fins al nou registre de 1996. Sí que és cert que el Parlament de Catalunya ha anat aprovant una sèrie de lleis que han anat modificant el Dret Civil de Catalunya en matèria de dret matrimonial i filiació i que han passat a conformar un **Codi de Família** (Llei 9/98 del 15 de juliol) i la Llei 10/1998 del 15 de juliol sobre les **Unions Estables de Parella**. La Llei d'unions estables de parella no ha estat incorporada al Codi de Família però s'ha aprovat com a llei a part. De fet, tot i que aquesta llei és de l'any 1998, i per tant, queda fora de l'àmbit d'estudi d'aquesta recerca, cal dir que la manifestació per escrit d'una llei sempre és retroactiva, amb la qual cosa la realitat i la necessitat li porta diversos anys d'avantatge. Possiblement el debat públic, unit a una realitat ja existent, ha fet liberalitzar les actituds dels ciutadans en autoregistrar obertament la seva situació de parella. BRULLET, C.; FLAQUER, L. (1999): *Política familiar a Catalunya. Una primera aproximació* a NAVARRO, V. et al: **Les desigualtats socials a Catalunya**. Barcelona. Ed. Mediterrània. pp. 75-191

18.92% per als homes i a un 16.77% per a les dones. El creixement de cohabitants vells es deu a l'explicació de relacions de persones pensionistes que no institucionalitzen la relació per no perdre la pensió. En el cas de la Regió Metropolitana de Barcelona aquesta situació afectaria a 19.435 homes i 17.231 dones. (Taula 6.18)

Taula 6.18

PROPORCIÓ DE PARELLES DE FET SEGONS GRANS GRUPS D'EDAT. RMB. 1991-1996

Edat	1991		1996	
	HOMES	DONES	HOMES	DONES
< 35	42,57	53,27	34,06	40,11
35-64	50,05	40,04	47,02	43,11
>65	7,38	6,69	18,92	16,77
Total	100,00	100,00	100,00	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Taula 6.19

DISTRIBUCIÓ I INCREMENT RELATIU DE LES PARELLES DE FET I DRET. RMB. 1991-1996

	Absoluts		Relatius (parelles fet)		Creixement	
	1991	1996	1991%	1996%	Variació	I. Relatiu %
Solter/soltera	13420	28260	35,22	29,32	14840	110,58
Solter/Casada	2276	12250	5,97	12,71	9974	438,22
Solter/ Vídua	1197	2905	3,14	3,01	1708	142,69
Solter/Separada	1815	3139	4,76	3,26	1324	72,95
Solter/Divorciada	1727	2865	4,53	2,97	1138	65,89
Casat/Soltera	3442	12521	9,03	12,99	9079	263,77
Casat/Vídua	810	8269	2,13	8,58	7459	920,86
Casat/Separada	264	1821	0,69	1,89	1557	589,77
Casat/Divorciada	250	1980	0,66	2,05	1730	692,00
Vidu/Soltera	341	838	0,90	0,87	497	145,75
Vidu/Casada	342	2077	0,90	2,15	1735	507,31
Vidu/Vídua	1256	1952	3,30	2,03	696	55,41
Vidu/Separada	236	253	0,62	0,26	17	7,20
Vidu/Divorciada	134	288	0,35	0,30	154	114,93
Separat/ Soltera	2617	3121	6,87	3,24	504	19,26
Separat/Casada	222	1023	0,58	1,06	801	360,81
Separat/Vídua	609	692	1,60	0,72	83	13,63
Separat/Separada	2190	2106	5,75	2,18	-84	-3,84
Separat/Divorciada	773	784	2,03	0,81	11	1,42
Divorciat/Soltera	2140	3059	5,62	3,17	919	42,94
Divorciat/Casada	161	1274	0,42	1,32	1113	691,30
Divorciat/ Vídua	317	851	0,83	0,88	534	168,45
Divorciat/ Separada	468	1131	1,23	1,17	663	141,67
Divorciat/Divorciada	1091	2932	2,86	3,04	1841	168,74
Parelles fet	38098	96391	3,88	9,79	58293	153,01
Parelles dret	942643	888417	96,12	90,21	-54226	-5,75
Total parelles	980741	984808	100,00	100,00		

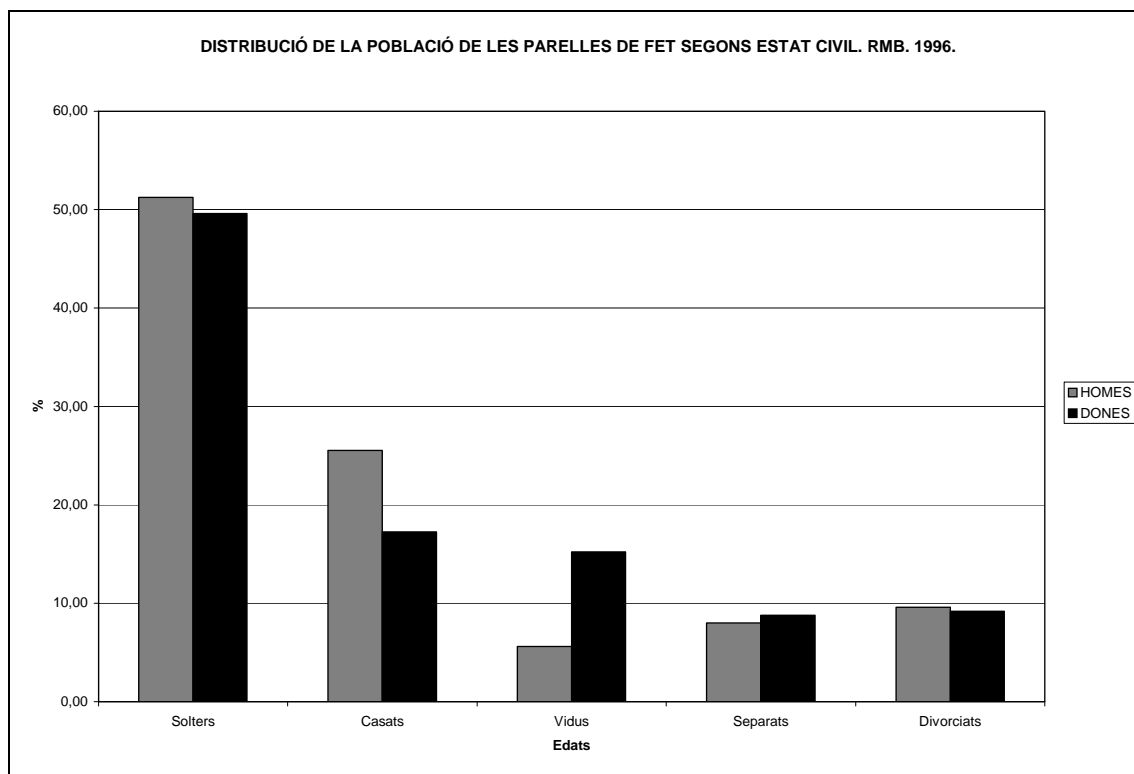
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Els canvis en l'estructura per edats de les persones que formen les unions consensuades tenen a veure amb les modificacions de l'estat civil dels membres de la parella.

La distribució de l'estat civil entre els homes i les dones que formen parelles de fet⁷⁸ mostra unes intensitats diferents. L'estat civil majoritari, tant dels homes com de les dones en les unions de fet és la solteria amb valors al voltant del 50%. Aquest fet es correspondria amb un perfil jove que cohabita com a via d'entrada al món de la parella: (amb valors del 25% i del 17%). Segueixen, per importància, les persones casades que cohabiten amb alguna persona no casada. Aquestes unions expliciten l'impacte de la ruptura. El tercer lloc, en el cas de les dones és ocupat per les vídues, però no pas en els homes on segueixen els divorciats i els separats.

Si les parelles de cohabitants es conformen aproximadament a partir d'un 50% de solters, les persones que cohabiten rere una ruptura de la parella tant de fet com de dret representen el 45% en el cas dels home i el 35% en el cas de les dones. Per tant es posa de manifest que la ruptura és important i genera formes de transició.

Gràfic 6.29 (Annex taula 6.31)

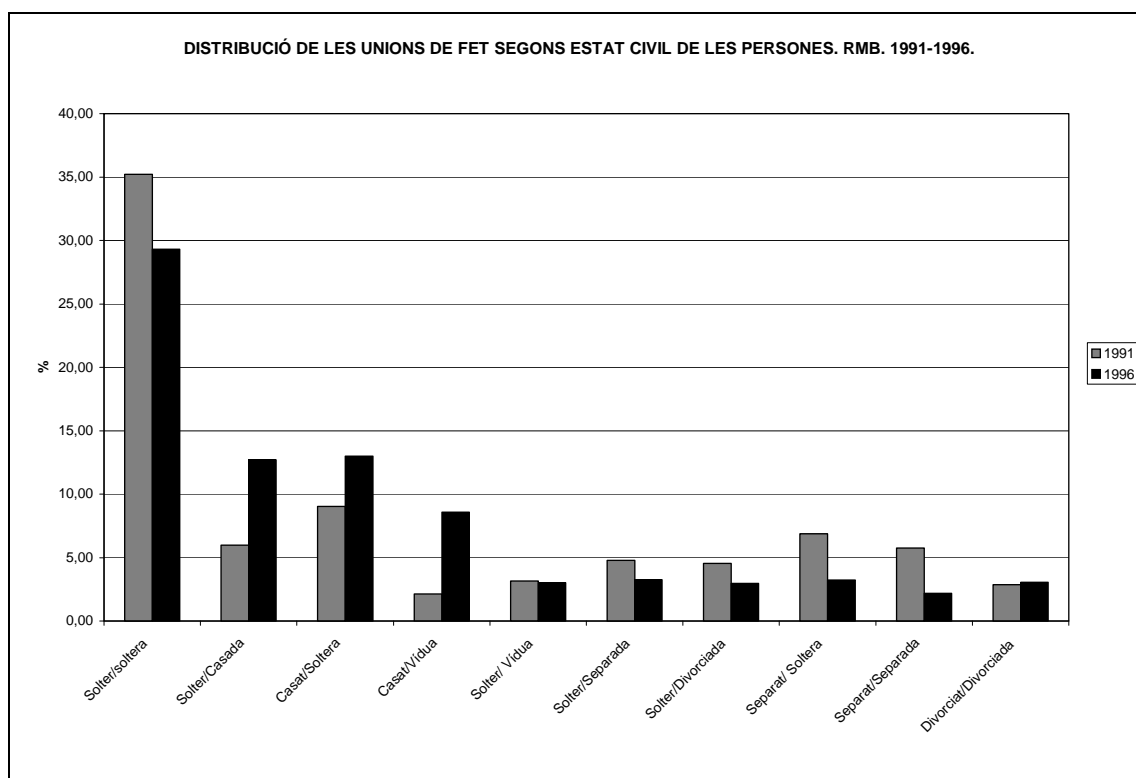
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

⁷⁸ S'han considerat unions consensuades totes aquelles on almenys un membre de la parella té un estat civil diferent al casat.

La cohabitació és fruit de l'entrada a la convivència en parella i de la ruptura; el Gràfic 6.30 il·lustra els tipus d'unió de fet més freqüents segons l'estat civil d'ambdós membres de la parella.

Un 29.32% de les unions de fet estan formades per homes i dones solters. Encara que han experimentat el màxim creixement absolut de parelles de fet incorporant 14.840 unitats, el seu pes en la distribució ha disminuït passant del 35.22% al 29.32% en benefici d'altres composicions com dels solters amb casades i casats amb solteres així com de dones vídues. L'estat civil de les persones que conformen les parelles de fet es diversifica moltíssim, fet que posa de manifest una multitud d'itineraris.

Gràfic 6.30

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Tot i la tendència descrita cal destacar el pes aclaparador del matrimoni a la Regió Metropolitana, on el 90% dels nuclis de parelles estan constituïts a partir de la institució matrimonial.

- De tota manera, els grans canvis experimentats en les parelles a la Regió Metropolitana de Barcelona posen de manifest les següents tendències:

- Augment espectacular de les parelles de fet que gairebé es tripliquen en cinc anys arribant a representar el 10% del total dels nuclis de parelles. Aquest increment explicita que la cohabitació a l'any 1996 ja no es tracta d'un fenomen de difusió tan limitada.
- Modificació en la distribució per edats de les parelles de cohabitants que esborra el perfil únic de parelles joves que, com a via prèvia d'entrada al matrimoni, escullen la cohabitació. A l'any 1996 les parelles de fet es perfilen a partir de dos grans franges d'edat, d'una banda la cohabitació jove, els menors de 34 anys, però també la cohabitació practicada per persones de més de 65 anys. Aquí rau la novetat que potser s'explica a partir d'una major llibertat en registrar situacions de fet que no pas en un canvi espectacular de costums.
- Al doble perfil de cohabitants s'afegeix una diversificació en l'estat civil de les persones que les conformen, en detriment de les unions de solters amb solters i en augment de les unions concebudes a partir de la ruptura d'altres unions anteriors.

Tot i que el perfil segons la distribució per edats de les parelles de fet i les de dret no acaba de coincidir sí que és cert que tendeix a equiparar-se. D'una banda, l'augment de les parelles de fet; i d'altra l'equiparació en proporció dels nuclis de cohabitants sense fills amb les llars de cohabitants amb fills a càrrec, demostra una certa normalització de la situació, diluint la imatge que les parelles consensuades sempre són les joves i es constitueixen així com una etapa prèvia al matrimoni.

Les dificultats de l'emancipació a l'entorn metropolità i català són les mateixes tant si un marxa de casa per cohabitar o per casar-se. Per tant, els joves continuen reproduint models anteriors i són les parelles constituïdes com a producte de la ruptura les que predominen sobre les parelles de solters o vidus. Un 64.75% del total de les unions consensuades inclouen almenys un membre casat, divorciat o separat. Aquest fet resta palès a partir de les edats mitjanes en les unions de fet que emeten un perfil de joves-madurs, entorn els 46 anys dels homes i 43 les dones.

No es pot afirmar, doncs, que la cohabitació es tracti d'una alternativa a una forma de viure, sí com una alternativa a la institució matrimonial. Les unitats residencials sobre les quals les unions consensuades construeixen la convivència són les mateixes que en

les unions formals. Potser les pautes de convivència en la manera de concebir la relació siguin diferents, més democràtiques i menys asimètriques, però en qualsevol cas, aquestes apreciacions no es poden fer des d'un estudi quantitatiu a partir de les dades que aporta el Cens o l'Estadística de Població.

Malauradament no es disposa d'altres dades de naturalesa censal per a comparar l'evolució de la conjugalitat informal versus la conjugalitat formal en el període 1991-1966 amb altres àrees de la població espanyola i en aquest sentit, no es pot concretar si aquest és un fenomen únic a la RMB o bé és generalitzat a d'altres indrets.

6.4.1.5- Llars sense nucli.

No és fàcil d'esbrinar el perfil de les llars sense nucli, doncs aquesta categoria es constitueix com una mena de calaix de sastre, on sembla que hi van a parar totes aquelles unitats que no es poden construir sota cap altre tipus de criteri.

Les llars sense nucli de més d'una persona estan formades per dos o més membres que poden estar emparentats o no, però que en qualsevol cas no formen nucli familiar, per tant, no són parella o no declaren ser parella i no tenen vincle de filiació. Sota aquesta categoria poden trobar-se una munió de situacions i casuístiques força diverses: una llar d'estudiants o amics on resideixen persones sense cap mena de relació de parentiu, una parella de fet que no s'ha inscrit com a tal, una persona sola amb personal de servei intern, persones que guarden relacions de parentiu però que no formen nucli com ara germans.... etc.

El pes d'aquest tipus de llar és relativament petit en el cas metropolità, tan sols el 2.96% del total de llars on hi viu un 2.29% de la població. L'increment d'aquest tipus de llar és positiu tot i que depèn del territori estudiat. L'increment relatiu del 14.20% es deu fonamentalment al creixement que aquesta categoria experimenta al municipi de Barcelona i no tant la resta de la Regió Metropolitana, on aquest tipus de llar es mostra en retrocés. De fet, la variació absoluta de la ciutat de Barcelona supera la del conjunt de la Regió Metropolitana que sense el pes de la ciutat central és negativa. Malgrat que no es pot disposar d'informació anterior a 1991 per a la Regió Metropolitana sí que les evolucions de Catalunya o de la ciutat de Barcelona senyalen un increment negatiu entre el període 81-91 i una recuperació a partir de 1991. En el conjunt de la distribució, aquesta categoria es mostra en relatiu ascens a la Regió Metropolitana. No en canvi a Catalunya o a la Comunitat de Madrid on es mantenen proporcions entorn un 2.6% i un 3.4% respectivament, havent reduït efectius des de 1981.

Taula 6.20

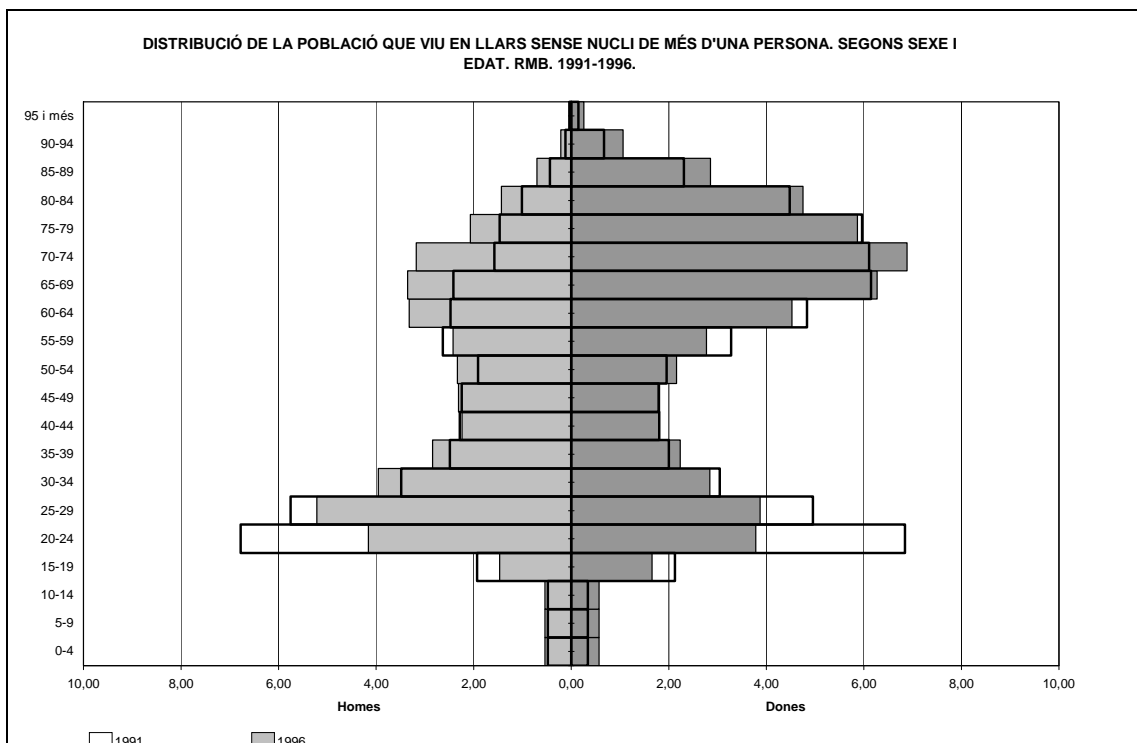
DISTRIBUCIÓ I INCREMENT DE LES LLARS SENSE NUCLI DE MÉS D'UNA PERSONA. RMB. 1991-1996.

	Llars				Població				Increment Llars		Increment Persones	
	Absoluts		Distribució %		Absoluts		Distribució %		Variació	Relatiu	Variació	Relatiu
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996				
Llars sense nucli	37993	43387	2,81	2,96	88965	96294	2,13	2,29	5394	14,20	7329	8,24
Germans	14410	19526	1,07	1,33	31258	41273	0,75	0,98	5116	35,50	10015	32,04
Altres relacions de parentiu	8681	15341	0,64	1,05	19560	34309	0,47	0,82	6660	76,72	14749	75,40
Sense relació de parentiu	13896	7408	1,03	0,51	34433	16570	0,82	0,39	-6488	-46,69	-17863	-51,88
Altres	1006	1112	0,07	0,08	3714	4142	0,09	0,10	106	10,54	428	11,52

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Un 80% de les llars sense nucli estan formades a partir de vincles de parentiu, fet que implica el 2.38% del total de les unitats de la RMB. D'aquestes, un 45% estan formades per germans (1.33% del total de les llars). El pes de les llars sense nucli de més d'una persona constituïdes a partir del vincle familiar sense formar nucli condueix a la hipòtesi que es tracta d'unitats en descomposició. Augmenten les llars de persones emparentades, mentre que disminueixen les unitats de persones que no guarden parentiu passant del 36.57% de 1991 al 17.07% de 1996.

Gràfic 6.31

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

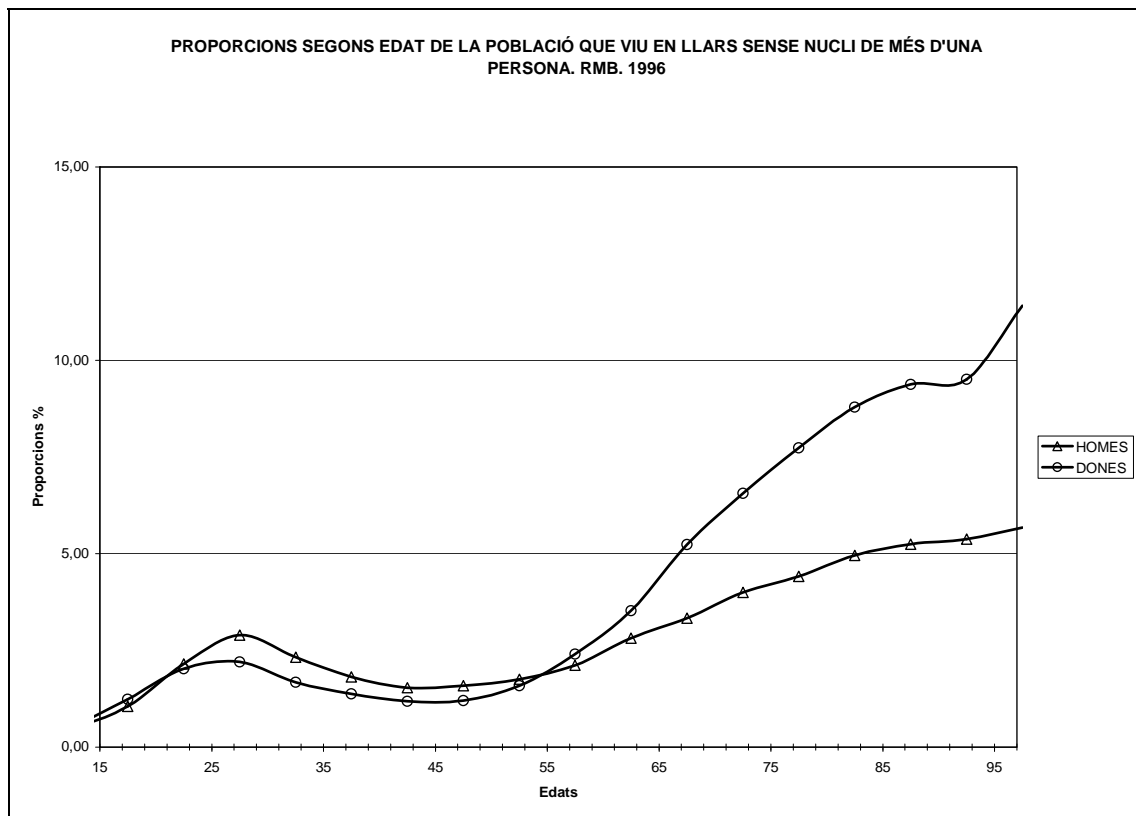
Entre 1991-1996 han desaparegut 6.488 llars de persones no emparentades i aquestes han disminuït majoritàriament entre les llars de persones joves.

La piràmide tradueix dues generacions de persones que viuen en aquest tipus de llar: les persones grans de més de 65 anys i de menys de 34. Un 38.94% de persones que resideixen en aquest tipus de llar tenen més de 65 anys, de les quals un 71.77% són dones.

La davallada de població jove resident en aquest tipus de llar no resta compensada per l'augment de parelles de fet a les mateixes franges d'edat, fet que podria interpretar-se com un canvi en la forma d'autoregistre. Aquesta davallada pot interpretar-se com un retard més gran en l'emancipació i en la formació d'altres tipus de llar més formal.

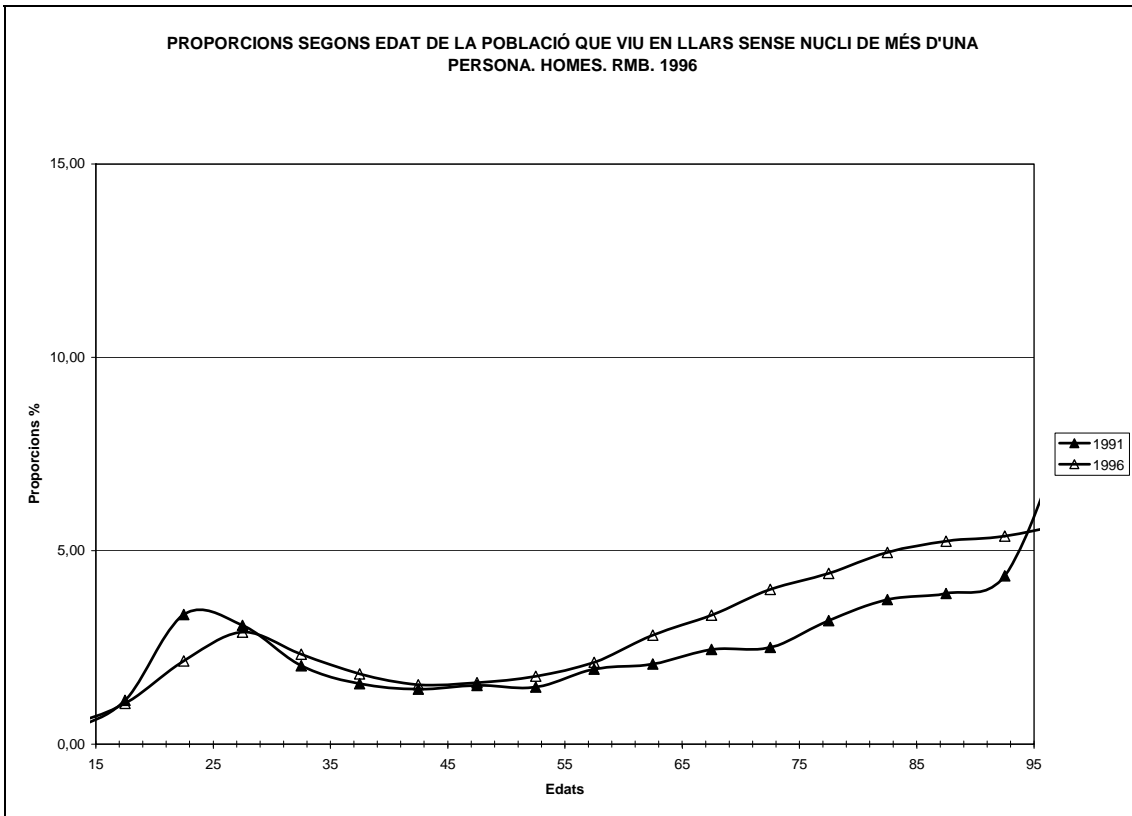
L'augment relatiu d'homes entre 30-39 anys que resideixen en aquest tipus de llar podria imputar-se a una presència de persones immigrants que sense formar un nucli resideixen sota un mateix sostre. L'augment de les persones majors de 65 anys que resideixen a llars sense nucli pot interpretar-se com una descomposició de llars anteriors en desaparèixer la persona que unia a través del vincle de filiació o aliança. D'altra banda, també podria imputar-se a aquelles persones que recomponen la seva residència a partir d'una descomposició, per exemple: dos germanes que quan són grans i estan soles decideixen anar a viure juntes.

Gràfic 6.32 (Annex 6.11, 6.12, 6.15 i 6.16)

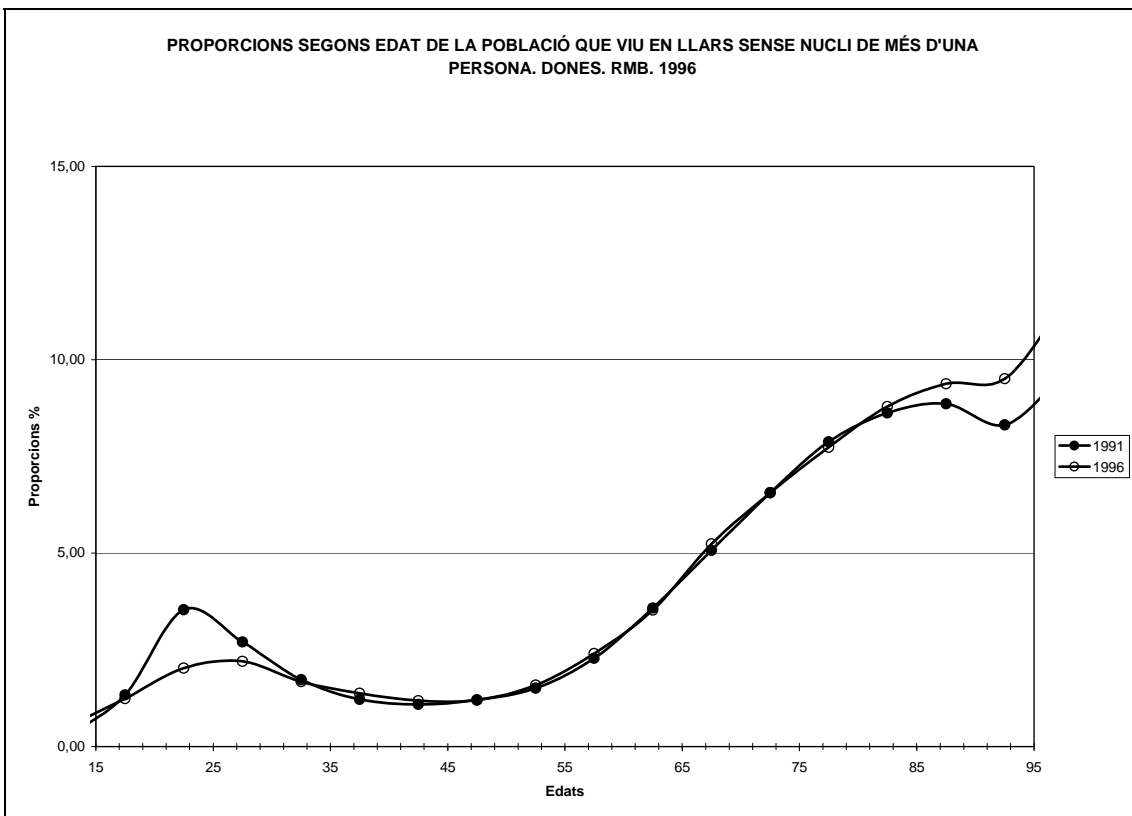
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.33 (Annex taula 6.9, 6.11, 6.13, 6.15)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.34 (Annex taula 6.10, 6.12, 6.14, 6.16)

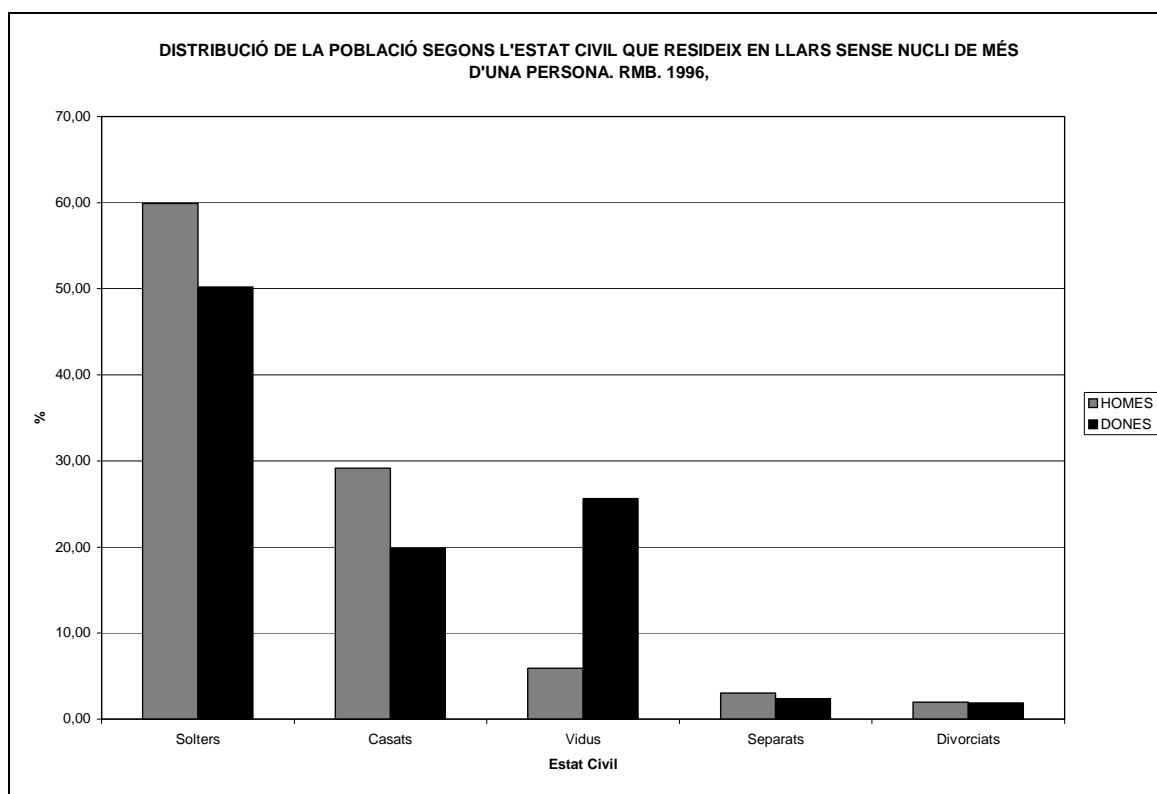

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La línia d'evolució de la residència en llars unipersonals a l'any 1996 segons les diferents edats apunten dues etapes: una primera fins als 35 anys, i una segona, des de l'emancipació fins a donar pas a un altre tipus de llar. Aquesta línia presenta valors més elevats en el cas dels homes que no pas de les dones, els majors valors dels quals podrien ser explicats a partir de la immigració.

Un dels principals contingents de població estrangera a la Regió Metropolitana de Barcelona el constitueix la població africana. En el cas de Catalunya, un 15.48%⁷⁹ de la totalitat de llars on tots els seus membres tenen alguna nacionalitat africana són del tipus sense nucli, tot i que ens estem referint a la població catalana enlloc de la metropolitana, per a la qual no es disposa d'informació, i fent el supòsit que el perfil de la immigració africana correspon al perfil tradicional masculí i jove aquesta hipòtesi podria confirmar-se.

Gràfic 6.35 (Annex taules 6.36, 6.36, 6.40, 6.41)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

A partir dels 55 anys, la proporció de dones que viuen en aquest tipus d'unitats supera la d'homes i va ascendint fins a assolir gairebé el 10% de la població femenina resident

⁷⁹ IDESCAT (2000): *Llars d'estrangers a Llars i famílies a Catalunya. 1996*. Barcelona. Institut d'Estadística de Catalunya. pp. 134-144.

a les llars metropolitanes. Per tant, a mesura que augmenta l'edat de la població també ho fa la proporció de residència en aquest tipus de llar.

Destaca la presència de solters i de persones casades com integrants de les llars sense nucli. Si bé la proporció de solters ha disminuït des de 1991, passant de representar el 74.24% en el cas dels homes i el 63.76 en les dones a significar el 59.91% i 50.23% respectivament a l'any 1996. Les persones que conformen aquesta unitat residencial augmenten des de 1991, assolint el 29.15% en les homes i 19.88% en les dones. Els casats de les llars unipersonals poden obeir a diferents perfils, com són persones que rere una ruptura de fet poden residir de manera transitòria en aquest tipus d'unitat, o pot tractar-se de persones immigrants casades les quals no tenen el seu nucli a la Regió Metropolitana.

És important destacar la presència de dones vídues 25.62%, reafirmant la hipòtesis que una àmplia part d'aquestes llars són producte de la descomposició, fet que també es podria copsar en el cas de les llars dels solters si es disposés de la informació desagregada per edats.

- En definitiva, destaca la poca presència de llars sense nucli en el conjunt de la distribució de llars metropolitanes. Aquestes, si es mantenen i augmenten els seus efectius, és gràcies a l'increment que experimenten a la ciutat de Barcelona.
- Tot i la multiplicitat de situacions que engloba aquesta categoria es desprèn que continuen essent els vincles de parentiu els que aglutinen les persones entorn aquest tipus d'unitat residencial, ja que més d'un 80% de llars estan formades per persones que guarden relació de parentiu.
- Pel que fa a les edats, dues promocions de persones diferents les integren. D'una banda un perfil jove menor de 35 anys i, d'altra banda, les persones grans majors de 65. L'augment moderat dels homes entre 30-39 condueix a mantenir la hipòtesi que són les persones immigrants les que integren aquest tipus de llar, fet que restaria contrastat amb l'increment de persones casades que les conformen.
- El gran pes de dones majors de 65 anys juntament amb el percentatge de viduïtat condueix a la hipòtesi que aquestes llars són fruit de la contracció.

- Per tant, s'evidencia un doble perfil: d'una banda llars en descomposició en les quals hi resideixen fonamentalment dones majors de 65 anys i d'altra banda llars a l'espera de recomposició si es tracta d'un perfil d'homes joves sols que han immigrat.

6.4.2-. Formes majoritàries i formes en regressió.

En els apartats anteriors s'han exposat les estructures i composicions de les llars que han vist incrementar el seu pes relatiu durant el quinquenni 1991-1996. Ara és el moment d'abordar les estructures i les composicions que veuen disminuir els efectius i la representació dins el conjunt de la distribució de les llars.

Les formes que es presenten en retrocés a la Regió Metropolitana de Barcelona són les llars nuclears simples completes, les llars extenses i les llars múltiples. Les llars de parelles amb fills, malgrat trobar-se en retrocés a la RMB són les formes més comunes on hi viu més de la meitat de població per això s'ha optat per no nomenar aquest tipus de nucli com unitat en regressió ja que hi viu la majoria de la població, destacant un cop més la nuclearitat tradicional parsoniana.

6.4.2.1-. Les parelles amb fills

Un dels trets més característics que s'identifiquen quan s'analitzen les formes de convivència a les llars espanyoles en general és l'absolut predomini de les unitats nuclears simples completes, és a dir, de les parelles amb fills. Per tant, són l'aliança (a través del matrimoni) i la filiació les bases fonamentals de la residència a les llars. El predomini de les formes de convivència basades en les relacions primàries és un tret comú a tots els països europeus, tot i que en els entorns mediterranis aquesta presència és molt més pregonada.

Sota aquest tipus de residència poden emmascarar-se diferents maneres d'organitzar la convivència, ja que sota una estructura nuclear s'engloben les llars recompostes, formades per parella i fills malgrat aquests no siguin fills d'algun dels membres de la parella.

En el cas espanyol i metropolità l'elevada reducció del nombre de fills no ha pogut contrarestar l'efecte de l'emancipació tardana dels joves que ha fet mantenir un nombre elevat de llars d'aquesta categoria.

Amb tot, les llars de parelles amb fills van reduint els seus efectius, tant en valors absoluts com relatius. A l'any 1991 les llars; nuclears simples i completes

representaven el 47.40% del total de les llars i a l'any 1996 havien passat a congregar el 42.90%, albergant el 59.80% i el 56.38% de la població respectivament.

A diferència del conjunt de Catalunya, on l'evolució de les llars de parelles amb fills entre 1991 i 1996 presenten un menor pes en el conjunt de la distribució de les llars però no pas increments negatius, la Regió Metropolitana de Barcelona veu decreixen les seves unitats en aquest quinquenni en 16.765 llars i 139.679 persones. Aquest decreixement s'imputa exclusivament a la disminució experimentada per la ciutat de Barcelona en aquest tipus de nucli que pesa sobremanera en el conjunt de la Regió Metropolitana. La resta de RMB presenta el mateix comportament descrit per a Catalunya.

Malgrat aquesta pèrdua de representativitat, no totes les composicions de parelles amb fills veuen disminuir els seus efectius. Només aquelles formades a partir del matrimoni. En canvi, les parelles de cohabitants amb fills i les parelles homosexuals amb fills veuen augmentar en cinc anys la seva representativitat; increment que no es veu compensat per la gran pèrdua de parelles de dret. Les parelles de fet amb fills sense altres persones han passat de representar el 1.6% del total de les llars de l'any 1991 a un 3.31% a l'any 1996, on hi resideix el 4.2% de la població. (Taula 6.21)

Taula 6.21

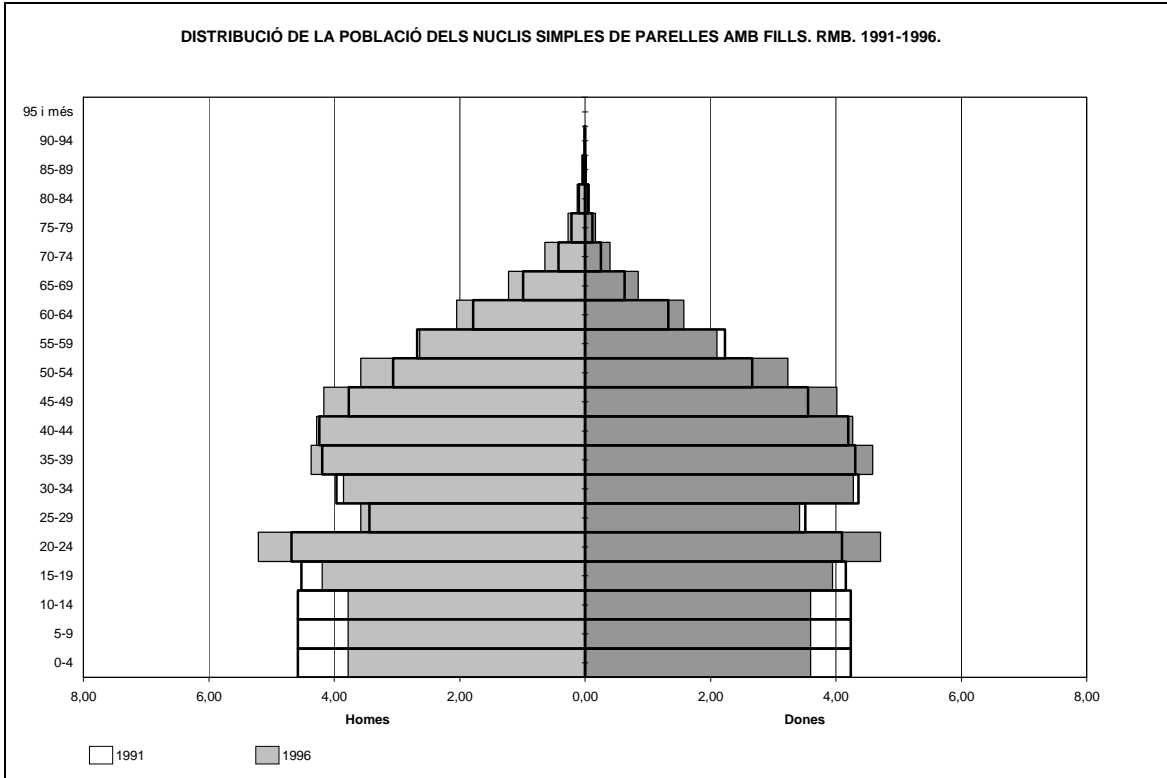
DISTRIBUCIÓ I INCREMENT DE LES PARELLES SIMPLS AMB FILLS. RMB. 1991-1996.

	Llars				Població				Increment Llars		Increment Persones	
	Absoluts		Distribució %		Absoluts		Distribució %		Vari. 91-96	Incr. relatiu	Vari. 91-96	Incr. relatiu
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996				
Parelles amb fills dependents	645601,0	628836	47,4	42,9	2513038,0	2373359	59,8	56,4	-16765,0	-2,6	-139679,0	-5,6
Parella casada amb fills	623803,7	580284	45,8	39,6	2431015,7	2196399	57,8	52,2	-43519,7	-7,0	-234616,7	-9,7
Parella cohabitant amb fills	18788,3	43546	1,4	3,0	70242,7	158342	1,7	3,8	24757,7	131,8	88099,3	125,4
Parella homosexual amb fills	3009,0	5006	0,2	0,3	11779,6	18618	0,3	0,4	1997,0	66,4	6838,4	58,1

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

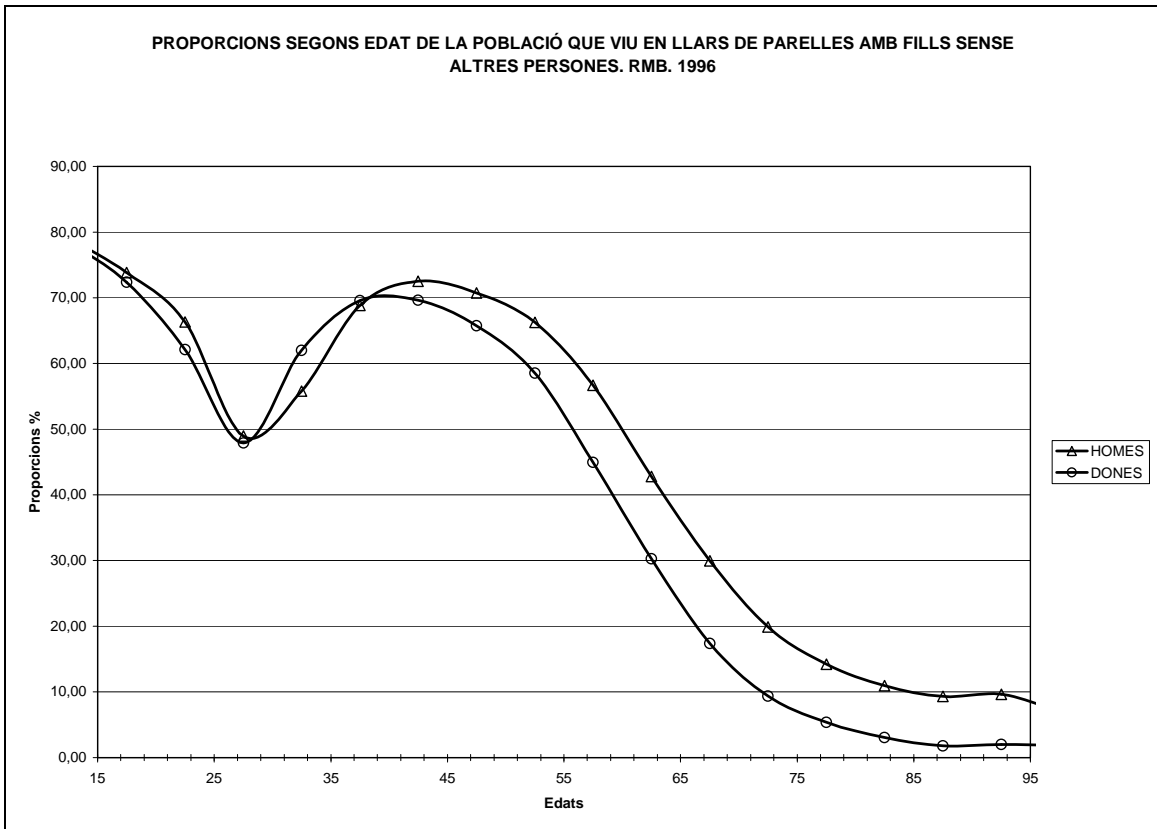
La silueta de la piràmide (Gràfic 6.36) dibuixada per la població que resideix en aquest tipus de nucli reflecteix un perfil de població jove, on només un 3.83% de la població a l'any 1986 té més de 65 anys. En canvi, un 55.30% en té menys de 34, tot i que no es pot esbrinar, a partir de la piràmide, si es tracta de persones que estan desenvolupant un paper de pares o encara estan fent de fills.

Gràfic 6.36

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.37 (Annex 6.11, 6.12, 6.15 i 6.16)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La piràmide es pot dividir en dues parts: d'una banda les persones menors de 25 anys que són les que estan exercint el rol de fills i d'altra banda les persones majors de 30-35 anys que es correspondria amb el sector de població està exercint de pare o parella⁸⁰. S'observa una inflexió important en el grup de 25-29 anys d'edat que es correspondria amb l'edat de l'emancipació.

De les proporcions de les persones residents segons l'edat (*Gràfics 6.36, 6.37 i 6.39*) es desprenen tres característiques.

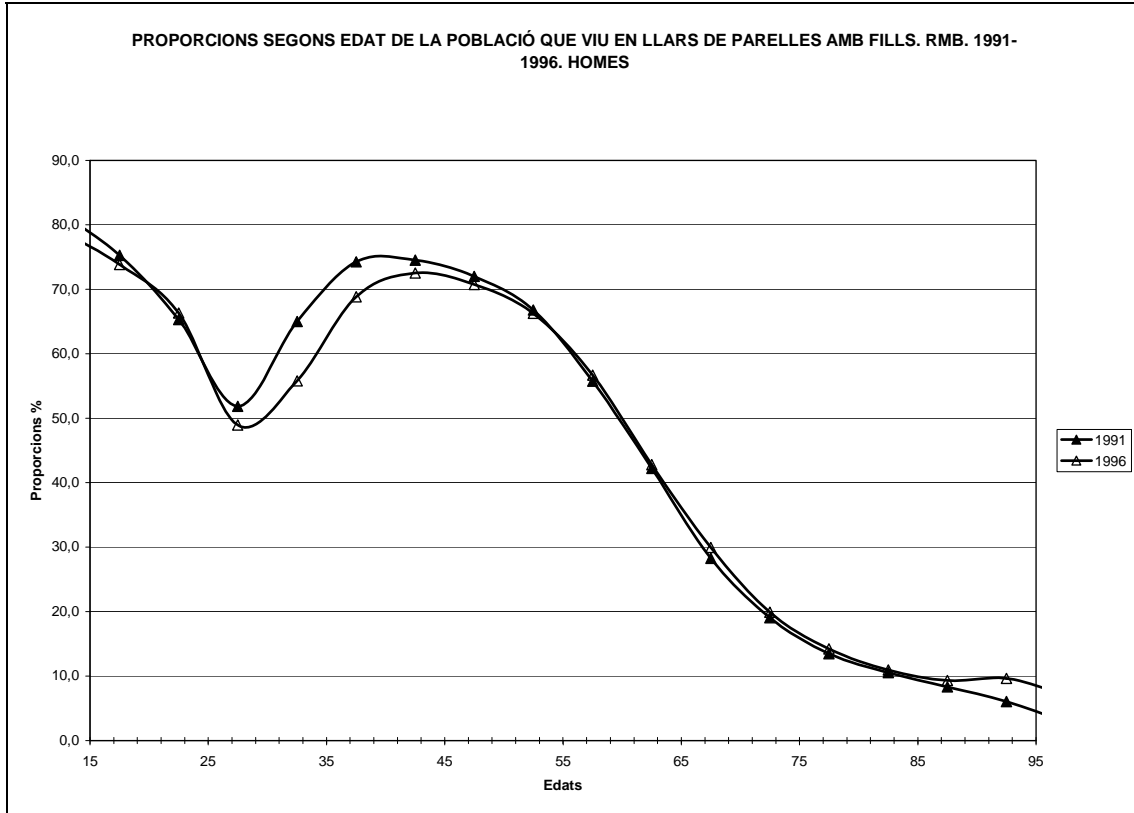
D'una banda existeix un major percentatge d'homes que resideixen en aquest tipus de nucli que no pas de dones: a l'any 1996 un 59.87% d'homes residien en nuclis simples complets i només 53.09% dones, ja que aquestes diversifiquen la seva forma de residència sobretot a edats avançades.

D'altra banda s'observa un major retardament dels homes en la formació d'aquest tipus de nucli respecte a les dones, que es justifica a partir de la diferència mitjana d'edat entre els homes i les dones en formar parella. Així, a l'any 1996, entre els 30-34 anys (moment de mínima freqüència de residència) un 61.99% de les dones viuen en nuclis d'aquest tipus mentre que només ho fan un 55.79% dels homes.

En tercer lloc es constata un retardament en la formació de parelles amb fills a l'any 1996 respecte a l'any 1991, alhora que una menor intensitat de les mateixes. Així, a l'any 1991, l'edat modal es situava als 35-39 en el cas de les dones amb un 73.96% de les mateixes residint en aquest tipus de nucli. En el cas dels homes, l'edat modal es situava als 40-44 anys amb un 74.52% del total dels homes residint en aquest tipus de llar. A l'any 1996 l'edat modal de les dones ha augmentat cinc anys, mentre que ha disminuït la intensitat que es presenta en un 69.62%. L'edat modal dels homes es continua presentant als 40-44 anys residint un 72.55% del total de la població masculina.

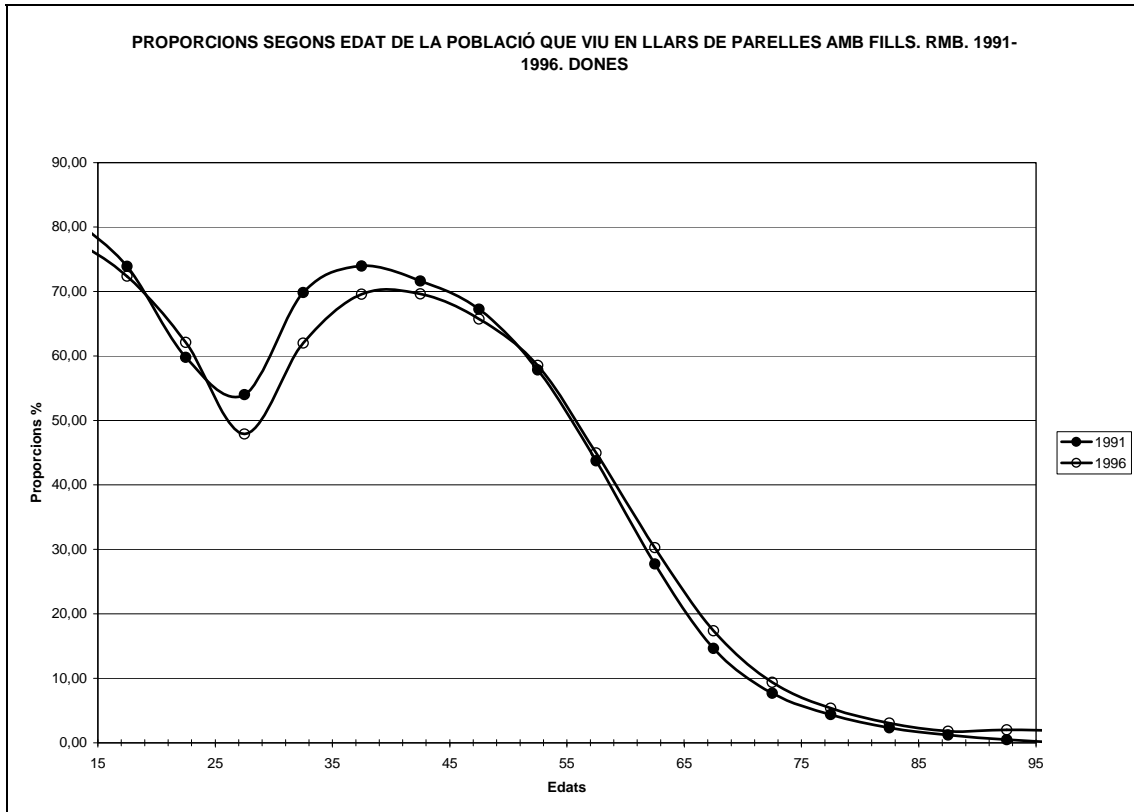
⁸⁰ Aquesta divisió excloent deixa persones fora. No tota la població que resideix en aquest tipus de nucli ha de ser pare o bé fill. El que la distribució no permet esbrinar si és la població que està exercint de parella o cònjuge sense ser el pare o mare dels fills residents.

Gràfic 6.38 (Annex taula 6.9, 6.11, 6.13, 6.15)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

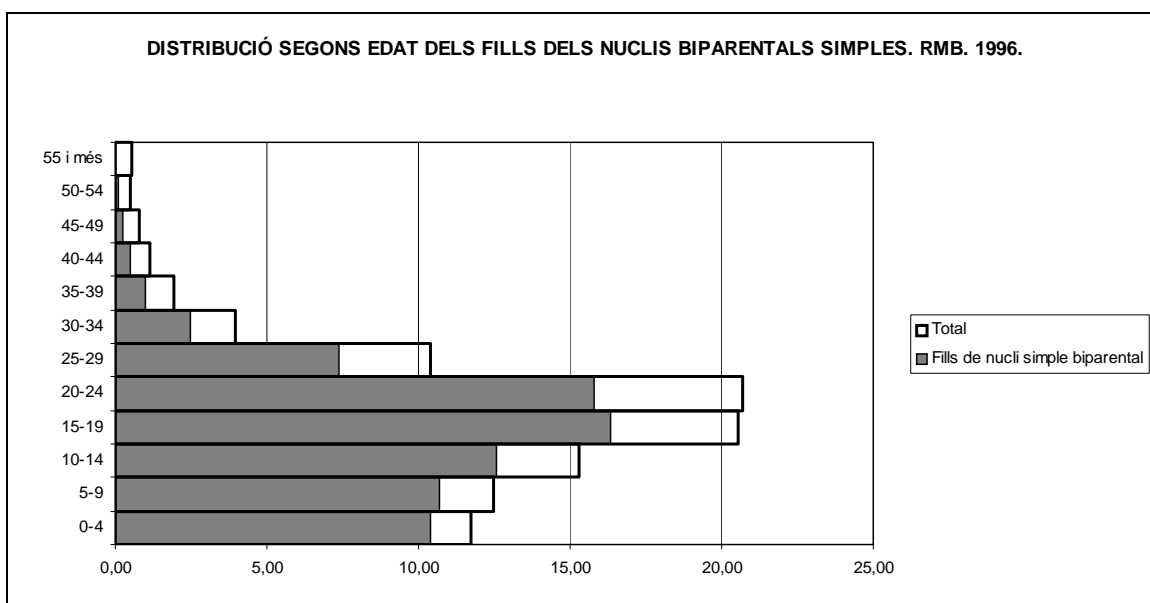
Gràfic 6.39 (Annex taula 6.10, 6.12, 6.14, 6.16)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

No és possible de distingir amb la simple distribució de població quines són les persones que són fills respecte a la persona principal i quines persones són les que exerceixen de parella i que poden ser els pares o no. Així, en l'explotació especial s'inclou una taula respecte als fills segons edats i tipus de residència. El percentatge de fills que resideixen a les llars biparentals simples ha baixat des de 1991 quan representava el 80.7% del total de fills per a significar a l'any 1996 el 77.62%. (Gràfic 6.40). La moda es situa entre els 15-24 anys, però cada cop la distància entre els fills totals i els dels nuclis simples complets és més àmplia, doncs es diversifiquen les formes de residència en les quals poden viure.

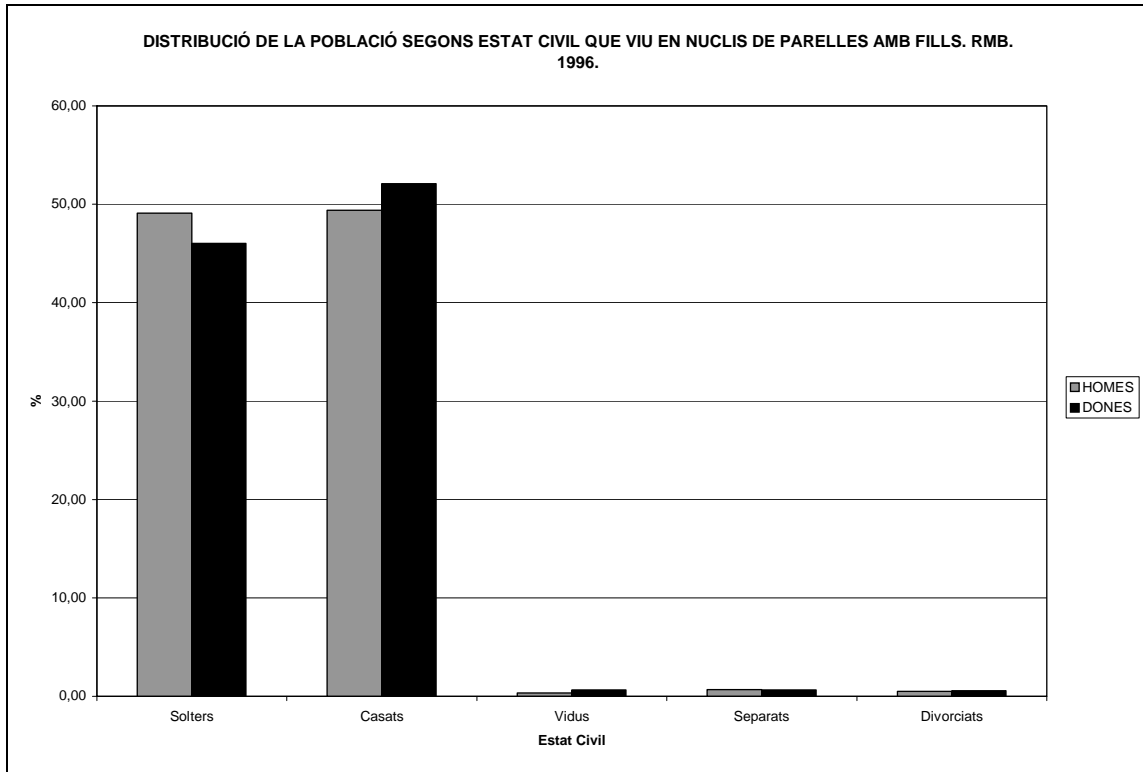
Gràfic 6.40

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Pel que fa a l'estat civil destaca una bisimetria entre les persones casades i les solteres que vénen a representar gairebé el 50% en ambdós casos, mentre que les persones solteres són, majoritàriament, aquells que fan de fills, les persones casades es corresponen a les que fan de pares. Aquesta bisimetria reforça el fet que la dimensió mitjana d'aquest tipus de nucli a l'any 1996 era de 3.77 persones, gairebé 4, per tant, dos pares i dos fills.

Gràfic 6.41 (Annex taules 6.36, 6.37, 6.40, 6.41)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Aquesta realitat, si bé en decreixement, posa de manifest el predomini de la nuclearitat tradicional parsoniana que amb prou feines deixa un marge 1.87% en el cas de les dones i 1.52% en els homes per a persones divorciades, separades o vídues. De tota manera, en aquesta distribució resten emmascarades les persones solteres que estan exercint de pares així com les persones que presenten l'estat civil de casades però no pas entre elles. De tota manera aquest escàs marge ha crescut considerablement des de 1991 que representava el 0.81% de les dones i el 0.79% dels homes.

- En definitiva, cal destacar l'absolut predomini de les llars nuclears simples completes que posa de manifest que a la Regió Metropolitana de Barcelona, a Catalunya i a Espanya són els vincles primaris de filiació i aliança els elements principals de constitució d'una llar. Tot i que sota aquesta estructura poden emmascarar-se altres formes d'organitzar la convivència, sobretot de famílies recompostes on els fills no tenen perquè ser-ho d'ambdós membres de la parella, o les parelles poden haver accedit a la formació de la llar a partir del matrimoni o no. Així, l'aparent nuclearitat tradicional semblaria relativitzar-se. El fet de no poder

accedir, a partir de les fonts de naturalesa censal, a la identificació dels nuclis recomposts no permet una confirmació directa de la hipòtesi. L'anàlisi de l'estat civil de la població reflecteix un bisimetria entre les persones casades i solteres. Es podrien identificar les persones casades amb aquelles que estan exercint el rol de pare-mare o parella i les solteres com les que estan exercint el rol de fills (quedarien fora d'aquesta classificació les parelles que no estan casades). Si aquesta interpretació es contrasta amb el nombre mitjà de persones residents en aquest tipus de llar (3.77) gairebé 4 es corrobora aquesta bisimetria.

- Aquest pes aclaparador constitueix l'estructura majoritària de llar (42.90%) i alhora la categoria on hi resideix més població (56.38%). No obstant, cal recordar que es troba en ràpid retrocés, i a la Regió Metropolitana de Barcelona no només presenta pèrdua de representativitat relativa sobre el total de les llars, sinó que experimenta un creixement negatiu en perdre unitats residencials i efectius de població que no aconsegueixen ser compensats per l'augment espectacular de les llars de parelles amb fills cohabitants.
- En aquest absolut predomini no només intervé el nombre de fills (que en el cas metropolità ja és petit), sinó que també la durada mitjana en què aquests estan exercint de fills a la llar d'origen. El retardament en l'emancipació d'aquests engrosseix la categoria; a l'any 1991 un 11.04% de fills majors de 25 anys d'aquest tipus de nucli residien encara amb els seus pares i a l'any 1996 havia ascendit a 15.21%.

6.4.2.2-. Les formes complexes: llars extenses i llars múltiples.

La complexitat d'una llar fa referència a la presència de d'altres persones alienes al nucli, de més d'una parella o de més d'una família en una unitat residencial⁸¹. D'aquesta manera per llars complexes s'entenen les llars extenses i les llars múltiples.

Les llars extenses són aquelles en les quals conviu una família nuclear amb algú més estigui o no emparentat, per tant, es poden presentar quatre tipus de nuclis extensos:

- Parella sense fills amb altres persones
- Parella amb fills amb altres persones
- Mare amb fills amb altres persones
- Pare amb fills amb altres persones

Les llars d'estructura múltiple o plurinuclear són les agrupacions domèstiques formades per més d'un nucli.

Les formes complexes es troben a la Regió Metropolitana de Barcelona en retrocés, igual que a la resta de Catalunya o Espanya. Cal destacar que el retrocés s'experimenta tant en la reducció de valors absoluts com relatius però en el cas de les llars múltiples i durant el darrer quinquenni la reducció només és relativa, el nombre de llars i de persones augmenta lleugerament tot i presentar un menor pes en el seu conjunt.

A l'any 1996 la proporció de llars extenses era de 6.98% sobre el total de les llars quan la proporció de llars múltiples representava només el 2.07% de la totalitat, donant cabuda a poc més del 10% de la població en un cas i gairebé el 4% en l'altre.

Les formes complexes, sobretot les múltiples, han estat exaltades com un dels elements bàsics de la identitat catalana (Contreras et alt.; 1989: 15-53)⁸²; (Barrera; 1990)⁸³; (Bestard; 1996: 40-47)⁸⁴). La pràctica de la transmissió indivisa del patrimoni a

⁸¹ BURCH, T. (1976): *Consideraciones sobre el análisis de la estructura del hogar y de la familia* a V.V.A.A (1976): **La familia como unidad de estudio demográfico**. CELADE. pp. 123-140.

⁸² CONTRERAS, J.; VIOLA, A.; ESTRADA, F.; ROIGÉ, X.; PRAT, J. (1989): *La invenció de la família catalana a L'AVENÇ* nº 24. Barcelona. Ed. Diputació de Barcelona. pp. 15-53.

⁸³ BARRERA, A. (1990): **Casa, herència y família en la Catalunya rural**. Madrid. Alianza Universidad.

⁸⁴ BESTARD, J. (1996): *Parentiu, nació i modernitat: la formació de la idea de la família catalana a Revista d'etnologia de Catalunya* nº 8. Barcelona. Ed. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. pp.40-47

partir de la institució de l'hereu té com a correspondència l'estructura familiar troncal, pròpia de la Catalunya rural i compartida amb altres regions del nord de la península ibèrica.

Diversos autors (Solsona i Treviño; 1990: 133-136); (Requena; 1995: 59-86)⁸⁵; (Alberdi; 1999: 100-109); (Roigé; 1998: 417-441) s'han preguntat per què en una societat moderna que es caracteritza per una estructura familiar nuclear, on una parella conjugal hauria seguit una pauta estricta de neolocalitat residencial, continuen subsistint aquestes formes tradicionals i pròpies d'entorns rurals. La modernització de la institució familiar comporta una disminució del nombre de nuclis extensos i múltiples però la seva pervivència en la societat urbana podria justificar-se a partir de diverses hipòtesis que, malgrat ser diferents per al cas de les famílies extenses o múltiples, vénen a reforçar la importància de les relacions de parentiu.

Pel que fa referència als nuclis extensos, la naturalesa de la font no permet distingir si es tracta de llars múltiples en *descomposició* (a partir de la mort d'un dels cònjuges) o bé parelles amb o sense fills en *recomposició* degut a la incorporació d'una persona al nucli residencial. Normalment, un ascendent. En el cas de la Regió Metropolitana de Barcelona, a l'any 1996 un 49.67% de les llars extenses corresponen a parelles amb ascendents. Per tant, es confirmaria la hipòtesi postulada: normalment l'ascendent tendeix a ser una dona, a causa de la major expectativa de vida que l'home. De tota manera, aquesta proporció disminueix des de 1991, les raons poden ser diverses: perquè s'ha produït una major popularització dels recursos especialitzats per a persones grans entre la població de la Regió Metropolitana, perquè l'autonomia i les condicions de vida de les persones grans han millorat. També es pot argumentar que hi ha realitats extenses transitòries que no es registren; així, de vegades, l'extensió de la família es viu com un fenomen temporal, propi del final de l'etapa de la vida o bé compartit amb altres unitats residencials (persones grans que reparteixen la seva residència temporalment entre les llars dels fills, *avis ambulants*).

Cal destacar com de vegades l'atenció a les persones grans pot arribar a facilitar l'accés a l'herència. És el que Narotzky (1991: 464-473)⁸⁶ anomena *renda de l'afecte*, i

⁸⁵ REQUENA, M. (1995): *Estructuras familiares complejas: la formación de familias múltiples en España* a **RIS** nº 10. Madrid. Ed. CSIC. pp. 59-86.

⁸⁶ NAROTZKY, S. (1991): *La renta del afecto: ideología y reproducción social en el cuidado de los viejos* a PRAT, CONTRERAS, MARTÍNEZ I MORENO (Eds): **Antropología de los pueblos de España**. Madrid. Taurus. pp. 464-473.

consisteix en l'estratègia d'atreure cap a la dimensió afectiva, a través de la cura de les persones grans, els mecanismes de transferència de la transmissió de béns.

La coresidència, tal i com s'analitza més endavant quan s'estudien les relacions de parentiu, s'articula fonamentalment sobre el pol mare-filla. La dimensió cultural tradicional considera la responsabilitat cuidadora de les persones grans com exclusivament femenina, ja que la major part de les ajudes intergeneracionals, almenys fins al moment, les han realitzat les dones. Avui una anomenada *generació frontissa* que escassament va incorporar-se al mercat laboral formal està fent una tasca a tres bandes i expenent serveis a tres generacions: d'una banda s'ocupen dels néts petits, d'altra banda atenen els fills alguns dels quals encara poden residir a la llar d'origen i en tercer lloc, assisteixen als pares que encara els sobreviuen. L'important paper de xarxa de serveis intergeneracionals que està oferint aquesta promoció de dones minvarà ja que la dedicació d'aquestes a les tasques reproductives gairebé ha estat exclusiva. La paulatina incorporació de la dona al mercat laboral i el progressiu augment de la formació, que fa que avui existeixin les generacions de dones joves més ben formades de la història, ha estat possible gràcies a aquesta necessària complementarietat.

Les llars múltiples en societats modernes i en entorns urbans passen a convertir-se en una *estratègia de convivència adaptativa*⁸⁷ davant d'una situació adversa. En el cas català la presència d'aquest tipus de llar es fa més pregona a entorns rurals com a reminiscència de la troncalitat i menys palesa a l'àmbit metropolità i, per tant, urbà. Les llars múltiples en un context urbà es diferencien de les formes troncal tradicionals rurals en els següents aspectes (Requena; 1995: 68-69): d'entrada no es constitueixen necessàriament com a unitats de producció; el fet de compartir el mateix habitatge i llar no suposa sempre una transmissió de la font de renda familiar; no es vincula el patrimoni familiar a un únic hereu ni tampoc l'autoritat patriarcal és absoluta ni indiscutible i, en darrer terme, les formes urbanes plurinuclears es plantegen com una situació transitòria i de vegades no desitjada.

A la Regió Metropolitana de Barcelona totes les formes de llars extenses perden efectius entre 1991-1996. No és el cas de les llars de més d'un nucli que, tot i perdre representativitat, no perden unitats ni efectius. Dels quatre tipus de nucli que integren

⁸⁷ REQUENA, M. , 1995: 61.

les llars extenses, el més habitual és el format per les parelles amb fills amb altres persones, que signifiquen el 4.23% del total de les llars.

El retrocés més important és l'experimentat per nuclis de parelles amb fills amb altres persones, seguit de les llars monoparentals encapçalades per la mare amb altres persones.

Tot i que els quatre tipus de nucli que integren aquestes llars perden efectius, si s'atén a la composició segons si les *altres persones* estan emparentades o no i, si ho estan, si són ascendents, descendents o col·laterals, cal destacar que, malgrat la pèrdua en les llars amb ascendents, s'experimenta un augment en 2.495 llars i 10.596 persones en les unitats que integren col·laterals. Aquest augment es dona gairebé exclusivament a la ciutat de Barcelona. L'existència de la col·lateralitat podria interpretar-se, entre d'altres hipòtesis, com un tipus de residència practicada pels immigrants estrangers.

Taula 6.22.

DISTRIBUCIÓ I INCREMENT DE LES LLARS UNINUCLEARS EXTENSES I MÚLTIPLES

	Llars				Població				Increment Llars		Increment Persones	
	Absoluts		Distribució %		Absoluts		Distribució %		Variació	Relatiu	Variació	Relatiu
	1991	1996	1991	1996	1991	1996	1991	1996				
Llars uninuclers extenses	113099	102251	8,30	6,98	495202	435185	11,78	10,34	-10848	-9,59	-60017	-12,12
Parella sense fills amb altres persones	25866	25057	1,90	1,71	81234	79843	1,93	1,90	-809	-3,13	-1391	-1,71
Parella amb fills amb altres persones	70607	62040	5,18	4,23	352007	298264	8,38	7,09	-8567	-12,13	-53743	-15,27
Mare sola amb fills amb altres persones	13660	12350	1,00	0,84	50759	46191	1,21	1,10	-1310	-9,59	-4568	-9,00
Pare sol amb fills amb altres persones	2966	2804	0,22	0,19	11202	10887	0,27	0,26	-162	-5,46	-315	-2,81
Llars amb més d'un nucli	29477	30314	2,16	2,07	162557	165226	3,87	3,93	837	2,84	2669	1,64

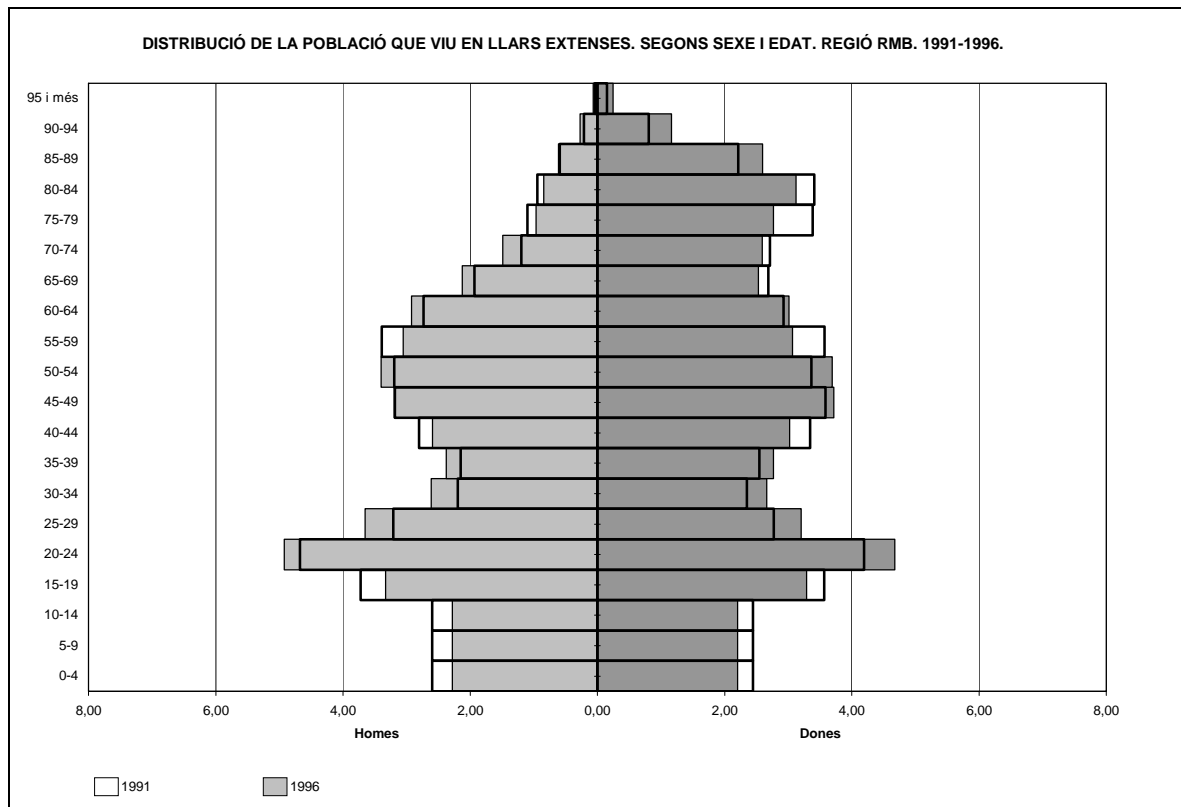
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Les llars extenses presenten una estructura més envellida que les llars uninuclers. La silueta de la piràmide (Gràfic 6.42) és irregular i descriu tres sectors de població diferenciats que resideixen en aquests tipus de nuclis: la població gran on la moda es situa a la franja de 80-84 anys, la població madura que es pot correspondre amb els fills dels anteriors i la moda es situa entre els 45 i 55 anys i finalment la població jove que es podria correspondre amb els néts dels primers, la moda de la qual es situa als 20-24 anys.

En aquest tipus de llar un 21.39% de la població té més de 65 anys i d'aquests un 70.24% són dones. En general, les altres persones que viuen a la llar són familiars, i en un 53.16% de les unitats extenses hi viu un ascendent de la persona principal, per

tant algun dels pares o sogres, tot i que cal destacar el 15.92% de llars extenses integrades per un familiar amb relació de parentiu col.lateral.

Gràfic 6.42

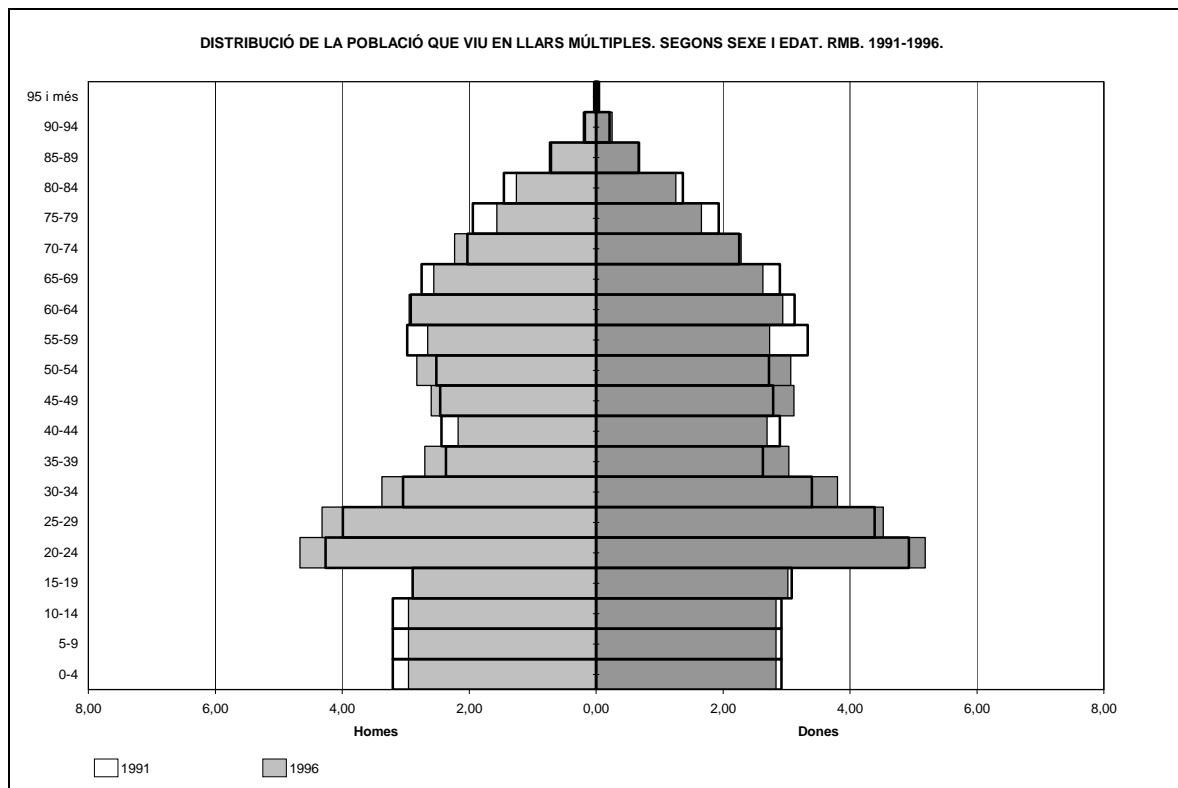
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Per a la resta dels nuclis extensos formats per parelles sense fills, parelles amb fills, mares soles i pares sols, sempre amb altres persones. Cal afegir en tots quatre casos el pes de la dependència que es posa de manifest en les dones grans. Les quatre piràmides dibuixen un eixamplament pel vèrtex a la part dreta. Així, a partir dels 65 anys les piràmides s'egrosseixen. En tots els casos, excepte en el cas de les parelles sense fills, la moda es situa a la franja 80-84 anys, un cop ja depassat el llindar del sobreenvelliment.

Les unitats múltiples són poc significatives a la Regió Metropolitana de Barcelona, tot i perdre lleument representativitat en el conjunt de les llars no disminueix unitats ni tampoc població. Del 2.07% del total de les llars múltiples un 66.37% estan formades per unitats descendents, per tant formades per vincles de filiació. Aquesta estructura, malgrat que davalla es compensa amb el creixement de les llars múltiples formades a partir d'unitats col.laterals. La silueta de la piràmide (Gràfic 6.43) dibuixa un eixamplament entre els 24 i els 39 anys aquest fet pot ajudar a corroborar la idea que

la plurinuclearitat és producte de la necessitat i per tant és transitori més que no pas producte d'un ideal de família tradicional troncal catalana.

Gràfic 6.43

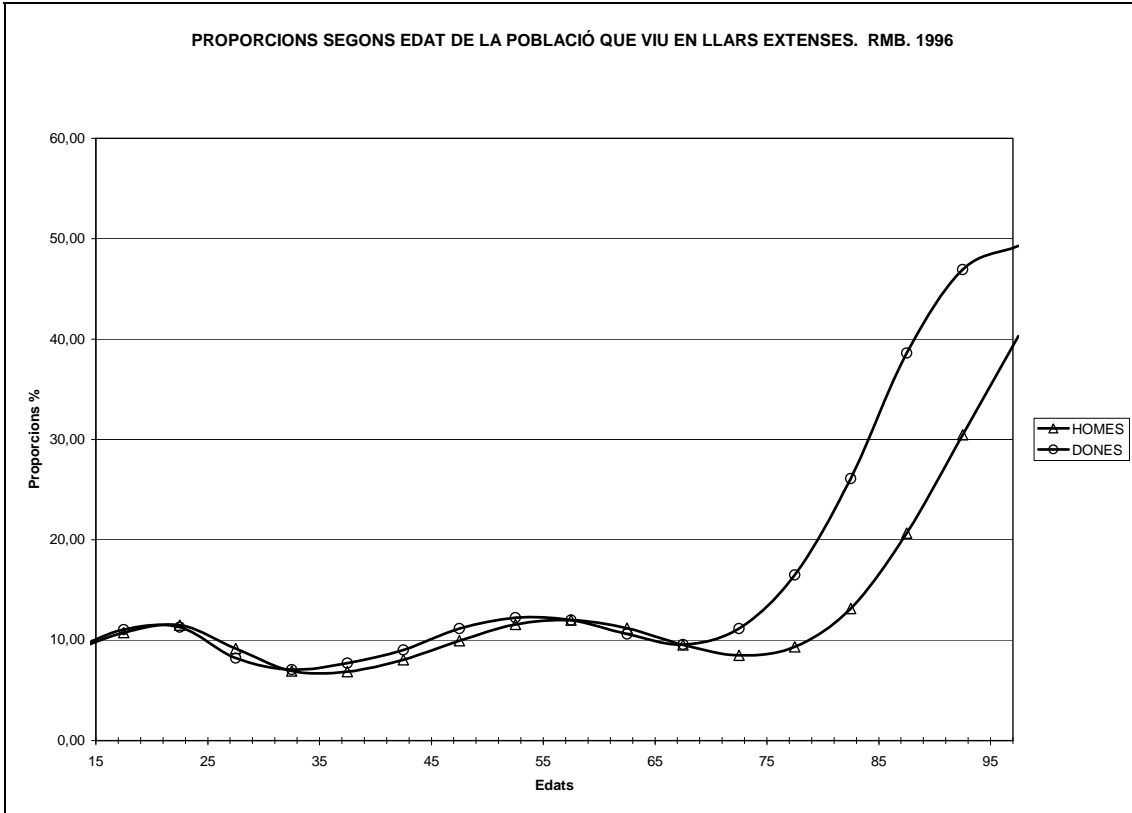
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Si s'atén a l'estat civil de la població (Gràfics 6.46 i 6.47) es copsa aquesta triple generació. Les dones solteres podrien ser les que desenvolupen el paper de filles, les casades; de mares i les vídues d'àvies .

Les dones divorciades i separades representen un petit percentatge. Aquestes situacions es poden equiparar amb aquells nuclis que, un cop trencats retornen a una llar ja formada, amb els pares, o bé que els nuclis trencats assumeixen la persona gran dependent.

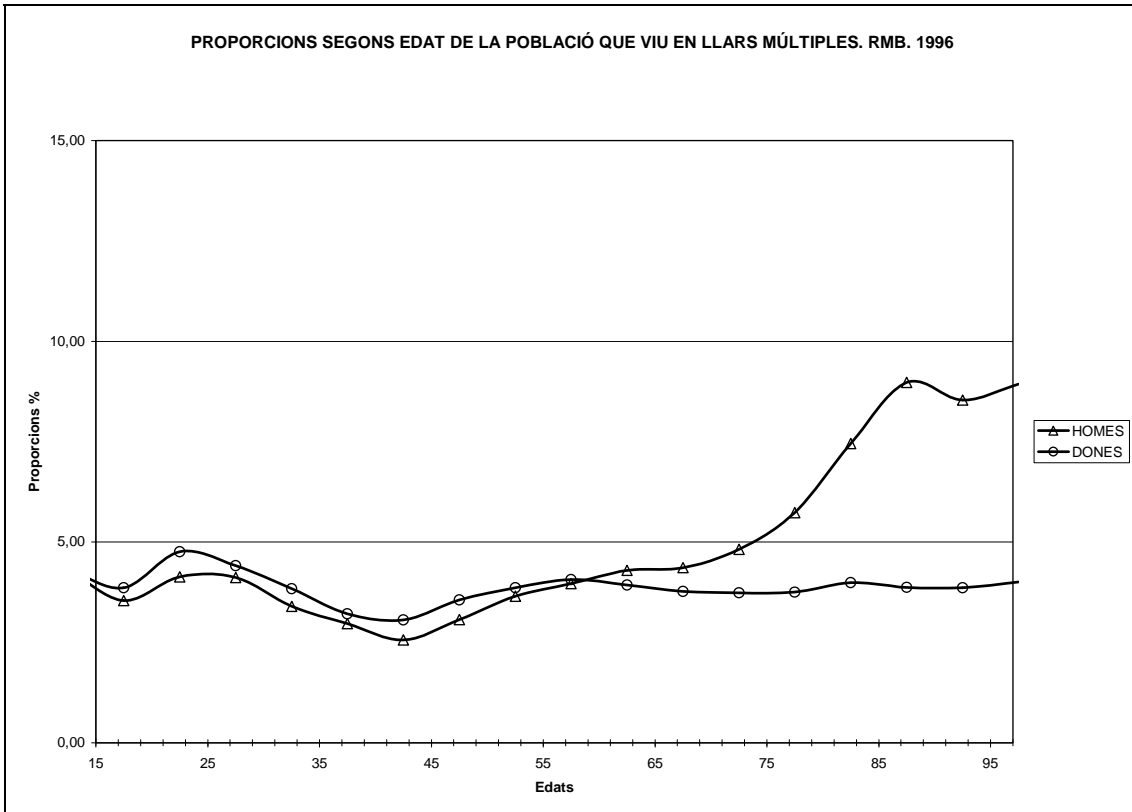
En el cas dels homes, el percentatge de vidus és molt inferior al de les dones, només assolix un 5.47%. Si en el cas de les dones pot donar-se la separació força nítida entre aquestes tres generacions no passa així en el cas dels homes.

Gràfic 6.44 (Annex 6.11, 6.12, 6.15 i 6.16)

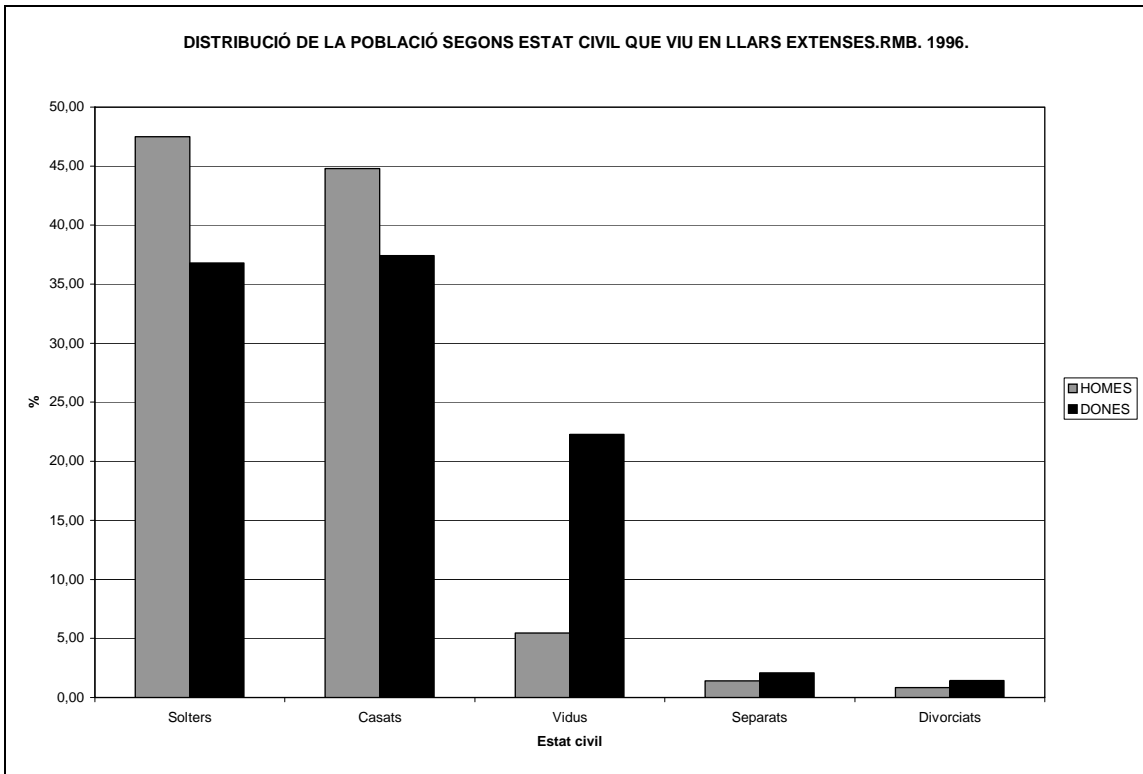
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.45 (Annex taula 6.9, 6.11, 6.13, 6.15)

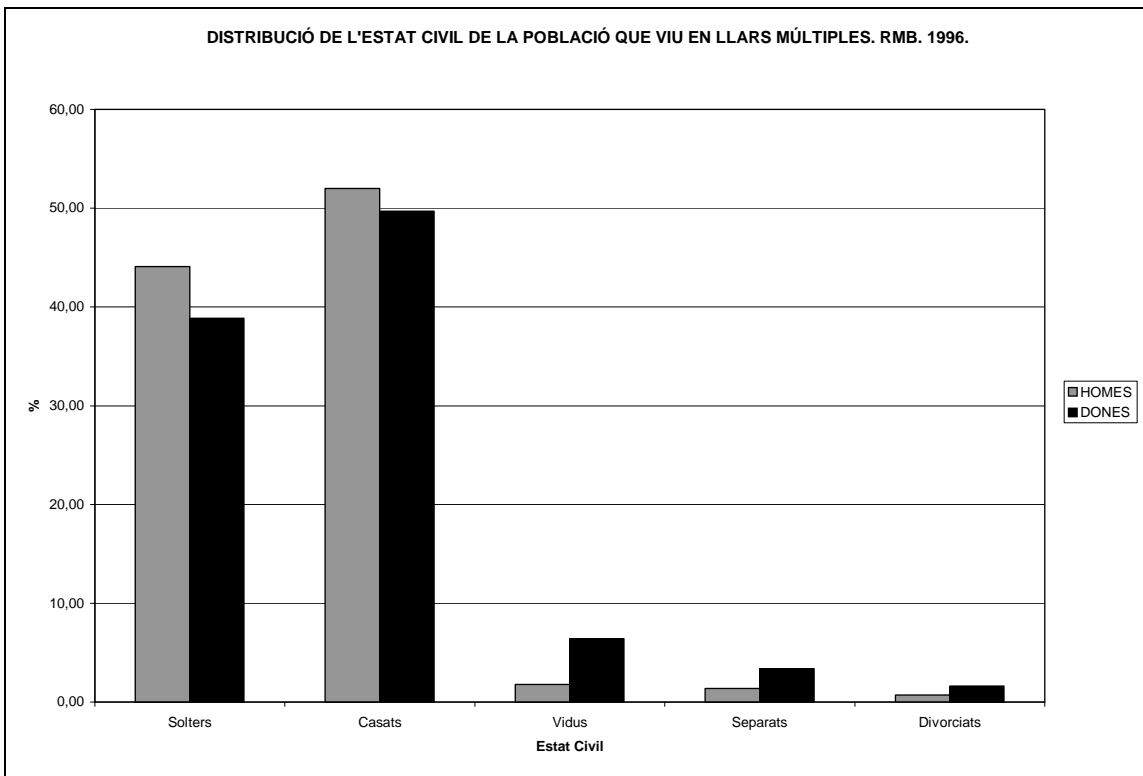
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.46 (Annex taules 6.36, 6.37, 6.40, 7.41)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.47 (Annex taules 6.36, 6.37, 6.40, 6.41)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

- En definitiva, les llars complexes van perdent importància en el conjunt de la Regió Metropolitana, tot i que continuen representant el 9.05% de les unitats residencials on hi resideix el 14.27% de la població.
- Malgrat aquesta pèrdua de pes específic, la seva presència en una societat moderna i urbana és important i reforça la importància de les relacions de parentiu, apartant-se de la pauta gairebé generalitzada de neolocalitat. Aquesta dinàmica potser s'explica, més enllà de l'ideal de família troncal que ha forjat la identitat catalana, a partir de situacions de necessitat i precarietat. En aquest sentit, les estructures extenses presenten una distribució per sexe i edat igual a les seves homòlogues simples però s'afegeix el pes de la dependència (l'eixamplament a la part superior de la piràmide). Les llars múltiples presenten per la seva banda, una concentració a edats joves. Així, malgrat que la naturalesa de la font no permeti distingir si es tracta de llars en descomposició o recomposició, les llars extenses estan formades pel nucli més una persona generalment emparentada i gran. La transitorietat de les situacions de necessitat pot contribuir a subregistrar llars d'aquest tipus.
- El creixement de les formes complexes col.laterals, que gairebé són exclusives a la ciutat de Barcelona prodrien atribuir-se a les xarxes de solidaritat residencial dels immigrants estrangers.

6.5-. Parents i permanència de relacions.

En su definición más corriente el parentesco es sencillamente las relaciones entre parientes, es decir, personas emparentadas por consanguinidad real, putativa o ficticia. Resulta difícil delimitar la consanguinidad real y nuestras propias nociones científicas de parentesco genético no son compartidas por todos los pueblos y culturas; de manera que varía considerablemente quien cuenta y quien no como pariente consanguíneo. (...) un consanguíneo es alguien a quien la sociedad define como tal. (Fox; 1985: 30-31)⁸⁸

El parentiu ha estat l'objecte d'estudi per antonomàsia dels antropòlegs. Poques aproximacions sobre l'estructura de parentiu s'han realitzat des d'altres disciplines i poques són les aportacions que s'han fet sobre la coresidència de parents en el si de les llars a partir de fonts de naturalesa censal.⁸⁹ Roigé (1998) i Requena (1999) aprofundeixen en aquest tipus de font. El primer per al cas de Catalunya i el segon per al cas de l'Estat Espanyol tot i la Comunitat de Madrid (Requena; 1993). Aquests autors s'aproximen a l'estructura interna de les llars a partir de les relacions que mantenen entre sí els membres que hi resideixen segons les relacions de parentiu.

Una de les possibles raons per les quals no existeixen més publicacions sobre aquest tema és perquè les dades a les quals ens referim no apareixen publicades ni per l'INE ni per l'IDESCAT amb la qual cosa s'ha de sol·licitar una explotació específica a les institucions pertinents (com és el que s'ha fet en aquesta recerca) per a realitzar un estudi d'aquest tipus. Les fonts censals inclouen una pregunta (la nº 2 en el Cens de 1996 i la nº 7 en l'Estadística de Població de 1996) en la qual es demana la relació de parentiu amb la persona principal, aquesta qüestió no té tant la intenció d'aprofundir en les relacions de parentiu de la població com de reconstruir les llars i famílies (Piriz; 1995)⁹⁰

⁸⁸ FOX, R. (1985): **Sistemas de parentesco y matrimonio**. Madrid. Alianza Universidad. pp. 30-31.

⁸⁹ Cal destacar l'aproximació que va realitzar el Centre d'Estudis Demogràfics per a ALBERDI, I (dir.)(1995): **Informe sobre la situació de la família en Espanya**. Col. Estudios. Ed. Ministerio de Asuntos Sociales. (pp. 169-184) que tot i que no es va fer a través de fonts censals ja que es va realitzar a partir de l'Encuesta Sociodemogràfica és una de les aportacions més exhaustives.

⁹⁰ PIRIZ, J. (1995): *Algunas consideraciones sobre la creación del archivo estadístico de hogares y familias de Catalunya en el Censo de 1991 a Actas del V Congreso de la Población española: Habitar, vivir, prever*. Barcelona. UAB / CED / GPAGE.

És evident que l'estudi de les relacions de parentiu no s'acaba a l'interior de la llar sinó que va més enllà de l'estricta unitat residencial. Resultaria extremadament pobre una aproximació que es circumscriu a ella d'una banda, perquè tot i la presència d'una major autonomia residencial es produeix una transferència d'ajuts i, evidentment de relacions entre les diferents generacions: de pares a fills amb la cura dels néts i també amb l'assistència quotidiana als fills i de fills a pares amb l'atenció a les persones grans dependents. Diversos autors han denominat aquestes relacions amb expressions prou significatives tal i com *relació d'intimitat a distància* (Rosenmayr i Cockeis; 1963: 432-448)⁹¹, pas d'una *família extensa a una família extensiva* (Roigé; 1998: 438); *ressorgiment d'un nou tipus de família extensa* (Alberdi; 1999: 106-109). Avui existeix un creixent interès vinculat a l'estudi de les relacions intergeneracionals i als fluxos d'ajut mutu.

D'altra banda les relacions de parentiu no s'acaben en les categories i terminologies que apareixen en un qüestionari censal i que constreñeixen i redueixen el ventall de vincles que es poden donar. Avui existeix una munió de relacions que són fruit del que més amunt s'anomenaven *noves formes de família* que creen uns vincles i relacions que es caracteritzen per la seva anomia i potser tornen a posar un cop més en qüestió el concepte de parentiu, com per exemple les relacions que es creen entre un nen i la parella de la seva mare, o els sogres "nous" de la seva mares...etc.⁹²

6.5.1-. La relació de parentiu amb la persona principal.

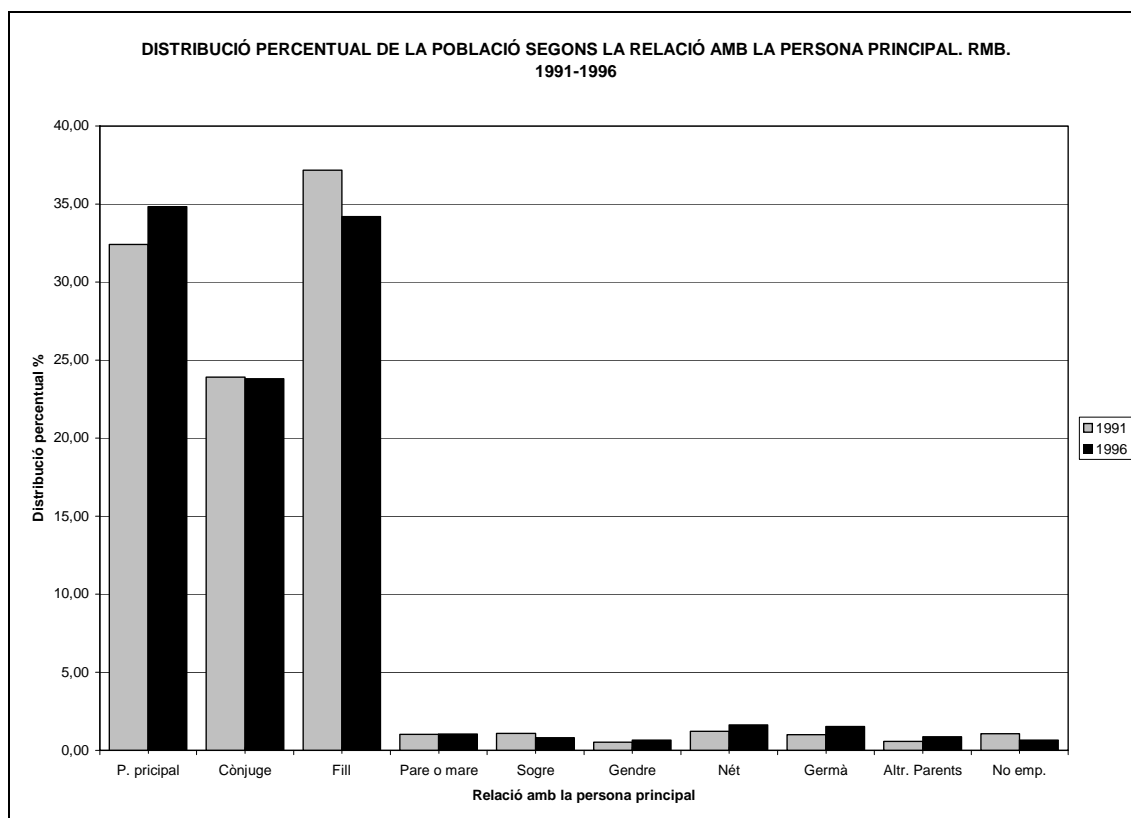
La distribució de les relacions de parentiu en el si de les llars dibuixa un predomini absolut dels parents que pertanyen al nucli: persones principals, cònjuges i fills. Tot i que a cada llar hi ha una persona principal i no totes elles formen part d'un nucli, l'aclaparadora presència de llars nuclears (79.73%) deixa poc espai a "les altres persones" sota la mateixa llar. No obstant, aquest tipus de llar va en augment (a l'any 1991 un 6.50% i al 1996 un 7.17%) increment que no és imputable a les llars extenses (que ja s'ha vist que van a la baixa) sinó que pot atribuir-se a llars sense nucli i en certs casos a les múltiples.

⁹¹ ROSENMAYR, L.; COCKEIS, E. (1963): *Essai d'une theorie Sociologique de la vieillesse et la famille* a *Revue internationale des sciences sociales*. vol. 15 n° 2. pp 432-448.

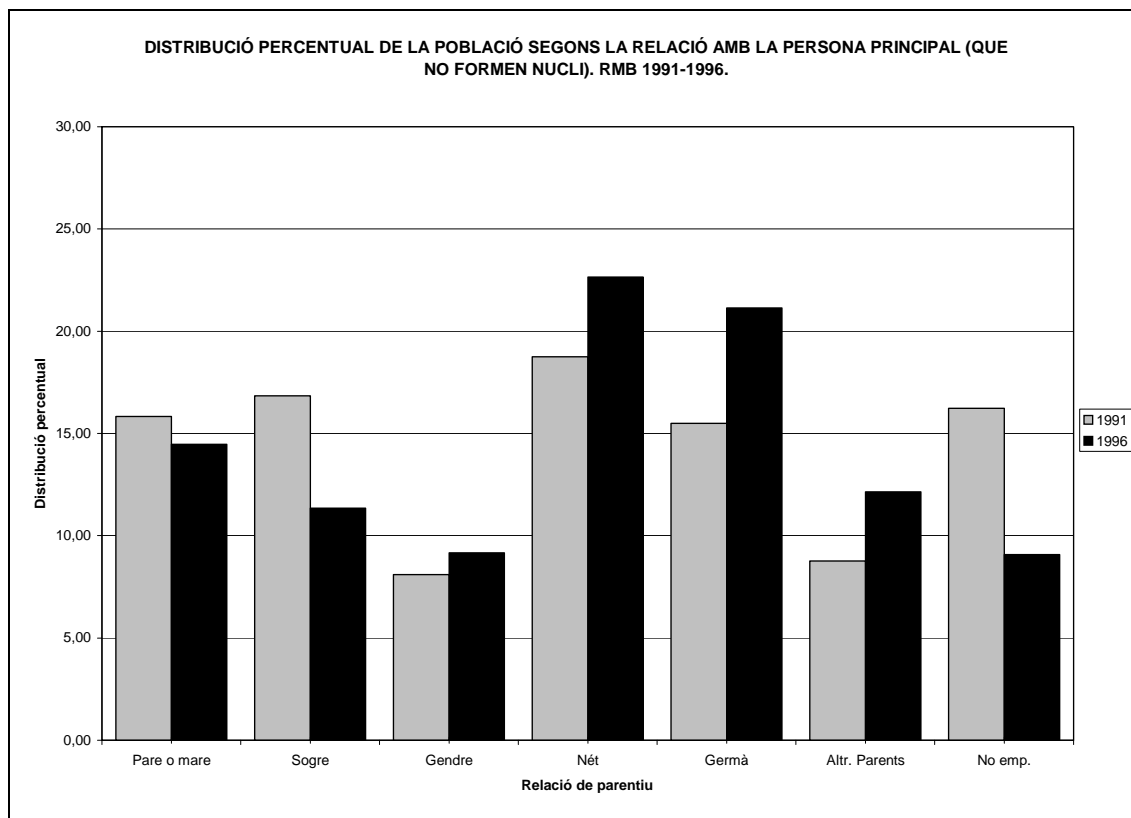
⁹² En aquest sentit el grup d'Estudis sobre família i parentiu del departament d'Antropologia de la Universitat de Barcelona ha realitzat recerques molt interessants sobre la terminologia i identificació fruit d'aquestes noves relacions familiars, citem aquí com a exemple: ROIGÉ, X.; RIBOT, J.; RICO, M. (1998): *Construir familia, construir la identidad. Ponència presentada al Congreso Español de Sociología*. A Coruña 24-26 de Setembre de 1998.

Cal destacar el predomini de les persones principals sobre el total de la distribució, passant de representar el 32.41% de l'any 1991 al 34.82% a l'any 1996. En aquest quinquenni, supera el primer lloc de la jerarquia que fins a aquest moment el venien ocupant els fills, passant de ser el 37.17% de l'any 1991 a ser el 34.21% a l'any 1996; fet que indica el creixement del nombre de llars independents i la reducció de les persones que fan de fills. El percentatge de persones que ocupen el rol de cònjuges s'ha mantingut estable. (Gràfic 6.48)

Gràfic 6.48

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.49⁹³

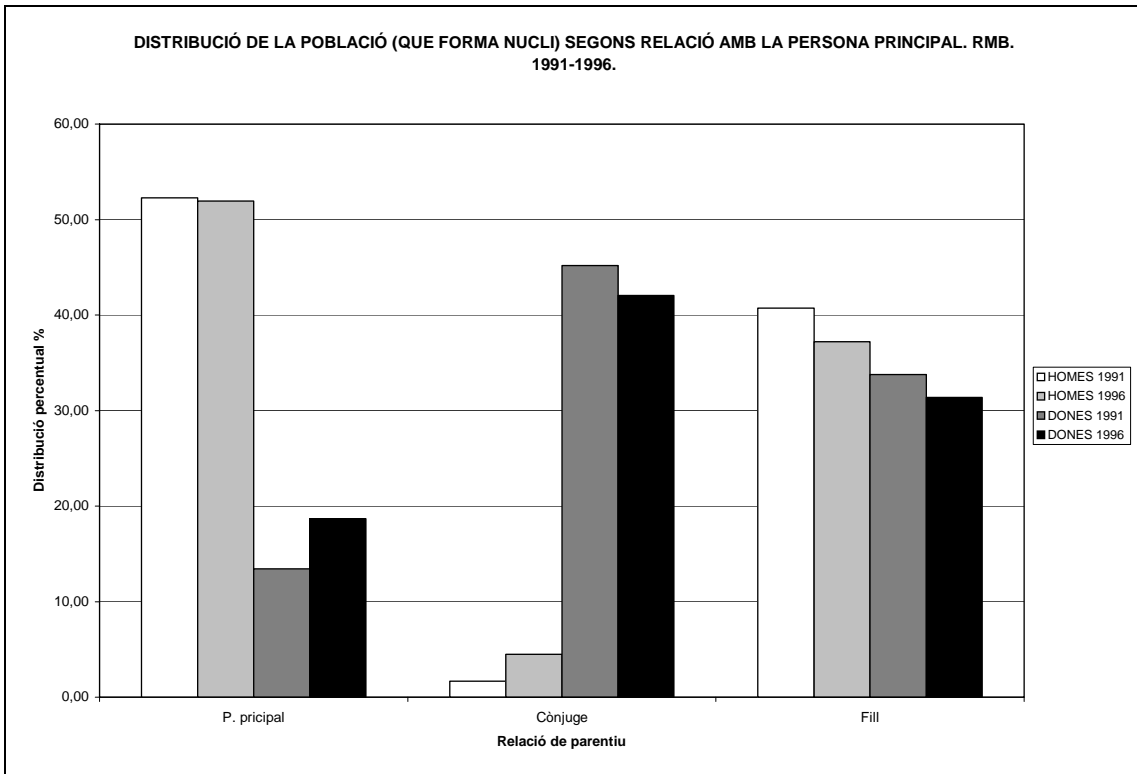
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Les "altres persones" emparentades o no que conviuen en el si d'una unitat residencial i que representen el 7.17% del total de les persones que resideixen a la llar presenten una distribució que un cop més reforça els vincles de parentiu relacionats amb la filiació. Aquestes posen de manifest l'ajut bilateral, en uns casos dels fills vers els pares i en d'altres dels pares vers els fills. A l'any 1996 un 22.65% del total de les altres persones són néts o nétes de la persona principal (augmentant la seva proporció des de 1991) i un 25.82% són pares o bé sogres, disminuint la representativitat respecte a l'any 1991. Destaca el 21.14% de germans o cunyats (proporció que augmenta respecte a 1991) i posa de manifest les relacions col.laterals que ja s'havien detectat en les llars extenses i múltiples. Tal i com s'havia fet esment a l'apartat anterior disminueix la proporció de les llars que no guarden relació de parentiu.

Les següents distribucions mostren l'adscripció de la relació de parentiu al gènere que només s'igualava entre les persones que ocupen el lloc de fills, germans o néts, però no pas en la resta de rols (Gràfics 6.50 i 6.51).

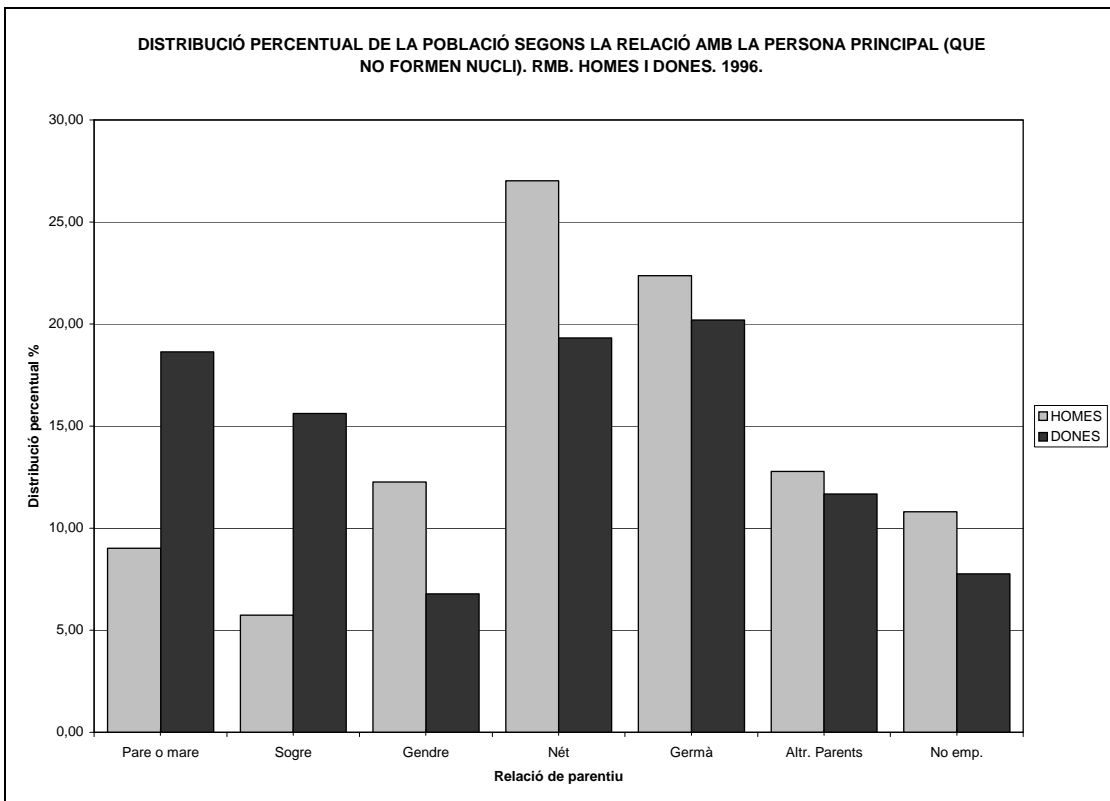
⁹³ La distribució de "les altres persones" s'ha calculat sobre el total de sí mateixes no sobre el total de les persones que resideixen a les llars.

Gràfic 6.50 (Annex taula 6.42, 6.43, 6.44, 6.45, 6.46, 6.47, 6.48, 6.49)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.51

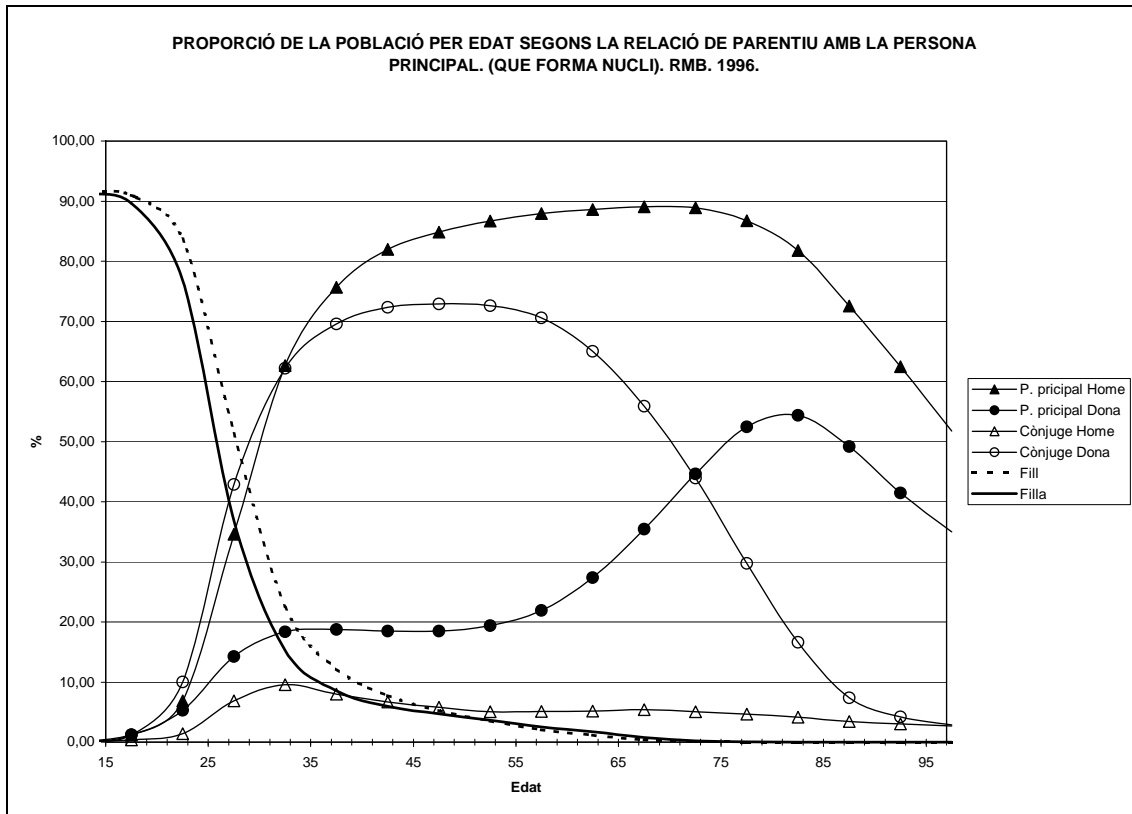
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Aquesta diferència es fa molt pregona en l'assignació o designació del rol de persona principal i de cònjuge. Així, més del 50% dels homes es consideren o són considerats com a personal principal, mentre que més d'un 40% són cònjuges. Encara que augmenta la proporció de persones principals dones i de cònjuges homes aquest fet explicita una manera diferent d'entendre les relacions intrafamiliars no cal menystenir el predomini de la família nuclear parsoniana. Una altra gran diferència entre rols és la que es desprèn de les dones que exerceixen de mare o sogra de la persona principal respecte als homes. Donada la longevitat femenina que supera la masculina és més habitual de trobar dones residint amb els fills que no pas homes.

Aquesta adscripció diferencial de rols reflecteix, d'altra banda, com les relacions de parentiu, els vincles i les relacions d'ajut es transmeten generalment a través de la dona. Així, la diferència de proporció entre gendres i joves evidencia que és la dona qui roman a casa amb un dels seus pares o els dos malgrat estigui aparellada. Aquesta càrrega més gravosa per la dona es posava de manifest a l'any 1991, quan hi havia major nombre de sogres de persona principal que no pas pares o mares. Tenint en compte que la persona principal és un home, els vells amb qui roman a la llar solen ser els pares de la seva dona i, per tant, els seus sogres.

Els homes (*Gràfics 6.52 i 6.53*) exerceixen de persona principal gairebé al llarg de tota la seva vida adulta (tenint en compte que es tracta d'una aproximació transversal). Entre els 40 i fins als 84 anys més del 80% dels homes que resideixen en llars són persones principals. Pràcticament comencen a exercir de persona principal des que s'emancipen, cosa que en el gràfic s'observa que esdevé a partir del grup d'edat de 25-29 anys.

Gràfic 6.52 (Annex taula 6.42, 6.43, 6.44, 6.45, 6.46, 6.47, 6.48, 6.49)

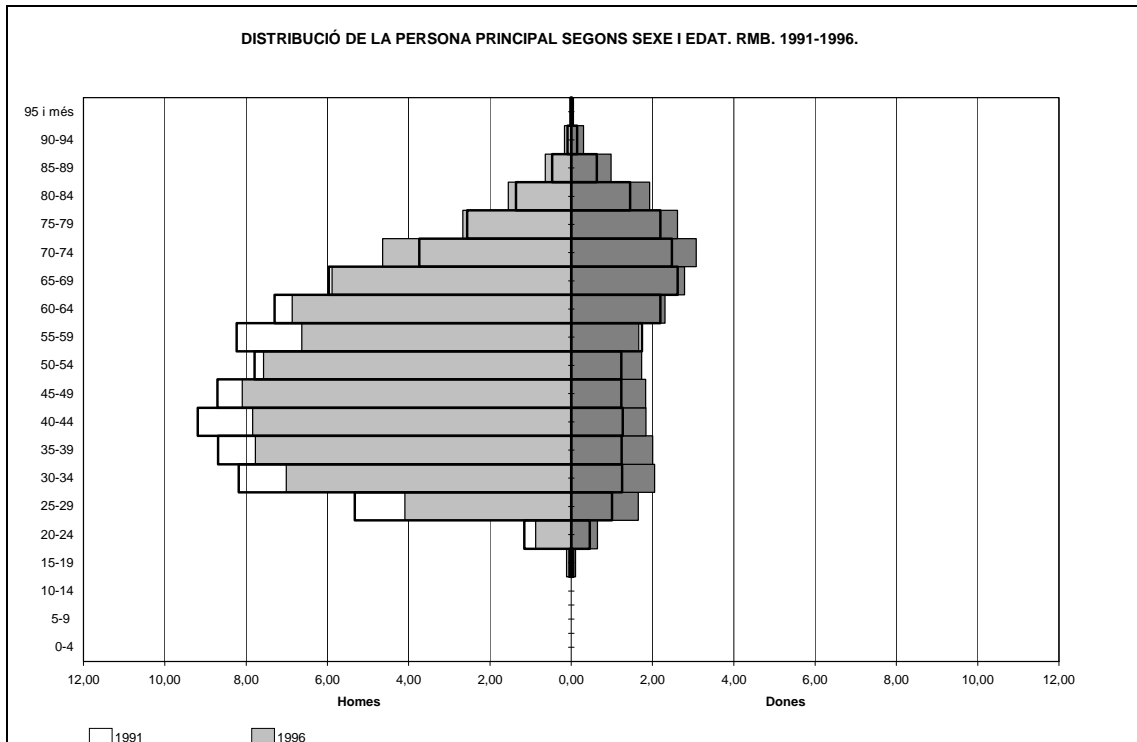

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Les dones exerceixen de cònjuges (Gràfic 6.53) tot i que tenen molt més diversificades la seva situació respecte a les relacions de parentiu. Entre els 30 i els 65 anys, més del 60% són cònjuge respecte a la persona principal. A partir dels 65, les dones que sobreviuen les seves parelles deixen de fer de cònjuges per passar a exercir de persona principal en moltes ocasions. L'edat mitjana de les esposes és de 48.40 anys, tres anys més joves que les seves parelles. Els homes que exerceixen de cònjuge no arriben a assolir el 4.5%, i es concentren a edats joves. El valor modal es situa entre els 30-34 anys mostrant la flexibilització d'adscripció als rols entre els més joves.

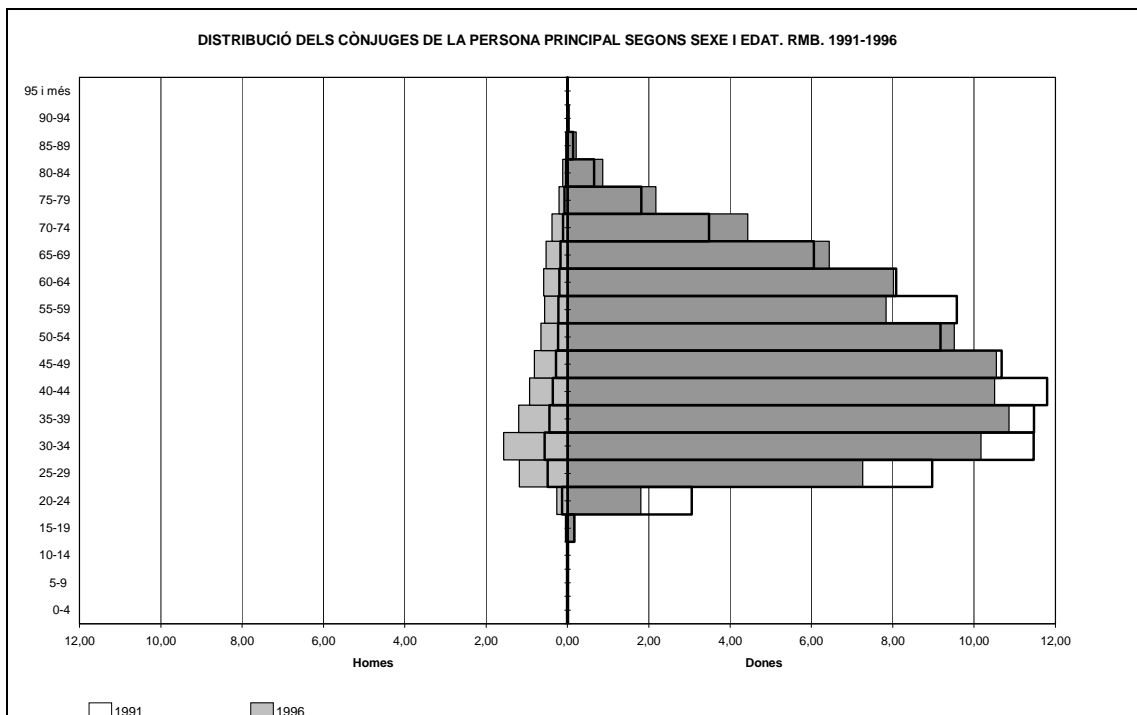
Només un 18.67% de les dones són registrades com a persones principals. La corba de les proporcions segons les edats dibuixa dos moments de creixement, d'una banda a partir dels 25-29 assolint el valor de la mitjana des del qual es manté estable fins a partir dels 60 anys que comença a créixer la proporció fins superar el 50% entre els 75 i els 85 anys.

Gràfic 6.53

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.54

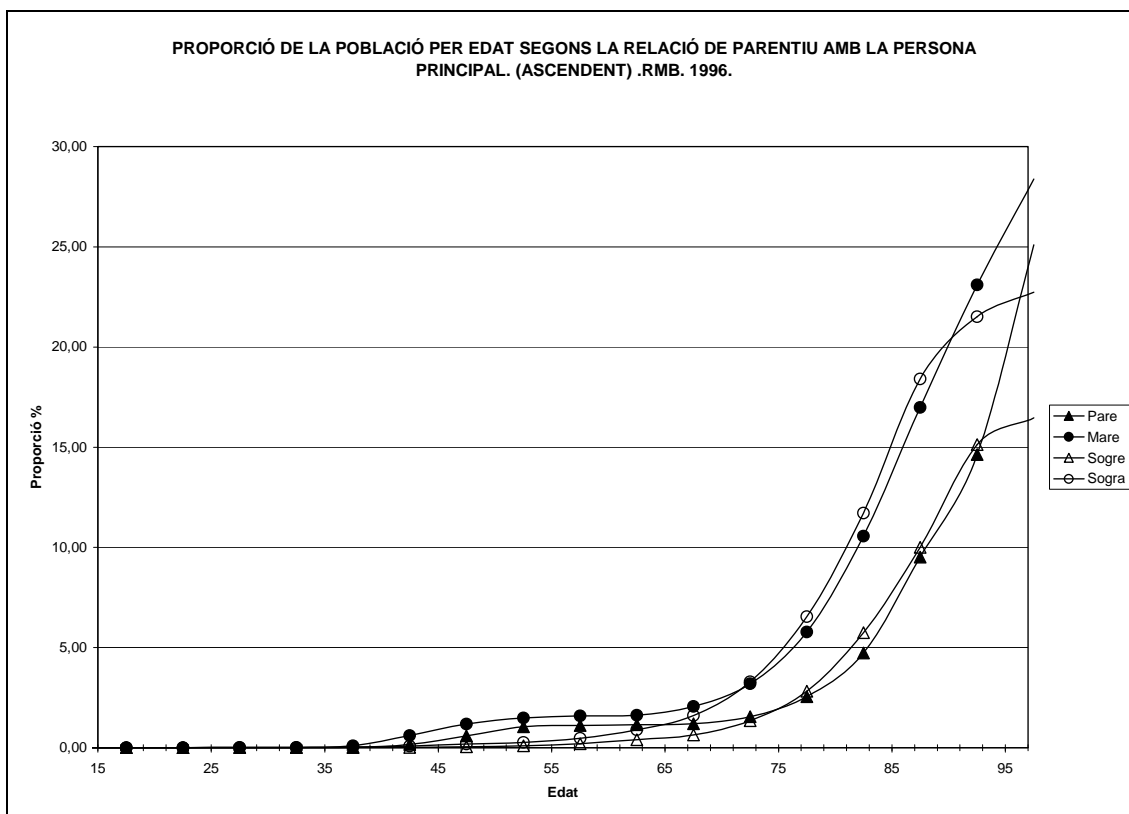
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

L'increment de dones joves que fan de persona principal no amaga que la màxima concentració es situa a partir dels 60 anys. Probablement aquestes dones arriben a esdevenir persona principal per contracció de la llar en la qual vivien, la pèrdua de la

parella a la qual sobreviuen les condueix a encapçalar la llar perquè no hi ha cap més opció. D'aquesta manera, l'edat mitjana de les dones que ocupen aquest rol de parentiu és 6 anys més elevada que la dels homes, assolint els 57.72 anys.

Els fills deixen de ser-ho des del moment que s'emancipen i formen una llar pròpia, això comença a esdevenir entre els 25-29 anys. La població ascendent representada pels pares i sogres de la persona principal representen el 1.85% del total dels parents residents a les llars.

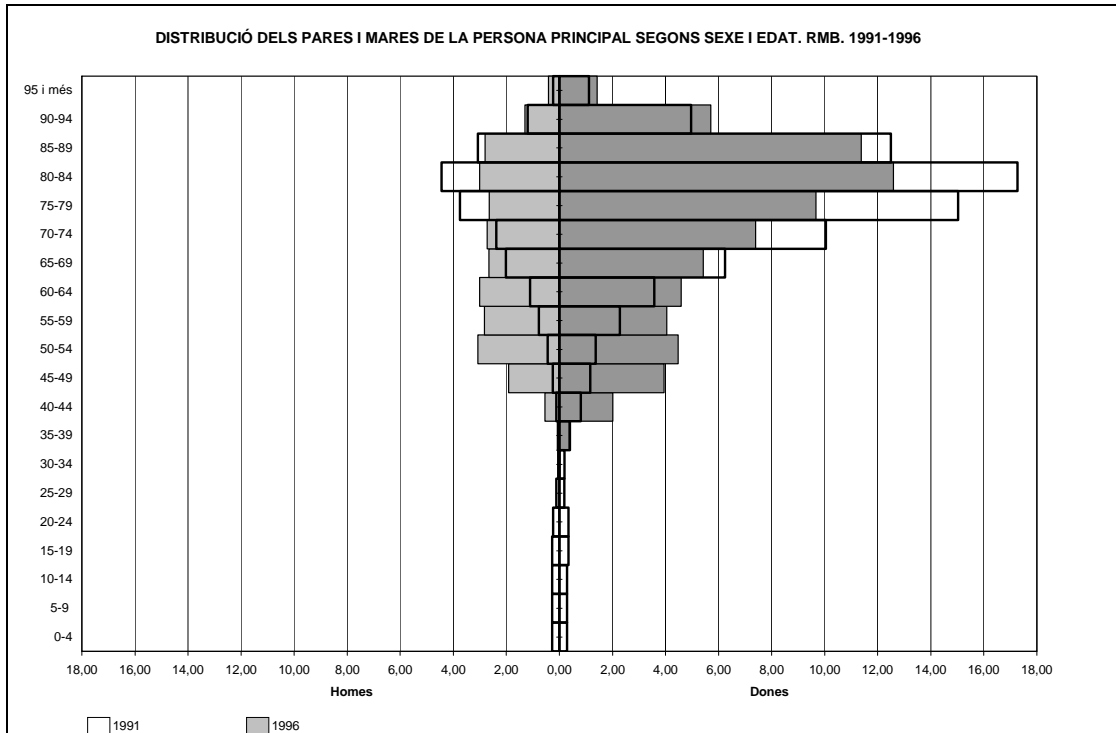
Gràfic 6.55 (Annex taules 6.44, 6.45,, 6.48, 6.49))

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

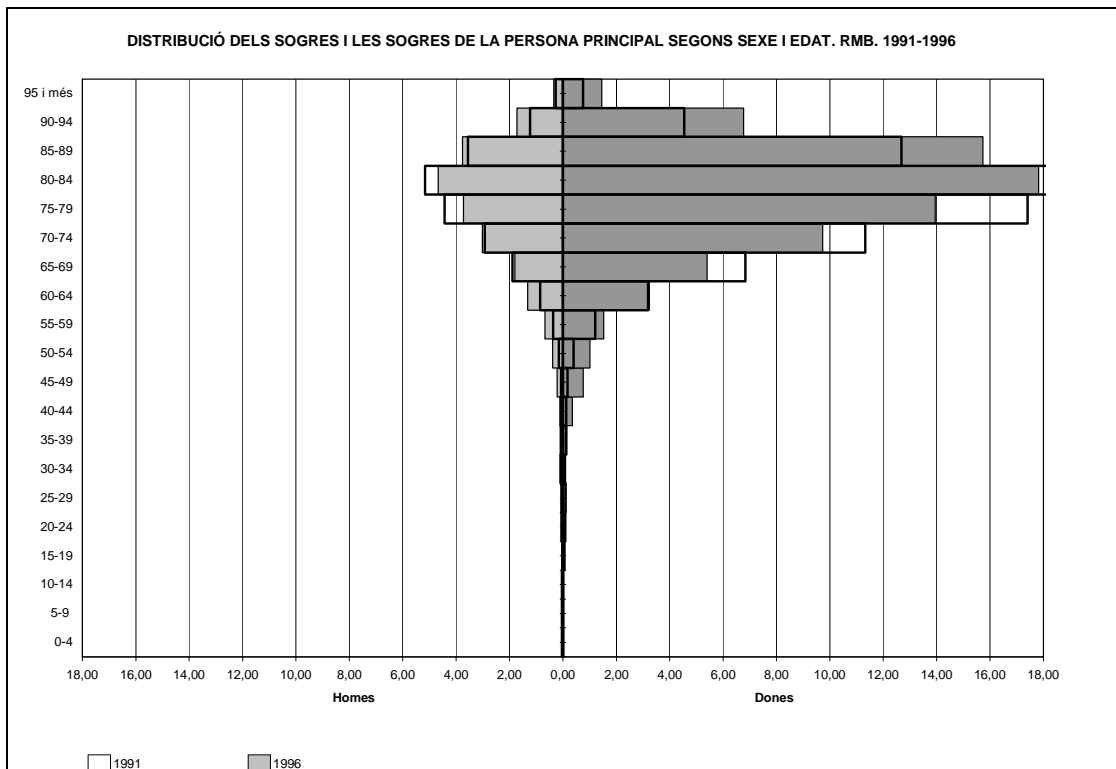
Tal i com reflecteixen els (Gràfics 6.55, 6.56 i 6.57) és a partir dels 80 anys, justament al llindar del sobreenvelliment, que comença a ascendir la proporció d'ascendents respecte a la persona principal. Les edats mitjanes són elevades, 69.10 anys en el cas dels pares, 73.86 en el cas de les mares i 77.49 per als sogres i 79 per a les sogres.

Gràfic 6.56

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.57

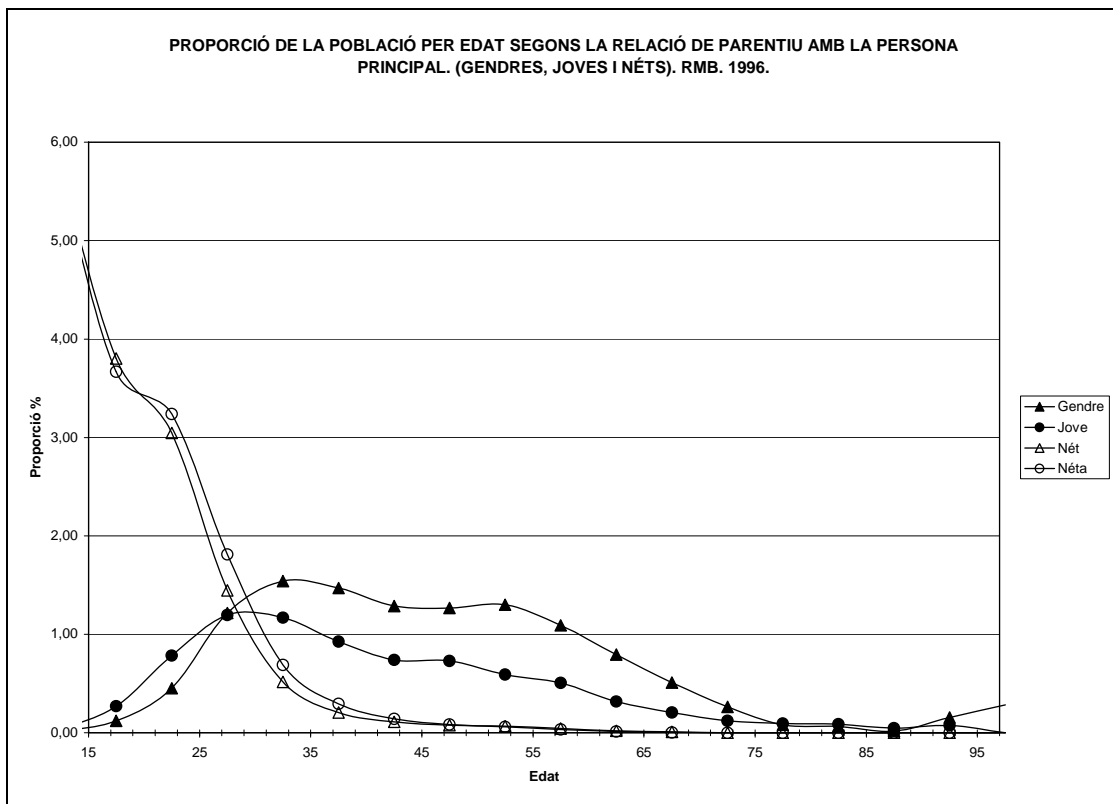

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Els néts i nétes de la persona principal (Gràfics 6.58, 6.59 i 6.60) representen el 1.62% del total de les relacions de parentiu. Diverses són les situacions que poden conduir a conviure amb els néts. Possiblement reflectiria una mateixa situació convivencial de llar complexa que les que la que es deriva de llars amb sogres o pares, el que canvia és qui es registra com a persona principal.

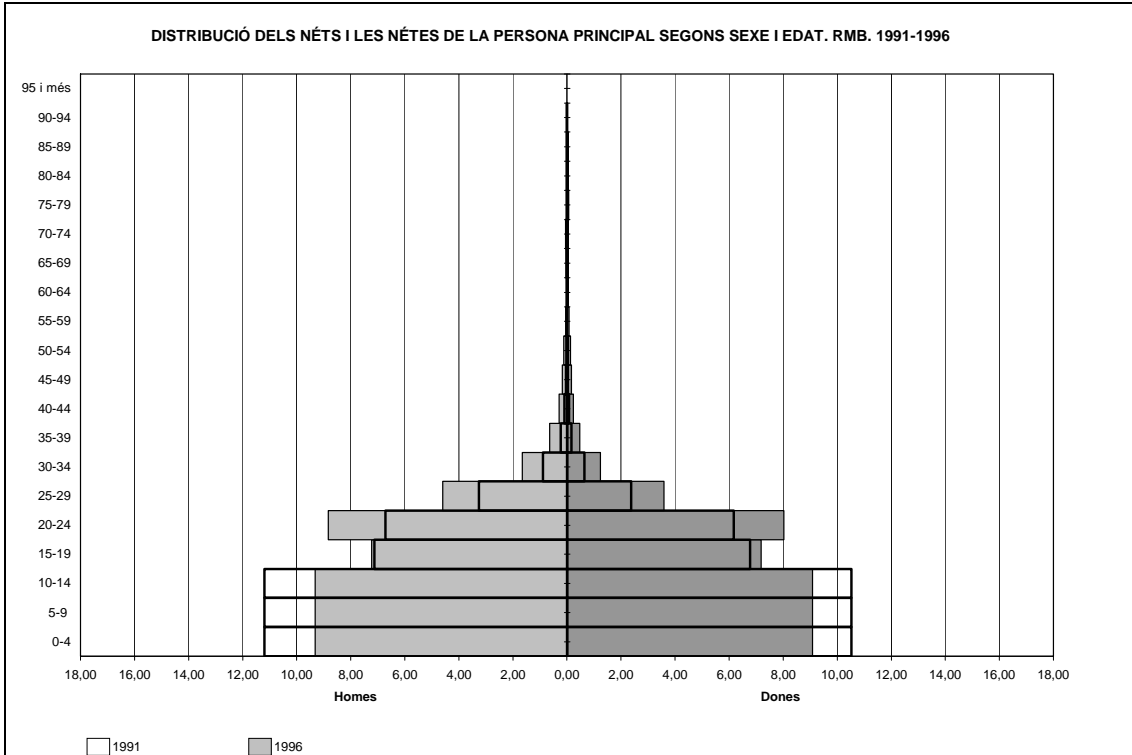
Els gendres i les joves de la persona principal només representen el 0.66% de les relacions de parentiu, les màximes proporcions es situen a edats joves.

Gràfic 6.58 (Annex taules 6.44, 6.45,, 6.48, 6.49)

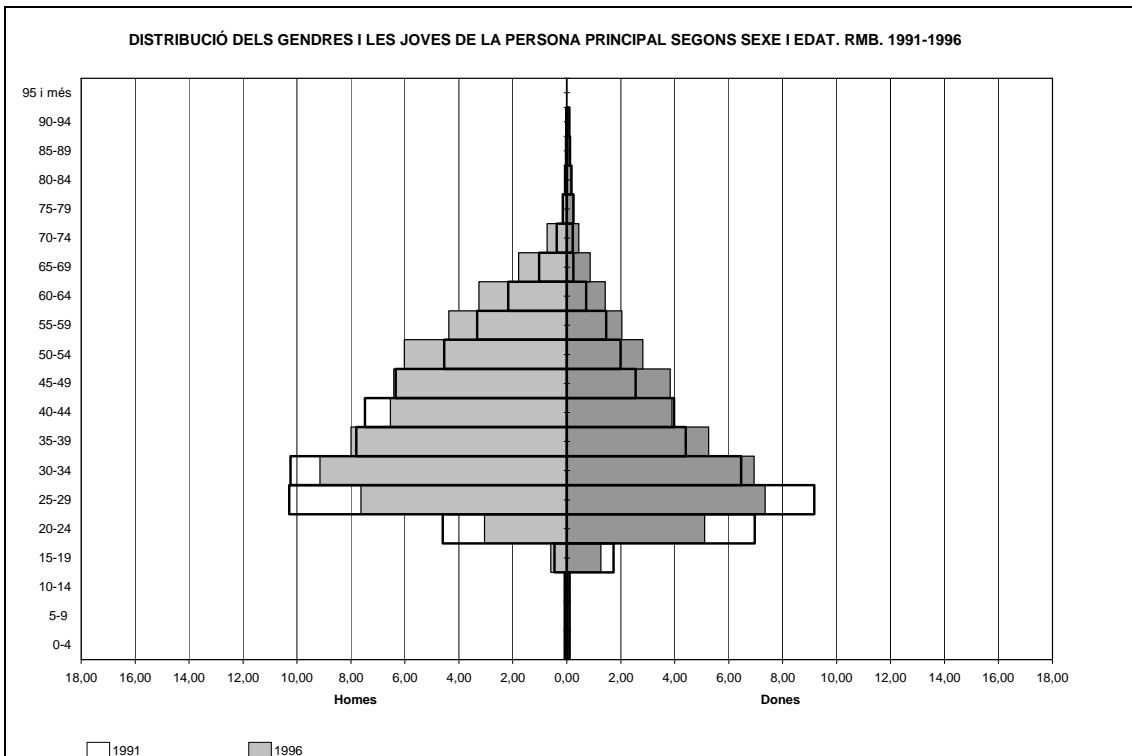
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.59

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.60

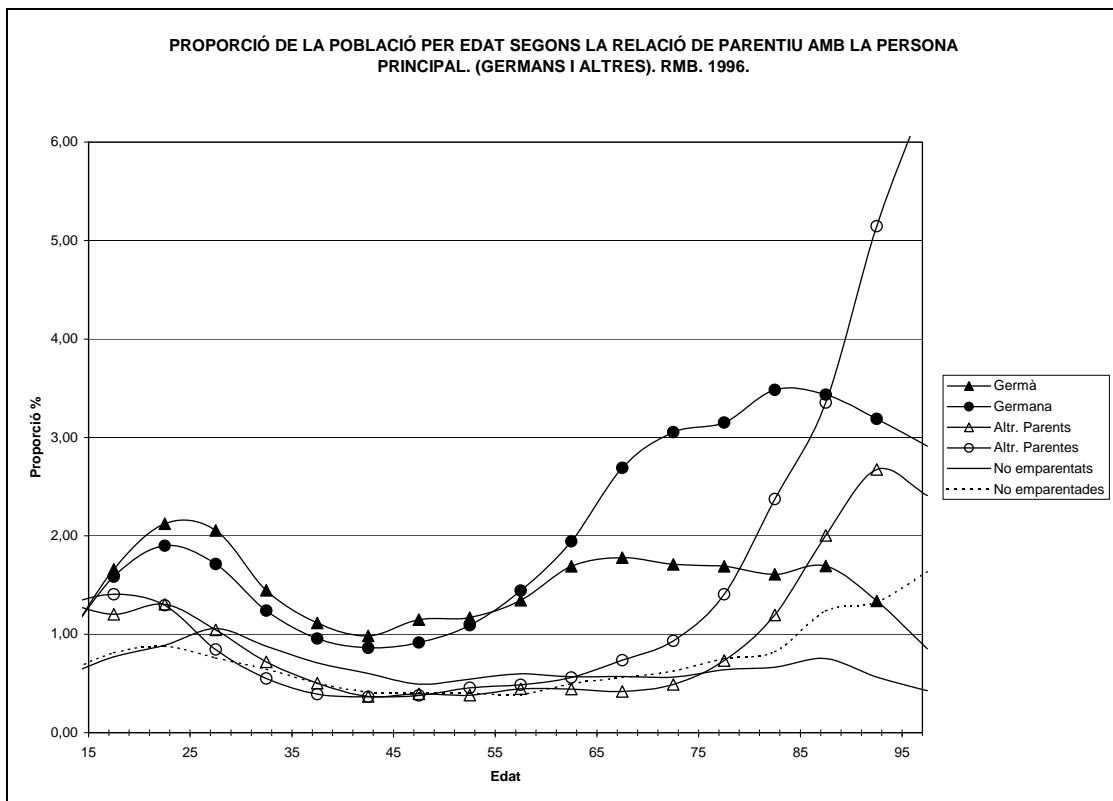

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La moda de l'edat del rol de gendre o jove en una llar es situa als 25-29 anys de la dona i 30-34 de l'home, fet que reforçaria la hipòtesi presentada anteriorment que afirma que les llars múltiples als entorns urbans estan formades a partir de la necessitat o precarietat. En aquest cas, les parelles joves optarien per viure amb llurs pares. Els gendres i les joves, malgrat presentar el valor modal jove, es mantenen amb proporcions semblants gairebé fins als 65 anys. Fet que reflectiria una relació convivencial força diferent a la que s'acaba de descriure donat que es tractaria de persones que viuen a la llar amb població molt vella. Per tant, la transferència d'ajut possiblement aniria cap als sogres i no cap els fills. L'edat mitjana dels gendres és de 42 anys i la de les joves de 38.

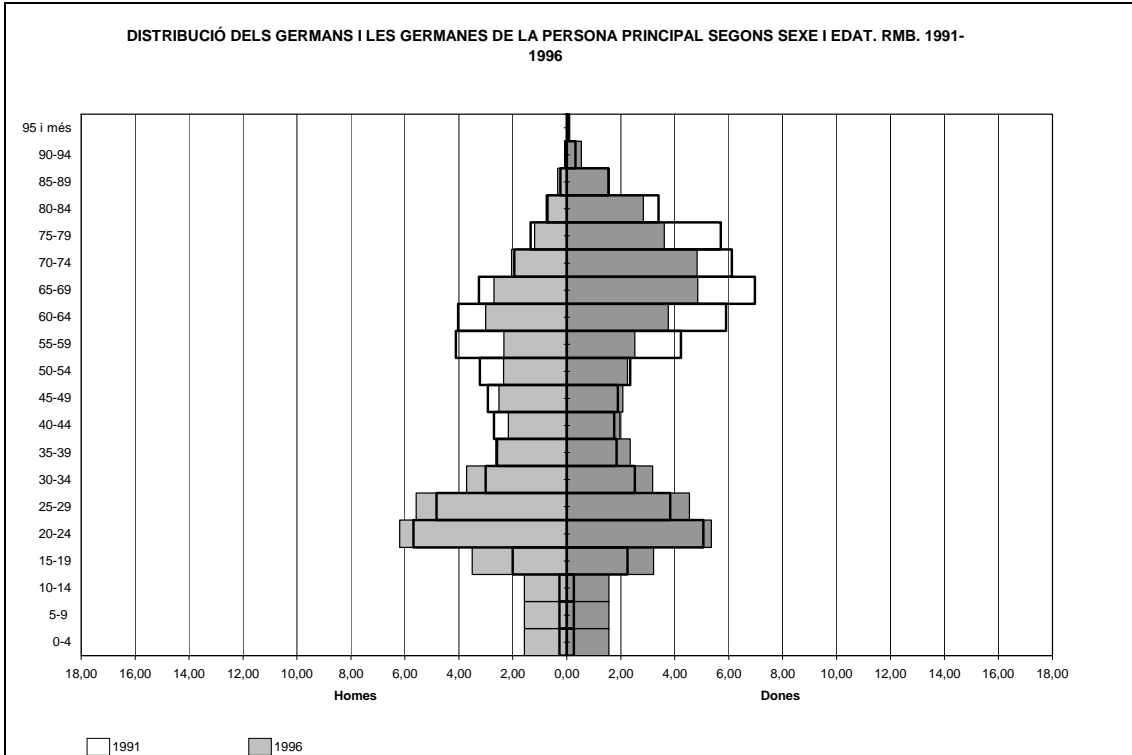
Els germans i cunyats representen el 1.43% del total de les relacions de parentiu, i els altres parents com ara els tiets o bé nebots representant el 0.82% (Gràfics 6.61, 6.62, 6.63). Els germans segueixen una distribució diferent segons es tracti d'homes o de dones. La corba descriu dos moments d'inflexió, d'una banda entre els 20 i 29 anys i d'altra banda a partir dels 70 anys només en el cas de les dones, assolint proporcions majors del 3%.

Gràfic 6.61 (Annex taules 6.44, 6.45,, 6.48, 6.49)

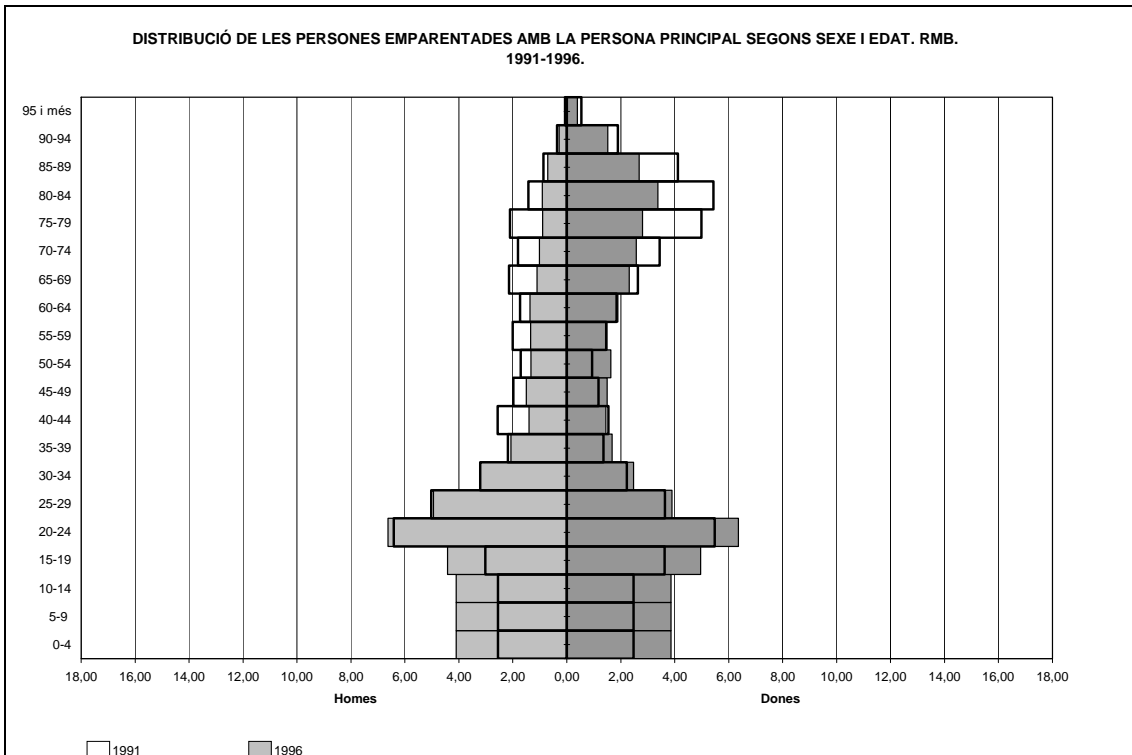
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.62

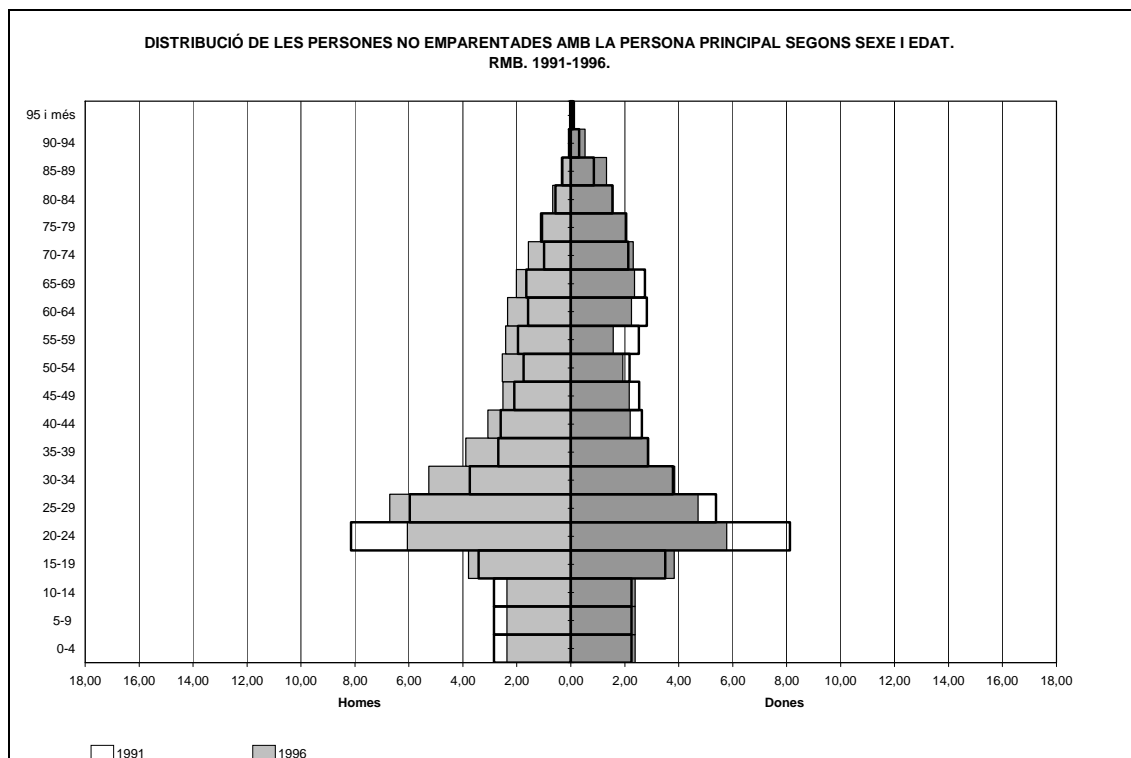
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.63

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.64

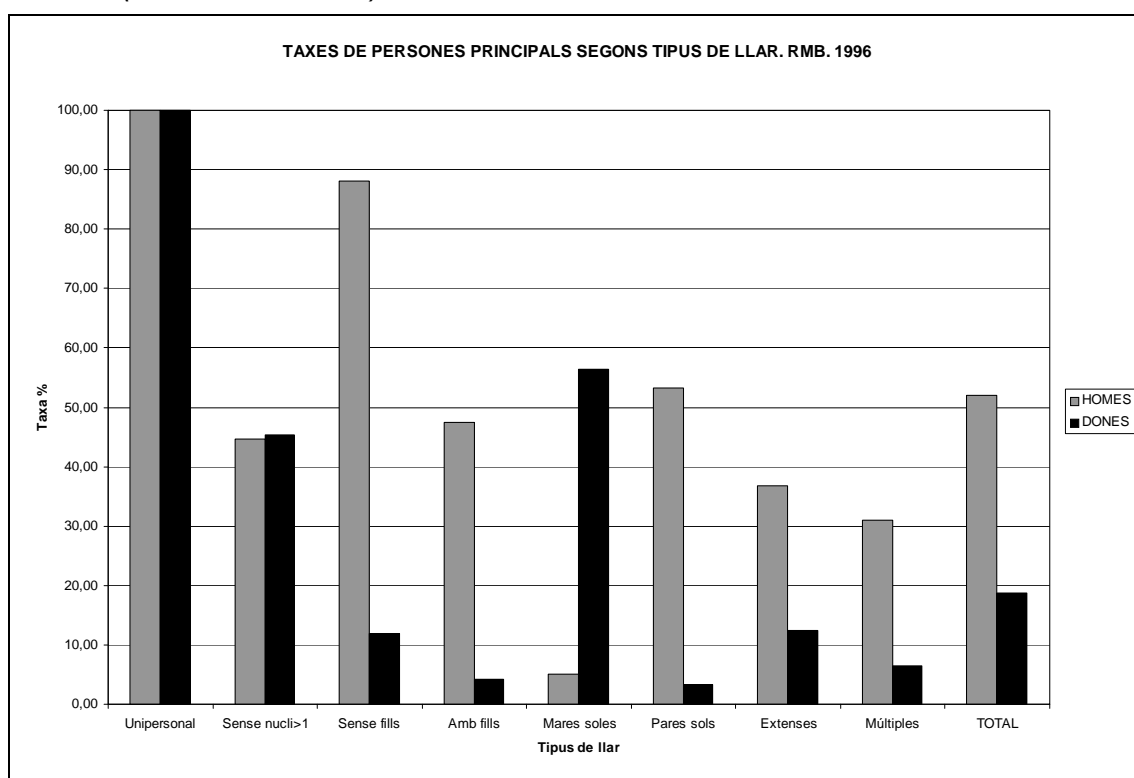
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Són diverses les situacions que poden conduir a la convivència de germans joves. Una podria ser una llar que s'ha contret a partir de la pèrdua dels progenitors, o també podria donar-se la hipòtesi de la independència o de l'emancipació dels pares que passen a viure a una nova residència un cop assolida la jubilació. En el cas dels germans o de les germanes que viuen en una mateixa llar es posa de manifest l'envelliment. De tota manera la font no permet esbrinar si es tracta d'una forma en descomposició, o bé en recomposició en el cas que la persona principal aculli a casa seva un germà o germana que ha quedat vidu, que està sol o que comença a ser dependent. L'edat mitjana dels germans és de 39.91 i de les germanes de 48.66.

6.5.2-. La persona principal.

Una de les mesures en els estudis clàssics sobre composició familiar és la taxa de persona principal. Es tracta d'un indicador invers a la dimensió mitjana de les llars i indica la proporció de la població que pot ser persona principal entenen que cada llar només pot tenir una persona principal. En general, quan major és la taxa de persona principal major és la propensió a formar llars independents. En aquest apartat s'han calculat les taxes brutes de persona principal i les taxes específiques segons sexe, estat civil i tipus de llar.

Gràfic 6.65 (Annex taules 6.52 i 6.53)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La taxa bruta de persona principal (*Gràfic 6.65*) a la Regió Metropolitana de Barcelona a l'any 1996 era de 34.82%, és a dir, que de cada 100 persones 34.82 exercien de persona principal. La taxa ha augmentat lleugerament, des de 1991 que es xifrava en 32.40% persones. Aquest indicador presenta un fort desequilibri entre sexes, mentre que més de la meitat dels homes (52.28% a l'any 1991 i 51.92% a l'any 1996) exercien de persona principal, les dones no arribaven a encapçalar una llar ni en una cinquena part de la població (13.43% a l'any 1991 i 18.67% a l'any 1996). De tota manera cal assenyalar que durant el quinquenni 1991-1996, mentre que la taxa masculina s'ha mantingut, la taxa femenina de persona principal ha augmentat. Atenent les xifres

absolutes a l'any 1991 288.790 dones encapçalaven una llar a la RMB, a l'any 1996 s'havien duplicat fins a ser 404.257 dones. D'aquesta manera el canvi produït respecte a la propensió a formar una llar independent entre 1991-1996 sens dubte que es deu als canvis en les situacions familiars de les dones.

La taxa bruta continua confirmant els discursos de les altres mesures de distribució i composició que confereixen a la Regió Metropolitana un caire nuclear tradicional. Com càlcul tots els indicadors generals les taxes brutes estan afectades per l'estructura per edats.

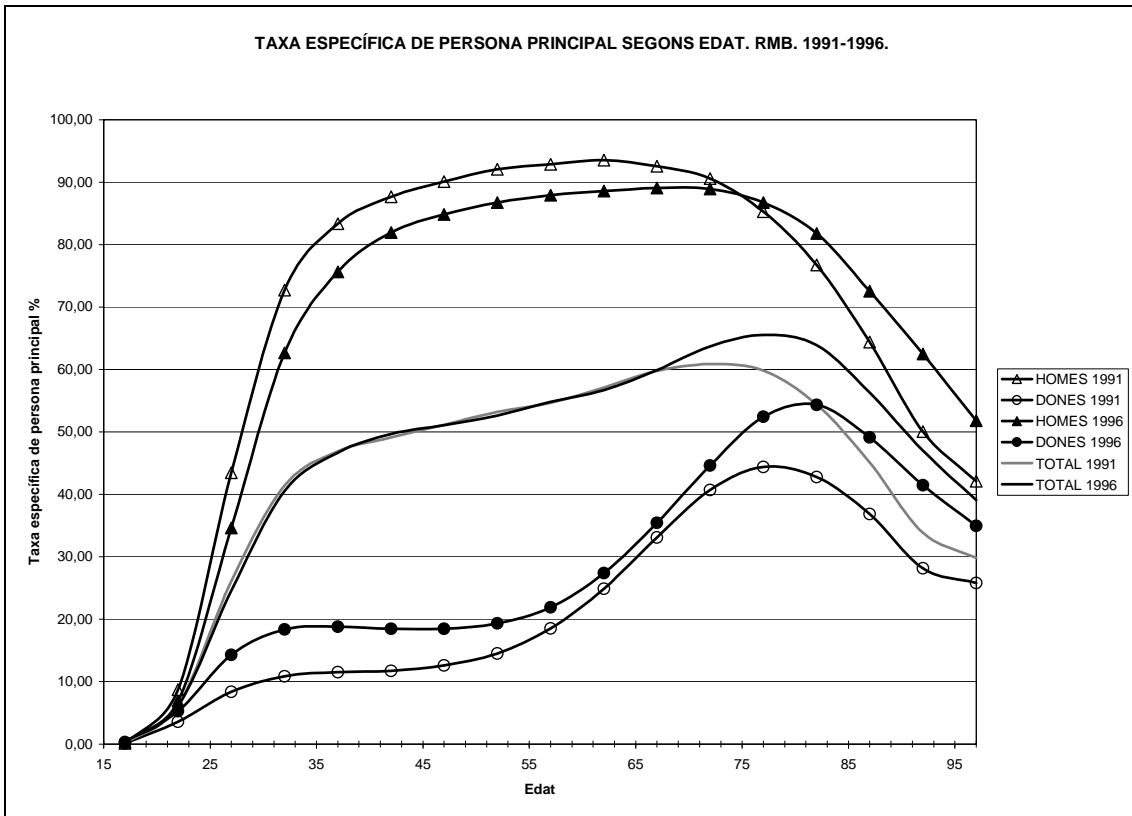
Tal i com s'ha explicat en el capítol metodològic, les taxes específiques de persones principals es defineixen com la proporció de persones que en un grup de població determinat són les persones principals d'una llar. S'han calculat les taxes específiques de persona principal segons edat, sexe i tipus de llar i segons edat, sexe i estat civil.

Els nivells obtinguts són gairebé sempre més elevats en l'home que en la dona excepte a les llars unipersonals. Les llars sense nucli de més d'una persona i les llars monoparentals. Les diferències més grans entre ambdós sexes s'aprecien en el cas de les llars de parelles amb fills i parelles sense fills.

És evident que les llars unipersonals tal i com el seu nom indica estan formades per una persona que indefectiblement és la persona principal. En les llars sense nucli de més d'una persona la taxa és lleugerament més elevada en el les dones però en ambdós casos el valor de la taxa ronda el 45%. Pel que fa a les llars monoparentals és evident que aquestes solen estar encapçalades per una dona, presentant una taxa del 56.44%, no cal menystenir, però, la taxa del 5.04% d'homes encapçalaven llars monoparentals de mare amb fills.

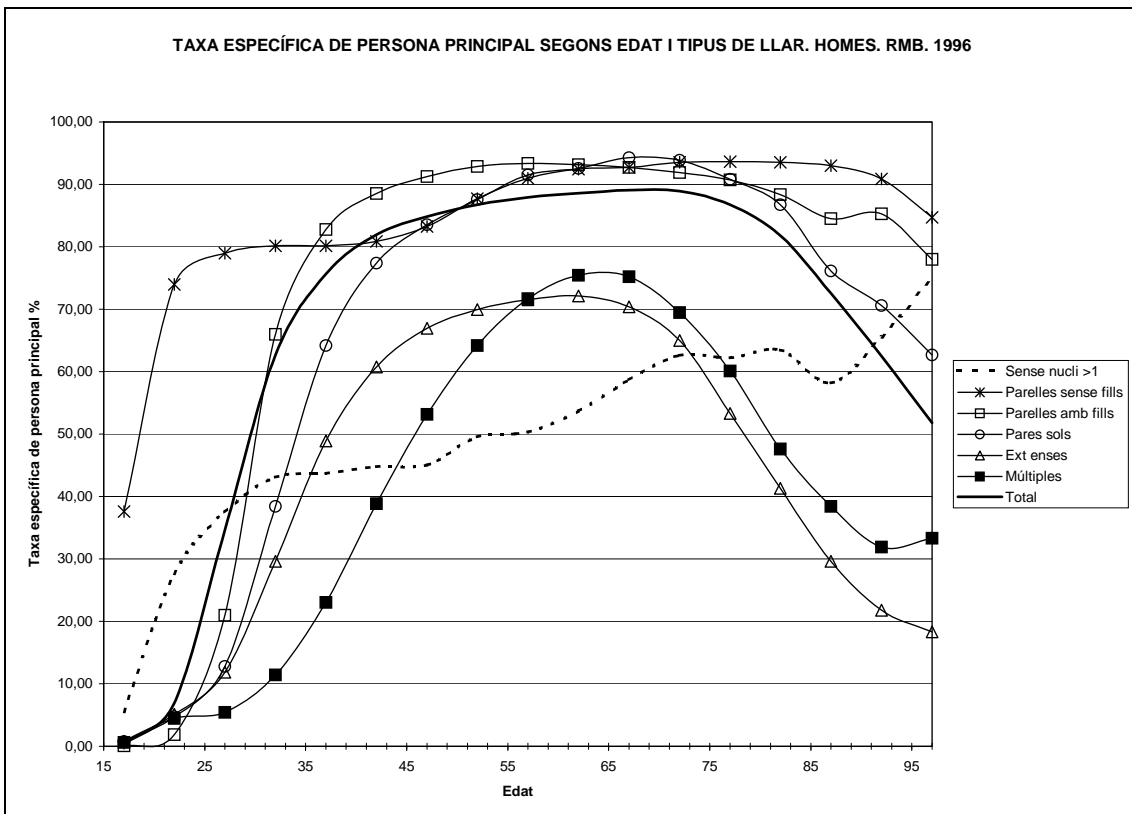
Pel que fa a l'edat, i donat que les persones no ocupen la mateixa unitat residencial al llarg de la seva vida i les relacions de parentiu es van redefinint, la taxa de persona principal varia.

Gràfic 6.66 (Annex taula 6.51)

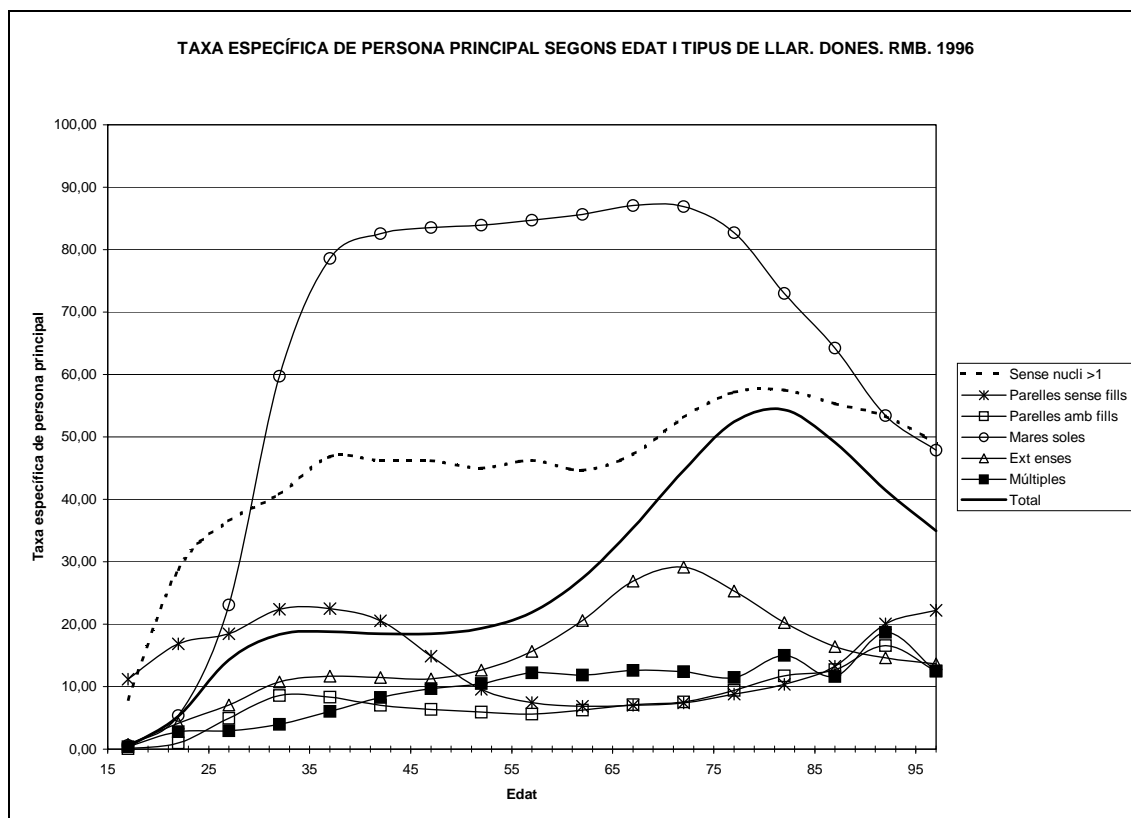
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.67 (Annex taules 6.52)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.68 (Annex taula 6.53)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

En el cas dels homes s'aprecia una forta intensitat de la taxa d'encapçalament en els casos més tradicionals: les parelles amb fills i les parelles sense fills, seguit pels nuclis monoparentals de pare amb fills. (Gràfic 6.67).

En el cas de les parelles amb fills la taxa d'encapçalament masculina assoleix valors superiors al 90% entre els 45 i 75 anys.

El gran pes exercit per la taxa d'encapçalament masculina en els nuclis simples complets és superada en algun moment per la dels homes que són persona principal de les parelles sense fills, sobretot quan la llar encara és un *niu sense fer servir* i al final de la vida de parella quan la llar ja s'ha convertit en un *niu buit*. Així, entre els 25 i 45 anys d'una banda i a partir dels 70 de l'altra la taxa de persona principal dels homes de les llars de parelles sense fills assoleix valors entre el 80% i 90%.

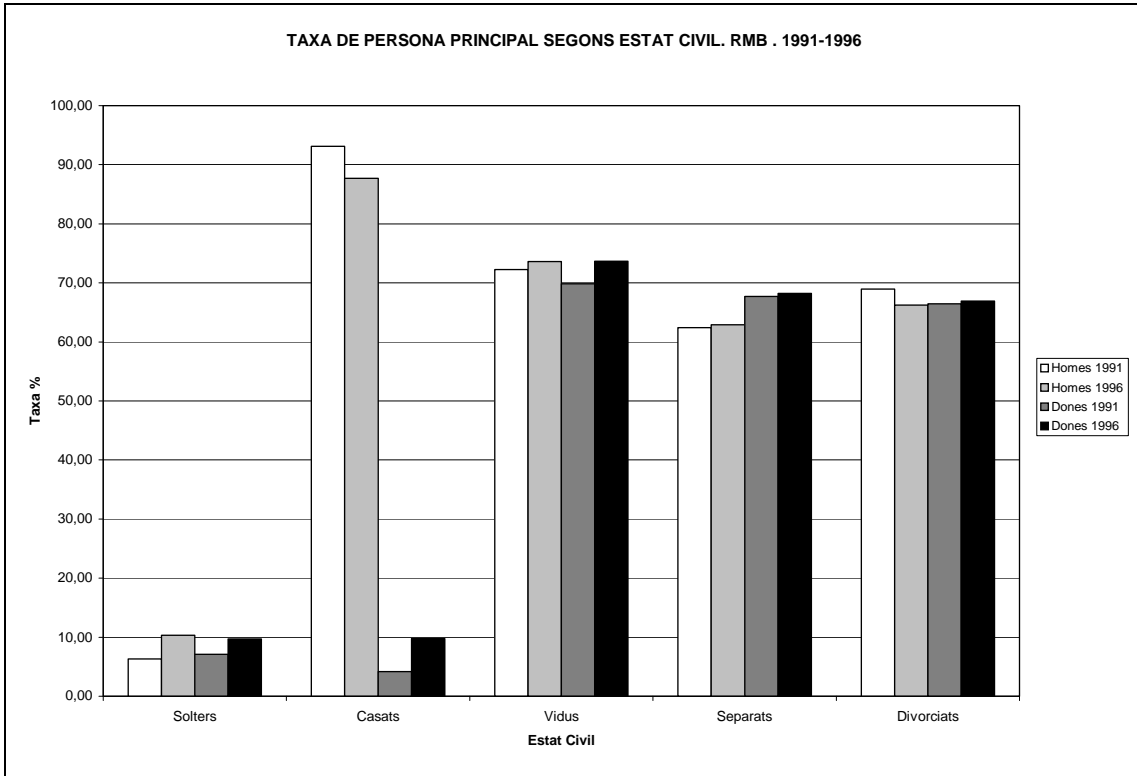
La taxa d'encapçalament masculina en el cas de les llars extenses i múltiples presenta els valors modals a edats tardanes, entre els 60-64 anys, potser es fa ressò de la dependència en el moment en què algú més s'incorpora a la llar simple (els pares o

sogres de la persona principal). Els valors mitjans de la taxa són més baixos que en el cas anterior, representen el 30.82% d'homes que esdevenen persona principal de les llars extenses i el 30.67% d'homes a les llars múltiples.

De cada 100 dones només encapçalen una llar 18.67, (*Gràfic 6.68*). Aquestes es reparteixen de diferent manera segons el tipus de llar i com més endavant es veurà segons l'estat civil. Les dones que encapçalen una llar són les mares de les llars monoparentals (54.44%) i les dones de les llars sense nucli de més d'una persona (45.34%). El perfil de les mares soles que encapçalen una llar és madur, tot i que a partir dels 35 anys la taxa assoleix valors entorn el 80%, el valor modal es situa entre els 65-69 anys; per tant, es tractaria de dones amb fills que no encapçalen la llar com a una opció sinó per contracció d'una llar anterior. Amb molta diferència segueixen les taxes d'encapçalament femení de la resta de llars. De tota manera, cal destacar la taxa de persona principal dona de les llars sense nucli de més d'una persona que s'incrementa a mesura que augmenta l'edat i el valor modal es situa entre els 80-84 anys. Aquesta situació pot reflectir l'encapçalament femení com a conseqüència de la supervivència de la dona davant l'home i com a resultat de la descomposició o recomposició de la llar que acaba amb la convivència de persones que no formen nucli al final de l'etapa de la vida com, per exemple, el cas de cunyades o germanes. El mateix cas s'experimenta, tot i que amb una menor intensitat, en el cas de les dones que encapçalen llars extenses, la moda de les quals es situa als 70-74. Per tant, de les taxes d'encapçalament femení, es desprèn que aquestes accedeixen a ser persones principals d'una llar quan no hi ha cap més opció, quan no hi ha un home que ho pugui fer. Per això es donen valors modals a edats elevades, quan l'home falta, i això es fa palès en les taxes segons l'estat civil. De tota manera cal assenyalar, contràriament a aquest discurs, que en el cas de les dones que viuen en llars de parelles sense fills entre els 30 i els 45 anys les dones encapçalen més del 20%. Això podria interpretar-se com una lent canvi cap a l'equiparació de rol de persona principal.

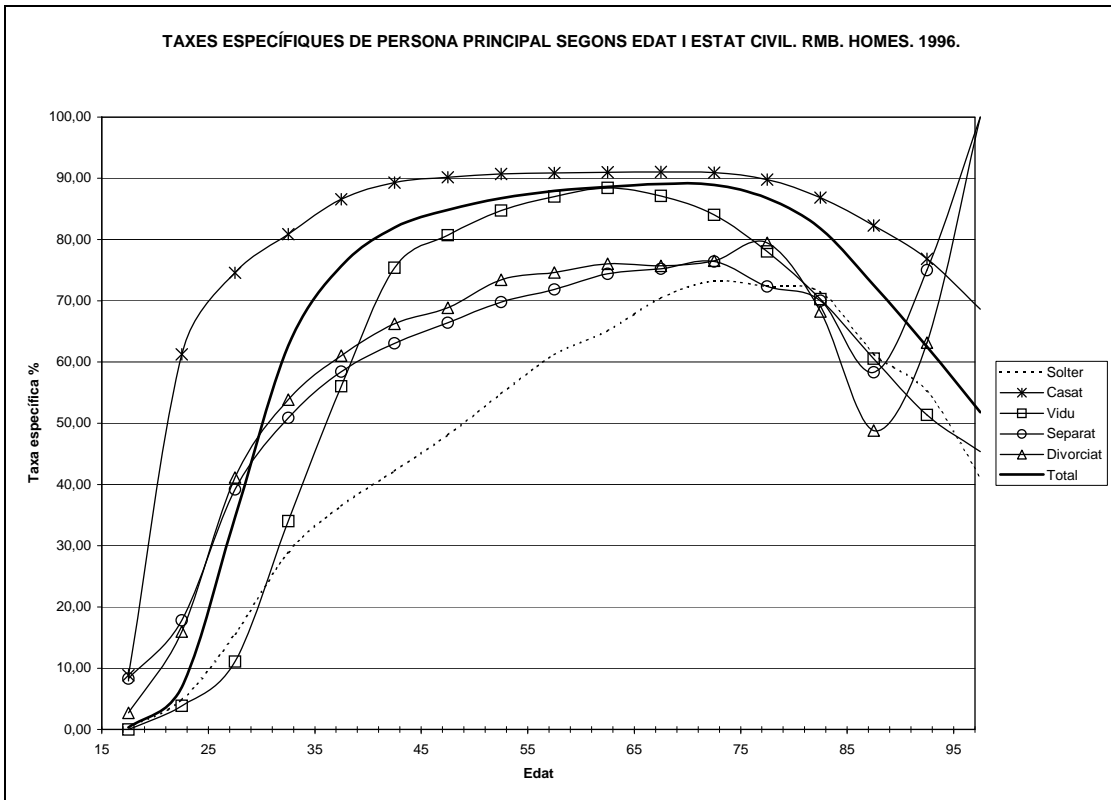
Pel que fa a l'estat civil (*Gràfic 6.69*) les taxes més altes en el cas de les dones es registren en els estats civils de vídues de les quals 73.68% arriben a ser persones principals, de separades 68.22% i divorciades 66.94%; en canvi, són molt baixes les taxes d'encapçalament de llar de les dones casades que només assoleixen el 9.77%. Contràriament, les taxes masculines assoleixen els valors més elevats entre els homes casats, assolint valors el 87.70% seguit dels vidus, separats i divorciats.

Gràfic 6.69 (Annex taules 6.55, 6.56, 6.57, 6.58)

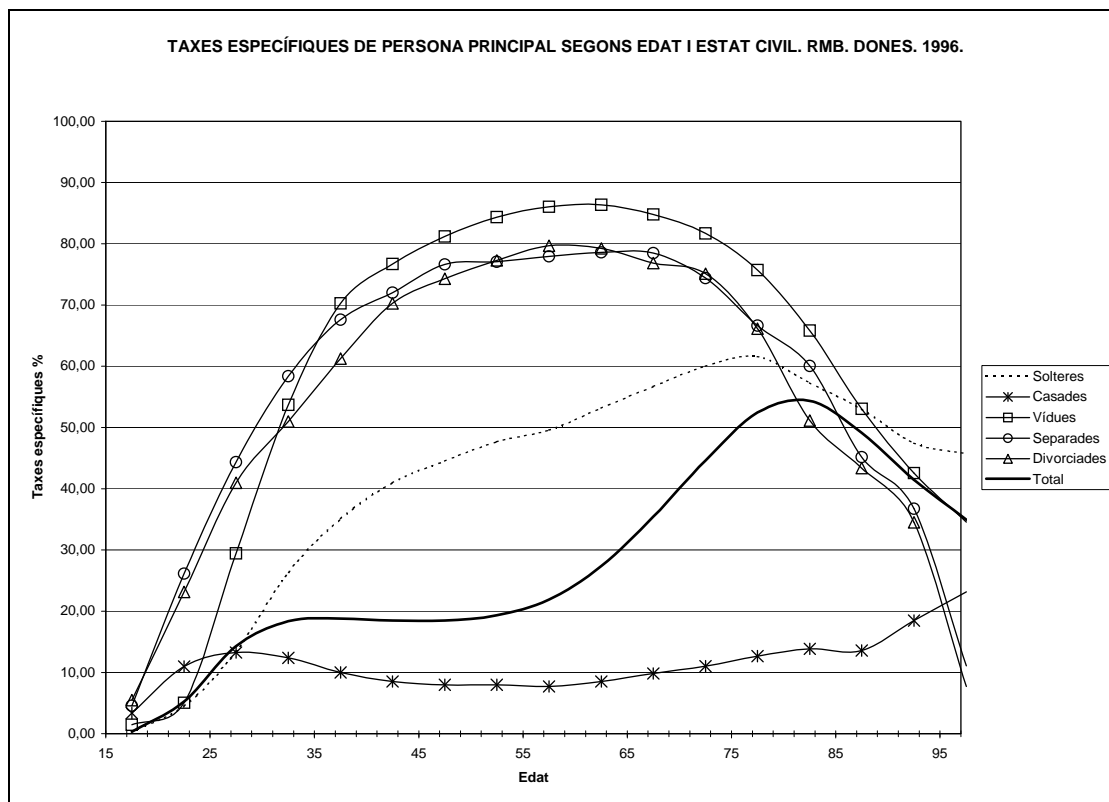
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.70 (Annex taules 6.55, 6.57)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.71 (Annex taules 6.56, 6.58)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

En definitiva, i tenint en compte les limitacions que les fonts de naturalesa censal imposen a l'estudi del parentiu a les quals cal afegir que aquestes no es circumscriuen a l'estricta marc de la unitat residencial, i d'altra banda, que la terminologia de parentiu de la qual es disposa avui es mostra insuficient per a designar els vincles que es desprenen de les noves formes de família, cal destacar que:

- Les llars de la Regió Metropolitana de Barcelona deixen poc marge a "les altres persones", només un 7.17% de les persones que resideixen en llars tot i que aquesta proporció incrementa lleugerament des de 1991.
- Les "altres persones" deixen veure com les relacions que es donen al si d'una llar estan presidides per la relació de filiació. Un 22.65% del total d'aquestes "altres persones" són néts o nétes de la persona principal i un 25.82% són pares o bé sogres.
- Els vincles de parentiu i les relacions d'ajut entre els membres d'una mateixa llar es transmeten generalment a través de la dona.

- Es constata una adscripció diferencial al rol de parentiu segons el gènere: mentre que els homes exerceixen gairebé al llarg de totes les edats de persona principal, les dones exerceixen de cònjuges i presenten una major diversitat de relacions en el si d'una llar.
- Tot i l'elevat valor de la taxa de persona principal masculina, la taxa d'encapçalament de la llar per part de les dones va augmentant sobretot a edats joves, fet que posaria de manifest una certa flexibilitat en el rol de persona principal. De tota manera, no cal oblidar que la taxa de persona principal femenina s'incrementa a mesura que augmenta l'edat de les dones, la qual cosa relegaria l'encapçalament femení a la descomposició d'una llar en absència de l'home. Aquest fet es correspondria amb la rellevància de dones vídues, separades o divorciades que assolixen aquest estatus.

6.6- Complementarietat de la generació frontissa.

“En España convive cada vez menos gente en unidades familiares. Y contra lo que cabía esperar hace algunos años, esta suerte de movimiento de emancipación familiar lo han protagonizado los ancianos y sobre todo las ancianas, pero no así los jóvenes, obligados por la fuerza de las cosas no sólo a prolongar la dependencia de sus padres, sino también a no poder producir esos nuevos dependientes arquetípicos que son los recién nacidos.”(Requena, 1999; 58-59)⁹⁴

Al llarg de tot el discurs es desprèn que les estructures de les llars a la Regió Metropolitana de Barcelona estan fortament afectades per l'envelliment de la població, la composició de les llars unipersonals o monoparentals se'n fan ressò.

L'augment de l'esperança de vida i la millora de les condicions de la mateixa no només té efectes sobre l'envelliment estructural sinó que implica canvis vers una redefinició de les etapes del cicle vital. L'allargament de l'esperança de vida en el cas de Catalunya s'ha incrementat des de 1960 en 7.4 anys per a l'home i en 9.8 anys per a la dona i des de 1900 en 29.5 i 36.6 anys respectivament⁹⁵.

Taula 6.23

EVOLUCIÓ DE L'ESPERANÇA DE VIDA A CATALUNYA. 1975-1996

	1975		1981		1986		1991		1996	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
e0	71,4	76,7	73,5	78,6	74,2	80,5	73,9	80,9	75,2	82,4
e15	58,2	63,3	59,6	64,6	60,2	66,2	59,7	66,6	60,7	67,9
e30	43,8	48,6	45,2	49,9	45,9	51,5	45,9	52,0	46,5	53,2
e45	29,8	34,3	31,1	35,4	31,9	37,0	32,1	37,6	33,0	38,9
e60	17,4	20,9	18,7	21,8	19,2	23,2	19,4	23,8	20,3	25,0
e75	8,2	7,3	9,0	10,3	9,4	11,2	9,4	11,5	9,9	12,3

Font: Anuari Estadístic de Catalunya. 1997. IDESCAT

L'augment de la longevitat fa que els homes i les dones gaudeixin després de la jubilació (que sol esdevenir entorn els 60 anys) d'una etapa més o menys llarga xifrada a l'any 1996 a Catalunya en 20 anys per als homes i en 25 per a les dones i amb un alt nivell de benestar. La universalització de l'assistència sanitària, la generalització de les pensions, l'augment dels serveis socials fan que les persones grans es beneficiïn avui

⁹⁴ REQUENA, M. (1999): *Pautas contemporáneas de la evolución de los hogares en España* a **RIS**. nº 22. Madrid. pp. 58-59

⁹⁵ CABRÉ, A. (1999): **El sistema català de reproducció**. Barcelona. Ed. Institut Català de la Mediterrània. p. 41.

d'unes condicions de vida històricament privilegiades; la independència econòmica i les bones condicions de salut fan possible una independència residencial.

L'allargament de l'esperança de vida comporta una major coexistència entre generacions que no necessàriament coresidència. Paral·lelament a aquesta *cunya* afegida al *tercer quart de la vida* es dona una reducció del nombre de persones que resideixen a les llars, per tant, tal i com afirma Alberdi (1999: 325) "*con los viejos se coexiste más y se convive menos*".

L'augment de l'expectativa de vida fa necessària una redefinició de les edats socials i aporta noves pautes de convivència entre generacions. D'una banda, els joves continuen vivint durant més temps a les llars familiars i, d'altra banda, les persones grans viuen durant més temps en llars independents.

A aquest doble fenomen es refereix Roussel (1995:12)⁹⁶ com al desenvolupament de dues etapes noves per *generalització i extensió*. Generalització perquè el rol d'exercir de jove o jubilat ja no és un fet reservat a una minoria sinó que es generalitza a tota la població, i extensió perquè aquestes etapes s'allarguen en el temps. Alberdi (1999: 81), per la seva banda, es refereix amb l'expressió "*familias más largas y estrechas*" per descriure que el temps de residència en un tipus de llar s'allarga en el temps alhora que es fa més petit pel que fa al nombre de persones que conviuen sota el mateix sostre. Cabré et. alt (2000: 224)⁹⁷ parlen de la *verticalització de la família* en augmentar el nombre de generacions emparentades per lligams de filiació directa en generalitzar-se el llinatge de tres generacions de supervivents i fer-se extensiu el de quatre generacions fet que anomenen *l'emergència de la quarta generació*.

La redistribució de les etapes de la vida que ha allargat el període de convivència entre les generacions ha multiplicat les demandes i els intercanvis. Per tant, tot i que el nombre de persones residents a les llars sigui menor, no vol dir que no existeixin les relacions familiars. Possiblement es crea des de la distància un nou marc per a elles: *relació d'intimitat a distància* (Rosenmayr i Cocks; 1963: 432-448) o possiblement un nou tipus de família *extensiva* (Roigé; 1998: 438); *ressorgiment d'un nou tipus de família extensa* (Alberdi; 1999: 106-109).

⁹⁶ ROUSSEL, L. (1995): *La solidaridad intergeneracional. Ensayo de perspectivas* a REIS. Marid. Ed. CSIC. pp. 11-24.

⁹⁷ CABRÉ, A. et alt. (2000): **Demografía: una cuestión de dos sexos y cuatro generaciones**. Informe realizado en ejecución del contrato SOC 98 101297-05E01. Centre d'Estudis Demogràfics.

L'augment de la longevitat i una de les seves conseqüències, l'envelliment, té avui un debat obert i recurrent que és com donar resposta a les necessitats de dependència que plantegen i plantejaran les persones grans. Dues postures confrontades coexisteixen dins del marc de la crisi fiscal de l'Estat de Benestar: D'una banda, un corrent que reclama la responsabilització per part dels poders públics de les càrregues familiars i exigeix una política de suport a les famílies; d'altra banda un corrent neoliberal que pretén retallar els ajuts socials ja que creu que condueixen a l'individu a desresponsabilitzar-se de les seves "obligacions familiars".

En el cas de Catalunya i dels països mediterranis en general existeix un baix nivell de *desmercantilització i desfamiliarització* (Brullet i Flaquer; 1999: 175)⁹⁸. Tal i com expliquen ambdós autors la desmercantilització consisteix en el fet de mantenir el nivell de benestar tot i no participar del mercat laboral; mentre que per desfamiliarització s'entén el manteniment de l'estat de benestar sense la necessitat de dependre dels seus familiars o parents, tant pel que fa a la renda com pel que fa a l'ús dels serveis especialitzats. La desmercantilització i la desfamiliarització que s'han pogut donar en altres països d'Europa occidental i del nord deslliurant així la família de les càrregues que suposa la dependència no s'han donat en un entorn mediterrani. A aquest fet hi ha contribuït entre d'altres factors la *invisibilitat* (Valiente;1995: 80) de les polítiques públiques aplicades a la família que es una tònica comuna entre els països europeus que han sofert una dictadura recent. Aquests, quan assoleixen la democràcia, eviten promulgar qualsevol tipus de política que remeti, recordi i es fonamenti en el règim autoritari.

Diversos són els treballs sobre polítiques familiars tant a Espanya (Valiente; 1995, 1997⁹⁹); (Meil; 1992¹⁰⁰; 1995¹⁰¹); (Iglesias de Ussel; 1998)¹⁰² com a Catalunya (Brullet i Flaquer;1999); (Flaquer; 2000)¹⁰³; (Montagut; 2000)¹⁰⁴ i que en aquest treball no es tindrà ocasió d'abordar ja que s'apartaria de l'eix central del tema que ocupa.

⁹⁸ BRULLET, C.; FLAQUER, LI. (1999): *Política familiar a Catalunya: una primera aproximació* a NAVARRO, V. et alt.: Les desigualtats socials a Catalunya . Barcelona. Ed. Mediterrània. pp. 75-191.

⁹⁹ VALIENTE, C. (1997): *¿Algo más que ganadores de pan?. El papel de los hombre en el ámbito familiar en España 1975-1996* a REIS nº 79. Madrid. CIS. pp- 221-243.

¹⁰⁰ MEIL, G. (1992): *Política familiar: contenido y significado* a RIS nº 1. Madrid. CSIC. pp. 173-171.

¹⁰¹ MEIL, G. (1995a): *Presente y futuro de la política familiar en España* a REIS nº 70 . Madrid. CIS. pp. 67-90.
MEIL, G. (1995b): *La política familiar española durante el franquismo* a RIS nº 11. Madrid. CSIC. pp. 47-88.

¹⁰² IGLESIAS DE USSEL, J. (1998): **La familia y el cambio político en España**. Madrid. Tecnos.

¹⁰³ FLAQUER, LI. (2000): **Les polítiques familiars en una perspectiva comparada**. Barcelona. Ed. La Caixa. Col. Estudis Socials nº 5.

¹⁰⁴ MONTAGUT, T. (2000): **Poítica social**. Barcelona. Ariel.

La família continua essent la principal xarxa expenedora de serveis tant de pares a fills com de fills a pares, aquesta prestació de serveis, però, l'exerceix fonamentalment la dona. Això no ha estat socialment problemàtic quan ha existit una promoció de dones que no s'ha incorporat massivament al mercat laboral formal. Aquests dones són les que en aquesta recerca s'anomenen la *generació frontissa* perquè entorn d'elles poden articular-se tres generacions a les que transfereixen ajuts: el suport als fills emancipats o no, l'atenció als néts si és que aquests existeixen i la cura als pares que les sobreviuen.

Aquesta promoció de dones al voltant de la jubilació (o bé elles o bé les seves parelles) han construït una xarxa de solidaritats familiars a les quals s'han afegit els homes que mai no hi havien col·laborat. És força habitual que els homes s'impliquin en l'atenció als néts o bé en les compres domèstiques. Algunes autores (Alberdi et al. 2000: 181-187)¹⁰⁵ parlen de la *resocialització dels homes*. Aquesta promoció de dones "cuidadores" han exercit un rol de necessària complementarietat per a que les seves filles puguin inserir-se al mercat laboral i hagin invertit en elles fent possible la generació de dones més ben formades de la història.

Per tant constitueixen una *generació frontissa* en un doble sentit: en primer lloc, perquè entorn d'elles poden articular-se les atencions cap a tres generacions diferents. Però d'altra banda perquè constitueixen una promoció de pas que ha fet possible que la generació de les seves filles hagin pogut assumir un nou paper, que s'hagin incorporat al mercat laboral, que hagin equiparat els drets amb els homes i que hagin tingut autonomia per organitzar la seva vida.

Però aquesta transferència d'ajuda mútua intergeneracional, que ara pivota sobre una promoció molt concreta de dones cada cop es farà més problemàtica, ja que les dones comencen a participar del mercat laboral plenament.

Malauradament la naturalesa de les fonts i el tema de la investigació no permeten aprofundir en els transferències i ajuts entre generacions ni tampoc en els vincles que s'estableixen. En aquest apartat s'abordaran els tipus de residència tant de les persones joves com grans i les implicacions que aquestes residències comporten.

¹⁰⁵ ALBERDI, I., ESCARIO, P., MATAS, N. (2000): *Compromisos i vincles a Les dones joves a Espanya*. Barcelona. Ed. La Caixa. Col·lecció Estudis Socials nº 4. pp. 154-187.

6.6.1-. Joves i emancipació

Catalunya és un dels països que amb més celeritat i intensitat ha vist decaure la seva fecunditat. Malgrat aquesta davallada, el nombre de llars de nuclis simples complets continua essent de les més elevades d'Europa. El gran pes del 42.90% de llars de parelles amb fills sense altres persones on hi resideix un 56.38% de la població metropolitana és degut a l'allargament de la convivència dels fills a les llars familiars i el retard en el procés d'emancipació.

La joventut és un concepte contemporani que implica un estatus de transició entre la infantesa i l'adultesa; l'emancipació és el punt d'inflexió entre el rol de jove i d'adult. Diferents factors conflueixen en la definició del procés d'emancipació entre els quals cal destacar: la independència econòmica, el domini d'un espai com a domicili autònom i l'establiment d'una relació de parella o formació d'una família (Garrido; 1991)¹⁰⁶, per tant, l'emancipació es constituïria a partir de tres components: el factor laboral (Fernández Cordon; 1997), residencial (Leal; 1997; Serrano; 1997) i familiar (Cabré; 1997)¹⁰⁷.

Aquests components poden donar-se alhora o bé separats en el temps. D'aquesta manera, el procés d'emancipació abastaria un amplí ventall de situacions i casuístiques, per exemple des del jove que és independent econòmicament i viu a casa els pares fins al que resideix en una llar pròpia però depèn dels seus progenitors.

La independència econòmica s'ha considerat la clau de volta per accedir al món dels adults (Berga, López; 1997: 9)¹⁰⁸, i expressa la situació en la qual les rendes percebudes pels fills permeten una residència independent (Leal; 1997: 115)¹⁰⁹. Els factors relacionats amb la independència econòmica tenen a veure amb la disponibilitat de llocs de treball. Entre les raons més citades del retard de l'emancipació juvenil es troba l'escassetat i la precarietat dels llocs de treball per als joves. No obstant, no sembla ser aquesta la única raó; *tenir treball i tenir-lo estable són factors*

¹⁰⁶ GARRIDO, L. (1991): *La dimensión generacional del desempleo juvenil* a BENTOLILA, S.; TOHARIA, L. (eds.) **Estudios de Economía del trabajo en España. III. El problema del paro**. Madrid. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.

¹⁰⁷ Totes les aportacions dels autors citats estan recollides a VERGÉS, R. (1997): **La Edad de Emancipación de los jóvenes**. Seminaris urbans. Barcelona. Ed. Centre de Cultura Contemporània.

¹⁰⁸ LÓPEZ, C.; BERGA, A. (1997): *El Lleure i la joventut. Retrospectiva i tendència* a SOCIETAT CATALANA DE SOCIOLOGIA: Actes del II Congrés Català de Sociologia. Girona 15-17 d'abril de 1994.

¹⁰⁹ LEAL, J. (1997): Emancipación y vivienda a VERGÉS, R. (Ed.): **La edad de la emancipación de los jóvenes**. Barcelona. Ed. Centre de Cultura Contemporània. Col. Seminaris Urbans. pp. 113-124.

que faciliten l'emancipació dels joves però tampoc l'asseguren de bon tros (Salvadó; 1998: 22)¹¹⁰. Entre els joves que treballen es diversifica molt la situació familiar, segons els resultats de l'Enquesta Metropolitana de 1995 els joves millor qualificats professionalment són els que més tard d'emancipen.

S'entén per *emancipació residencial juvenil* aquella que ve definida per la transició que suposa abandonar per primera vegada el domicili on s'estava convivint des de sempre amb el pare o la mare per formar una llar independent (Miret; 1997: 56). Entre els factors relacionats amb la vivenda, cal destacar les condicions del mercat immobiliari, "els elevats preus de la vivenda i l'escassetat d'oferta en el mercat de lloguer apareixen com a factors inhibidors en el procés de formació d'una llar"(Serrano; 1997: 91)¹¹¹. De fet, una de les característiques de la societat espanyola diferenciadora d'altres països europeus la constitueix la vivenda en propietat. La vivenda es percep com un bé molt preuat que justifica la inversió per a tota la vida; a aquesta concepció se li afegeix la rigidesa d'un mercat immobiliari poc flexible que provoca una manca de dinamisme i imposa traves als canvis derivats de l'expansió o contracció d'una llar, i en definitiva dificulta i frena l'adaptació de l'individu a la residència en algunes etapes del cicle de vida familiar. Així, els joves es mantenen a llar d'origen fins que no poden accedir a un habitatge.

Com a independència familiar s'entén el procés de formació d'una nova llar. Actualment en el cas espanyol, català i metropolità la via per a l'emancipació continua essent el matrimoni (Delgado; 1997: 155) i en això es diferencia d'altres països del Nord d'Europa on el procés d'abandonament de la llar paterna està menys relacionat amb la formació d'una família i més lligat a transicions residencials per motius d'estudis o laborals (Holdsworth; 1998: 431)¹¹².

El retardament en l'edat al matrimoni i la permanència a la llar d'origen s'explica pels factors senyalats anteriorment, tot i que no són raons suficients i, evidentment, n'hi ha d'altres, tal i com apunta (Leal; 1997: 113-124).

¹¹⁰ SALVADÓ, A. (1998): **Condicions de vida dels joves de la Regió Metropolitana de Barcelona**. Barcelona. Ed. Institut d'Estudis Metropolitans.

¹¹¹ SERRANO, P. (1997): *La vivienda como determinante de la emancipación juvenil* a VERGÉS, R. (Ed.): **La edad de la emancipación de los jóvenes**. Barcelona. Ed. Centre de Cultura Contemporània. Col. Seminaris Urbans. pp. 91-98.

¹¹² HOLDSWORTH, C. (1998): *Leaving Home in Spain: A Regional Analysis* a **International Journal of Population Geography** nº 4. pp. 341-360.

D'entrada, cal assenyalar, els canvis en els comportaments i valors entre els diversos membres que conformen la llar: la caiguda d'autoritarisme patriarcal i el camí cap a una família simètrica suposa una garantia de respecte per a les voluntats individuals. D'aquesta manera la permanència dels joves a les llars parentals no suposa en cap moment una renúncia als seus valors i les normes de conducta.

D'altra banda, els motius lligats a la formació dels joves: l'allargament del període d'estudis dels joves estava relacionat amb les exigències del mercat laboral, en canvi, la seva generalització fa que aquesta relació no sigui tan directa; la formació avui té un valor en si mateixa i s'inverteix molt de temps i recursos en ella. Els joves amb major nivell de formació tendeixen a emancipar-se més tard que els que no en tenen, i potser perquè s'insereixen més tardanament al mercat laboral, la seva incorporació gaudeix de millors condicions. Sota aquests paràmetres Salvadó (1998: 20-25) realitza un retrat robot dels joves en procés d'emancipació a la Regió Metropolitana de Barcelona. Entre els joves que romanen a la llar parental es troba un major percentatge de nois, ja que les noies s'aparellen a edats més tempranes; una major proporció d'estudiants i de categories socioeconòmiques mitjanes i altes.

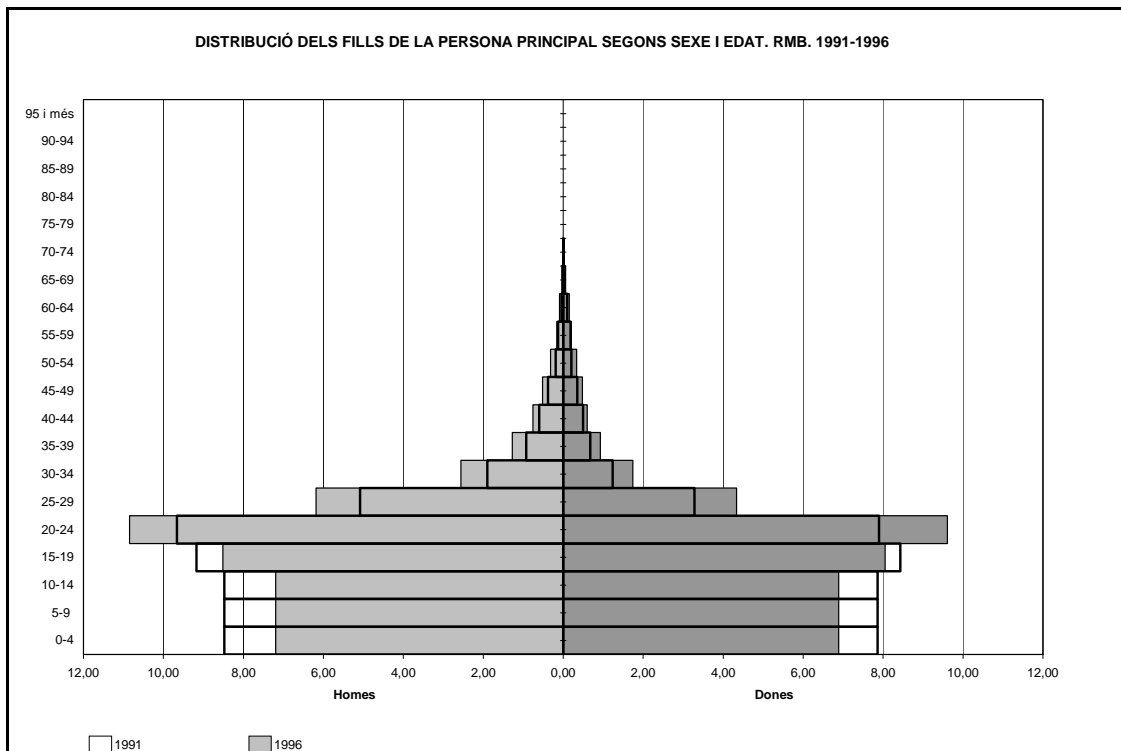
Un tercer tipus de raons té a veure amb la disponibilitat de recursos econòmics per afrontar les despeses del que suposa viure en una llar independent. És evident que per fer front a aquestes despeses cal disposar d'un treball que proporcioni unes rendes que facin possible la independència (no és comú el treball i l'estabilitat del mateix entre els joves). Tal i com apunta Salvadó (1998), el fet que l'emancipació es faci per la via formalitzada del matrimoni suposa un endarreriment ja que esperar-se al casament per deixar la llar paterna implica tenir una posició sociolaboral estabilitzada i disposar d'un bagatge educatiu que permeti afrontar els reptes del mercat laboral. De vegades s'han apuntat raons tals com l'increment del consumisme per part dels joves que fan que aquests necessitin més temps per a assolir els nivells de recursos que garanteixen el nivell de consum.

És molt interessant l'estudi del procés emancipatori dels joves a la Regió Metropolitana de Barcelona i poques són les fonts a partir de les quals es pot analitzar aquesta transició. Però malauradament les fonts a partir de les quals es realitza aquest treball només permeten fer un estudi de la residència i de la composició de la mateixa, pel que l'apropament a l'emancipació es centrarà en la residència de les persones menors

de 30¹¹³ anys i en l'anàlisi de les persones que ocupen el rol de fills a les llars en el benentès que en algun moment deixaran de desenvolupar el rol de fills per passar-ne a ocupar un altre, justament en el moment de l'emancipació. Per tant no es tracta d'una aproximació ni al procés d'emancipació (que de cap manera pot fer-se a partir de fonts de naturalesa censals) ni a les persones emancipades, sinó als joves dependents.

Entre 1991 i 1996 hi ha un menor nombre de persones (tant a nivell absolut com relatiu) que ocupen el rol de fills de la persona principal; a l'any 1991 un 37.25% del total de la població i a l'any 1996 aquests representaven un 34.29%. Tot i el menor nombre de fills el temps que aquests resten a la llar paterna és major ja que aquestes s'emancipen més tard. La representació gràfica de la distribució del nombre de fills segons les edats expressa que la davallada es deu a una reducció del nombre d'efectius per la base, per tant a una caiguda del nombre de naixements, passant dels 82.801 de l'any 1975 als 37.954 de l'any 1996.

Gràfic 6.72¹¹⁴

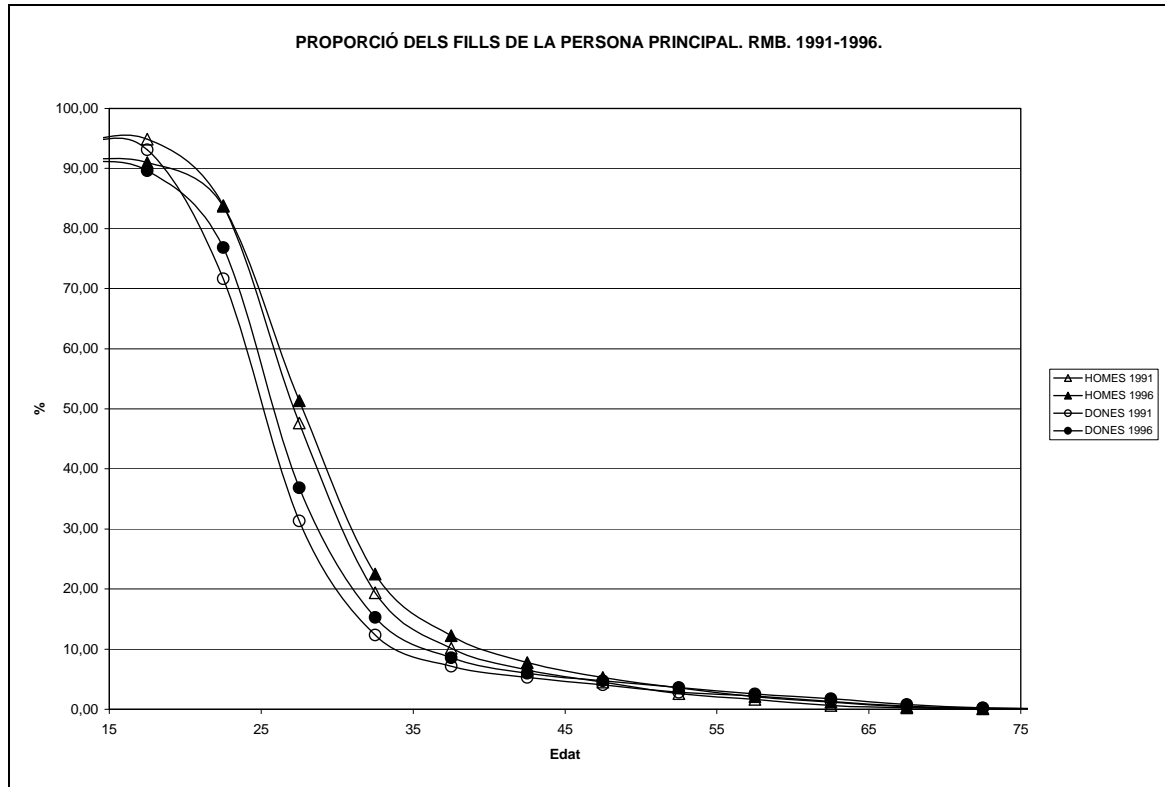
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

¹¹³ S'utilitza l'interval entre els 15 i els 30 anys per a delimitar el període de joventut atenent a la divisió que utilitza FERNÁNDEZ CORDÓN, J.A. (1997): *Actividad y emancipación de los jóvenes. Un estudio comparativo* a VERGÉS, R. (Ed.): **La edad de la emancipación de los jóvenes**. Barcelona. Ed. Centre de Cultura Contemporània. Col. Seminaris Urbans. Pp. 71-89. Altres treballs situen el límit superior de l'interval als 34 com és el cas de INJUVE (2001): **La juventud en España 2000**. Ed. INJUVE.

¹¹⁴ Les taules corresponents a les persones que viuen en llars segons les edats s'han facilitat a partir dels 16 anys, per a elaborar la piràmide dels fills s'ha realitzat un repartiment dels efectius menors d'aquesta edat segons els intervals que corresponen.

La piràmide (Gràfic 6.72) mostra una inflexió entre els grups 20-24 i 25-29, que senyalen el moment de l'emancipació, sempre més tardana en els nois que no pas en les noies ja que aquestes emparellen abans.

Gràfic 6.73 (Annex taules 6.46, 6.47, 6.48, 6.49)

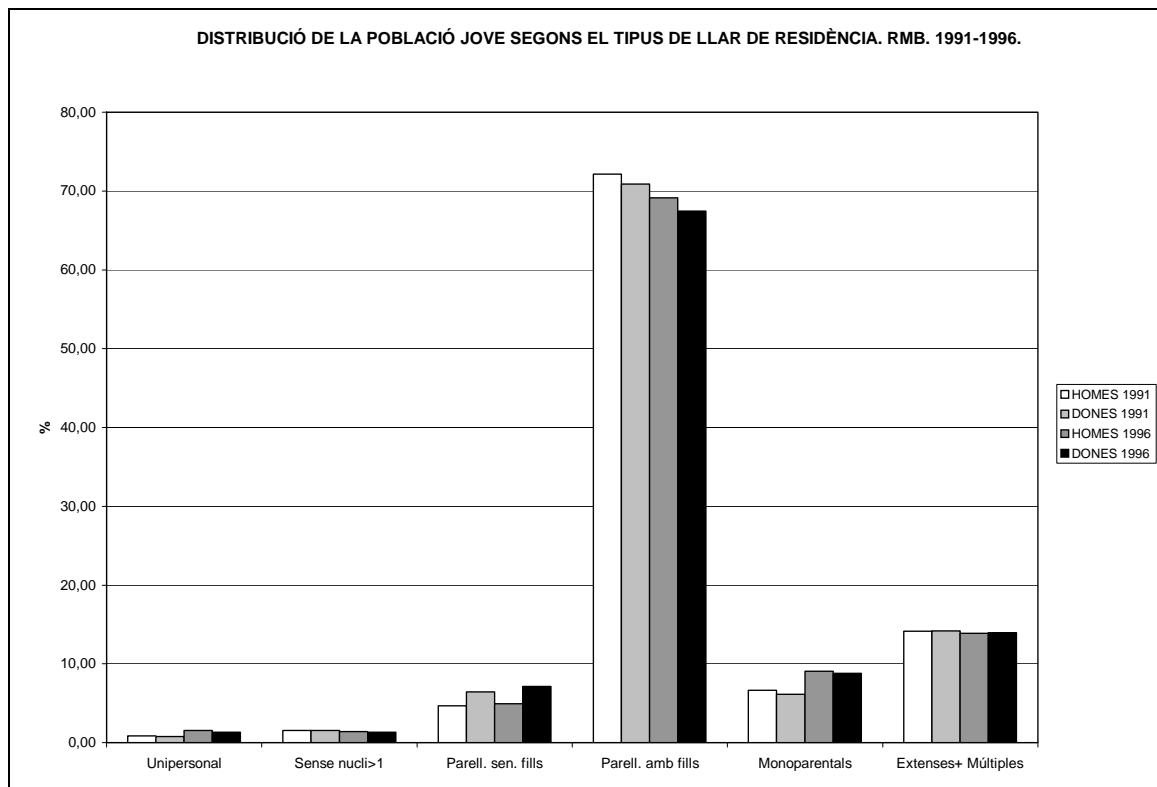

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

La proporció de fills (Gràfic 6.73) segons les edats mostra com en el breu període de 5 anys l'emancipació es retarda, entre els 20-24 anys un 83.82% dels nois i un 71.66% de les noies estaven ocupant el rol de fills a les llars metropolitanas, a l'any 1996 aquesta proporció ha augmentat lleugerament sobretot en el cas de les dones on un 76.80% resideixen a la llar parental. Entre els 25-29 anys les proporcions de persones que exerceixen de fills disminueixen considerablement respecte a les edats anteriors però encara més del 50% dels nois i més del 36% de les noies resideixen amb algun dels seus progenitors, superior, però, a l'any 1991. Alguns treballs situen el límit superior de l'interval de la joventut als 35 anys i és justificable ja que una part considerable de la població encara no s'ha emancipat. Entre els 30-34 anys un 22.46% d'homes i un 15.28% de dones encara desenvolupen el rol de fills, superant les proporcions de 1991. De tota manera a mesura que augmenta l'edat dels fills de la persona principal la situació s'allunya més de la forma clàssica de fills dependents dels pares.

La forma de residència més comuna entre la població jove (*Gràfic 6.74*) són els nuclis complets simples (69.15% en el cas dels homes i 67.63% per a les dones a l'any 1996), es podria extrapolar que els joves que viuen en aquest tipus de nucli estan ocupant el rol de fills però malauradament no es disposa del creuament de la població segons relació de parentiu amb la persona principal i tipus de residència, per tant tot i que majoritàriament es tractaria dels fills poden donar-se altres situacions.

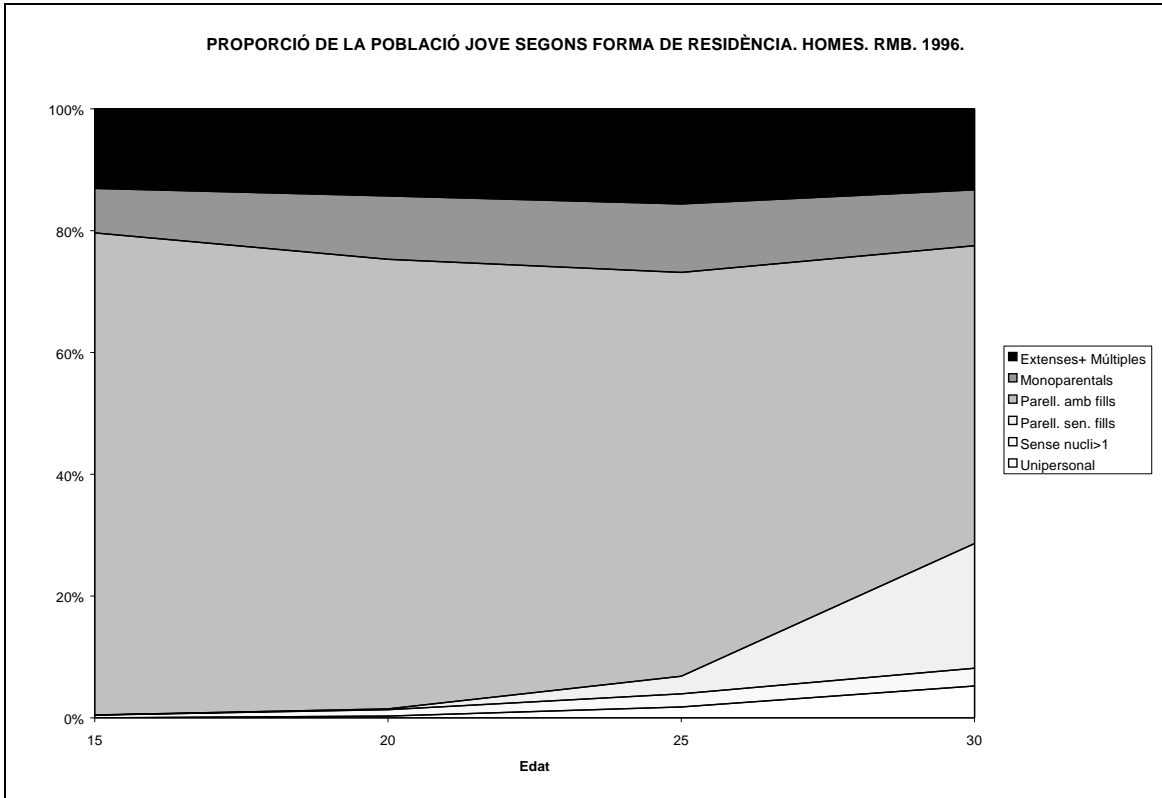
Gràfic 6.74 (Annex taules 6.59, 6.60)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

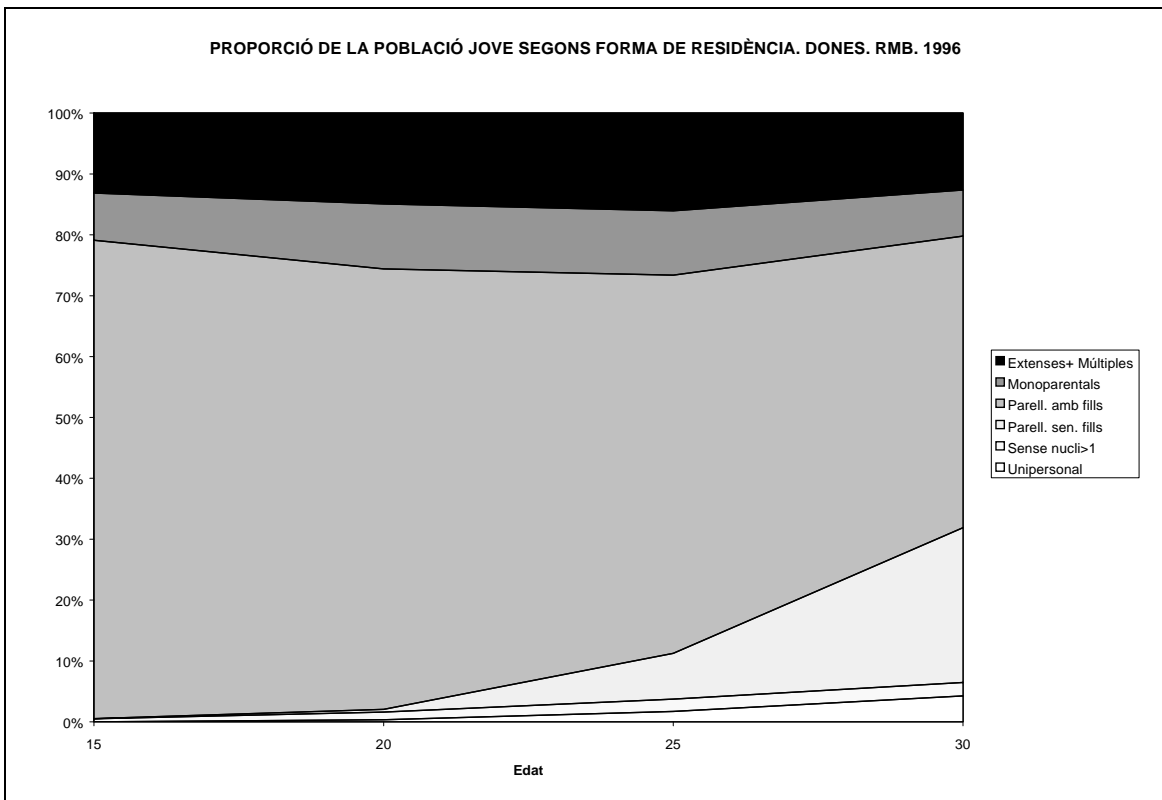
Si els joves menors de 30 anys viuen de manera majoritària en llars de parelles amb fills sense altres persones, remarcant un cop més la nuclearitat tradicional, a partir dels 25 anys per als homes i dels 20 per a les dones aquesta forma de residència comença a diversificar-se (*Gràfics 6.75 i 6.76*), donant pas a la residència en nuclis de parella sense fills. Si bé les situacions de residència poden ser molt heterogènies sembla que els joves abandonin la llar paterna per a formar una nova parella. No hi ha formes de transició en altres tipus de llar. Això mostra un cop més, com dèiem, el caràcter tradicional.

Gràfic 6.75 (Annex taules 6.11, 6.13)

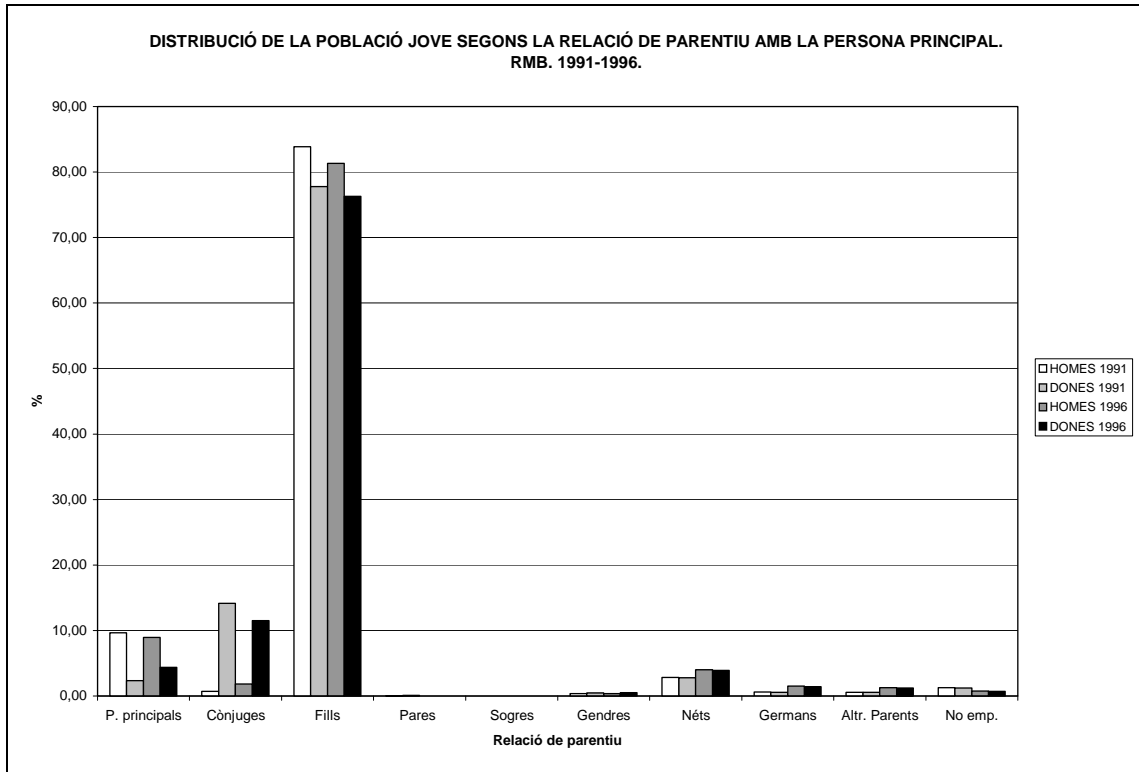
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.76 (Annex taules 6.12, 6.14)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.77 (Annex taules 6.61, 6.62)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Les dones s'emancipen abans i això explica la major proporció d'aquestes que resideixen en llars de parelles sense fills i monoparentals en aquest darrer cas fent de mare.

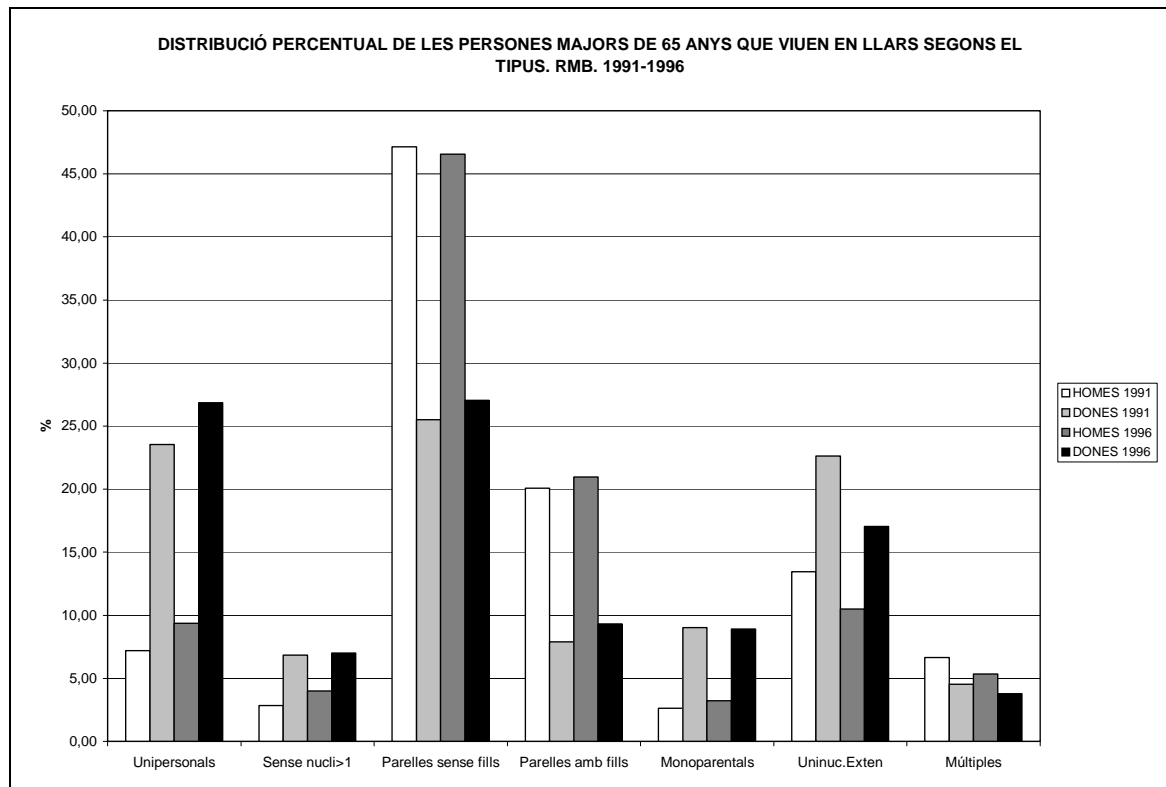
La reproducció de models per part dels joves es fa palesa en la relació de parentiu amb la persona principal; els homes que no estan ocupant el rol de fills estan exercint de persona principal (14.18%) i les dones de cònjuges, un 11.52%.

6.6.2- Gent gran i dependència.

El progressiu envelliment de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona es fa palès en l'interval estudiat, la població major de 65 anys ha passat de representar una proporció del 13.53% a l'any 1991 a representar el 15.38% a l'any 1996. El procés d'envelliment i la feminització del mateix influeix en l'estructura i la composició de les llars.

A l'any 1996 a la Regió Metropolitana de Barcelona hi havia 659.801 persones majors de 65 anys de les quals 647.435 vivien en llars, la resta un 1.87% de la població vella vivia en llars col·lectives o altres tipus d'allotjaments.

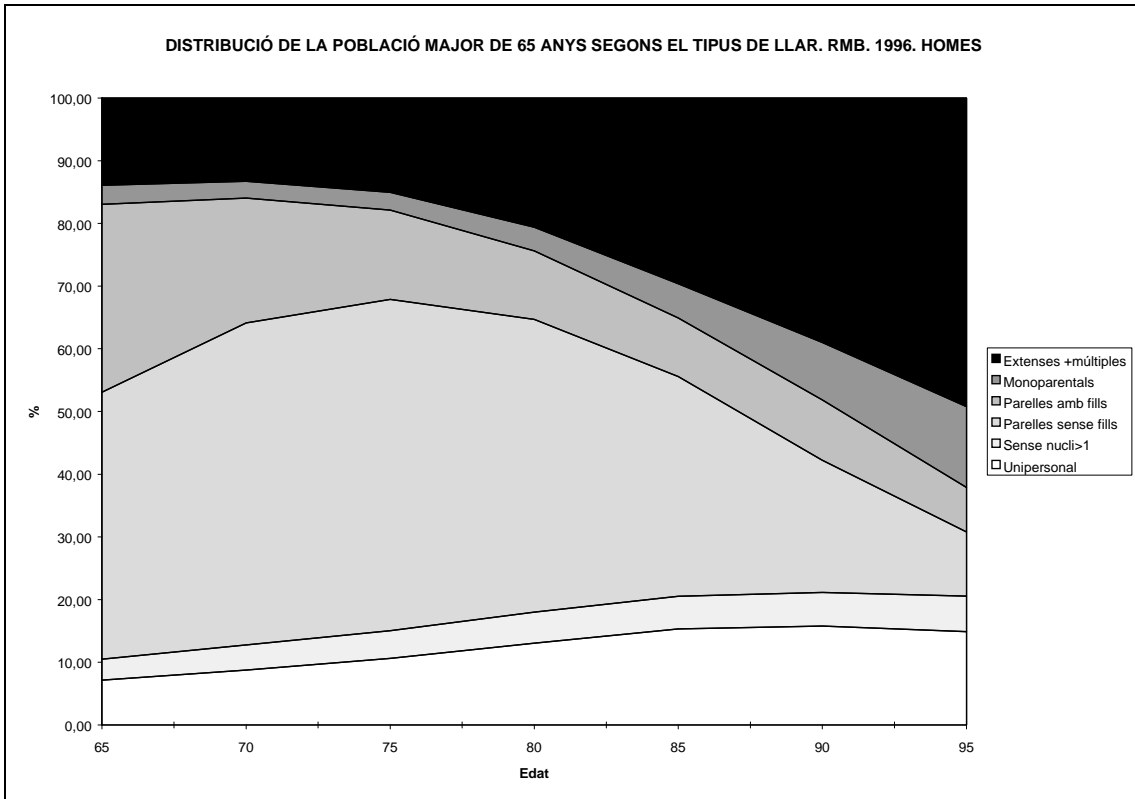
Gràfic 6.78 (Annex taules 6.61, 6.62)

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

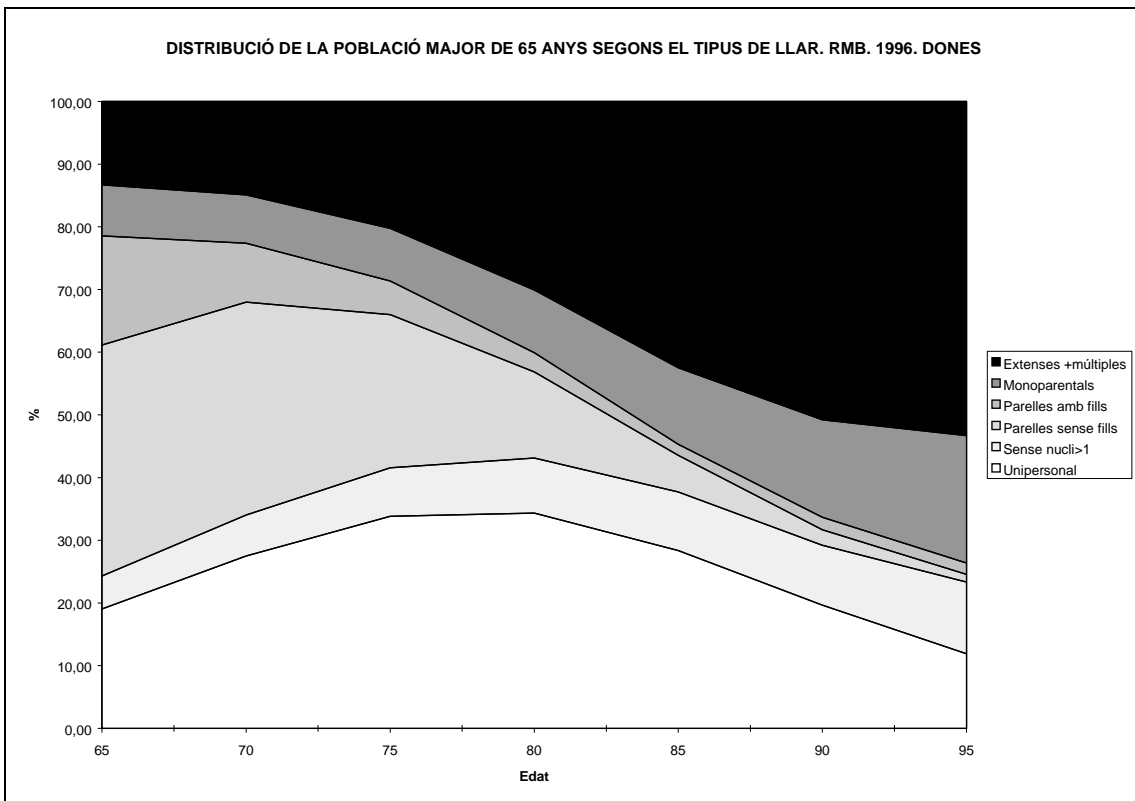
Les dones presenten una residència més diversificada que no pas els homes (Gràfic 6.78), així, mentre que els homes majors de 65 anys resideixen en un 46.55% en llars de parelles sense fills i en un 20.97% en llars de parelles amb fills, les dones reparteixen la seva residència entre les llars de parelles sense fills, les llars unipersonals, i les llars extenses un 27.05% , un 26.85% i un 17.04% respectivament.

Gràfic 6.79 (Annex taules 6.11, 6.13)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.80 (Annex taules 6.12, 6.14)

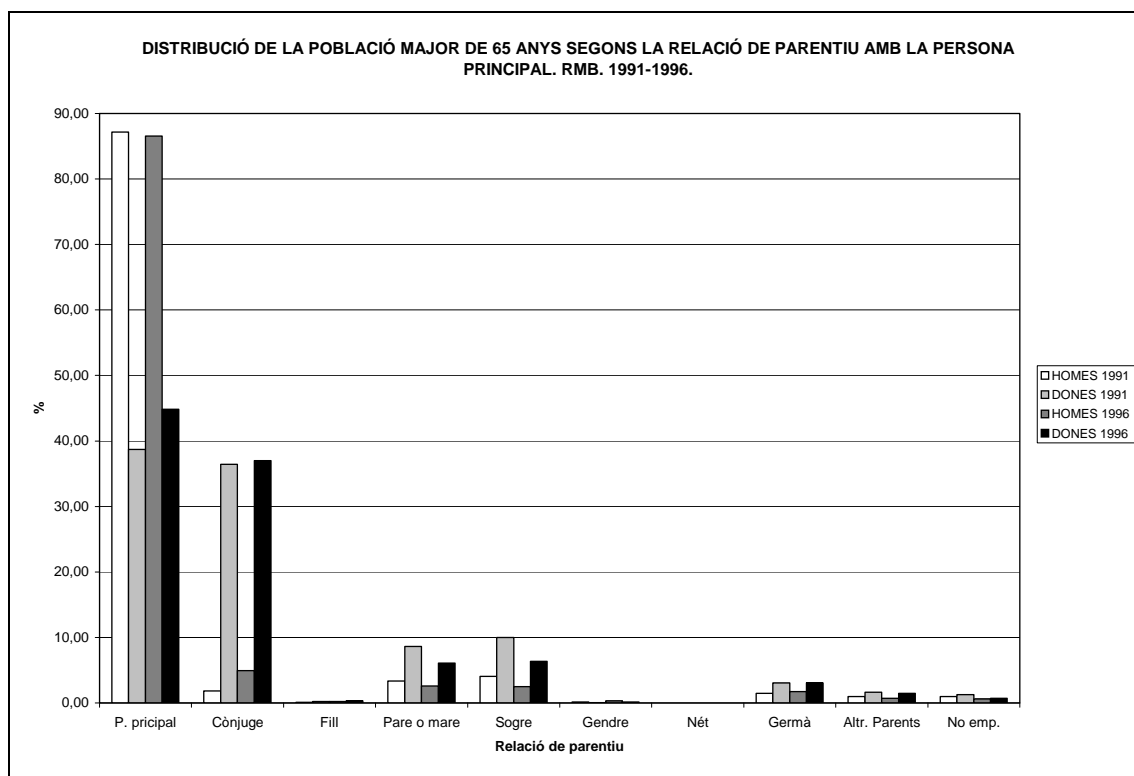

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Destaca en ambdós casos la màxima proporció de majors de 65 anys residint en nuclis de parelles sense fills que es correspondria amb les llars de *niu buit*. Així es vindria a reforçar la idea que cada cop les persones grans resideixen més temps de manera independent. La dona presenta una major supervivència que l'home la qual cosa produeix una feminització de l'envelliment que es palesa en la diversificació de la residència quan es contreu una llar. D'aquesta manera, la proporció de dones velles que viuen soles és molt elevada i gairebé el triple que la dels homes. També és important la proporció de dones que viuen en llars extenses, donat que les dones són més longeves, són aquestes les que poden tenir més probabilitat de presentar problemes de dependència.

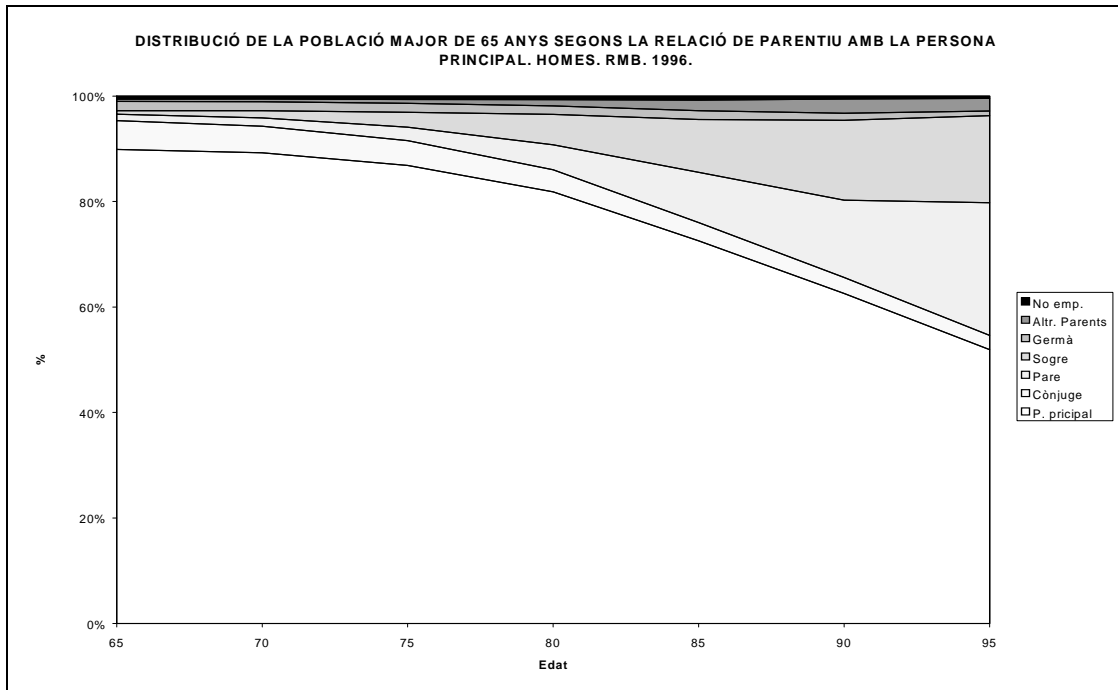
La distribució segons les edats (Gràfics 6.79 i 6.80) marca un llindar entre els 80 i els 85 anys que assenyalaria el principi de la dependència. A partir d'aquest moment, gran part de la població passa a residir en llars múltiples o extenses. Malauradament les fonts no permeten esbrinar si es tracta de llars en descomposició o recomposició. Per tant, no es pot afirmar si és la mare dependent que va a viure a casa dels fills o els fills van a viure amb la mare o, pel contrari, ha estat sempre una llar extensa o múltiple.

Gràfic 6.81 (Annex taules 6.63, 6.64)

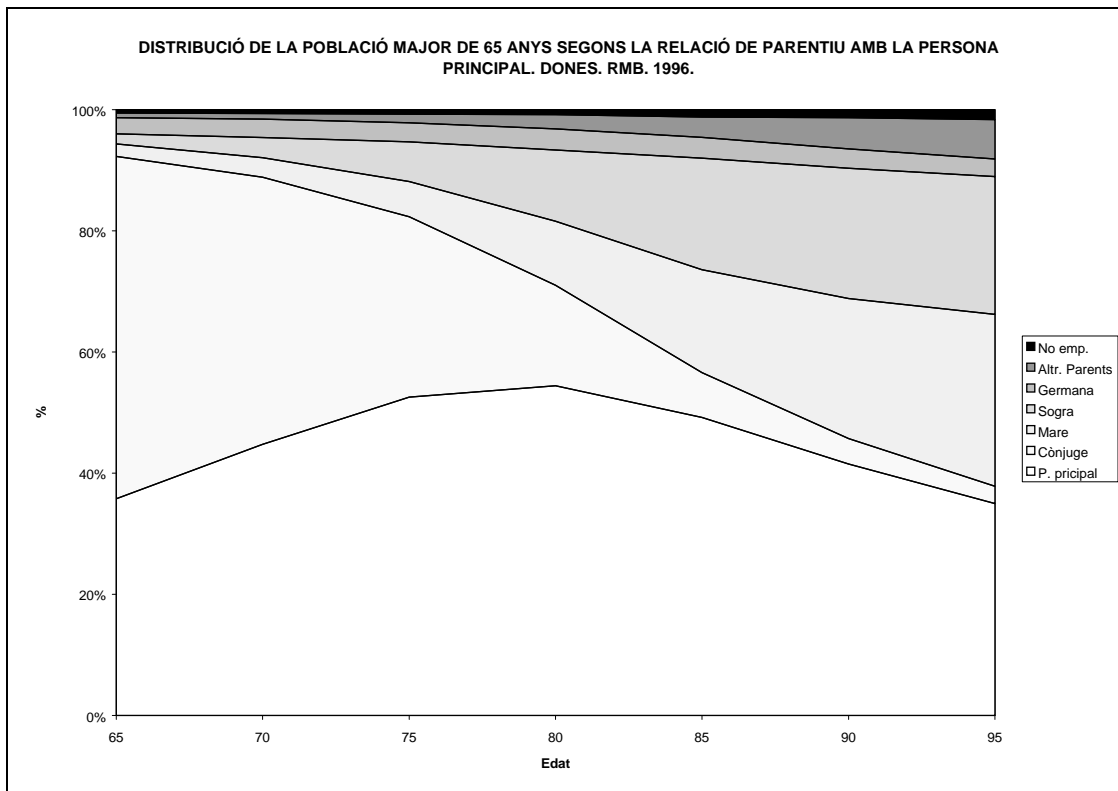
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens 1991 i l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.82

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Gràfic 6.83

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Estadística de Població de 1996. IDESCAT.

Aquesta feminització es fa palesa en la relació de la població amb la persona principal (Gràfics 6.79, 6.80 i 6.81), mentre que els homes vells continuen essent en un 86.56% persona principal, les dones han diversificat la seva relació de parentiu. Les dones, en desaparèixer l'home esdevenen persones principals en la seva absència. Així, un 44.87% de dones velles són persones principals, superant el 36.98% que continuen exercint de cònjuges. A partir dels 80 anys els homes i les dones deixen d'exercir de persona principal per a passar a fer de pares o de sogres.

- En definitiva, els dos fenòmens constitutius de l'envelliment de la població; l'allargament de l'esperança de vida i la caiguda de la fecunditat, han contribuït molt directament a la creació d'unes estructures familiars verticalitzades, en reduir-se el nombre de fills i augmentar el nombre generacions emparentades per lligams de filiació directa.
- Però el fet d'afegir més anys a la vida no seria condició suficient per a provocar canvis en les pautes d'organització familiar. És justament l'augment de benestar d'una població que, apartada ja del mercat laboral, gaudeix d'unes excel·lents condicions de vida el que implica una redefinició social de les edats i provoca transformacions importants en les maneres d'organitzar la convivència.
- Unes condicions de vida privilegiades fan possible la independència residencial de les persones grans durant més temps.
- D'altra banda tot i que la fecunditat ha davallat, el 56.38% de la població metropolitana continua residint en llars nuclears simples completes. A aquest fet hi contribueix que els joves cada cop convisin més temps a les llars parentals. Lluny d'innovar, els joves reproduïxen els estàndards familiars de les generacions anteriors i això, en el context actual, té un cost tan elevat que retarda l'emancipació dels mateixos i reforça la nuclearitat.
- A la Regió Metropolitana de Barcelona un 81.35% des homes i un 75.32 % de les dones menors de 30 anys ocupen el rol de fill de persona principal. Un 69.15% dels homes i un 67.43% de les dones d'aquesta població jove viu en llars de parelles en fills.
- El llindar de l'emancipació es situa entre els 20-24 i 25-29 anys. A partir dels 20 anys en les noies i dels 25 en els nois la residència de parelles amb fills va donant

pas a la residència de parelles sense fills. Les formes d'organitzar la convivència entre els joves no es diversifiquen ni admeten transicions, els joves abandonen la llar parental per a formar una llar pròpia amb la parella.

- Els joves menors de 30 anys que ja no exerceixen el rol de fill són persona principal en el cas dels nois i cònjuges en el cas de les noies.
- Si els joves reproduïen els models familiars de les generacions anteriors les persones grans són majoritàriament els qui veritablement han protagonitzat el canvi en les formes d'organitzar la convivència.
- Gairebé la meitat dels homes i una quarta part de les dones majors de 65 anys resideixen en llars de parelles sense fills, fet que es correspondria a l'etapa de *niubuit*, allargant així el període de convivència un cop s'han emancipat els fills.
- La major longevitat de la dona respecte a l'home fa que aquesta diversifiqui més la seva residència cap al final de l'etapa de la vida. Així un 26.85% resideixen en llars unipersonals i un 17.04% en llars extenses. Això fa que la dona a edats avançades i quan el cònjuge falta esdevingui persona principal.
- El llindar de la dependència es fa palès a partir dels 80-85 anys quan la població gran resideix en llars extenses o múltiples i deixen d'exercir de persona principal per a fer de pares o sogres.

6.7-. Conclusions

A partir de l'anàlisi de les dades es podria considerar que mentre les persones joves reproduïen pautes familiars de generacions anteriors. Les persones grans poden innovar i diversificar les formes de residència, per altra banda es converteixen en expenedores de serveis i transmissores d'ajuts intergeneracionals, especialment les dones que constitueixen la *generació frontissa*.

Malauradament, les fonts a partir de les quals s'efectua aquesta recerca no permeten esbrinar el contingut de les relacions que es donen en el si de la llar.

En definitiva, les estructures familiars de la Regió Metropolitana de Barcelona destaquen per la seva nuclearitat. La forma majoritària de residència entre els 0 i els 64 anys són els nuclis simples de parelles amb fills. Tot i aquest aclaparador predomini, les estructures majoritàries van deixant pas a d'altres formes. Així mentre aquestes decreixen, les llars unipersonals, les llars monoparentals, les parelles sense fills i les llars sense nucli presenten un gran increment durant el període 1991-1996.

Les formes en creixement emmascaren una doble naturalesa: mentre que unes reflecteixen veritablement *noves formes* d'organitzar la convivència, d'altres són producte de la contracció de llars anteriors per la desaparició d'algun membre. Així, tant en les llars unipersonals, monoparentals o sense nucli continua tenint un pes aclaparador l'envelliment i la viduïtat; tot i que la tendència observada durant el quinquenni 91-96 mostra que precisament l'augment de les llars formes en creixement es forneix a partir de les persones adultes joves, separades, divorciades o casades. Per tant, les *noves formes* pròpiament dites van creixent i sobretot aquelles producte de la ruptura que, en definitiva, diversifica la residència.

L'envelliment de certes estructures i el manteniment de les formes *de tall més tradicional* possiblement no calgui interpretar-les com una cotilla al desenvolupament de les formes familiars, sinó que han exercit una complementarietat per a que aquestes es puguin donar.

6.8-. Bibliografia

ALABART, A.; CABRÉ, A.; DOMINGO, A.; FABRÉ, A.; STOLCKE, V.(1988): **La Cohabitación en España: Un estudio en Madrid y Barcelona**. Madrid. CIS.

ALBERDI, I (dir.)(1995): **Informe sobre la situación de la familia en España**. Col. Estudios. Ed. Ministerio de Asuntos Sociales.

ALBERDI, I. (1999): *La importancia de la pareja a La nueva familia española* . Ed. Taurus.

ALBERDI, I., ESCARIO, P., MATAS, N. (2000): *Compromisos i vincles a Les dones joves a Espanya*. Barcelona. Ed. La Caixa. Col.lecció Estudis Socials nº 4. pp. 154-187.

ALMEDA, E.; FLAQUER, LI. (1995): *Las familias monoparentales en España: un enfoque crítico* a **RIS** nº 11. pp. 21-45.

BAIZAN, P. (1992): *Transformaciones recientes en el ciclo de vida familiar* a **II Jornadas de Demografía Regional y Urbana**. Valencia, 29, 30 de junio de 1992.

BARRERA, A. (1990): **Casa, herencia y familia en la Catalunya rural**. Madrid. Alianza Universidad.

BESTARD, J. (1996): *Parentiu, nació i modernitat: la formació de la idea de la família catalana* a **Revista d'etnologia de Catalunya** nº 8. Barcelona. Ed. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. pp.40-47

BLAYO, Ch. (1990): *De l'application des principes d'analyse démographique à l'étudi de l'evolution des familles* a **POPULATION** nº 1 Janvier-Février. Paris. INED. pp. 63-86.

BRULLET, C. (1998): *Relacions de gènere i dinàmiques familiars a Catalunya* a GINER, S. (dir.): **La societat catalana**. Barcelona. Ed. Institut d'Estadística de Catalunya. pp. 443-465.

BRULLET, C.; FLAQUER. L. (1999): *Política familiar a Catalunya. Una primera aproximació* a NAVARRO, V. et alt.: **Les desigualtats socials a Catalunya**. Barcelona. Ed. Mediterrània. pp. 75-191.

BURCH, T. (1976): *Consideraciones sobre el análisis de la estructura del hogar y de la familia* a V.V.A.A (1976): **La familia como unidad de estudio demográfico**. CELADE.

BURCH, T. (1976): *Algunos factores demográficos determinantes del tamaño medio del hogar*. a V.V.A.A (1976): **La familia como unidad de estudio demográfico**. CELADE. pp. 105-120.

CABRÉ, A. (1999): **El sistema català de reproducció**. Barcelona. Ed. Institut Català de la Mediterrània.

CABRÉ, A. et alt. (2000): **Demografía: una cuestión de dos sexos y cuatro generaciones**. Informe realizado en ejecución del contrato SOC 98 101297-05E01. Centre d'Estudis Demogràfics.

CONTRERAS, J.; VIOLA, A.; ESTRADA, F.; ROIGÉ, X.; PRAT, J. (1989): *La invenció de la família catalana a L'AVENÇ* nº 24. Barcelona. Ed. Diputació de Barcelona. pp. 15-53.

DELGADO, M. (1993): *Cambios recientes en el proceso de formación de la familia a REIS* nº 64. Madrid. CIS. pp. 123-153.

DELGADO, M., CASTRO, T. (1998): **Encuesta de fecundidad y familia 1995**. Col. Opiniones y Actitudes nº 20. Madrid. CIS.

DOMINGO, A.; LÓPEZ, C.; ROTLLANT, E. (1991): **La fecunditat extramatrimonial en el marc de les transformacions familiars a Papers de Demografia**. nº 54. Barcelona. Centre d'Estudis Demogràfics. UAB.

DOMINGO, A. (1992): *El amor en los tiempos de crisis* a VERDÚ, V. (Ed.): **Nuevos amores, nuevas familias**. Barcelona. Tusquets. pp. 149-178.

DOMINGO, A., MIRET, P. (1996): *Un dubtós retorn: Evolució recent de la família a Catalunya*. a **Revista d'etnologia de Catalunya**. nº 8. Ed. Centre de Promoció de Cultura Popular i Tradicional Catalana. Ed. Generalitat de Catalunya. pp. 54-61.

DUCHÊNE, Josianne (1991): **Ménages et familles en Europe au cours de la décennie 1980. Questions de définitions**. Institut de démographie UCL. Louvain-la-Neuve.

DURÁN, M^a A (dir) (1988): **De puertas adentro**. Serie Estudios nº 12. Madrid. Ministerio de Cultura. Instituto de la Mujer.

ESTRADA, F. (1989): *Els folkloristes i la família catalana a L'AVENÇ* nº 24. Barcelona. Ed. Diputació de Barcelona.

EUROSTAT (1999): **Living conditions in Europe**. Statistitcal Pockebook.

FLAQUER, L. (1991): *Hogares sin familia o familias sin hogar. Un análisis sociológico de las familias de hecho en España a PAPERS* Revista de Sociologia nº 36. Ed. UAB.

FLAQUER, L. (1995): *Noves famílies i canvi d'ordre social a Revista d'etnologia de Catalunya*. nº 8. Ed. Centre de Promoció de Cultura Popular i Tradicional Catalana. Ed. Generalitat de Catalunya. pp. 48-53.

FLAQUER, L. (1998): *Família i noves formes de convivència* a GINER, S. (dir.): **La societat catalana**. Barcelona. Ed. Institut d'Estadística de Catalunya. pp. 401-415 i 467-475.

FLAQUER, L. (1999): **La estrella menguante del padre**. Barcelona. Ariel.

FLAQUER, L. (2000): **Les polítiques familiars en una perspectiva comparada**. Barcelona. Ed. La Caixa. Col. Estudis Socials nº 5.

FERNÁNDEZ CORDÓN, J. A.; TOBÍO, C. (1998): *Las familias monoparentales en España*. a REIS nº 83. Madrid. CIS.

FOX, R. (1985): **Sistemas de parentesco y matrimonio**. Madrid. Alianza Universidad. pp. 30-31.

GARRIDO, L. (1991): *La dimensión generacional del desempleo juvenil* a BENTOLILA, S.; TOHARIA, L. (eds.) **Estudios de Economía del trabajo en España. III. El problema del paro**. Madrid. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.

GARRIDO, L.; REQUENA, M. (1997): *Proyección de hogares y familias* a VERGÉS, R. (ed): **La edad de emancipación de los jóvenes**. Col. Seminaris urbans. Barcelona. Centre de Cultura Contemporània.

GIL CALVO, E. (2001): **Nacidos para cambiar**. Madrid. Taurus.

GLICK, P.C. (1947): *The Family Cycle* a **American Sociological Review** nº 12, 2. pp. 164-174.

GOLDSCHIEDER, F.K.; WAITE, L. (1991): **New Families, No families? The transformation of The American Home**. Berkeley. University of California Press.

GONZÁLEZ, A.; SAN ROMAN, T.; VALDÉS, R. (1986): **Tres escritos introductorios al Estudio del Parentesco y una Bibliografía General**. Publicaciones de Antropología Cultural. Universidad Autónoma de Bcelona.

GUISANDE, C.; OLIVARES, D. (1998): *Canvis demogràfics i transformació de les estructures* a GINER, S. (Dir): **La Societat Catalana**. Barcelona. Institut d'Estadística de Catalunya. pp. 147-168

IGLESIAS DE USSEL, J. (1998): **La familia y el cambio político en España**. Madrid. Tecnos.

HAMMEL, E.; LASLETT, P. (1974): *Comparing household structure over time and between culture* a **Comparative Studies in Society and History**. nº 16 Pàg. 73-109.

HASKEY, J.C. (1987): *One person households in Great Britain. Living alone in he middle years life* a **Population Trends**. Nº 50.

HÖHN, Ch. (1987): *The Family Cycle: Needed Extensions of the Concept* a BOGAARTS, J.; BURCH, T.; WACHTER: **Family Demography. Methods and their Applications**. Ed. Oxford Clarendon-Press. pp. 65-81.

HOLDSWORTH, C. (1998): *Leaving Home in Spain: A Regional Analysis* a **International Journal of Population Geography** nº 4. pp. 341-360.

HOULE, R.; SIMÓ, C.; SOLSONA, M.; TREVIÑO, R. (1998): **Los determinantes sociodemográficos y familiares de las rupturas de uniones en España** a **Papers de Demografia**. nº 142. Barcelona. Centre d'Estudis Demogràfics. UAB.

IGLESIAS DE USSEL, Julio (1988): *La situación de la familia en España y los nuevos modelos familiares* a V.V.A.A.: **Las familias monoparentales**. Serie Debate nº 5. Madrid. Ed. Instiuto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales.

INE (1994): **Censo de Población y viviendas. 1991. Metodología**. Madrid. Instituto Nacional de Estadística.

INJUVE (2001): **La juventud en España 2000**. Ed. INJUVE.

INSTITUTO DE ESTADÍSTICA DE LA COMUNIDAD DE MADRID (1998): **Estadística de Población de la Comunidad de Madrid. 1996. Tomo 3. Hogares, familias y núcleos. Características demográficas** básicas y socioeconómicas. Ed. Conserjería de Hacienda. Comunidad de Madrid.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1997): **Llars i famílies a Catalunya. 1991**. Ed. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2000): **Llars i famílies a Catalunya. 1996**. Ed. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya.

KAUFMANN, J.C. (1994): *Les ménages d'une personne en Europe* a **POPULATION** nº 4-5. Paris. INED. pp. 995-1013.

KOESOEBJONO, S. (1983): *Trends of one-person households in the Netherlands, 1960-1978. A demographic analysis*. Working Paper nº 37, NIDI. Février 1983.

KUIJSTEIN, A. (1995): *Recent Trends in Household and Family Structures in Europe: An Overview* a **V.V.A.A: Household Demography and Household Modeling**, New York. Plenum Press. Pp. 513-563.

LEFAUCHEUR, N (1988): *¿ Existen las familias monoparentales?* a IGLESIAS DE USSEL, Julio (1988 : **Las familias monoparentales**. Serie Debate nº 5. Madrid. Ed. Instiuto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales. pp. 153-162.

LIRA, L.F. (1976): *Introducción al estudio de la familia y del hogar*. a CELADE: **La Familia como unidad de estudio demográfico**. Méjico. Celade.

LÓPEZ, C.; BERGA, A. (1997): *El Lleure i la joventut. Retrospectiva i tendència* a SOCIETAT CATALANA DE SOCIOLOGIA: Actes del II Congrés Català de Sociologia. Girona 15-17 d'abril de 1994.

MARTIN, G. (1994): *Diversité des trajectories post-union. Entre le risque de solitude, la defense de son autonomie et la recomposition familiale* a **POPULATION** Nº 6. Paris. INED. pp.1557-1583.

MEIL, G. (1992): *Política familiar: contenido y significado* a **RIS** nº 1. Madrid. CSIC. pp. 173-171.

MEIL, G. (1995a): *Presente y futuro de la política familiar en España* a **REIS** nº 70 . Madrid. CIS. pp. 67-90.

MEIL, G. (1995b): *La política familiar española durante el franquismo* a **RIS** nº 11. Madrid. CSIC. pp. 47-88.

MEIL LANDWERLIN, G.(1999): **La postmodernización de la familia española**. Madrid. Ed. Acento.

MEIL LANDWERLIN, G. (2000): **Imágenes de la solidaridad familiar**. Col Opiniones y Actitudes nº 30. Madrid. CIS.

MIRET, P. (1995): **Breve panorámica de la dinámica y la estructura de la familia española a *Papers de Demografia* n° 101.** Barcelona. Centre d'Estudis Demogràfics. UAB.

MONTAGUT, T. (2000): **Poítica social.** Barcelona. Ariel.

NAROTZKY, S. (1991): *La renta del afecto: ideología y reproducción social en el cuidado de los viejos* a PRAT, CONTRERAS, MARTÍNEZ I MORENO (Eds): **Antropología de los pueblos de España.** Madrid. Taurus. pp. 464-473.

PÉREZ, J. (1996): *Jubilació i vida activa* a V.V.A.A: **Pla de preparació per a la jubilació activa.** Barcelona. Ed. Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya. pp. 13-40.

PIRIZ, J. (1995): *Algunas consideraciones sobre la creación del archivo estadístico de hogares y familias de Catalunya en el Censo de 1991* a **Actas del V Congreso de la Población española: Habitar, vivir, prever.** Barcelona. UAB / CED / GPAGE. pp. 134-145.

POAL, G. (1993): *Jubilación no equivale a tercera edad* a **Revista de Treball Social** n° 132. pp. 35-43.

REQUENA, M. (1990): *Hogares y familias en la España de los ochenta: el caso de la comunidad de Madrid.* a **REIS** n° 51 pp. 53-78

REQUENA, M. (1993a): *Formas de familia en la España contemporánea* a GARRIDO, L., GIL CALVO, E. (Eds): **Estrategias familiares.** Madrid. Alianza Universidad. pp. 249-270.

REQUENA, M. (1993b): **Los hogares y las forma familiares en la Comunidad de Madrid. Informe Monográfico del Tomo V de los Censos de Población y Vivienda de 1991.** Madrid. Conserjería de Economía de la Comunidad de Madrid. pp. 65.

REQUENA, M. (1995): *Estructuras familiares complejas: la formación de familias múltiples en España* a **RIS** n° 10. Madrid. Ed. CSIC. pp. 59-86.

REQUENA, M. (1999): *Pautas contemporáneas de la evolución de los hogares en España* a **RIS.** n° 22. Madrid.

ROIGÉ, X. (1996): *Noves famílies vells problemes* a **Revista d'etnologia de Catalunya.** n° 8. Ed. Centre de Promoció de Cultura Popular i Tradicional Catalana. Ed. Generalitat de Catalunya. pp. 62-76.

ROIGÉ, X. (1998): *Les xarxes de parentiu* a GINER, S. (dir) (1998): **La Societat Catalana.** Ed. Institut d'Estadística de Catalunya pp.417-441.

ROIGÉ, X.; RIBOT, J.; RICO, M. (1998): *Construir la familia, construir la identidad.* **Ponencia presentada al Congreso Español de Sociología.** A Corunya 24-26 de Setembre. 1998.

ROSENMAYR, L.; COCKEIS, E. (1963): *Essai d'une theroirie Sociologique de la vieillesse et la famille* a **Revue internationale des sciences sociales.** vol. 15 n° 2. pp 432-448.

ROUSSEL, L. (1983): *Les ménages d'une personne: L'évolution récente.* **POPULATION** nº 6. Paris. INED. pp. 995-1016.

ROUSSEL, L. (1995): *La solidaridad intergeneracional. Ensayo de perspectivas a REIS.* Marid. Ed. CSIC. pp. 11-24.

SALVADÓ, A. (1998): **Condicions de vida dels joves de la Regió Metropolitana de Barcelona.** Barcelona. Ed. Institut d'Estudis Metropolitans.

SEGALEN, M. (1996): *Liens intergenerationnels dans les familles d'Europe: relations de parenté et politiques familiales.* Comunicació presentada dns Fourth Easa Conference. Barcelona.

STEIN, P. J. (1981): **Single life: unmarried adults in social context.** New York. St. Martins.

SOLSONA, M.; TREVIÑO, R., (1990): **Estructuras familiares en España.** Madrid. Es. Ministerio de Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer.

SOLSONA, M.; HOULE, R.; SIMÓ, C. (1997): **Separation et divorce en Espagne a Papers de Demografia** nº 129. Barcelona. Centre d'Estudis Demogràfics. UAB.

SOLSONA, M. (1998): *Viure sol, viure en família a Enquesta Metropolitana de Barcelona. Condicions de vida i hàbits de la població.* Transformacions de la societat metropolitana. Barcelona. Institut d'Estudis Metropolitans. pp. 49-67.

VALIENTE, C., (1995): *Rejecting the Past: Central Government ant Family Policy in Post-Authoritarian Spain (1975-1994)* a HANTRAIS, L. LETABLIER, M.T.: **The family in Social Policy ant Family Policy.**_Ed. The Cross- National Research Group European Research Centre Loughborough University of Technology.

VALIENTE, C. (1997): *¿Algo más que ganadores de pan?. El papel de los hombre en el ámbito familiar en España 1975-1996* a **REIS** nº 79. Madrid. CIS. pp- 221-243.

VERGÉS, R. (1997): **La Edad de Emancipación de los jóvenes.** Seminaris urbans. Barcelona. Ed. Centre de Cultura Contemporània.

VINUESA, J. (Ed.)(1997): *Estructura y dinámica de los hogares* a VINUESA, (Ed.): **Demografía, análisis y proyecciones.** Col. Espacios y Sociedades. Madrid. Ed. Síntesis.

V.V.A.A.(1988): **Las familias monoparentales.** Col. Serie Debate nº 5. Madrid. Ed. Instituto de la Mujer. Ministerio de Asuntos Sociales.

V.V.A.A. (1997): **Enquesta metropolitana de Barcelona. Condicions de vida i hàbits de la població. La transformació de la societat metroplitana 1995.** Barcelona. Institut d'Estudis Metropolitans.